

lara feneri

ÇAKIP SÖNEN ANILAR

Ali H. Neyzi

Kültür Yayınları

lara feneri • Ali H. Neyzi

© Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
İstanbul Merkez
Meşelik Sokağı 2/3 Beyoğlu 34433 İstanbul
Ankara Merkez
Atatürk Bulvarı 199/41 Kavaklıdere 06680 Ankara

Yayına Hazırlayan Mürşit Balabanlılar

Kapak Tasarımı Birol Bayram
Düzelti Bedirhan Toprak
Sayfa Düzeni Tipograf (0212) 249 01 01
Birinci Basım Mayıs 2003, İstanbul
ISBN 975-458-463-X
OTM 11028901
Basımevi Mas Matbaacılık AŞ (0212) 285 11 96
Dereboyu Caddesi Zağra Binası B Blok 1 Maslak 34398 İstanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

lara feneri

ÇAKIP SÖNEN ANILAR

Ali H. Neyzi

İçindekiler

Önsöz	7
Madam Yusuf Razi Bel	9
Tatavla'lı Maria ya da İhsane Hanım	16
Yayın Yaşamım ve Dedem Prof. Mehmet Ali Ayni	24
Antu-Dumtu-Kantu Cumhuriyeti	31
Sırrı Dayım'ın Ölümü ve Kanlıca	38
Kanlıca'da Geçen İkinci Yazım	49
Köşk Yaşamından Günümüze	59
Tuluat Kumpanyaları ve Kalamış	68
Bahçıvan Ali Ağa	79
Köşk Yaşamında "Evlatlık"ların Yeri	86
Yaz Aylarında Motor Gezileri	95
Leylâ Saz Hanımefendi'nin Torununun Oğlu Olmak	105
Yazarlık Yaşantımdan Aykırı Öyküler	112
Yarım Yüzyıl Sonra Eski Dostlar	118
Ahçıbaşı İdris Ağa	125
Köşkte Özel Dersler ve Harmonium'un Öyküsü	134
Yuşa Tepesi'ne Yapılan Motor Gezisi	143
Muzaffer Halim Bey'in Girişimleri	150
Londra Anılarım ve Hilary Sumner Boyd	157
Amsterdam Günlerim	165
John Murray ve Cathleen Raine	174
Kızıltoprak'ta Bir "Diş Kirası"nın Öyküsü	179
Azime Bacı	185
Azime Bacı İle Göynük Gezimiz	192
Yarım Yüzyıl Sonra Yayın Yaşamına Dönüşüm	199
Na-Na-Ati Negiliya	209
Petersburg'da İmza Günüm	215
Kepaze	220
Albüm	227

Önsöz

Yıllardır, önüme gelene ve her fırsat düştüğünde "Konuşan Türkiye olmaktan vazgeçelim, yazan Türkiye olalım" demekteyim. Ünlü bir Güney Amerikalı yazarın romanında okumuştum. Bir göçmen grup ormanda yer açıp kendilerine bir yerleşim yeri kuruyorlar. Bir gün grubun başkanı hepsini topluyor ve artık buradan göç edeceklerini söylüyor. Öncelikle kadınlar bağrışıyor ve "Daha yeni yerleştik neden göç edelim" diye adama karşı geliyorlar. Liderin onlara verdiği yanıt beni çok etkilemişti. "Bu yerleşim yerinin daha mezarlığı oluşmuş değil, bu nedenle göç edebiliriz. İnsanlar ancak mezarlıkları oluşmuş yerlerden ayrılamaz."

Şu Anadolu'yu bir düşünün. Asurlulardan Romalılara ve daha dün kaybettiğimiz büyüklerimize kadar ne mene mezarlık dolu bir ülkede yaşamaktayız. Kurtuluş Savaşımız daha yeni filizlenirken ABD'den bir General gelmiş Anadolu'ya (yanılmıyorsam Gen. Harding). Erzurum iline ulaştığında Vali olan kişi, General'i kentin yüksek bir tepesinde kabul edeceğini bildirmiş. General bir tepede buluşmanın anlamını anlamamış ancak Vali ısrar edince kabul etmek zorunda kalmış. Tepede buluştuklarında (daha Osmanlı Valisi olan kişi) Amerikalı General'e "Lütfen birlikte çevreyi izleyelim. Anadolu'da kentlerin çevrelerinde mezarlıklar bulunur. İşte bakın, üç tane Müslüman mezarlığı görünüyor, buna karşın Müslüman olmayanlara ait sadece bir mezarlık var. Buradan Ermeni dileklerinin nasıl yersiz olduğu

belli olmaktadır" demiş. Amerika'ya dönüşünde General'in Başkan Wilson'a Ermeni isteklerinin yersiz olduğunu anlatan bir rapor yazmasında bu tanıtımın çok etkili olduğu söylenmektedir.

Öte yandan gelelim benim özel durumuma. İlk göz ağrısı olan torunum Amerika'da eğitimini sürdürmekte. Gençlerle iletişim kurmanın en doğru yolunun onların kullandıkları sistemlere girmek olduğunu düşündüm ve e-posta kullanmasını öğrendim. Bu yoldan torunuma anılarımdan aklıma gelenleri, fazla seçmeden, e-posta ile göndermeye başladım. Bir tür "anekdotlar" dizisi gelişti. O zaman bunları yayımlayarak gençler ile daha yaygın bir iletişim kurabileceğimi düşündüm. Cumhuriyetimizin ilk yetmiş yılını yaşamış ve türlü olaylar ile karşılaşmış bulunuyorum. Kimseyi sıkmadan, kısa anlatılar ile yaşantılarımı paylamış olacağımı umuyorum. Başta dediğim gibi "konuşan" yerine "yazan" olmayı yeğliyorum. Umarım anlattıklarımdan etkilenenler olur.

Ali H. Neyzi
Antalya, 2003

Madam Yusuf Razi Bel

Geçmiş günlerimi anmak amacı ile bunları sıra ile mektuplar şeklinde toplamak ve eskiden yaşanmış (bir türlü iç rahatlığı ile Türkçe karşılığının ne olduğunu saptayamadığım) "anekdot"lar halinde anlatmak istiyorum. Bu terime en yakın sözcük "fıkra" oluyor kanımca, ancak fıkra deyimi bir tür kısa öykü çağrısı yapıyor kulağımda, oysa benim anlatacaklarım yaşanmış öyküler ve oldukça uzun bir dönemi kapsayacak ve giderek mektupların sayısı çoğalacak gibime geliyor.

Geçenlerde Beşiktaş Balıkçısı'nda gençler ile birlikte oldum. Nasıl sırası geldi ise eski bir aile öyküsü anlattım. Hem güldüler hem de bu tür "anekdot"ları mutlaka kaleme almamı istediler. Onlardan aldığım cesaretle bu mektupları yazmaya başladım, bakalım nereye kadar gider ve kaç sayıyı bulur. Önce o gece yemekte anlattığım öyküyü yinelemek istiyorum:

Anneannem'in ağabeyinin eşi Fransız kökenli idi. Bu hanımdan hep Mme. Yusuf Razi Bel diye söz edilirdi. Uzun boylu, iri kemikli, her zaman çekişmeye hazır bir hanımdı. Tramvayda oturuyormuş. Fazla yer olmadığı için oğlu İsmail Bey yanında ayakta duruyormuş. Oğlan anasına çekmiş, daha yaşı sekiz olmasına karşın boyu 125 santimi bulmuş imiş. Biletçi geldiğinde Madam yalnız kendisi için bilet istemiş. Biletçi karşı gelerek "Bu koca oğlana da bilet almanız gerekir" deyince Madam oğlunun yaşının küçük olduğunu söylemiş. Biletçi dayatmış "Hanım, oğlunun boyu nerdeyse

benim boyumda, bunun nesi çocuk." Anlaşılan biletçi de ufak tefek bir adammış. Tepesi atan Madam birden oturduğu yerden kalkmış. Biletçinin neredeyse iki misli boyda imiş: "Bak ananan boyunan erkez sana cüce yapmaya mecbur değil" diye kükreyince, ödü kopan biletçi lahavle çekerek oradan uzaklaşmış.

Önce dil sorununa değinmek gerek: Yusuf Razi Bey'i 19. yüzyılın sonlarında mühendislik eğitimi görmek üzere Paris'e göndermişler. Çocukluğumda dinlediğime göre Bağdat Valisi Sırrı Paşa'nın oğlu yabancı diyarına yollanırken yanına verilen eşyalar arasında gümüş taharet ibriği bile varmış. Genç Yusuf yerleştiği pansiyon sahibinin kızına âşık olup onunla evlenmiş. İstanbul'a geldiklerinde Mme. Yusuf Razi'ye, bir Hoca'nın önünde "Lailaleillahla - Muhameden Resulalla" dedirtildiği ve böylece Müslüman olmuş sayıldığı anlatılırdı. Oysa uygulamada Mme. Yusuf Razi Bel'in her zaman Katolik Kilisesi'ne devam ettiği bilinirdi. Yabancı kadının Türkçe öğrenmesi de kendine göre olmuş. Kızıltoprak'taki köşkte bu Madam ile ilgili pek çok öykü anlatılırdı.

Annemin dayısı olan Yusuf Razi Bey İstanbul'un işgali sırasında o dönemin deyimi ile Şehremini (kentin emanet edildiği kişi) yani günümüzün deyimi ile belediye başkanı atanmış. Unutulmasın, daha Osmanlı yönetimi iş başında. Padişah'ın kenti emanet ettiği kişi oluyor başkan, belediye başkanını halkın seçmesi daha akla bile gelmiyor. Yusuf Razi Bey'in kenti işgal eden Fransız generaline yolladığı ve generalin bile anlamakta zorlandığı tumturaklı Fransızca notalar, zamanında pek ün salmış imiş. Büyük dayımızın bu göreve uzun süre dayanamadığı söylenirdi. Yusuf Razi Bey, eşinin aksine ufacık tefecik, son derecede terbiyeli, saygın bir kişi idi. Ben elini öpecek yaşa geldiğimde bembeyaz

bir keçi sakalı olan ve yaşından çok yaşlı görünen bir kişi olmuştu. Çocuklara karşı her zaman müşfik idi ve bizlerle konuşurken gözlerinin içi gülerdi. Buna karşın annemden duymuştum ki son derece hırçın olabilirmiş. Sıcak geldi diye çorba kâsesini sofradan fırlattığı anlatılırmış. Yusuf Razi Bey eşine öylesine âşık olmuş ki, Cumhuriyet döneminde soyadı almak zorunlu kalındığında Yusuf Razi Bey hep "Ma belle" (yani güzelim) diye çağırdığı karısından ilham alarak soyadını "Bel" diye almış. O dönemde yabancı deyimlere, hele Arapça kökenli "beyzade" türünden isimlere izin verilmezmiş. Ama toprağı bellemeğe yarayan bir aleti kendine soyadı alan bir kişiye kimse karşı gelememiş.

Madam Yusuf Razi Bel Türkçe'yi öğrenmişti ama kendine göre bir tarzda konuşurdu. Bu nedenle de çok kere çevresini şaşırtır ve hele gülen olursa pek kızardı. Bir keresinde konakta kahvaltıda misafir olan annem, pek beğendiği beyaz peyniri nereden aldıklarını sormuş. Madam kendine özgü Türkçe'si ile "Biz toptan aliyoruz, iki yüz elli gram" demiş. Herhalde taze kalsın diye az alıyoruz demek istiyormuş. Ne var ki, genç kız olan annem kendini tutamayıp gülüverince Madam fena alınmış ve annem birkaç ay konağa davet edilmemiş.

Bir zamanlar gazete yönetimlerinin toplandığı, daha sonra İkitelli denen yere taşınmalarından sonra halıcılar ve turistik eşya pazarlamacılarının işgal ettiği Cağaloğlu semtinde Yusuf Razi Bey'in görkemli bir konağı vardı. Aslında benim bu konağa bayramda el öpmeye götürüldüğüm sıralarda evin görkemi çoktan kaybolmuştu. Özellikle anımsarım: çok yüksek ve en az altı kanadı olan görkemli bir kapıya gelmiştik. Babam bu kapının sağ tarafındaki ufacık bir kapının yanında görünen küçük beyaz zile bastı. İçerde zilin çaldığı duyuldu.

Birinin merdivenlerden atlayarak indiğini duyduk ve evlatlık kılıklı bir genç kız, ancak bir kişiye geçit veren bu dar kapıyı açtı ve bizler sıra ile avluya girdik. Girdiğimiz yer, an az altı metre yüksekliği ve on beş metre derinliği olan, taş kaplı büyük bir avlu idi. Daha sonra annem anlatmıştı. Bu altı kanatlı kapı katlanarak açılır ve "Şehremini", atlı makam arabası ile bu avluya girer ve dış kapı tamamen kapanıncaya kadar arabasından inmezmiş.

Küçük kapının olduğu yanda, yukarıya çıkılan bir merdiven vardı. Giriş avlusundan asıl eve ulaşmak için en azından kırka yakın basamak çıkılması gerekiyordu. Bu merdivenin sonunda asıl evin kabul salonu bulunuyordu. Konak yanlış anımsamıyorsam, bu avludan sonra dört kat yükselmekte idi. Arka tarafta konağın azametine göre ufak kalan bir bahçe vardı. Yüksek tavanlı odalarda aynalar, dolaplar, basınca ayağınızın içine battığı halılar, billur avizeler ve lambalar hemen göz alıyordu. Buna karşın artık Teknik Üniversite'de ders vermekle geçimini sağlamaya çalışan Yusuf Razi Bey'in fakir düştüğü, etrafın düzensizliğinden hemen belli oluyordu. Yüksek tavanlara karşın (çevrenin işhanları ile kaplandığı o yıllarda) konağın içi sürekli karanlık oluyordu. Oraya buraya acemice elektrik lambaları takılmıştı ve günün her saatinde bunların hepsi yakılıyordu.

Yusuf Razi Bey ile Madam'ın bir erkek bir de kız çocukları olmuştu. İsmail Bey uçarı, çapkın, hiçbir dalda dikiş tutturamamış buna karşın dünyayı gezmiş, ana dili olan Fransızca'nın dışında beş altı dil daha öğrenmiş, uzun boylu, son derecede yakışıklı bir kişi idi. Onun öykülerini, yaşları yakın olan annemden dinlemiştim. Örneğin Paris'te bir genç kız ile sevişmiş. Kızın babası bir Macar kontu imiş. Kızının bir Türk ile ilişki kurduğu-

nu anlayan baba, kızını Paris'ten kaçırıp Budapeşte'ye yakın bir yerde olan şatosuna kapatmış. Kızın izini bulan İsmail Bey, kiraladığı bir uçak ile (bunun için pilotluk dersleri de almış) şatonun üzerinden uçakla geçer ve sevgilisine güller, mektuplar atarmış. Ya kont bu delişmen genci ülkesinden attırmış ya da paralar suyunu çekince İsmail Bey İstanbul'a dönmek zorunda kalmış. Ben küçüktüm ama kendisi ile eşi Müzehher Hanım'ı tanımıştım. İsmail Bey hani o dönemin ünlü sinema oyuncusu Ramon Novarro gibi yakışıklı ve gösterişli idi. Eşi Müzehher Hanım da insanların nefesini kesecek kadar güzel bir kadındı. Ailece Büyükada'da bir tekne gezisine çıkılmıştı. Bu iki insanın güzelliği herkesin dikkatini çekmekteydi. Annemden onların bir öyküsünü dinlemiştim: Müzehher Hanım Kahire'de önemli bir kişinin kızı imiş. Genç kızın anne ve babası kızlarının bu genç maceraperest ile ilişki kurmasını önlemek istemişler. Bir sabah İsmail Bey spor arabası ile kapıya dayanmış. Annesi kızının sokağa çıkmasını önlemek için bir hamle yapmış ancak Müzehher Hanım çevik bir hareketle annesinin kollarından sıyrılmış ve sadece üzerindeki kürk annesinin elinde kalmış. Arabaya atlayan iki genç karadan doğru (o dönem daha Dünya Savaşı çıkmamış) İstanbul'a gelmişler.

Son gördüğümde saçlarına ak düşmüş İsmail Bey İstanbul Hilton'da yaşlı turist hanımlara ilginç öyküler anlatan bir turistik rehber olmuştu. "Monşer özellikle Amerikalılar Osmanlı yaşamı ile ilgili öykülerime bayılıyorlar" demişti. Günahı boynuna, kim bilir neler anlatıyordu saf Amerikalılara.

Yusuf Dayı'nın kızı Leyla Hanım'ı bir süvari yüzbaşısı ile nişanlamışlar. Bu gençlerin öyküsünü de annemden dinlemiştim. Annem dayısında gece misafiri imiş.

Sabahleyin aşağıdaki avludan nal sesleri duyulmuş. Leyla Hanım heyecanla yerinden fırlamış. Annem de peşinden onu izlemiş. Olaya tanık olan annem çok romantik bir yaklaşımla gördüklerini şöyle anlatmıştı: Süslü atı ile avluya giren subay, kılıcını şakırdatarak atından inmiş ve merdiven başında beliren nişanlısına doğru kollarını açmış ve Leyla Hanım yarısına kadar indiği merdivenlerden birden havaya atlamış ve kendini nişanlısının kuvvetli kollarında bulmuş!

Gelin görün ki, ben kendilerini tanıdığımda Süvari Yüzbaşısı Hayrettin Bey Birinci Dünya Savaşı'nın acılı Kafkas savaşlarında donmuş, ölümden zor kurtulmuş, ve sesi hiç çıkmayan, gırtlağının diplerinden gelen bir hırıltı ile derdini anlatmaya çalışan bir kişi olmuştu. Çevresinden adeta kaçan ve nasıl ulaşabildi ise kendisini herhalde düş dünyalarına taşıyabilen radyoculuk ile vaktini dolduran bir kişi olmuştu. İlk kez İstanbul'da radyo istasyonu kurulmasına önayak olan da bu kendi sesi çıkmayan Hayreddin Hayreden Bey olmuş. Soyadı kanunu çıkınca "Hayreden" soyadını almış. Yıllar sonra Basın Yayın Müdürlüğü onu hatırlamış ve yanılmıyorsam bir tören düzenleyip kendisine bir altın mikrofon armağan etmişlerdi.

Leyla Hanım'ın bir kızı olmuştu, ne var ki onu bir Fransız gencine verdiler ve hep yurt dışında yaşar oldu. Önce babasını sonra da eşini kaybeden Leyla Hanım tek başına kalmıştı. Eşi ya da babasından pek ufak bir emekli maaşı kalmıştı. Babasının ölümünden sonra Cağaloğlu'ndaki konak ve içindeki eşyaların tamamı haraç mezat satılmıştı. Leyla Hanım Kurtuluş'ta ufacık bir apartmana yerleşmişti. Annem ile yaşları yakın ve dostlukları çok eskiye uzandığı için sık görüşürlerdi. Leyla Hanım'ın evinde babadan kalma halılar varmış, an-

nemden duydum ki bir eskici gelmiş ve halıların her birine birer milyondan beş milyon veririm demiş. Leyla Hanım kandırıldığı kanısı ile halıları satmamış ama acele paraya gereksinimi varmış. Ben piyasada ad yapmış bir sigorta şirketinin yönetimini üstlenmiştim. Aile içinde alışveriş işime gelmediği için, yaşlı hanıma şöyle bir teklifte bulundum. Kendisine eskicinin teklif ettiği beş milyon lirayı avans olarak verecektim. Ardından halıları alıp Kapalıçarşı'daki mezat yerine götürecektim. Öyle de yaptım. Talihim varmış, mezat yerinde çalışan bir kâtip Kızıltoprak İlkokulu'ndan sınıf arkadaşım çıktı. Bana mezat yeri hakkında bilgi verdi. Oradaki tezgâhtarlar beğendikleri malları aralarında kapatırlarmış. "Dışardan birkaç tanıdığını getir ve fiyat versinler, o zaman daha iyi satış olur" dedi. Onun önerisine uydum, hem kendim gittim mezat yerine, hem de halıdan anlayan iki dostumun da mezada katılmalarını ve bazı halılara fiyat vermelerini sağladım. Yanlış anımsamıyorsam eskicinin beş milyon teklif ettiği halılar otuz beş milyon liraya alıcı buldu. Leyla Hanım derin bir nefes almıştı. Daha sonra bana ipekli kumaş zarflara konulmuş üç ferman armağan etti. Birisi dedesi Sırrı Paşa'nın Trabzon kentine, ikincisi de Diyar-ı bekir kentine Vali atandığını bildiren Padişah fermanları idi. Üçüncü ferman ise Sırrı Paşa'ya Aziziye Nişanı verildiğini bildiriyordu.

Annemin dayısı Yusuf Razi Bey ve ailesi konusunda kalemime takılanlar şimdilik bu kadar. Bakalım bunları neler izleyecek.

Tatavla'lı Maria ya da İhsane Hanım

İlk gençliğimde beni çok etkileyen kimselerden birisi de kuşkusuz Feneryolu'nda oturmasına karşın komşumuz sayılan İhsane Hanım idi. Kısa sürede öğrenmiştim; bu, şivesi biraz garip olan irice hanım, aslında Tatavla'lı bir Rum kızı imiş. Asıl adı yanlış anımsamıyorsam Maria imiş. Çok hoşsohbet, içki içmeye ve birkaç kadehten sonra da mutlaka kalkıp oynamaya bayılan biriydi. Aslında iri yapılı, en azından çevremdeki hanımlara göre uzun boylu ve kemikli bir kadındı. Buna karşın öylesine güleç ve biraz da çakır-keyif olunca öylesine sevimli ve sevecen olurdu ki, onun iriliği hiç kimseyi rahatsız etmezdi. Ayağa fırlayıp sirtaki ile göbek havası karışımı kendine özgü tavırları ile dansa başlayınca onu seyretmeye bayılırdım. Dans ederken en sevdiğim hareketi de arada bir "hayda" diye bir nara atıp elleri ile saçlarını havaya savurması idi. Topuğunu yere vurur, narasını atar ve kıvrak bir şekilde olduğu yerde dönerdi. Daha sonraları, daha doğrusu yaşlandığında, bu dansa kalkışlar tehlikeli olmaya başlamıştı. Yaşlı kadın düştü düşecek diye hepimiz tetikte olurduk ama kimsenin de ona, dans etme düşeceksin demeye gönlü elvermezdi.

Çok insan seven ve dolu ya da boş laflamaktan hoşlanan İhsane Hanım, anlattığına göre Feneryolu'ndaki evinden sabahları yola çıkar, Arnavut kaldırımı yoldan gitmekten hoşlanmadığı, hem de arada bir iki laf atmak fırsatı olduğunu bildiği için, bir bahçeden öbürüne atlayarak ve her girdiği bahçede oturanlar ile bir iki laf

ederek sabah yola çıkar ve öğlene doğru kurulu bir sofra bulacağına emin olduğu anneannemin bahçesine ulaşırmış. Önce o sabah uğradığı bahçelerden edindiği dedikoduları anlatırdı. Anneannem hiç tanımadığı bu kimselerin öykülerini dinleye dinleye arka mahallede yaşayan birçok kişiyi artık tanır gibi olduğunu söylerdi.

Günümüzde, Kurtuluş adı verilmiş olan semtin Osmanlı dönemindeki adı Tatavla imiş ve orada Rumlar otururmuş. Özellikle Paskalya dönemlerinde Tatavla'lı Rum gençlerin festivale yaklaşırken düzenledikleri sokak eğlenceleri dillere destanmış. İşte böyle bir festival gecesinde yakışıklı bir bahriye subayı, gözüne kestirdiği güzel Mariya'yı kaçırmış. Ancak gel gör ki bu kaçırma olayı öyle uzak bir yere olmamış. Yine Tatavla'da yaşayan ve genelev işleticisi olan bir madam bu subaya yardakçılık etmiş. Genç subay yarı yakarı, yarı da sarhoş ederek kandırdığı genç kızı bu eve kaçırmış ve iki genç bütün geceyi sevişerek geçirmişler. Festivalin sonuna doğru Rum gençleri Maria'nın ortadan kaybolduğunun farkına varmışlar ve hemen sokaklarda bir araştırma başlatmışlar. Onlara evini açan hanım, kızı arayan gençlere, Maria'yı bir arabaya atıp mahalleden kaçırdılar diye yalan söylemiş. Genç subay ile Maria tam dört gün dört gece kaldıkları evden çıkamamışlar ve dördüncü gece kapalı bir kupa arabası ile gece yarısına doğru Tatavla'dan ayrılıp genç adamın Soğanağa'daki (Beyazıt civarı) konağına ulaşmışlar. Maria'yı kaçıran beyaz bahriye subayı üniformalı genç adam, meğer Osman Bey adlı bir mirasyedi imiş. Konakta dört gündür kendisini bekleyen annesi ve kız kardeşi ile Osman Bey arasında dehşetli bir kavga çıkmış. Evin kadınları Türkçe bile bilmeyen bu gâvur kızını evden atmak istemişler. Ancak Osman Bey iyice abayı yaktığı Maria'dan

caymamış. Hemen bir hoca çağırıp kızı Müslüman yapmışlar ve adı İhsane olmuş. Adı İhsane'ye çevrilen Maria o zaman anlamış ki kendisini kaçıran bahriyeli gencin askerlikle hiç ilgisi yok. Tatavla'daki Paskalya eğlencelerine katılırken güvende olmak ve kendisine yakıştığını bildiği için terzisine bir üniforma diktirmiş imiş!

Doğal olarak Osman Bey ile de tanışmıştık. Yeşil gözlü, sarışın, yaşlanmış olmasına karşın gençliğinde yakışıklı olduğu hemen belli olan bir kişi idi. Anneannemin daha çok hanımlara açık sofrasına katılması söz konusu olmazdı. Öte yandan adı üstünde mirasyedi olduğu için hiç eğitim görmemiş biriydi. Bu durumda Profesör Mehmet Ali Ayni'nin sofrasına katılacak bir kişiliği de yoktu. Aslında Osman Bey'in karısının ahbapları ile ilişki kurmak gibi bir gereksinimi de yoktu hiç. Gençliğinde babasından kalan hatırı sayılır bir mirası yemiş ve yaşamının son günlerini de o geçmişin anıları ile geçirmekte, eskilerin kalender-meşrep diye tanımladıkları bir adamdı. Osman Bey bize gelmezdi ama biz gençler, hele biraz palazlanıp kendi başımıza sokağa çıkmaya başladığımızda İhsane Hanım'ı evinde ziyarete gider olmuş ve bu nedenle Osman Bey ile tanışma fırsatını bulmuştuk. Bir akşam önce bizde kafayı bulmuş İhsane Hanım bize sabah gelin, beni görün diye tembihlerdi. Ertesi gün, uyanmış olsun diye bekler, öğlene doğru İhsane Hanım'ın evine giderdik. Ne kadar içmiş olursa olsun gençlere söz vermiş olduğunu unutmaz ve yatmadan bir beze sarıp penceresinin dış pervazına yerleştirdiği iskambil kâğıtlarını özenle çıkartır, okur üfler ve bizim falımıza bakardı. Gece dışarıda kalan kâğıtları "melekler okşarmış" ve o zaman fal doğru çıkarmış. İhsane Hanım on yedi yaşında bir gencin bir tek derdi olacağından emin, kartları açar, karıştırır ve mutlaka

"Kim bakalim bu sari kari? Hep senin peşinden çıkıyor, anlat bakalım, aftos piyos, iki tavuk bir horos" türünden laflarla bizleri hem gıcıklar hem de eğlendirirdi.

Feneryolu tren istasyonuna bir kilometre kadar yakın olan arnavut kaldırımı yola yüz metre kadar cephesi olan iki dönümlük bir arsada yapılmış, zemin katı taş, üst iki katı ahşap bir evde oturuyorlardı, İhsane Hanım ile Osman Bey. Ev bir dönümlük bahçe içine yerleştirilmiş ve ikinci dönüm boş bırakılmıştı. Osman Bey'in har vurup harman savurduğu büyük mirastan kala kala bir bu taşınmaz kalmıştı. Burasının kumarda satılmamış olmasının (anlatılanlara göre Osman Bey Karaköy'deki meşhur poğaça fırınını bir gece zarda kaybetmiş) nedeni nasılsa burasının tapularının İhsane Hanım'ın adına yazdırılmış olması idi. Aşağıda anlatacağım üzere Türkçe'sini bir türlü düzeltememiş olan İhsane Hanım'a göre o ikinci boş arsa "Beni kefen parasi, ben ölmeden o donum satılamaz" idi!.. Ne zaman bu laf açılsa Anneannem sözü uzatır ve "Ne olacak şu senin donun?" diye sorar ve İhsane Hanım'ın "dönüm" diyemeyip "donum" demesi karşısında her zaman sanki ilk kez duyuyormuş gibi kahkahalar ile gülerdi. Zaten İhsane Hanım'ın köşkte her zaman baştacı edilmesinin çeşitli nedenleri vardı: Kendiliğinden bir kolçengi olan bu hanım aynı zamanda çok içten ve bizleri gönülden sevdiğini her fırsatta belli eden bir kimse idi. Evde bir sıkıntı olduğunu hissederse mutlaka başka bir eğlence yaratmaya çalışır, örneğin iki hanım arasında bir anlaşmazlık doğduğunu anlarsa mutlaka arabuluculuğa soyunur, ileri-geri ya da ipe-sapa gelmez laflar eder ve sonunda mutlaka insanları güldürürdü.

Bir gece yarısı İhsane oluvermiş genç Maria! Yaşadığı hayat boyu ne Türkçe'yi adam gibi öğrenebilmiş, ne

de Rumca konuşmayı sürdürebilmişti. Bir gün bahçede gürültü eden hindilere kızmış ve "Susun be hindides, burada konuşuyoruz" diye bağırmıştı. Rumca'nın Elenikasını (yani Grek dilini) çok iyi bilen anneannem katıla katıla gülmüştü. "Dilini eşek arısı soksun emi ayol, bu zavallı hayvanlara Rumca'da 'Gurka' denilir, 'Hindides'i nereden uydurdun" diye gözlerinden yaş akana kadar gülmüştü. Bu yakıştırma Hindides deyimi her zaman kullanılan bir şaka olmuştu. İhsane Hanım ise bu takılmalara hiç aldırmaz, kendisi ile alay edildiğinin farkına bile varmaz (ya da hiç üstüne alınmaz) ve "Ne olmuş yani kanatlı bir kuş, ah, bir dolmasını pişirtseniz de yesek" diye lafını sürdürürdü. Zaten nasıl olsa meze (ya da rakı) sofrasının kurulma vakti yaklaşmış olurdu.

İhsane Hanım evinin orta katını kendisi ve kocasına saklamış, üst katı (geçimini sağlamak için) kiraya vermişti. Kiracılar ister istemez bu ortak avludan geçip kendi katlarına çıkarlardı. Evin giriş kapısı geniş bir sofa/avluya açılıyordu. Bu sofaya dört kapı açılırdı. Girişte sağdaki ilk kapı, içerde iki bölüme ayrılmış mutfak ve banyo dairesine ulaşırdı. Yine sağdaki ikinci kapı İhsane Hanım'ın yatak ve oturma odası idi. Sofanın sol yanındaki ilk kapı, Osman Bey'in yatak odası idi ve ikinci kapı ise İhsane Hanım'ın herhalde hiçbir zaman kullanmadığı salonu idi. Evinde hiç oturmadığı için İhsane Hanım'ın salonunu kullandığı hiç görülmemişti. Bu odanın tek ayrıcalığı benim kabakulak olmam sırasında ortaya çıkmıştı. Kabakulak olan çocuğun diğer gençlerden uzak tutulması gerekir denilince, İhsane Hanım salonunu bana tahsis etmişti. Ben sanırım on beş gün kadar o salondan dönme hasta odasında kaldım. Başlangıçta ateşli olduğum için hiçbir şeyin farkında değildim ama bir hafta sonra nekahet devrine girdi-

ğimde ara sıra karı-kocanın nasıl horozlar gibi çekiştiğine istemeden tanık olmuştum.

İhsane Hanım'ın yatak odasında görkemli bir çerçeve içinde on dokuzuncu yüzyıl modasına uygun çok alımlı bir kadın portresi vardı. Daha çocukken ona takılır ve "Kim bu hanım?" diye sorardık. Daha sonraları ise bu olayı kendi çocuklarıma öğüt şeklinde anlatır oldum. Bu portre İhsan Bey'in, Maria'yı kaçırmadan önce seviştiği Klistros isimli bir sevgilisine ait imiş. Bizim biraz palazlandığımız dönemlerde, İhsane Hanım'ın da herhalde bizim takılmalarımızdan usandığı bir dönemde, yaşlı kadın içini çekmiş "Ama kıyak kari idi doğrusu ya, Allah versin" demişti. Kocasının metresinin resmini, güzel kadın olduğu gerekçesi ile yatak odasına asmayı kabul etmenin hasletini her zaman çocuklarıma bile içtenlikle anlatmışımdır. İhsane Hanım'ın kendi güzelliğinden de zerrece kuşkusu yoktu. "Tazelimu, ben bu göğüslerin üzerine brostela serer öyle çorba içerdim" derdi. Gençler anlamakta zorlanabilir, çorba içmek için dolgun göğüslerinin üzerine örtü sermeden yemek yiyemezmiş!

Sanırım kolejin son sınıfına gelmiştim. Bizim ev yolu ile İhsane Hanım'ı tanımış kafa dostu bir arkadaşım vardı. Bir akşam aklımıza esti, ufak tefek çerezler ve bir şişe rakı alıp İhsane Hanım'ın evinin yolunu tuttuk. Biraz geç kalmışız. İhsane Hanım evde yoktu. Kim bilir belki bizim köşkte anneannem ile demlenmekte idi. Osman Bey ise eve yeni gelmiş ve bitkin bir halde idi. O kadar fakirleşmişlerdi ki bizim ailenin "piston"u ile Kızılay işletmesinde Osman Bey'e bir iş bulunmuştu. İstanbul'un nerdeyse yarısını kumarda yemiş bu Osmanlı efendisinin bir ilkokul diploması bile bulunmadığı ortaya çıkmış ve kendisine ancak bir hademelik verilebil-

mişti. Herkesten hakaret gördüğünü söylüyor ve hep şikâyet ediyordu. Ancak bizim nevalemiz ile geldiğimizi görünce hem gözleri parladı hem de birden canlandı. Hemen harekete geçtik. Bahçedeki büyük çamın altında kırılmış bir bacağının yerine bir kütük konulmuş ahşap masaya hemen bir örtü yayıldı. Tabak çanak, çatal bıçak ne bulduksa bahçeye taşındı. Bardaklara rakı konulup su şişesi de getirilince Osman Bey'in çenesi iyice açılmıştı. Önce maaş almak zoru ile her gün gitmekte olduğu Kızılay Şubesi'nde çalışan herkesi (bizim hiçbirini tanımadığımıza aldırmadan) baştan aşağı aşağıladı. Yerine göre yakası açılmadık küfürleri rahatça kullanabiliyordu. Yine de geniş kalpli idi. Bu toplu sövmelerin sonunda o adamlara aslında acıdığını, dünyanın hiçbir zaman tadına varamamış zavallılar olduğunu bildiğini anlattı. Kendi yaşamış olduğu günlerin tadını hiç unutmamıştı. Gecenin sonuna doğru neredense o yılın Tayyare Piyangosu gündemimize geldi. Osman Bey, pos bıyıklarını sıvazladı, çakır gözleri hafifçe yayılmış bir halde "Çocuklar, ister misiniz ortak biletimize bir beş bin lira çıksa (unutulmasın yıl 1946) hep birlikte ne güzel ezerdik değil mi?" dedi. Sabah ayıldığımda ilk düşündüğüm mirasyedi Osman Bey'in bunca taşınmazı satıp yedikten sonra Kızılay'da hademelik yaparken eline gelmesi pek de olası olmayan bir serveti nasıl har vurup harman savurmaktan başka düşüncesi olmadığı idi. Sonra öğrendiğime göre İhsane Hanım ile Osman Bey arasında bizim o geceki ziyaretimizden dolayı büyük kavga kopmuş. İhsane Hanım'ı asıl kızdıran kocasının bizimle kafa çekmesi değil, biz gelince karısını arayıp birlikte içmemizi sağlamamış olmasıymış. Yurt dışında bulunduğum sıradaydı, annemden gelen mektupta İhsane Hanım'ın ölüm haberi geldi. Annemin

yazdığına göre cenaze kalkar kalmaz Osman Bey Feneryolu'ndaki evi ve bir dönüm arsayı satışa çıkarıp eski hovardalık günlerine dönmüş. Her ikisine de Tanrı rahmet eyleye.

Yayın Yaşamım ve Dedem Prof. Mehmet Ali Ayni

Kızıltoprak'taki köşkte, aynı çatı altında yaşayan kişiler uzunca bir liste oluşturmakta idi. En yaşlımız Şaire Leyla Saz Hanımefendi idi. Ondan sonra yaş sırası ile damadı Prof. Mehmet Ali Ayni ve eşi (yani Leyla Hanımefendi'nin kızı) Feride Hanım, damatları Muzaffer Halim Bey (babam) ile kızları Nezihe Hanım (annem), ikinci damat Dr. Asım Arar ile eşi Refika Hanım (teyzem)... Çocuklar olarak biz üç erkek kardeştik, Ahmet, Nezih ve Ali, teyzemin de yine erkek bir oğlu vardı, İsmail. Yani aile bireyleri yalnız başlarına hep birlikte sofraya oturmuş olsalar (ki bu enderdi çünkü genelinde mutlaka bir ya da iki misafir olurdu) on bir kişilik yer konulmak gerekirdi. Yemek odasındaki büyük masaya ek parçalar konularak uzatılır ve sanırım yirmi kişiye servis yapılmasına olanak sağlanırdı. Bu masa yerleşimi konusunun ayrıntılarına girmem bana yıllar sonra yaşadığım bir olayı anımsattı: Amerikalı ortakları olan bir sigorta kuruluşunun yöneticisi olmuştum. Sık sık seyahat ediyor ve değişik ülkelere gidiyordum. Bir keresinde uçağım sabahın köründe İrlanda'nın Gander denilen havaalanına indi. Yarı sarhoş (uçaklarda alkol ile kendimi uyuşturduğumu sanıyordum) yarı uykulu uçaktan indim. Birkaç saat beklenilecekti. Havaalanında büyük bir satış mağazası vardı. İrlanda ketenlerinin ünlü olduğunu düşündüm, vergi indirimi de vardı, bir tane seçtim. Para vermeye sıra geldiğinde orta yaşlı satıcı hanım, anlaşılan yarı uykulu olduğumu sezinlemiş,

"Siz evinizde yirmi dört kişilik yemek davetleri yapar mısınız?" diye sordu. Birden ayılmıştım. Masa örtüsünü değiştirdik. O eski yıllar geçmişti. Biz artık çekirdek aile dönemine girmiştik. Evimizde altı kişiden fazla misafire oturmalı yemek çıkaracaksak iki masa yapıyorduk. Öyle on sekiz kişinin bir masa etrafında yemeğe oturması artık tarihe karışmıştı.

O dönemde bizlere ulaşması için mektup zarfının üzerine "Prof. Mehmet Ali Ayni Köşkü - Kızıltoprak" yazılması yeterli oluyordu. Kızıltoprak tren istasyonu çevresinde kümelenmiş on kadar köşk vardı ve sahipleri de tanınıyordu. Oysa aslında doğru olan adres, benim yıllar sonra yazdığım anı-romanıma başlık yaptığım "Hüseyin Paşa Çıkmazı No. 4" idi ama böyle yazılsa Tanrı bilir bizim yaşlı postacı mektubu nereye teslim edeceğini şaşırırdı. Köşkümüz, adını "Profesör"den almıştı ama yönetimi tam anlamı ile anneannem Feride Hanım'ın elinde idi. Çalışanların seçiminden sofraya gelecek yemeklerin saptanmasına kadar köşkün her sorunu Feride Hanım'dan sorulurdu. Bir bodrum üzerine iki kat olarak yapılmış olan köşke bir de yarım çekme kat eklenmişti. En üstte, iki odadan oluşan bu daire dedem Mehmet Ali Ayni'ye ayrılmıştı. Denize bakan ön odada çepeçevre kitaplıklar ve bir de kocaman bir yazı masası vardı. Bu odaya bir de geniş kanepe konulmuştu. Arka tarafa (kuzeye) bakan oda ise dedemin yatak odası idi. Evde olduğu sıralarda dedem ancak yemek saatlerinde odasından aşağı inerdi. Kendisi evde iken çalıştığı çatı katına kimse girmeye cesaret edemezdi. O herhangi bir nedenle birilerini çağırırsa ancak o zaman odasına girilirdi. Evin günlük yaşamına adeta hiç karışmadığı gibi hele biz gençler ve de evlatlık kızlar arasında acımasız bir terör figürüydü. Hemen kızar, en ufak

bir saygısızlık, ne diyeyim, yükselen bir ses nedeni ile de olsa çevresinde kimi bulursa ya da o an karşısına kim çıkmışsa, fena halde haşlardı. Oysa torunlarını sevmez değildi. Kendi seçtiği zamanlarda ve teker teker olmak kaydı ile dedemin çatı katında, onunla baş başa çok tatlı saatler yaşadığımı anımsarım. Üstelik ardından kardeşlerime caka satar, neler konuştuğumuzu abartarak anlatırdım. Bir keresinde dedem bana kalbimi temizlemenin yöntemini anlatmıştı. Kimsenin girmeyeceği bir odada bağdaş kurup oturmalı ve önce başımı sağ yana çevirip "Lâ ilâhe" demeli ve ardından başımı sola (yani kalbimin bulunduğu tarafa) çevirip "İllallah" demeliymişim. Buna bir tür zikir denirmiş. Eğer boş bir odada bu hareketi bin kere yineleyebilirsem, hem kalbim temizlenirmiş hem de kendimi boşlukta bulur yani oturduğum yerden yükselmeye başlarmışım. Bu öğüdünü ağabeylerime açmadan kendim denemeye kalktım. Sanırım iki yüze varmadan birileri odaya girdi ve dikkatim dağıldı. Zaten yeterince canım sıkılmıştı. Başarısızlığımı kimse ile paylaşmadım. Dedem de bir daha anımsayıp ne yaptığımı sormadı. Ne kadar ciddi söylemişti onu bile anlayamadım. Dedem öldüğünde yaşım sanırım on sekize varmıştı ama hiçbir zaman kendimde o olayı sorgulayacak cesareti bulamamıştım.

Öte yandan dedemin bana yaşattığı bir olay sanırım yaşamıma damgasını vurdu. O yaz başında ilkokuldan mezun olmuştum. Yaz tatilimin başında bir roman yazdım. Köşkün içinde kimi boş bulursam ona romanımı okumaya çalışıyordum. O dönem sarı kâğıtlı not defterlerimiz vardı. Sanırım bir defteri doldurmuştu romanım. Bir gün evlatlıklardan biri "Deden seni odasına çağırıyor" dedi. Bu davet ürkütücü de olsa karşı gelinemezdi. Korka korka tırmandım çatı katına. Kapıyı vu-

rup içeri girdiğimde dedem bir şey yazmakta idi. Bir süre büyük masanın ucunda sessiz bekledim. Sonunda benim odaya girdiğimin farkına vardı. Önce bir duraladı. Sanırım başka bir konuya dalmış, beni neden çağırttığını unutmuştu. Ben sessiz bekliyordum. Birden gözleri parladı ve gürledi "Sen bir roman yazmışsın, doğru mu?" Ben şaşkın "Evet, efendim." "Getir bakayım onu bana." Bu bir emirdi. Döndüm, bir koşu kardeşlerimle paylaştığım odaya gittim, kitaplığın alt gözünde duran sarı defteri (yani romanımı) aldım ve yine bir koşu çatı katına çıktım. Nerdeyse otuz merdiven, adeta nefes nefese kalmıştım. "Bırak o masanın ucuna". Korkarak sarı defter masanın ucuna bırakıldı. Dedem yazmakta olduğu yazıya kendini kaptırmıştı bile. Yüreğim ağzımda ama bana konuşma izni yok ki. Sessizce döndüm, odadan çıktım. Aşağı inerken merdivenlerden nasıl yuvarlanmadım hâlâ şaşarım. Dedem romanıma el koymuştu. Önce en kıdemli evlatlık (yirmi yıldır köşkte imiş) Zehra Abla'ya danıştım. Acaba biri beni dedeme gammazlamış mıydı? Bu tür şeyleri bilse bilse o bilirdi! Ama hiçbir şey duymamıştı. Dedem benim romanımı ne yapar ki? Aradan tam üç hafta geçti. Ben meraktan çatlıyordum. Bir akşamüzeri haber geldi. Dedem beni odasına istiyormuş. Her zaman görevim olduğu üzere bir koşu merdivenleri çıkıp büyük masanın önüne ulaştım. Başım ancak masanın üstüne varmakta idi. Masanın benim yanaşacağım köşesine sicimle bağlı bir paket konulmuştu. "Al bakalım romanın geldi." Artık patlayacaktım, ürkek bir sesle "Paketi açabilir miyim?" diyebildim. "Paketi al, aşağıda açarsın" Öyle sulu gözlü ilişkilere o odada izin yoktu anlaşılan. Paketi nasıl aldım kucağıma, merdivenlerden aşağıya nasıl uçar gibi indim, o hınzır sicimin düğümünü nasıl kopartır gibi

açtım, hiç bilmiyorum. İçinden sarı bir kap içinde, siyah beyaz, matbaada basılmış, yüze yakın kitapçık çıkmaz mı! 'Sibirya Ovalarında', yazan Ali H. Neyzi, arkasını çevirdim, fiyatı 5 kuruş! Yazdığım roman basılmıştı. Fiyatı bile belirlenmişti. O çocuğun sevincini düşünebilir misiniz! Gel gör ki tavanarasına tırmanıp teşekkür etmek büyük cesaret işi idi ve o da bende yoktu. Sevinç içinde ahçıbaşıdan başlayarak (o bana hep yaşamöykülerini anlatırdı ve farkında olmadan beni yazmaya yönlendirmişti) evde önüme gelene kitabımı gösteriyor ve bir tane armağan ediyordum. Çok sevinen annem bana kitap armağan ederken içine bir şeyler yazmanın armağanı alanı onurlandıracağını öğretti. O akşam yemeğinde dedem hiç alışılmadık bir şekilde bana döndü ve "Üç hafta önce seni bir toplantıya götürmüştüm. O toplantı yayım yaşamları elli yılı doldurmuş kişiler onuruna idi. İşte senin yayım yaşantın da böylece erken başlamış oldu. Kutlarım seni." dedi.

Birden bir şimşek çaktı. Hakikaten dedem beni biraz da zorla (karşı gelinmezdi ki) Eminönü Halkevi denilen bir toplantı salonuna götürmüştü. Çevrem hep yaşlı ve sakallı insanlar ile çevrilmişti. Hakkı Tarık Us Beyefendi yayım yaşamı 50 yılı aşmış yazarları onurlandırmak için bir jübile düzenlemiş ve dedem de beni beraberinde götürmüştü. Belki kırk yıl sonra *Vatan* gazetesinde bir sohbet sırasında ortaya çıktı ki meğer Sayın dost Oktay Akbal da o toplantıya katılmış ve onu da dedesi (herhalde benim gibi zorla) oraya götürmüş imiş.

Olay burada bitmedi. Aradan on gün geçmişti, bir kez daha çağrıldım çatı katına. Bu kez dedem yumuşak bir sesle kitaplarımı ne yaptığımı sordu. Evde herkese birer tane dağıtmıştım. Arka sokakta bilye oynadığım

birkaç çocuk da paylarına düşenleri almışlardı. Dedem bana bununla yetinmemem gerektiğini anlattı. Basılan kitapların pazarlanması gerekir dedi. Şaşkın halime güldü ve yol gösterdi. İlkokulu bitirmiş koleje yazılmıştım. Amerikan Koleji daha açılmamıştı ama Kızıltoprak'taki 6. İlkokul açılmış olmalıydı. Dedemin önerisi üzerine o Pazartesi günü eski okuluma gittim. Beşinci sınıfı mezun etmiş olan Fatma (Acar) öğretmen usul üzerine bu yıl birinci sınıftan başlamıştı. İzin alıp sınıfa girdim. Geldiğime sevinen Fatma öğretmen kitabımı görünce adeta coştu. Sınıf filan unutuldu. Başöğretmenin huzuruna çıkarıldım. Sınıftaki öğrencilere (zorla da) olsa birer kitap satıldı –fakir çocuklardan para almadık–. Başöğretmen öğle tatilinde tüm öğrencileri topladı. Kendi okullarından mezun olmuş ve kitabı basılmış öğrenci herkese tanıtıldı. Sanırım en az elli kitap satıldı o gün. Akşama artık hiç kimse beni tutamazdı. Çatı katına çıkıp kapıyı tıklattım ve "Gel" diye bağırınca dedemin yanına daldım. Helecanla anlattıklarımı dinledi. Başımı okşayıp beni kutladı. "Yayımlanan kitapların pazarlanması gerekir çünkü kitap okunmak için yazılmıştır" dedi. İlk kez kendimi dedem ile konuşur bulmuş ve adeta on yaş büyüdüğüme inanmıştım.

Aynı çatı altında kalabalık bir aile olarak yaşamanın bazı zor kuralları vardır ve hele grubun en küçükleri arasında kalmışsanız oldukça sıkıntılı günler yaşamanız kaçınılmazdır. Öte yandan bazen böyle küçük bir çocuğu ömür boyu etkisi altında bırakacak mutlu olaylar da yaşanabilir. Aradan uzun yıllar geçti. Yeniden yazmaya yöneldiğim yıllarda aklıma esti ve Nezih Ağabeyim'den bulduğum (bende örneği kalmamıştı) *Sibirya Ovalarında* adlı kitabın bir tıpkıbasımını yaptırdım. Yayımlanmış kitaplarımın sayısı çoktan yirmiyi aştı. Ancak ne

zaman kitaplarım sorulsa o tıpkıbasımı da ortaya çıkarmadan edemiyorum. Ne olsa ilk göz ağrısı o kitap.

Kalabalık ailelerin yaşamları, hele günümüzdeki iletişim aletlerinin olmadığı (radyonun bile Kızıltoprak'taki köşke gelişi büyük bir olay olmuştu – televizyonun TT'si bile duyulmamıştı) bir dönemde kendilerine özgü yaşam sistemleri geliştirmelerini zorunlu kılmıştı. Bu konuda kendi yaşantımla ilgili ayrıntıları ileride yazacağım mektuplarda belirlemeyi umuyorum.

Antu-Dumtu-Kantu Cumhuriyeti

Bugün sıra *"Antu-Dumtu-Kantu Cumhuriyeti"*nin öyküsüne geldi. Hep yinelediğim gibi kalabalık ailelerde dil sorunu her zaman baş gösterir. Annem ile teyzem İngiliz Kız Lisesi'nde okumuşlar. Yanılmıyorsam bu "gâvur" okuluna yazdırılan ikinci Müslüman öğrenci imiş annem. Ondan evvelki kız ise İngiliz Ahmet Paşa'nın kızı imiş. Yani babanın kökeni İngiltere! Öte yandan dayım Sırrı Bey'i eğitim için Almanya'ya göndermişler. Enişte mız Asım Bey de Almanya'da bulunmuş. Anneannem konuşmaktan hoşlanmazdı ama Fransızca ve Rumca'sının çok iyi olduğu bilinirdi. Çok dil bilen büyüklerimiz, çocukların anlamasını istemedikleri bir konuyu konuştuklarında hemen başka bir dile dönüverirlerdi. Biz de buna karşı bir yöntem geliştirmişiz, daha doğrusu büyük ağabeylerim geliştirmiş ben de peşlerine takılmışım, sonuçta Antu-Dumtu-Kantu Cumhuriyeti kurulmuştu. Hani kuş dili gibi "epçem pepçem" filan diye bazı konuşma yöntemleri vardır. Bizimki ise eşine rastlanmamış bir sistemdi ve başlı başına bir dil oluşturmuştuk. Bu dili konuştuğumuzda büyükler ne tür bir yaramazlık planladığımızı anlayamıyorlar ve biz de sözümona onların yabancı dillerine karşı intikam almış oluyorduk. Bu özel Cumhuriyet'in ulusu sadece dört çocuktan oluşuyordu ve acıklı ama bugün bu ulustan kala kala bir tek ben hayattayım. Ne yazık ki birkaç kez bu dilin bir sözlüğünü gerçekleştirmeye çalıştım ise de girişimlerim hep başarısız kaldı. Bugün hatırımda ka-

lanlar daha çok büyüklerimize taktığımız adlardan ibaret. Örneğin babamıza "Reçin" diyorduk. Büyükannemize ise "Nantev" deniliyordu. Bu şekilde babaannemize de "Reçin Nantev" deniliyordu. Örneğin biri öbürüne "Reçin nantev geparlaştı" deyince Babaannemizin köşke geldiği anlaşılıyordu. Her kalabalık köşkte benzer gelişmeler yaşanmış mıdır bilemem ama bizim bu uygulamamız hele günümüzde (bilgisayar çağında) ilginç karşılanacak bir öykü olsa gerektir.

Bundan yirmi yıl kadar önce Ahmet ve Nezih ağabeylerimle (hepimiz İstanbul'da oturuyorduk ve hepimiz çalışma tempomuzu azaltır olmuştuk) ayda bir olsun ya da her ayın ilk Salı günü gibisinden, bir öğle yemeğinde buluşmayı âdet etmeğe çalışır olmuştuk. Giderek bu uygulamanın farkına varan Ahmet Ağabeyim'in oğlu Halim ve benim oğlum Mehmet Ali de vakit buldukları zamanlar katılır oldular. Böylece beş Neyzi bir araya gelmiş oluyordu. Böyle bir yemekte laf nereden açıldı ise Ahmet Ağabey 1939 yılında nasıl Amerika'ya gittiği ile ilgili bazı anılarını anlattı. Örneğin New York'ta gemiden indiğinde (onun yolcu gemisinden sonra yola çıkan gemiyi Alman denizaltıları batırmışlar) vizesini kontrol eden adam şaşırmış ve "Sen kaç yaşındasın?" diye sormuş. Ahmet yaşını söyleyince adam gülmüş "İyi ama burada 1373 yazıyor. Bu vesikaya göre oldukça yaşlı olmalısın." Güç bela adama Hicri Yıl olayı açıklanmış.

Yola çıkmadan birkaç gün önce dedem Ahmet'i çatı katına çağırtmış ve ona sıra ile bazı öğütler vermiş, hatta sanırım bunları bir kâğıda da yazmış. Doğal olarak ilk başta "İçkiden kendini koru, kimseye ne borç ver ne de borç al" gibi kurallar varmış. En sonuncu öğüt ise "Tanrı adına, dönerken bir gâvur kızı getirme"

imiş. Ağabeyimin öyküsü sona erdiğinde oğlu Halim hafifçe güldü. "Ne var?" dedik. "İyi ama baba, sen bana benzer öğütleri verdiğinde Tanrı aşkına bir zenci kızla geri gelme" demiştin dedi. Bu kez hepimiz gülüştük. Zaman değişiyor, denildi. Az sonra Halim bir kez daha kıkırdadı ve ardından "Şimdi anladım, ben de oğluma benzer koşullarda, 'Tanrı aşkına bir erkek arkadaşla dönme' diyeceğim" deyiverdi. Çok belirgin bir şekilde toplumumuzda yaşanan değişimin örnekleri ortaya konulmuş oluverdi.

Evlenme konusunda çok değil, birkaç kuşak geriye gidildiğinde, birbirlerini hiç tanımayan insanların, babalarının kararı uyarınca gerdeğe girdiği bilinmektedir. Bu zorunlu evliliklerin köşkte bilinen en güzel örneği anneannemiz Feride Hanım ile Mehmet Ali Ayni Bey'in evlendiriliş şekli idi. Bağdat Valisi ve "Giridi" mahlası ile Divan yazmış olan Sırrı Paşa'nın Bağdat'ta kaldığı süre içinde kendisinden gebe kalan bir cariyeyi nikâhına aldığı öğrenilince canı fena sıkılan Leyla (Saz) Hanımefendi, kişisel yakınlığı bulunan Padişah'tan özel izin almış ve bir daha eşinin yanına gitmemiş. Bir anlamda kocasından boşanabilen ilk hanım olmuş. Yine de çocukların babası Sırrı Paşa. Bağdat'tan bir mektup gelmiş. Paşa "Büyük kızım Nezihe Hanım'ı Mektupçum (özel kalem müdürü anlamına geliyor) Mehmet Ali Bey ile evlendirmeye karar verdim" diyormuş. Beşiktaş'taki konakta bu haber yıldırım tepkisi yaratmış. Nezihe Hanım üç lisan bilen, piyano çalan, o dönemin deyimi ile "monden ve Avrupai" bir genç kız. Çok ağlamış, hayatıma kıyarım diye annesini korkutmuş ve sonunda Leyla Hanımefendi Bağdad'a "Üzgünüm ama kerimeniz Nezihe Hanım'ı İstanbul'da bir beyzadeye peyledik, size de izniniz için yazmak üzere iken mektubunuz gel-

di" diye yanıt vermiş. O dönemde bu mektupların gidip gelmesi aylar değilse bile haftalar alıyormuş. Nezihe Hanım'ı bir çabuk beğendiği bir beyzadeye nikâhlamışlar. Sırrı Paşa ise mektupçusuna kendisini damat olarak alacağını 'ihsas etmiş' bulunduğundan bu duruma fena halde üzülmüş. Bir süre sonra Bağdat'tan yeni bir mektup gelmiş. Paşa bu kez durum böyle olduğuna göre ikinci kızım Feride'yi mektupçum ile evlendireceğim diyormuş. Feride daha on iki yaşında. Başkasına kapılandı demenin anlamı yok. Yine de Leyla Hanımefendi kızın yaşının küçük olduğunu öne sürerek olayı iki yıl geciktirmiş. Hani, acaba durumlarda bir değişiklik olur, Paşa fikrini değiştirir ya da başka bir gelişme olur diye beklemişler. Ancak kızın yaşı on dört olunca ve Paşa dileğinde direnince, karşı gelinememiş ve çocuk yaştaki Feride sanırım kendinden yirmi yaş büyük Mehmet Ali Bey ile evlendirilmiş.

Anneannemin iri taşlı bir pırlanta yüzüğü vardı. Akşamları hele bir iki kadeh içmiş olursa bazen bu parlak taşı gösterir ve "Ben bunu alnımın teri ile kazandım" derdi. Bizler bunun ne anlama geldiğini anlayamazdık. Anneannemiz nasıl olmuş da çalışıp böyle kıymetli bir mücevher elde etmiş, bilemezdik. Yıllar sonra bir akşam Feride Hanım nasıl oldu ise açılıverdi: On dört yaşında gelin giden Feride kocasından pek korkarmış. Bir gece yarısı birlikte yattıkları yatakta uyanmış ve altına kaçırmış olduğunu anlamış. Ödü kopmuş. Çocuk yaşta bir kadın. Bir süre öyle yatmış ve ne yapması gerektiğini düşünmüş. Kocası yanıbaşında horul horul uyuyor. Genç Feride bir plan yapmış. Usulca yataktan aşağı inmiş, yatağın öbür yanına geçmiş ve kocasını uyandırmadan o taraftan yatağa girmiş. Ardından yine kocasını uyandırmamaya çok dikkat ederek adamı yavaş yavaş yatağın

ıslak olan yanına itmiş. Bunda başarılı olduğuna emin olunca kendisi de rahat bir uykuya dalmış. Sabah erken kalkan Mehmet Ali Bey ıslak çarşafları görünce kendisinin altına kaçırdığını sanmış ve akşama genç karısına kocaman pırlantalı bir yüzük hediye gelmiş. "Demedim mi, ben bu yüzüğü aklım ve alnımın teri ile kazandım" diye gülüyordu Feride Hanım.

Kızıltoprak'taki köşkün arka bahçesinde yüksek ve dört kanatlı ahşap bir kapı vardı. Mehmet Ali Bey'in vali olduğu dönemde çift atlı bir arabası varmış. Atlar için bir ahır ve arabanın çekileceği bir yer ve arabacı için de bir oda yaptırılmış. Bunları ben hep öykü gibi dinlemiştim. Birinci Dünya Savaşı sırasında Mehmet Ali Bey, dönemin Sadrazamı Talat Paşa ile ters düşünce hemen valilikten alınmış. Kısa bir süre sonra, "merkez"e gelen dedem, sonunda eskiden de yaptığı gibi Üniversite'de (Darülfünün) bir görev almış. Atlara zaten Savunma Bakanlığı savaşa lazım diye el koymuş, araba da satılmış.

Kısa bir süre sonra İstanbul işgal edilmiş. Seferberlikten beri zaten sıkışık durumda olan halkın yaşam koşulları büsbütün bozulmuş. Feride Hanım koşullar karşısında önlem almaktan hiç kaçınmayan bir yapıda. Üç tane inek satınalıp boş duran ahıra yerleştirmiş ve bunlara bakacak bir adamı da eskiden arabacının yattığı odaya yerleştirmiş. Hem köşkün süt gereksinimi karşılanıyor hem de ineklerin bakıcısı fazla gelen sütü satıyor ve en azından kendi maaşını çıkartıyormuş. Bir ara, mahallede evvelce süt pazarlayan kişilerin şikâyet ettikleri ve kaçak süt satıldığı gibi töhmetlerde bulundukları anneannemin kulağına gelmiş. Hemen harekete geçen Feride Hanım (ağabeyi bir zaman Şehremini olduğu için) gerekli işlemleri yerine getirmiş, vergisini ya

da harcını ödemiş ve "Sütçü Feride" adına bir ruhsat alıp büyük ahşap kapıya astırmış. Yapılan dedikoduların da kökü bıçak gibi kesilmiş. Özellikle ün kazanmış bir mimar olan Vedat Dayı her fırsatta takılır, benim kardeşim sütçülük de yapmış bir hanımefendidir, derdi. Bu iki kardeş hep takışırlardı. Mimar Vedat (Tek) Bey Paris'te eğitim görmüş ve çok genç yaşında ün salmış bir mimar idi. Yaşadığı dönemin karışıklığı ve kendisine olan aşırı güveni ülkeye fazla eser bırakmasına mani olmuştur. Önceleri Saray'a yakın bir aileden gelmesi nedeni ile Mimar-ı-Şehriyari (yani bir anlamda padişahın Mimarı) atanmış, gel gör ki kısa bir süre sonra padişahlık kaldırılmış ve Cumhuriyet ilan olunmuştur. Vedat Bey Ankara'ya da çağırılmış ve o dönemin Millet Meclisi'ni ve karşısındaki otelin çizimlerini yapmış ancak Cumhuriyet yönetimi ile anlaşamayıp İstanbul'a dönmüştür. Deniz İşletmeleri'nin vapur iskelelerini çizmiştir ve bunlardan Moda, Kadıköy gibi birçok iskele hâlâ kullanılmaktadır. Bugün de aynı hizmet için kullanılmakta olan Eminönü'ndeki Yeni Postahaneyi de Mimar Vedat çizmiştir.

Nişantaşı'nda günümüzde "Yekta Lokantası" diye tanınan lokantanın bulunduğu binayı Vedat Dayı kendi oturacağı bir konak olarak yaptırmış. İşgal günlerinde bir sabah birkaç Fransız subayı kapıyı çalıp binayı gezmek istediklerini söylemişler. İşgal güçlerine karşı koyulamıyor. Adamlar konağı gezip gitmişler. Fransızların evini işgal edeceğinden korkan Vedat Dayı hemen tüm çalıştırdığı ustaları evine toplamış. Hızla hazırladığı bir planı uygulayarak konağı adeta ikiye bölmüş. Diğer bir deyimle yeni bazı duvarlar yaparak iç taraflara geçişi kesmiş ve konağı olduğundan küçük bir hale getirmiş. Ancak bu işler hem çok çabuk yapılmış

hem de yeni yapılmış olduğu belli olmayacak şekilde gerçekleştirilmiş. Vedat Dayı'nın korkuları doğru çıkmış. Ertesi sabah öğlene doğru tüm adamları ile Fransız generali kapıya dayanmış. Saygı ile karşılanmış. Konağı gezmek istediğini söyleyince buyur edilmiş. Kısa sürede kendisine anlatıldığı gibi olmadığını ve konağın içinin çok küçük olduğunu gören general yanındakileri azarlamış ve "Bana böyle bir kümesi mi lâyık gördünüz?" gibi şeyler söyleyerek geldiği gibi gitmiş. Yanındaki görevli subaylar da şaşıp kalmışlar, o gezdikleri konağın nasıl olup da böylesine küçüldüğünü anlayamadıkları gibi kızgın generale karşı gelmeye de hiçbirinin kalbi el vermemiş. Vedat Dayı korkusundan üç ay kadar bu kapatılmış ufak bölümde yaşamış ve ancak Fransız generalin başka bir konağa yerleştiğini öğrenince yine kalfalarını toplayıp evini eski haline sokmuş. Korkarım günümüzde dış görünümü korunmakla beraber konağın içi ufak işyerlerine çevrildi.

Ülkemizde son yüzyılın getirdiği şiddetli değişimler bir tür kadir ya da kıymet bilmezliği adeta usul haline getirdi. Batılı ülkelerde binaların üzerinde mimarlarının adlarını belirleyen tabelalar konulurken Mimar Vedat Bey'in yaptığı bilinen birçok özel binanın yıkımına hiçbir önlem alınmadan izin verilmiştir. Yakın akrabası olduğum halde Eylül 1999 tarihli Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayınları tarafından yapılan bir sergi ve de katalog sayesinde ben bile rahmetlinin ne gibi işler yapmış olduğunu ayrıntılı olarak öğrenebildim. Benim anılarımda ise saç ve sakalı bembeyaz, gözleri her zaman fıldır fıldır, son derecede şakacı ve sevimli bir ihtiyardı, Vedat Dayı. Tanrı rahmet eyleye.

Sırrı Dayım'ın Ölümü ve Kanlıca

Köşkün tren yoluna paralel olan bahçesine ön bahçe denilirdi. Burası çiçek tarhları ve dev çam ağaçları ile bezenmişti. Üç tane büyük fıstık çamını merkez alan anneannem her çamın etrafına birer çiçek tarhı tertiplemişti. Sokak kapısına en yakın tarh kalp şeklinde, ortadaki tarh dikdörtgen, üçüncü tarh ise yuvarlaktı. Yerden yirmi santim kadar yükseltilmiş bu tarhlara çiçekler ekilirdi. Taflan gibi her zaman yeşil duran nebatlar tarhların çevrelerini belirler ve süs çiçekleri bunların içlerine dikilirdi. Doğal olarak mevsimine göre bu çiçekler hep değişirdi. Tarhların arasında hem masalar konulup oturulacak alanlar hem de gezilecek yollar bırakılmıştı. Bu yollarda bisikletle dolaşabilirdik ama çiçek tarhlarının üzerine devrilecek olursak kıyametler kopardı. Gezi yolları ve açık alanlara her yaz çakıl döşenirdi. Kış gelince bu çakıllar tırmıkla belirli yerlere toplanıp yığılırdı. Buna rağmen kışın yağan kar ve yağmurlar bunların kısmen kaybolmasına neden olur ve anneannem her yaz başı, söylenerek de olsa, yeniden çakıl satın almak zorunda kalırdı. Gri-beyaz çakıllar bahçeye hoş bir renk katardı. Ayrıca üzerinde yürüyenleri toprağın toz ve çamurundan korurdu. Bir başka özellikleri de üzerlerinde yürünürken hafif çıtırdamaları idi. Annem bu çıtırtının bahçeye yakışan bir şey olduğunu söylerdi. Oysa biz çocuklar bundan şikâyetçi idik. Çakıllar yüzünden birinin arkasından sessizce yaklaşıp onu korkutmak imkânsız oluyordu.

Köşkün arka bahçesi ise daha çok meyve ağaçlarına ve sebze tarlalarına ayrılmıştı. Ahırın önünde bir de ufak boy üzüm bağı vardı. Çocukların daha olmamış salkımlara musallat olmasından bıkan anneannem bu bağı telle çevirtmişti ve tek bir giriş yeri bırakmıştı. İzinsiz bağa girmek katiyetle yasaktı. Meyve ağaçları ile bizim pek ilgimiz olmazdı, eğer olmamış erikleri kopartmamız sayılmazsa! Öte yandan sebze tarlaları ile başımız dertte idi. Sebzeler en çok kurak geçen yaz aylarında sulanmak isterdi. Yazın okullar tatil olduğundan biz çocuklar hep ortalıkta olurduk. Sebzeleri sulamak için bir büyük havuz yaptırılmıştı. Bu havuzu kuyudan çekilen su ile doldurmak, dolan havuzun musluğundan fışkıran suyu sebze tarhlarına bölüştürmek gerekiyordu. Akan suyun hangi tarha ne kadar bırakılması gerektiğini, çamur içinde elinde küreği ile koşuşan bahçıvan Ali Ağa'dan başkası beceremezdi. Ancak havuzu doldurmak için el tulumbası ile kuyudan su çekmeyi altı yaşımdan beri biliyordum. Bilmek başka sevmek başka. Oyun oynamak varken kan ter içinde tulumba basmak kimin hoşuna gider. Anneannem bizleri teşvik yollu, her basış için "bir" para hesabı ile tulumba çekene para verirdi. Yani tulumbanın kolunu yüz defa basarsan yüz para kazanırdın. Bu para birimlerinin ortadan kaybolduğunu düşünerek açıklama yapmak zorundayım: Bizim çocukluğumuzda bir lira yüz kuruştu, her zaman olduğu gibi. Ancak kuruştan ufak olan "para" denilen nikel karışımı paralar da vardı. Bir paraya ben hiç yetişmedim. Çocukluğumda beş para kullandığım oldu. Bir kuruş kırk paraya bölünmüştü. Yani yüz defa tulumbaya basarsanız yüz para kazanınca, her biri kırk paradan iki buçuk kuruş kazanmış olurdunuz. Bu da bir birim idi ve "yüz para" diye tanımlanan bir sarı nikel pa-

ra vardı. Bu yüz para karşılığından sokaktan geçen dondurmacıdan "okkalı" bir külah kaymaklı dondurma alabilirdiniz. Yani yarım saat tulumba basmak sonunda bir külah dondurma kazanabilirdiniz.

Bir gün gene böyle tulumba çekmekteydim. Arka kapıdan bahçeye giren postacı anneannemi sordu. "Az önce mutfaktaydı, oraya bak" dedim. Adam ilerledi. Gözümün ucu ile anneannemin mutfaktan çıktığını gördüm ama tulumbanın kolunu bırakamıyordum. Birden bir yıldırım düştü arka bahçeye. O kış ön bahçeye düşen bir yıldırım büyük fıstık çamının tepesini müthiş bir tarraka ile kopartmıştı. Özenle bakılan çam, yaşamını sürdürdü ama tepesi hep güdük kaldı. Bu kez anneannemin iki büklüm olduğunu gördüm. Canhıraş bir çığlık atmış ve yıldırım çarpan çam gibi burkuluvermişti. Gözlerime inanamıyordum. Çığlığı duyan Ali Ağa sulamayı bırakıp seğirtti, giderken de bana "Sen tulumbayı bırakma" dedi. Evden fırlayan annemin anneanneme ulaştığını, elindeki kâğıdı alıp okuyunca onun da bir çığlık attığını ve iki kadının birbirlerine sarıldıklarını izledim. Sonunda olay açıklandı: Postacının getirdiği telgrafta Ankara'da çalışan Sırrı Dayım'ın bir kalp krizi sonucu vefat ettiği yazılı imiş. İki ay sonra nikâhı kıyılacak olan tek erkek evladının bu beklenmedik ölümü anneannemin yaşam gücünü adeta kökünden kesiverdi. İstediği zaman devleşiveren o güçlü kadın şimdi herkesten kaçar, odasından çıkmaz olmuştu. Her şeyden çok sevdiğini söylediği bahçesini ihmal ediyor ve onsuz bir şey yapamayan Ali Ağa durmadan söyleniyordu. O günlerde hiç beklemediğim bir şeyin farkına varmıştım. Meğer yıllardır bizim bahçede çalışan ve birbirinden güzel çiçekler yetiştiren Ali Ağa aslında "renk körü" imiş. Genellikle iki renkten söz ederdi, biri "pam-

pa" ötekisi de "mavi". Meğer bunlar dışında hangi renkler olduğunu ne görmüş ne de kimse ona öğretmiş.

Anneannemin adeta yüreğine inen Sırrı Dayım'ın ölümü köşk yaşamını adamakıllı karıştırıverdi. Oğlunun nikâhı için hazırlık yapmakta olan anneannem cenaze törenine katılmak zorunda kalınca son derece yıkıldı. Adeta yaşama küstü. O güne kadar kadife eldivenler içinde çelik elleri ile yönettiği köşk halkı da (o bir tür sahneden çekilince) adeta ne yapacağını şaşırmıştı. Her zaman olduğu gibi yemeklerde sofra başındaki yerini alıyor ve bizlere yiyeceğimiz yemeği dağıtıyordu ama sıra kendisine gelince kaşığın ucu ile tabağa koyduğu yemeği çatalı ile biraz karıştırdıktan sonra "alın tabağımı" deyip geri yolluyordu. Gün içinde genelde odasına kapanıyor, canı kadar sevdiğini söylediği bahçesine bile çıkmıyordu. Sanırım tüm köşkte bu duruma en bozulan Ali Ağa olmuştu. En az yirmi beş yıl "Hanımefendisi"nden her sabah aldığı emre göre günde on saat bahçede çalışmaya alışmış, ardından yaptığı işin iyi olduğu konusunda "iltifat" almayı dört gözle bekleyen adamcağız, şimdi koskoca bahçeyi tek başına yönetmek durumunda kalmıştı. Birkaç kez anneme yanaştı. Oysa annem bahçede dolanmaktan öte bir şey bilmiyordu. Ali Ağa'nın durumuna acıyıp bir sabah İngilizce bir kitap çıkardı. Oradan okuyarak güllerin hangi ayda budanması gerektiğini anlamaya ve Ali Ağa'ya öğretmeye çalıştı. Renk körü ve "pembe" diyeceği yerde "pampa" demeden öte eğitimi olmayan Ali Ağa ile İngiliz lisesi mezunu annemin kitaptan çevrilen bahçe bilgileri doğal olarak hiçbir şekilde bağdaşmadı. Ali Ağa da annemden umudunu kesti. O da "hanımefendi" sinin yokluğunda somurtup oturur ve ne yapacağını bilmez şekilde bahçede dolanır olmuştu.

Arkadan kış geldi. Ali Ağa yılların verdiği alışkanlıkla çakılları eskisi gibi topladı ama bahçe tarhlarına ekilmesi gereken kış çiçeklerinin çoğu ekilememişti. Bunların çoğu mevsimlik olduğu için birinin Ali Ağa'yı yanına alıp çarşıya gitmesi ve alınacak fideleri seçmesi gerekirdi. Annem bir iki kez annesine olayı hatırlatmıştı ama anneannemin içinde istek kalmamıştı. Genelde odasından çıkmıyor, dedem gibi ancak yemek zamanları masasının başına iniyordu. Komşu ve köşkün bir numaralı eğlence kaynağı, Rum'dan dönme, İhsane Hanım bile ziyaretlerini azaltır olmuştu. Soframızda rakı içip şarkı çağırmaya alışmış bu kadın anneannemin bunları kesmiş olması karşısında gecelerini başka komşularda geçirmek zorunda kalmıştı. Durumu hiç beğenmeyen annem ile babam bir önlem aramaya başlamışlardı. Bahara doğru babam bir taksi tuttuğunu ve ailece Kanlıca'ya, Seniye Teyze'yi ziyarete gideceğimizi ilan etti. Meğer bu "Seniye Teyze" anneannemin teyzezadesi imiş. Yani onun annesi ile Leyla Saz Hanımefendi kardeşmişler. Kanlıca'daki yalıyı yaptıran anneannemin teyzesinin kocası Kadri Paşa bir süre sadrazamlık da yapmış. Bizler bu ilişkileri ilk kez öğreniyorduk. Anneannem önce mırın kırın etti ama yıllardır görmediği teyzesinin kızını ziyaret etmeyi reddedemedi, hele babamın bütün hazırlıkları tamamlamış olduğunu öğrenince bize katılmaktan kendini alamamıştı. Babam sadece iki taksi tutmamış, ahçıbaşıya birtakım yolluklar hazırlatmış ve evlatlıklardan ikisinin de hazırlanan nevale ile ikinci taksiye (sanırım oğlanlardan iki küçüğün de) binmelerini ayarlamıştı.

Kanlıca'daki Kadri Paşa yalısı bir sadrazama layık olacak şekilde nerdeyse yüz metreyi bulan bir taş rıhtım üzerine Boğaz'a paralel yaptırılmış bir yalı imiş. "İmiş"

diyorum çünkü Paşa'nın ölümünden sonra yalıya çarpan bir tanker harem bölümünü çökertmiş. Kadri Paşa'nın kızları eski haline getirecek imkânları olmadığından yalıyı tamir etmek yerine kalan selamlık bölümünde yaşamlarını sürdürmüşler. O kadar ki kalan bölümün güneye bakan üst yanı bembeyaz badana ile kaplı idi. Yani yıkılan bölümünden kalan odanın bir yanı (badana ve sıvası o denli iyi yapılmış olmalı ki) yıllarca böyle bir beyaz bayrak gibi kaldı. Kandilli İskelesi'nden itibaren bu beyaz leke görülebiliyordu. Yalının kalan selamlığına sahip olan Saniye Teyze ufak değişiklikler yaptırarak eski selamlığı iki ayrı kat haline sokmuş ve gelir sağlamak amacıyla alt katı yaz aylarında kiraya veriyormuş.

İşte babam burasını kiralamış ve anneannemin yazı burada geçirmesini istiyormuş. Anneannem önce karşı geldi. Kendi köşkünden ayrılmak istemiyordu. Ancak Kanlıca'yı ziyaret edince herhalde eski yaşantısı gözünün önüne gelir gibi oldu ve pek gönülden olmasa da bir denemeye razı oldu. Daha sonra Seniye Teyze'den dinlemiştim. Küçük Feride evlendirilmeden önce yaz aylarında Kanlıca'daki teyzesinin yalısına gelir aylarca kalırmış. Topuklarına kadar sarı saçları olan Feride, her zaman başına buyrukmuş. Sabah yalıda kimse uyanmadan usulca kayıkhaneye iner ve kayıkların girip çıktığı açıklıktan Boğaz'ın serin sularına açılırmış. Seniye Teyze bir denizkızı gibi yüzen kız Feride'yi anlatırken adeta kendisi de o günlere gider gibi canlanmıştı. Bense her zaman bir dev gibi görmeye alışmış olduğum anneannemi böyle topuklarına kadar inen saçları ile yüzerken bir türlü hayal edemiyordum.

Kanlıca'ya yerleşmesi için anneannemin yanına eski evlatlıklarından birisi de verilmişti. Hatice Hanım evin

temizlik ve yemek işlerini üstüne alıyordu. Anneanneme yardımcı olmak üzere ben de yanına verilecektim. Anneannemle yalnız yaşamak bana büyük nimet olmuştu. Sert ve disiplinli olmasına karşın torunlarına olan sevgisini her zaman belli eden anneannem benim hayran olduğum bir kimse idi. İyi günlerinde ne akla gelmedik öyküler anlatırdı. Dedem Balıkesir'de vali imiş. Anneannem çevresindeki hanımları toplamış. Hanımlardan oluşan bu grup arabalarla bir su kenarında "picnic" yapmaya gitmişler. Serinlemek üzere nehre ayaklarını sokan hanımlar suda balıkların atladığına tanık olup heyecanlanmışlar. Bol alabalık varmış. Anneannem "Bileydim otla alır da öyle gelirdim" demiş. Bunu duyan arabacılardan biri "Hanım, canın balık çekti ise ben tutarım" demiş. Oltasız balık nasıl tutulur demeye kalmadan adam önce şalvarını sıyırmış, içindeki uzun donla buz gibi nehre dalmış. Biraz yürüdükten sonra balıkların kaynaştığı bir yerde donunu çözüp uçkurlarını sıkı sıkı tutmuş. Az sonra içi balık dolu donu ile sahile dönmüş. Anneannem öykünün burasında güler "Bazı çıtkırıldım hanımlar o güzelim balık ızgaralarını yemekte epeyce nazlanmışlardı" derdi.

O yıllarda (1938 olmalı) Boğaz'ın suları bu gün Fethiye'nin suları kadar temizdi. Taş rıhtımdan bakınca en az üç metre dipteki taşları ve rıhtıma yapışmış midyeleri açık şekilde görürdük. Rıhtımın ilk bir buçuk metresine kadar dalınırsa kızartmalık ya da balık yemi olacak ufak boy midyeler bulunurdu. Dolmalık "baba" midyelere ulaşmak için ise en az üç metre dalmak gerekirdi. Üç metre derine dalınca uzun süre kalmaya nefesim yetmezdi. Öte yandan avucuma zor sığan iri midyeleri köklerinden kopartmak hiç de kolay değildi. Çoğu kez dışarı çıkıp nefeslenir ve ikinci dalışta yarı ko-

parttığım midyeyi yine de zorlanarak alırdım. Midyelerin açılması da başlıbaşına hüner isteyen bir işti. Başlangıçta birkaç kez oramı buramı kesmekten kurtulamamıştım. Doğal olarak her şeyi bilen anneannem imdadıma yetişmişti. Küçük boy midyeleri daha çok balık yemi olarak kullanırdık. Büyükler ise önce dış yanları kazınarak temizlenir, sonra yarı açılarak dolmalık hale getirilirdi. Bundan sonrası Hatice Hanım'a ait idi. Fıstık ve üzümlü pirinçle doldurulan midyelerin daha sıcakken yenmesine doyum olmazdı.

Anneannemi harekete zorlamayı düşleyen babam, yalının bahçesinde boş duran kayıkhaneye bir de sandal yerleştirmişti. Anneannem dayanamadı ve benim kürek derslerim başladı. Küreklerin kayışları nasıl yağlanır, parmaklarını ezmeden iki kürek nasıl dengeli kullanılır. Kısa sürede deneyimli bir miço olmuştum. Boyum yetmez olduğundan hızlı gitmek gerektiğinde oturduğum yerden kalkıp sonra düşer gibi otururak kürek çekmesini bile öğrenmiştim. Anneannem deniz ve balıkçılık ile ilgili her şeyi biliyor ve bildiklerini sürekli bana öğretiyordu. Akşamları soğuk olmaya başlayınca anneannem kendine kalın kumaştan bir pantolon ve bir de gocuk yaptırdı. Ben de geceleri benzer kalın şeyler giyiyordum. Kanlıca Koyu'nun mehtaplı sonbahar aylarında lüferi çok ün salmıştı. Hani, tüm Boğaz'ın en güzel lüferi bu koyda çıkardı denilse yeridir. Giderek babamın hayali gerçekleşir gibi olmuştu. Bu çalışma ortamı anneannemi yeniden yaşama bağlar gibiydi. Sonunda akşam lüfere çıkarken koz kömür ile dolu bir mangalı da sandala yerleştirmeye ve ilk çıkan lüferi ayıklayıp taze taze kızartmaya karar verdi. Ufak bir karafaki ile rakısını almayı da ihmal etmiyordu. Oltadan yeni alınmış (bir türlü balığı zokadan çıkarması-

nı beceremediğim, canlı balığı zokadan anneannem alıyordu) lüferin hemen oracıkta temizlenip ızgaraya atılması inanılmaz düzeyde keyifli bir iş oluyordu. Öte yandan anneannem çevrede balık tutan balıkçılara tütün ikram edip ahbap olmak istemiş ama adamlar oldukça çekimser davranmışlardı. Pantolon giyen bir hanımefendi ile konuşmaktan kaçınıyorlardı, üstelik onlar için ekmek parası olan lüferleri kendisi için avlıyordu o. Kimse bir şey dememişti ama deneyimli anneannem olayı sezinlemişti.

Bir sabah anneannem "Ben şehre gidiyorum. Herhalde akşama geç gelirim. Sakın kendi başına sandalla çıkma. Sahilden balık avla ya da midye çıkarmakla yetin" dedi ve erken bir vapurla gitti. Akşama döndüğünde yüzü gülüyordu. Ben rıhtımdan, akşama yetecek kadar izmarit yakalamış, yaprak gibi ortalarından ayırmıştım. Çalışmalarımı görünce sevindi, başımı okşadı. "Tamam, lüfere çıkacağız". Sonra dayanamadı, kentten getirdiği şeyi gösterdi. "Bunu sandala karpit fenerinin yanına asacağım" dedi. Meğer şehirde, vergisini ödeyip bir balık tutma ruhsatı almış. Üstünde resmi olan mühürlü belgede "Balıkçı Feride Hanım" yazıyordu. O akşamdan itibaren "profesyonel" olan bu kadını bütün balıkçılar saygı ile aralarına aldılar. Uzattığı tütün mutlaka alınıyordu. Arada "Bu gece Beykoz'da akın varmış" gibi dostane bilgiler geliyordu. Hele Kanlıca'nın usta balıkçılarından sakallı Osman Ağa ile kurulan dostluk kısa zamanda semeresini verdi. O gece nasılsa ikimiz birden birer balık çekmiştik. Benimki daha ufaktı ama ben zokadan balık almasını beceremediğim için anneannemi beklemek zorunda kalmıştım. Anneannem daha öncc, çıkan balığa dikkat edilmesi gerektiğini, bazı zehirli balıklar olduğunu anlatmıştı ama ne oldu ise

oldu, o gece anneannem benim tuttuğum balığı sıvazlar sıvazlamaz "Ayy" diye bağırdı ve balığı elinden attı. Osman Ağa'nın sandalı pek yakınımızda idi. Anneannemin feryadını duyunca hemen yaklaştı, karanlıkta da olsa sandalın içinde sağa sola çırpınan balığı görünce "Eyvah, drakonya! Hemen sarıl küreklere yalıya dönelim" dedi. Kendisi de oltasını sarıp küreklere asıldı. Aptallaşmıştım ama anneannemin acı içinde kıvrandığını görünce sual sormaya gerek duymadan ben de küreklere yapıştım. Sandalımızda içi kor kömür dolu bir mangal vardı. Osman Ağa "Tamam, hemen alalım mangalı rıhtıma" dedi. Kuşağından palayı andıran bir sustalı çıkardı. Parlayan çeliği yanan kömürün içine daldırdı. O sırada yetişen Hatice Hanım'ın da yardımı ile anneannemi önce rıhtıma sonra da evde bir sedirin üzerine kadar yarı taşıdık, yarı sürükledik. Az sonra Osman Ağa elinde kıpkızıl olmuş çakı ile geldi "Bu acıtır ama canını da kurtarır" dedi. Anneannem zaten her şeye razı, yattığı yerde kıvranıyordu. Anneannemin kasılmış avucunu zorla açtı ve kor gibi çeliği zehrin girdiği yere yasladı. Odaya bir yanık ek kokusu yayılırken anneannem boğazı kesilmiş danalar gibi bağırıyordu. Hatice Hanım çok sevdiği hanımının adeta üzerine kapanmıştı, hani olduğu yerden fırlamasın diye. Az sonra bağırması hırıltıya döndü ve vücudu gevşeyince Hatice Hanım üstünden kalktı. Bu kez de titremeler gelirmiş. Anneannemin üzerine üç-beş battaniye serdiler. "Geçmiş olsun, birkaç güne kadar gene balığa çıkar" deyip gitti Osman Ağa. Drakonya çarpmasının ne olduğunu iyi bilirmiş. Hakikaten ilk gün ancak ara ara ağzından su verebildiğimiz anneannem bu iki gün boyunca deliksiz uyudu. Hatice Hanım ile ben sıra ile başında nöbet tuttuk. Nihayet gözleri açıldı ve ilk aklına gelen "Açım" demek

oldu. Zehirlenmeyi atlatmıştı. Sevinç içinde ona en sevdiği yemekler sunuldu ve yaşam normale döndü. Yine de bu "drakonya çarpması" olayını ömür boyu unutamadım.

Kanlıca'da Geçen İkinci Yazım

Anneannem birilerinin önerisi üzerine altı tane ıstakoz sepeti satın aldı. Saman ya da hasır türü bir şeyden yapılmış bu uzunca sepetlerin bir ucunda teller ile sepete bağlanmış bir tahta kapak vardı. Sepetin öteki yanı ise bir huni gibi içe dönük şekilde örülmüştü. Istakoz, sepete bırakılan bir parça et ya da yarım balık gibi yeme ulaşmak için bu içe dönük sepete girince sıkışır kalır ve geri gidemediği gibi kapak tarafını da açamaz, sepette kalırmış. O kocaman testere gibi makasları olan hayvanlar neden bu basit sepeti paralayamaz, doğrusu bu gün bile anlamış değilim. Sepetleri yemleyip güneş batarken rıhtımdan denize atardık. Uzunca tutulmuş bağları da rıhtımdaki demirlere sıkıca bağlanırdı. Sabaha bende bir sevinç. Altı sepetten en az bir tane olsun ıstakoz alınırdı. Öyle ki o yaz bize ıstakoz yemekten gına gelmişti. Sık sık komşulara dağıtırdık. Sonunda hırsızın biri ipini kesip bizim sepetleri çaldı. Anneannem zaten mevsim geçti, artık köye döneceğiz dedi. Aslında olaya canı sıkıldığı için yeni sepet almadı. Dediği gibi kısa bir süre sonra soğuklar başlayınca (benim okulum da açılacaktı) Kanlıca'da, her yanından rüzgârın üflediği yıllanmış yalıda oturmak iyice zorlaştı.

Köye dönüp köşkün gündelik hayatına döner dönmez Balıkçı Feride Hanım gitti, yerine oğlu Sırrı'nın matemini yaşayan Feride Hanım geldi. Geçen yılki kadar bozuk değildi. Hele bazen İhsane Hanım'ın ısrarlarına dayanamıyor ve akşamları meze sofrası kurulma-

sına izin veriyordu. Yine de içenler arasında biri sürekli somurtursa topluluğun tadı kalmıyor ve İhsane Hanım da "Haydi vre, bana yol gözüktü, bakalım Osman ne haltlar etmiştir" deyip erkenden kalkıyordu. O kışı böyle yarım yamalak geçirmiştik. Ertesi yaz anneannem belki de en çok benim yakarmalarıma dayanamayarak birlikte tekrar Kanlıca'ya taşınmaya razı oldu. Benim açımdan cennet gibi bir yaz başlamıştı. Bu yaz biraz daha boy atmış olduğum için anneannem sabahları çarşıya gidip gazete ve ekmek gibi günlük bazı gereksinimleri satın almama izin vermişti. Böylece kendi başıma buyruk olabildiğim bir saat kadar vaktim oluyordu ve bunu çok seviyordum. Sanki adam olmanın yolunu tutmuş gibi idim. Kısa sürede çarşıda adım "şişman Ali Bey"e çıkmıştı. İştahlı bir çocuktum ve bu takma ada layık olduğumun farkındaydım. Fırıncıydı, kasaptı, herkes ile konuşur, görüşürdüm. Boğaz'ın bir özelliği de manav ve meyve alışverişinin yalının önünden geçen sandallardan yapılması idi. Sandaldaki "manav" taze fasulye, uzun pırasalarım var diye haykırınca rıhtıma çıkılır ve beğenilen şeyler satın alınırdı. Bu alışveriş süresinde beni eğlendiren bir uygulama da, biz rıhtımdan alışveriş yaparken, üst katta yaşayan Seniye Teyze ya da kızı Müzdan Hanım'ın pencereden sarkıp bize seslenmeleri idi. Onların pazarlıkta uyuştukları mallar pencereden aşağı sarkıttıkları sepete konur ve kendileri sepeti yukarı çekerlerdi. Binde bir hem karpuz hem de kavun ve sebze almışlarsa, aldıkları ya sepete sığmaz ya da yukarı çekilemeyecek kadar ağır olur, o zaman alınanların bir bölümünü benim yukarı taşımam gerekirdi.

Seniye Teyze sanırım anneannemden yaşlı ya da en azından onun yaşında idi. Ama iki kadın sanki birbir-

lerinin tersi olmak üzere yaratılmışlardı. Anneannem erkeksi, balığa çıkarken pantolon giyen, sert ve kızınca devleşen bir kişi idi. Seniye Teyze ise tam ne yaptığını bilmez bir saraylı tipi idi. Her zaman saçaklı giysiler içinde kendi katındaki çok eskilerden kalma eşyalar içinde seker gibi dolanırdı. Hem fakir kalmışlardı, hem de eski koca yalının eşyalarının tümünü bu bir kata doldurmak zorunda kaldıkları için en azından ortadaki büyük avluda geçilecek yol bulmak zor olurdu. Hiç unutamadığım bir vitrinli dolap vardı. Sanırım dört kat cam vitrinin içi sayılamayacak kadar çok süs eşyası ile doluydu. Hele başını sallayan bir porselen Buda'yı hiç unutmamışımdır. Yalı ahşap ve eski olduğu için ikinci katın sofasında yürüdükçe bastığım yerler hep gıcırdardı. Sözünü ettiğim oyuncak Buda'nın da hemen başı sallanmaya başlardı. Yıllar sonra Tenessee Williams'ın oyunlarını okuduğumda hemen aklıma Kanlıca'daki yalı gelmişti. Zenginlik içine doğmuş, dadılar ile şımartılarak büyütülmüş ve zamanla fakir düşmüş bu tür hanımefendilerin kaçınılmaz sonları anlaşılan dünyanın neresinde olursa olsun birbirine benziyordu. Seniye Teyze'nin katında içimi gıcıklayan başka bir şey de hiç ardı kesilmeyen kuş sesleri idi. İlk başında anlayamamıştım. Sonra bir gün gösterdiler. Müzdan Hanım'ın eşi kanarya meraklısı imiş. Odalardan birini ona ayırmışlar. Belki elli çeşit kanarya sürekli uçuşuyordu. Hiç bu kadar çok kuşu bir arada görmemiştim.

Müzdan Hanım'ın bir kızı vardı (yanılmıyorsam biz yalıdan ayrıldıktan sonra ikinci bir kızı daha oldu). Küçük Günseli benden epeyce küçüktü. O yaşlarda oğlanların kendilerinden küçük kızlara yüz vermesi olağan değildir. Günseli'nin aşağı yollanması zaten doğal sayılmıyordu ama ben de yukarı çıktığım zamanlarda

ona fazla yüz vermezdim. Kısmet öyle imiş, o günlerden belki otuz yıl sonra kendisi ile görüşmek nasip oldu ve eski günleri tatlı tatlı yâd ettik. Seniye Teyze sürekli hayret ve şaşkınlık içinde olmasına karşın bu halinden beklenmeyecek bir şekilde bazı eskilere sahip çıkmaktan da kendini alamamıştı. Yukarı çıktığım günlerin birinde bana üzeri boyalı eski bir teneke şeker kutusuna (boyu oldukça büyüktü) sakladığı eski aile resimlerini göstermişti. Kara sakallı, sert bakışlı Paşa, son derecede süslü hanımlar. Kim bilir torunlar bunları saklayabildi mi? Kendi aile resimlerimizden de bilirim. Yıllar sonra kalabalık bir grup içinde bulunanların adlarını çıkarmak sorun yaratır. Dokuz-on yaşında, aklı balığa çıkmakta olan bir oğlan çocuk, kendisine gösterilen yarı sararmış resimlere nasıl bakarsa ben de öyle bakmış olmalıyım. Yine de bir iz bırakmış olmalı ki burada onları anmak gereğini duydum.

Sırası gelmişken biraz dedikodu yapmama izin verilir herhalde. Son yıllarda bu tür eski foto ve nişanların elden satıldığını duymuştum. Bu konuda ilginç bir öyküm var: Bir sosyete hanımefendisi kendisine bu tür bir "Paşa Baba" resmi satın alıp salonunun baş köşesine yerleştirmiş. Varak kaplı kalın bir çerçeve içinde, doğal olarak. Gelen misafir hanımlara durmadan "Paşa Baba"sının lafını ediyormuş. Sonunda misafir hanımlardan birisi dayanamamış "Kardeşim, Simsar Kevork Efendi ile fiyatta anlaşabilseydim o rahmetli şimdi benim paşa babam olacaktı" deyivermiş.

Nişanlar konusunda da bir Kızıltoprak öyküm var. Aslında olaya ben tanık olmadım ama rahmetli Ağabeyim tanık olmuş ve ben ondan dinlemiştim: Dedemiz Mehmet Ali Bey bir sabah kahvaltı sofrasına alışılandan erken bir saatte inmiş. Ağabeyim sofrada son kalan

kişi imiş. Dedem yemek odasına girdiğinde kucağında zorlukla taşıdığı (en üsttekini çenesi ile tutuyormuş) on kadar kadife kaplı kutu varmış. Nezih merak edince kutulardan birini açmış. İçinde parıldayan taşlarla süslü bir madalyayı göstermiş. Torununun sorularına dayanamayan dedem açıklamış: Bugün Suriye'nin önemli liman kenti Lazkıye'de Mutasarrıf Mehmet Ali Ayni (mutasarrıf, Osmanlı içişlerinde vali ile kaymakam arasında gelen bir yönetim birimi imiş, Cumhuriyet döneminde vilayetler küçültüldüğü için bu birim kaldırılmış) limana gelmiş muhacir Ermenilerin herhangi bir tecavüze uğramadan gemilere bindirilip yurt dışına yollanması için çok gayret etmiş. Birkaç yıl sonra bu davranışını değerlendiren Papa kendisine bu nişanı yollamış. Dedem son büyük çalışması olan "Milliyetçilik" adlı kitabını bastırmak ile meşgul, paraya sıkışık olduğu için eski nişanlarını satmaya gidiyormuş! Bunlardan hangileri bugün hangi "hanımefendi"nin salonunu süslüyor, kim bilir? Nişanların satışı haberim olmadan benim de işime yaramıştı. Kitabının baskısı ile uğraşan dedem benim de bir roman yazdığını duyunca dayanamamış ve benimkini de "bastırıvermişti". O öyküyü her yerde anlatmaktayım.

Eskiye ait yadigârlar konusunda, kendi evim olduğunda yaşadığım bir olay var: Kendisine destek sağlamama sevinen Yusuf Razi Bey'in kızı Leyla Hanım bana üç tane ferman hediye etmişti. Bir Amerikalının uyarısı üzerine ben bunları New York'a götürdüm ve özel bir şekilde hem önü hem de arkası camlı ve içine hava sızdırmayacak şekilde çerçevelettim. Fermanlardan ikisi karakalem ile yazılmıştı. Yazı kuruduktan sonra bunları katlar, ipekten bir kılıfa yerleştirir öyle yollarlarmış. Paşa'nın da bu ipekli fermanı alınca önce öpüp

başına götürmesi sonra kılıfından çıkarması âdetmiş. Bunlardan biri Sırrı Paşa'nın Trabzon Valiliği'ne, ikincisi ise Diyar-ı bekir Valiliği'ne atandığını bildirmekte imiş. İmiş demek zorundayım çünkü inci gibi de yazılmış olsa bu yazıları sökmek her babayiğidin kârı değildir. Üçüncü ferman ise yaldızlı idi ve yine Paşa'ya Aziziye (Sultan Aziz tarafından verilen) Nişanı'nın ihsan edildiğini belgeliyormuş. Biz bunları dairemizin (evler artık çok zenginlere kalmıştı) giriş holüne asmıştık. Bunları gören yakın bir dost "Bunları dörtlemek gerek" diyerek sanırım bir doğum günümde bir ferman daha armağan etti. Böylece dörtlenmiş olan fermanları görüp de soranlara "Bunlardan birisi sahtedir, yani hakikaten aileden değildir" diye açıklama yapmadan edemez olmuştum. Ferman sahte değildi ama ailemizi ilgilendiren bir şey değildi, tıpkı parayla satın alınıp vitrine konulmuş nişanlar gibi.

Kanlıca'daki ikinci yazımızda anneannem ile biraz daha yakınlaşmıştık. Özellikle sandalda birkaç kadeh içmemiş ise, akşamları bana anılarını anlatıyordu. Son dönem Osmanlı'nın devlet görevlisinin eşi olarak nerelerde yaşamamıştı ki! Bugünkü Yugoslavya'nın (hoş son yıllarda o ülke de parçalanıp dağıldı değil mi?) dağlık bir ilinde oturuyorlarmış. Anneannem yüksek konağın ikinci katından sokağa bakıyormuş. Katırının üzerine iki yanlı büyük güğümler yüklemiş sütçü gelmiş. Katırı köşkün önündeki bir ağacın dalına bağlamış. Güğümlerden birini kucaklayıp konağın satıcılara açık tutulan arka kapısına doğru yürümüş. Anneannem de elindeki gergefe dönmüş. Az sonra aşağıdan "KÜT-KÜT" diye bir ses duyulmuş. Merak edip aşağı bakan anneannem ne görsün. Ağaca bağlı katırın burnundan çıkan sıcak nefesi donmuş, hayvan birden nefes alamaz hale

gelmiş, bu durumdan kurtulmak için burnundaki buz parçasını sürekli bağlı olduğu ağacın gövdesine çarpıyormuş. Aman zaman deninceye kadar sütçü yetişip katırın burnunda donan buzu kırmış, havyan da rahat nefes alınca sakinleşmiş. Kızıltoprak ile Kanlıca'dan başka bir yer tanımayan bir çocuk için belki de Rusçuk ilinde yaşanmış böyle bir olay oldukça inanılmaz bir öykü idi.

Bu öykülerden bazılarına çok güldüğümü anımsıyorum. Dedem bir ilde vali. İlin ileri gelen memurlarının eşleri ile Vali Bey'in karısının görüşmesi doğal sayılıyor. İlin sağlık işlerine bakan doktorun (sanırım Belçikalı imiş ama anneannem 'gâvur' demekle yetinirdi) karısı bir gün ileri gelen diğer görevlilerin eşlerini evine davet etmiş. Doğal olarak öğlene doğru ve hanımlar birbirlerine şölenler çekiyor. Doktorun gâvur karısı (anneannemin deyimi ile) bir ara "Sizlere pek özel bir şey ikram edeceğim" diyerek sofraya dumanda tütsülenmiş sosisler getirmiş. Hanımların bazıları sucuk görmüş ama sosis nedir hiç bilmiyor. Pek yanaşmamışlar. Anneannem kıs kıs gülermiş. Belçikalı Madam ısrar etmiş "Bunlar çok iyidir, (kendine has aksanı ile) beni koca bacaklar arasında tütsüledi" deyiverince nerdeyse sofrada kimse kalmıyormuş! Yani kadıncağız sosislerin kocası tarafından (özenle) bacada odun ateşinde tütsülenerek pişirildiğini anlatmaya çalışıyormuş.

Son yıllarda moda olan Osmanlı toplumunun mozayiği deyimini ben çocukluğumda bilmeden yaşamışım. İstanbul'da esnafın büyük çoğunluğu ya yabancı uyruklu ya da gayrimüslim yerlilerden oluşuyordu. Hele çilingir, marangoz gibi meslekleri yürütenlerin Türk olması akla bile gelmezdi. Babamın yaşantısı da bu durumun ilginç bir örneği olmuştur. Muzaffer Halim Bey'i baba-

sı önce Alman Lisesi'ne yazdırmış. Kendisi Karaköy'deki Posta İdaresi'nde çalışıyor, Alman Lisesi de oraya yakın. Sabahları işe giderken oğlunu yanına alıyor ve Tünel ile kolayca okuluna götürüyormuş. Pırıl pırıl masalar, tertemiz sınıflar, genç Muzaffer hayatından çok memnun imiş. Bir zaman sonra evlerine, uzun süredir gelmeyen bir amca gelmiş ve o zamanların âdeti üzerine birkaç gece kalmış. Bir ara Muzaffer'in hangi okula gittiği açıklanınca amca kızmış köpürmüş. "Oğlanı garson mu yetiştireceksiniz? O okulda onu gâvur ederler" şeklinde o kadar ısrar etmiş ki, babası sonunda Muzaffer'i elinden tutup bir Osmanlı idadisine yazdırmış. Babam bize anlatırken bile hâlâ gözleri yaşarırdı. Osmanlı'nın en kötü dönemi. Sınıf denilen ahır gibi bir yer. Oturacak yer bile yok. Çocuklar diz çökerek hocayı dinlemek zorunda. Hoca'nın elinde uzun bir sopa. Sınıfın arkalarında muzırlık edenlere uzatıp sopa ile vuruyor. Doğal olarak yetişemeyince de sopayı önde oturan (ve hiçbir şey yapmamış) oğlan yiyor. Dersler genelde hocanın okuduğunu aynen yinelemek ya da ezber ile geçiyor. Çok üzülen Muzaffer bir ara intiharı bile düşündüğünü anlatmıştı. Giderek koşullara alışıp okulu bitirmiş ama kendi kendine söz vermiş. Büyüyüp adam olursam çocuklarımı mutlaka ecnebi mekteplerde okutacağım. Bu sözünü de tuttu. Üç oğlunu da hep yabancı okullara gönderdi. Hatta bazı yıllar işleri iyi gitmediği zamanlar okul taksitlerini ödemekte gecikir, biz de müdürlere utanarak mazeret bildirmek zorunda kalırdık. Yine de ne yaptı etti Muzaffer Bey, bizleri önce yabancı okullarda okuttu, ardından da dışarıda eğitim görme olanağı sağladı.

Okuldan mezun olan genç Muzaffer, yine Kızıltoprak'ta oturan ve akrabası olan bir genç adam ile ortak-

laşa Kadıköy çarşısında bir dükkân açmışlar. Bu girişim o dönem için oldukça beklenmedik bir şey imiş. Dükkânlarında kumaş pazarlamaya başlayan bu iki genç hemen ilgi odağı olmuş. Müslüman hanımlar bu gençlerin dükkânına rağbet eder olmuş. Satışlar hemen artmış. Öyle ki babam annesine haftada birkaç altın getirir olmuş. Oğlunun böyle para kazanır hale gelmesinden güç alan Babaannem Saime Hanım, dönemin âdetlerine göre vakit geçirmeden oğluna kız bakmak için görücü ziyaretlerine başlamış. Kısa sürede sonuç beklenmedik şekilde olumsuz çıkmış. Hiçbir düzgün aile bir esnafa kız vermeye yanaşmıyormuş. "Oğlumun dükkânı var, kumaş pazarlıyor" deyince, kaç para kazandığına sıra gelmeden "Biz esnafa kız vermeyiz" diyorlar imiş. Görücü yolu ile evlenmeye pek niyeti olmayan babam ise annesinin bu çabalarını umursamıyor ve kendi seçeceği kızı buluncaya kadar para kazanmaya bakıyormuş. Sonunda olaylar şöyle gelişmiş: Mehmet Ali Ayni Bey, önce İngiltere'ye tahsile yollamaya kalktığı kızı savaş nedeni ile gidemeyince, evde sıkılıyor diyerek kızına bir kız lisesinde yabancı dil öğretmenliği bulmuş. Haftanın belirli günlerinde Nezihe ile birlikte trene biniyor, ardından vapurla karşıya geçiliyor. Karaköy'de gününe ve havasına göre bazen bir araba ile bazen de yayan yürüyorlar. Dedem kızını görev yaptığı okula bırakıyor oradan da kendi ders verdiği üniversiteye gidiyor. O yıllarda vapurda olsun, trenlerde olsu hanımlar ile beyler ayrı otururlarmış. Vagonlar da hanımlar için ayrı, beyler için ayrı olurmuş.

Nasıl olmuş ise olmuş, Muzaffer Bey Kızıltoprak İstasyonu'nda Nezihe Hanım'ı görmüş. Dönemine göre yüzü açık, yine de başı hafifçe bağlı genç öğretmen. Her sabah dükkâna yürüyerek giden Muzaffer, artık

her sabah İstasyon'da o güzel kızı bekler olmuş. Baba kız trene bindikten sonra Muzaffer yürüyerek dükkânına gidermiş. Bir sabah iki sabah değil, her sabah! Derken iki genç arasında bir yakınlık belirmiş. Girişken Muzaffer bir sabah "Trene binmesek de Haydarpaşa'ya kadar yürüsek" teklifini yapmış. Genç Nezihe ilk sefer buna cesaret edememiş ama teklif tekrarlanınca büyük bir cesaretle "Olur" demiş. Gençler son anda treni kaçırır gibi yapmışlar. Erkeklerin bindiği vagona binen dedem Haydarpaşa'da kızı trenden inmeyince ortalığı birbirine katmış ama olanlar olmuş. Sonuçta annesini kızı istemeye yollamaya razı edebilmek için babam güzel para kazanmakta olduğu dükkândaki payını ortağına devretmek ve Posta İdaresi'nde maaşlı bir memuriyete girmek zorunda kalmış. Dükkânda haftada üç altın kazanırken, Posta İdaresi'nde ayda bir altın maaş almaya başlamış. Yetmiş beş yıllık Cumhuriyetimiz, toplumu nereden nereye getirdi, öyle değil mi? Hoş son yıllarda yaşadığımız değişimleri olumlu bulduğumu da söyleyemem. Giderek paradan başka bir şeye önem vermeyen bir toplum olmak üzereyiz gibime geliyor ve açıkça canım sıkılıyor. Bizim bahçıvan Ali Ağa'nın bir deyimi vardı; bir şeyi anlamayınca, "Benim karnım bu işe yatmıyor" derdi. İşte böyle. Bu günlük bu kadar.

Köşk Yaşamından Günümüze

Büyük bir köşkte kalabalık bir aile hayatı yaşanırken ve günümüzde bulunan aygıtlardan adeta hiçbiri yokken, ev halkı vakit geçirecek özel yöntemler bulurlarmış. Benim çocukluğumda evlerde radyo bile yoktu. Televizyon ise daha Japon ve Amerikalı araştırmacıların aklına bile gelmemişti. Küçüklüğümde evde maskeli balolar verildiğini anımsarım. Küçüklerin aşırı yakarıları karşısında bu tür eğlencelerin kısmen gündüz saatlerine kaydırılmasına özen gösterilirdi. Bize akşam giyilecek giysiler deneme şeklinde gösterilir ve bazı oyunlar oynatılırdı. Örneğin Refika Teyze'nin çingene falcısı ya da annemin Hint Mihracesi bize çok eğlenceli zamanlar geçirtirdi. Anneannem önce mutasarrıf, sonra da vali olan eşi ile birlikte İmparatorluğun pek çok yöresini gezmişti; çevresi ile her zaman ilgilenen bir hanımdı. Yerleştiği her yörenin kendine özgü giysilerinden, hem kendine hem de çocuklarına değişik örnekler diktirmeye özen göstermişti. Sandık odasında kocaman sandıklar vardı ve içlerinde türlü giysiler istiflenmişti. Önce bir yakarı dönemi geçirilirdi. Sandıkların açılması öyle kolay iş değildi. Ayrıca açılan sandıklardan çıkan ve doğal olarak giyilip çıkarılan giysilerin ertesi sabah yeniden temizlenmesi, ütülenip kendine özgü şekillerde katlanmaları ve yeniden sandığa kaldırılmaları, başlı başına çalışma gerektiren işlerdi. Bu nedenle anncannemin sandıkların açılmasına hemen olur vermemesinin nedenlerini yıllar geçtikten sonra daha iyi

anlar olmuştum. Unutmadığım şeylerden birisi de açılan sandıklardan etrafa dağılan naftalin kokusu idi. Kimi kadife, kimi basma, kimi atlas adeta hepsi işli bir sürü giysi, sarık, şapka ve benzeri şey. Naftalinsiz kalacak olursa hemen güvelerin saldırısına uğrar ve kısa sürede kullanılmaz hale gelir. Yanılmıyorsam sandık odasında en az on sandık vardı. Belki hepsi giysi ile dolu değildi ama sandıkların büyük bölümünde bu giysilerin depo edildiği muhakkaktı. Giysilerin yanında birtakım aksesuvarlar da vardı. Örneğin takma burunlar, gözlükleri ile birlikte takılan kapkara kaşlar, başa giyilen garip şapkalar ya da yüze takılan çok değişik maskeler vardı. Hele, biri yurtdışına gidecek olursa mutlaka bu tür bir şeyler getirmek zorunda idi.

Bu yerel giysileri zamanla çocukları yerine torunlarına kullandırmak anneannemin hoşlandığı bir uğraş olmuştu. Örneğin bana sık sık giydirilen bir Efzun giysisini hep anımsarım. Bale çorabı gibi bacaklarımı saran ve kendinden donu olan çorabın üzerinde çepeçevre dışa doğru açılan bir üstlük vardı. Üstüme yine beyaz bir gömlek giyerdim. Belime bir Yunan kuşağı sarılır ve başıma bir keçe giydirilirdi. Yunanlı bir asker olarak yazın bahçede, kışın da salonda salına salına dolanmak çok eğlenceli olurdu. Bir de İzmirli Efe giysisi vardı. Sanırım aslında Refika Teyze için dikilmiş, onu giyebilmek için çok zayıf olmak gerekirdi. En küçük olan ben bile (her zaman şişmanlığa yatkın olduğum için) kısa sürede bu zeybek giysisine sığamaz olmuştum. Oysa ne de güzeldi. Cepkeni, şalvarı hep kırmızı kadifeden ve nerdeyse her yanı altın yaldızlı iplikle işlenmişti. Hani günümüzde sanat okullarında ders şeklinde öğretilen ve özel şekilde pazarlanan göz nuru işlemeler gibi. Onun da geniş bir kuşağı, bu kuşağın içi-

ne yerleştirilen uzun saplı hançeri (bunu takmamız için ayrıca yakarmamız ve hançeri kınından çıkarmayacağımız konusunda yemin kasem vermemiz gerekirdi). Annemin önderliğinde nasıl diz kırılacağını, nasıl sıçrayarak dönüleceğini filan öğrenmiştik. Bu güzelim efe giysisi içinde zeybek havasına göre adım atmak ve dans etmek pek gösterişli bir iş olurdu. Arada yarışmalar da yapılırdı. Ancak giysilerden hep tek örnekler yaptırılmış olduğu için, örneğin harmandalı yarışması saatler alırdı. Şöyle ki, giysi tek olduğundan her yarışmacının önce giyinmesi, dansını yaptıktan sonra soyunması ve ardından ikinci yarışmacının giyinmesi gerekiyordu. O dönem Osmanlı illeri Rusçuk'tan Arabistan'a uzandığı için yaptırılmış yerel giysilerin sayıları da iyice artmıştı.

Osmanlı'nın dört bir yanında görev yapmış dedem Mehmet Ali Ayni'den çok değişik öyküler dinlerdik. Örneğin Kızıldeniz üzerinde bir ufak liman kentine mutasarrıf atanmış. Burası öylesine kuş uçmaz, kervan geçmez bir yer imiş ki Mutasarrıf Bey ailesini İstanbul'da bırakmayı yeğlemiş. Görev yerine ulaştığında (önce tren sonra at ve sonunda deve sırtında) onu kalacağı konağa götürmüşler. Üç katlı, kentin en gösterişli konağı imiş. İçerisini gezen dedem şaşırmış. Duvarlarda kertenkeleler koşuşuyormuş. Mutasarrıf hem ürkmüş hem de sinirlenmiş. Bir patırtıdır kopmuş. Dedem adamlara tüm bu yaratıkların öldürülmesini emrediyor, onlar ise yalvar yakar oluyor ve bu hayvanların bağışlanmasını diliyorlar. Dedemin sesi yükselince ona karşı gelmek kolay olmazdı. Hele daha çiçeği burnunda genç mutasarrıf olunca kim bilir nasıl sindirmişti etrafında koşuşan Arapları. Neyse, konakta bir tane bile kertenkele kalmamış ve dedem huzur içinde yatağına

yatmış. Sabah kalkınca, önceden uyarıldığı için, ayağına giymeden terliğini bir sallamış, yere koca bir akrep düşmüş. Öbür terlikten de bir tane düşünce dedem ne yapacağını şaşırmış. Meğer kertenkeleler akrepleri öldürür ve yermiş; her yanda koşuşmaları evi akreplerden korumak içinmiş! Dedem kıs kıs güler "Sonunda cebimden para verip kertenkele satın almak zorunda kalmıştım." derdi.

Bir gün mutasarrıfa haber gelmiş. Liman kentinden birkaç saat ötede iki Arap kabilesi arasında su anlaşmazlığı nedeni ile çatışma çıkmış. Olaya müdahale etmek mutasarrıfın görevi. Dedem emir vermiş, limanda yatan yarı istimbot yarı savaş gemisi, bir süre içinde istim almış, yani kazanı ateşlenip gemi yol alır hale gelmiş. Mutasarrıf yaldızlı tören giysilerini giymiş, yine yaldızlı (aslında kesici bile olmayan) kılıcını beline takmış (bu kılıcı her maskeli baloda kullanmak için ağabeylerimle çekişmek zorunda kalırdım) ve kaptanın yanında yola çıkmışlar. Üfleye püfleye giden gemi bir saat sonra çatışmanın sürdüğü alanın yakınında bir yere yanaşır gibi olmuş. Geminin baş tarafında bir de top varmış. Osmanlı bayrağı ve yaldızlı giysiler içinde mutasarrıfın geldiğini gören çatışmacılar kavgayı kesmişler. Dedem iki tarafın elebaşlarını gemiye davet etmiş. Kavga nedenlerini dinlemiş. Yerine göre bir tür önerilerde bulunmuş ve iki Şeyh'e aralarında el sıkıştırıp sonra da kendi elini öptürüp, olayı kapatmış. Araplar teşekkürler ederek tekneden inmişler ve çatışma son bulmuş. Geriye dönerlerken dedem kaptana gemideki topun menzili ne kadar, diye sormuş. Kaptan boynunu bükmüş. "Mutasarrıf Efendi, ne yazık ki bilemiyorum, ben bu gemiye atanalı üç yıl oldu. Belki yüz kere üst makamlara başvurdum. Yanıt bile alamadım. Geldi-

ğimde bozuk olan top hâlâ bozuk. Bu nedenle menzili söz konusu bile değil." Dedem, bu konuda "Osmanlı'nın adı ve şânı imiş meğer benim o savaşanları barıştırmama neden olan, yoksa savaşa kalkışsak gemiyi bile elimizden alabilirlermiş." demişti.

Ne gariptir. Aradan geçen yüz yıldan sonra petrol şeyhlerinin inanılmaz modern havaalanları yaptırmaları, bölgeye yüz yıllar sonra tekrar gelmeyi başaran Musevilerin oluşturduğu yeni İsrail'de yepyeni kentler yaratılmış olmasına karşın, oralarda ortalama Arap'ın hâlâ pislik ve fakirlikten kurtulamadığını izlemek içler acısıdır. Yirmi yıl kadar önce kızım Amerika'da okumakta olduğu üniversiteden bir yıl için Mısır'da çalışmalarını sürdürmesini sağlayan bir burs bulup Kahire'ye gitti. Ben de orada onu ziyarete gittim. Pek de zorunlu olmayan bir nedenle (daha çok merakımı gidermek için) Kahire'de içişleri bakanlığına gittim. İnanılmaz bir dağınıklık içinde, kapı yerine duvar yıkılmış ve öylece bırakılmış ve geçit olarak kullanılan yerlerden geçtik. Rahmetli Aziz Nesin'e parmak ısırtacak şekilde saatlerce bu dökülen ofisler arasına dolaşmış ve sonunda pes deyince, bu sefer de binadan çıkmak için uzun bir uğraş verip, kendimizi sokakta bulmuştuk. O gün izlediklerim Ankara'da o hiç bitmezmiş gibi görünen koridorların göreceli olarak ne mene temiz olduğunu bana anımsatmıştı.

Osmanlı'dan kalan Darülfünun kapatılıp onun yerine yeni üniversite açıldığında dedemin ders vermekte olduğu Din Dersleri Bölümü kaldırılmıştı. Bu durumda kendine bir geçim kaynağı aramak zorunda kalan dedem, bir sürü uğraş sonunda İstanbul'da bulunan kitaplıkların elden geçirilmesi ile görevli bir heyetin başına getirilmişti. Daha o yıllarda bile eski yazmaları sökebi-

lecek uzman kişilerin sayıları azalmakta idi. Dedemin çalışma yerinin Fatih Kitaplığı'nda olduğunu öğrenmiştik. Bizim okuduğumuz Amerikan Koleji'nin bazı izin günleri Amerikan özel tatillerine göre değişik olduğu için okulumuzun tatil olduğu ama dedemin görevinde olacağı bir gün, kendisi doğal olarak haberli idi, Fatih'teki binada ziyaret ettik. Dedem bu ilgimize sevinmişti. Bizler ile bir süre konuştuktan sonra genç bir yardımcısını bize kitaplığı gezdirmekle görevlendirdi. Genç adam hem bizi gezdiriyor hem de kulaktan dolma bir şeyler anlatıyordu. Bir ara eski yazı ustalarının bir pirinç tanesinin üzerine Kuran'dan bütün bir ayeti yazabildiklerini söylemişti. O sırada madeni bir kutu içinde muhafaza altına alınmış ufak bir elyazması Kur'an'ı bize göstermek istiyordu. Muhafazanın kapağı sıkışmış olmalıydı. Biraz zorlandı. Sonunda kapak açıldı ama o anda yere bir şey uçar gibi oldu. Ağabeyim hem dikkatli hem de meraklı bir genç idi. Hemen eğildi, yeri iyice aradı, sonunda bir pirinç tanesi ile kalktı eğildiği yerden. Soru hazırdı: "Sakın bu pirinç tanesi de yazılı olmasın?" Bize içindeki eski ve süslü Kur'an'ı göstermek için kutuyu açan genç şaşırmıştı. Belli idi ki, kutunun içinde böyle bir şeyin varlığından haberdar değildi. Hemen gidilip bir büyüteç bulundu ve gördük ki hakikaten pirinç tanesinin üzerine bütün bir ayet sığdırılmış! Doğal olarak pirinç tanesi dedeme sunuldu. O da hemen bazı notlar aldı. Yanılmıyorsam yazılı pirinç daha sonra içinden düştüğü kutuya iade olundu. Hâlâ bilemem, o yazılı pirincin bizden sonraki yaşamı nasıl oldu, belki de aynı yerde tekrar yere düşeceği zamanı bekliyordur. Şurası da muhakkak ki, o gün ağabeyim dikkatli ve ısrarlı olmasaydı, o yazılı pirinç tanesi kitaplığı süpüren adamın süpürgesinin onu sürüklediği yere

gidecekti. Çok zengin bir mirasımızı böyle har vurup harman savurmadık mı?

Zaman açısından ilginç bir atlama yapacağım ama birkaç yıl önce yaşadığım bir olayı anlatmak istiyorum: Leyla Saz Hanımefendi'nin "Harem Anıları"nın çevirisi söz konusu olmuştu. Yaşamımızın son yıllarını birlikte sürdürmeye karar vermiş olduğumuz Hanımefendi, aslında Fransızca olarak Paris'te yayımlanmış kitabın Türkçe'ye çevrilmesi için uğraşmakta idi. Bir süre sonra anlaşılmıştı ki, annesinin anlattıklarını temize çeken Yusuf Razi Bey mükemmel Fransızcası ile anıları Fransızca olarak yayımlatmıştı. Anıların bazı kısımları, o yıllarda yine akraba olan kimselerin yönettiği *İleri Gazetesi*'nde Türkçe olarak yayımlanmıştı. Teyzezadem aracı oldu, Büyük Millet Meclisi'nde saklanan gazetelerden ilgili bölümlerin fotokopileri alındı. Onları da yeni Türkçe'ye çevirttik. O zaman belli oldu ki, örneğin Leyla Saz, "... sarayın (Çırağan) arka bahçesine geçmek için bir kısım basamaklardan çıkılır ve ulaşılan köprüden bugün Yıldız Parkı diye anılan bahçelere ulaşılır" demiş. Oğul (ve mühendis) Yusuf Razi Bey ise Fransızca metinde "her biri şu kadar santim yüksekliğinde şu sayıda basamak" diyor. Yabancılara alaturka kahvenin içinde kaynatıldığı cezveyi anlatmak (tarif etmek) Yusuf Razi Bey'in Fransızcasında en az beş satırlık bir açıklama gerektiriyordu. Bir akşam bir davette nasılsa bu çeviri konusunda karşılaştığımız zorlukları dile getirmiştim. Kalabalık bir masada idik. Masanın benden uzak köşesinde oturan genç bir beyefendinin sesi duyuldu: "Beyefendi o defter bendenizde." Nerdeyse sandalyemden fırlıyordum. Biraz konuşulunca belli oldu ki Yusuf Razi Bey'in vefatından sonra konağın tüm eşyaları haraç mezat satılmış. Bu genç

adam da yıllar sonra Yusuf Razi Bey'in el yazısı ile temize çektiği esas metni bir sahaftan satın almak fırsatını bulmuş. Genç yaşına karşın eski Türkçe'yi iyi okuyabilen bu genç, çok kibar bir şekilde ertesi sabah defteri bana yollattığı gibi bir fotokopi aldırmama da izin verdi. Bu defteri ele geçirmemiz çalışmamızı çok kolaylaştırmıştı. Kendisinden izin almamış olduğum bu meraklı kişinin adını açıklamıyorum, ancak kendi ailemize ait evrakı bile korumak konusunda ne kadar dağınık olduğumuzu bir kere daha görmüş oldum. Bu çevirinin çok ilginç bir gelişme süreci oldu: Türkçe çeviri artık tamamlanmıştı. Osmanlı meraklısı bir Amerikalı dostum ve kızı ile konuşuyorduk. Harem'de yaşamış ve öyküsünü anlatmış tek kişinin anıları Amerikalı dostumuzu çok meraklandırmıştı. Kızı birden "Baba neden bir denemiyorsun?" diye sordu. Babası çok çekingendi. Önce Türkçe ve Fransızca metinleri istedi ve bir deneme yapmasına izin vermemizi rica etti. İhtiyatlı davranıyordu ama kendini kaptıracağı belli idi. Her iki metni kendisine teslim ettik. Üç-dört ay geçti geçmedi, İngilizce metin masama ulaşmıştı. Uzun süre bir yayıncı bulamadık. Sonunda önce İngilizce metin yayımlandı. Turistik yayınlar arasında çok alıcı buluyordu. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra bir fırsat oldu, Türkçe metni gören Çağdaş Yayınları kitabın Türkçesini yayımlamayı üstlendiler. Tanrıya şükür Leyla Saz Hanımefendi'nin anılarının günümüzde Türkçe, Fransızca ve İngilizce olarak üç dilde yayını var. Yakın yıllarda Fransa'da da kitap bir kez daha yayımlandı. Bu kez Calaude Farrere'in önsözünü (içinde, İstanbul'da kişisel olarak görüşme olanağını elde ettiği Leyla Saz Hanımefendi'yi tanıtan çok güzel tümceler vardır) kaldırmışlar ve onun yerine sanırım tarihçi bir hanımın ta-

nıtım yazısını koymuşlar. Keşke yeni baskıya her ikisini de koymuş olsalardı.

Yakın yıllarda yaşanan olaylardan vazgeçmem gerek. Bu mektuplar daha çok geçmişte yaşanmış olayları genç kuşaklara aktarmak amacı ile yazılmakta olduğuna göre eskilere dönmem gerektiğini kendime hatırlatmak zorundayım. Gelelim Kızıltoprak'taki köşke ve o dönemin eğlence kaynaklarına. Sokaktan geçen ve anneannemin kendisini sevdiğini bildiği için her geçişte mutlaka kapımızı çalan bir "seyyar kuklacı" vardı. Adam gelince dünyalar bizim olurdu. Köşkün duvarına arkasını verir, derme çatma kukla sahnesini bahçeye doğru kurar ve hepimizi gülmekten kırar geçirirdi. Zehra Abla ile büyük ağabeyim bir kez köşkün üst katına çıkarak kuklacının perdesinin arkasında neler yaptığını izlemeye kalkmışlar. Nasılsa adam onların kendisini izlediğini anlamış (herhalde yüksek sesle konuştular) ve müthiş kızmıştı. Adamın giderek yaşlandığını gören anneannem ona öğüt vermiş, bir çırak alıp sanatını öğretmesi gerektiğini anlatmıştı. Yaşlı kuklacı kös dinlemişti. Yanına kimseyi yaklaştırmamakta direndi. Sonra adamın öldüğü haberi geldi. Kuklalarının, sahnesinin ne olduğu hakkında hiç kimsenin bir haberi olamamıştı. Anneannem, kuklacının ölümünden sonra ağaçlardan kestiği bazı çatal sopalara bez sarıp biraz da boyayarak bir tür "amatör" kuklalar yapmıştı. Annem sesini çatlatarak "Ben anamı da kestim, babamı da kestim, bana tuzsuz Kara Bekir derler" diye eski kuklacıyı taklit eder, biz çocukları kırar geçirirdi. Kara Bekir'den ödü kopan İbiş de "Amanın insan kasabı bu!" diye korkusunu dile getirirdi. Doğal olarak tüm bu konuşmaları aslında tek bir kişi, kuklaları oynatan kişinin yapması gerekirdi. Herkes gibi eski kuklacı da çekildi yaşam sahnesinden.

Tuluat Kumpanyaları ve Kalamış

Kalabalık aile içinde topluca yapılan oyunlardan birisi de evde düzenlenen tiyatro gösterileri idi. Yemek odasının üzerine gelen büyük odada biz üç erkek kardeş yatardık. En büyüğümüze bir karyola verilmişti, biz iki küçük, gündüzleri toplanıp kaldırılan yer yataklarında yatardık. Bu bizim genel odamızdı. Orada oynar, orada ders çalışırdık. Özellikle kış aylarında ağabeylerim yatılı okudukları için, hafta içinde karyolaya terfi ederdim. Buna öncelikle yer yataklarını toplamakla görevli evlatlık kızlar sevinirdi. Tıpkı altındaki yemek odası gibi bu odanın da boyutları en azından sekiz metreye altı metre gibi, günümüzde bütün bir sosyal meskenin sığdırılacağı ölçülerde idi. Bazı hafta sonları, ağabeylerim anneannemden izin aldıktan sonra o gece tiyatro gösterisi hazırlarlardı. Genelde bana habercilik, kapıcılık ve bilet satma ve para toplama gibi görevler düşerdi. Sahneye pek çıkarılmazdım. "Sen küçüksün sözleri karıştırırsın" derlerdi. Akşam yemeğinden hemen sonra elime aldığım bir çıngırakla evin her yanını dolanır, iyice patırdı ederdim. "Duyduk duymadık demeyin bu gece Kızıltoprak'ta bizim yatak odasında tiyatro oynatılacaktır. Koltuk on kuruş, iskemle fiyatı ise beş kuruştur. Evlatlıklar bedava izleyebilir. Çabuk olun biletler kapışılmaktadır." Sesim kısılınca da elimdeki çıngırak konuşmaya başlardı.

Anneannem köşkü satın aldıktan sonra binanın arka tarafına yarı kâgir bir ilave yaptırmış. Ön (yani de-

nize bakan) odalar beşe beş ise arka taraftaki odaların uzunluğu sekiz, belki de dokuz metreye çıkartılmış. Köşkün ortasında ise ön ve arka odaların üzerine açıldığı ve ev boyunca giden birer koridor vardı. Bu koridorlar evin iki yanında eşit basamaklı ve dönerek iki koridoru birbirine bağlayan merdivenler ile birleştirilmişti. Bu durumda elime çıngırağı alınca bir merdivenden çıkar evi boydan boya geçer, öbür merdivenden aşağı iner ve bu kez alt koridorda ilk başladığım yere varırdım. Bu işi birkaç kez yineledikten sonra anneannemin "Hayt! Yeter, herkesin kafası şişti!" narası ile benim çıngırağın sesi kesiliverirdi. Tiyatro gecelerinde önemli olan, akşam yemeğinden sonra hemen harekete geçmek ve özellikle dedemin kendi katına çekilmesini önlemek idi. Bir kere kendi katına çıktı mı onu aşağı indirmek olası değildi. Zaten davet etmek için odasına çıkmaya iznimiz yoktu. Bu nedenle ben çıngırakla patırtıya başladığım sırada ağabeylerim dedemin kendi katına çıkacağı merdiven başına barikat kurarlar, bin türlü cilve ve yakarı ile onu yukarı çıkacağı yerde tiyatronun oynanacağı bizim yatak odasına girmeye razı ederlerdi. Bu önemli idi çünkü dedeye özel bir koltuk taşınmış olurdu ve o koltukta oturmanın ücreti on kuruştu. Yani hem eğlenir hem de cep harçlığımızı çıkarırdık. Dedem önce nazlanır, sonra koltuğa kurulur ve biraz söylenerek koltuk ücretini öderdi.

Yatak odamızı duvardan duvara çekilen bir ip üzerine asılmış bir çarşaf ile ikiye bölerdik. Bu tiyatronun perdesi idi. Herkes yerine oturunca salondaki (yani tavandaki lamba söndürülür) sahneyi aydınlatmak için yerleştirilmiş lambalar yakılırdı. Oyunları da kendimiz yazıyorduk. Çoğunlukla evlatlık kızlardan biri de aramıza katılıyordu. Ünlü Ermeni yönetmenin dediği üze-

re: "Kız gelir amur eder, Peder gelir bağırır, Komik gelir yiyeceği haltı bilir" yöntemi ile kendi yazdığımız oyunu sunar, perdemizi indirirdik. Hep anlatılan bir öykü vardı: Ağabeyim bir akşam sahnede ilân-ı aşk etmesi gerekirken "Sana ilân-ı aşk ediyorum – off – çok yoruldum" deyip sahneden kaçmış; anlaşılan satırlarını unutmuşmuş!

Bizim bu tiyatro denemelerimizin altında anneannemin yaz aylarında aileyi topluca tiyatro seyretmeye götürmesi yatardı. Kızıltoprak'ta sahile inen yokuşun denize vardığı yerde sabahları sandal kiralanan gazinonun sahibi Karagöz Ahmet Efendi, geceleri ya perde kurar Karagöz oynatır ya da gelen gezici grupların tiyatrolarını sahnelerdi. Bunun dışında Kurbağalıdere'deki çayırda ve daha sonraları Şaşkınbakkal'da çınarın altında daha büyük gruplar oyunlar sahnelerdi. Bunlar arasında en başarılı olan Komik-i Şehir Nâşit Efendi idi. Birkaç gün evvelinden çeşitli mahallelerde tıpkı benim evde yaptığım gibi elinde büyük bir çan ile dolaşan adamlar "Nâşit Efendi'nin Tiyatrosu şu gece şu tiyatroda ünlü oyunlarından bilmem neyi oynayacaktır. Duyan duymayanı haberdar eylesin" ve benzeri sözler ile oyunun yer ve saatini duyururlardı. Bizler her sabah ailece deniz kenarına inip kiralık sandallar ile Kalamış'ta denize girdiğimiz için bu ilanı işitir, eve dönünce anneannemizin çevresinde dolanmaya başlar ve bizi tiyatroya götürmesi için yalvarırdık. Bazen bu kadar kalabalığı götürecek param kalmadı diye nazlanır, bazen başının ağrımasını bahane eder ama genelinde sonunda razı olup hepimizi başına toplar ve tiyatroya götürürdü.

O günlerin salaş tiyatroları da bir âlem idi. Tiyatro salonu söz konusu değildi. Daha çok açık bir alana dizilmiş tahta iskemlelerden oluşan bir yerdi seyircilerin

oturacağı salon. Onun önünde biraz yükseltilmiş, yine tahtadan derme çatma yapılmış bir sahne olurdu. Büyük gümbürtü ile çalan borazan ve klarnetlerden oluşan bir orkestra oyun başlamadan etrafı birbirine katar, daha sonra eğer kanto oynanacak ise, kantoculara refakat ederdi. Binbir güçlükle açılan (evdeki asılı çarşaftan fazla gelişmiş olmayan) bir perde ve elle boyandığı belli sahne dekorları olurdu. Biz çocuklar özellikle oyun başlamadan önce çıkan kantoculara çok bozulurduk. Genellikle şişman ve sahnede salınarak dolanan bu "muganniye"ler bize çok çirkin gelirdi. Yine de asıl oyundan önce bu tür bir kısım "şantöz"lerin sahneye gelmesi âdet haline gelmişti. Zamanında "kantocu"lar arasında çok ün yapmış, genelinde Ermeni asıllı hanımlar varmış. Örneğin Babam'ın Şamram ya da Küçük Eleni gibi hanımların güzelliği konusunda yaptığı açıklamaları pek şüphe ile dinlerdik. Bütün bu olumsuz yanlarına karşın Nâşit Efendi'nin "Haçik ile Surpik" güldürüsünü hiçbir zaman unutamamışımdır. Ayrıca beni çok etkileyen bir olayı da hiç unutmadım: Nâşit Efendi seyircisine göre oynayan, beğenildiğini anladığı zaman coşan bir oyuncu idi. Bir akşam hava soğuk, seyirciler durgun ve seyrek idi. Nâşit Efendi oyunu üç çeyrek saatte bitiriverdi ve herkes homurdandı. Aradan bir ay geçtikten sonra aynı oyunu izlemeye gitmiştik. Hava ılık, salon tıklım tıklım dolu ve seyirciler Nâşit Efendi ne dese basıyor kahkahayı; izleyicileri ile coşan Nâşit Efendi geçen ay üç çeyrek saatte kestiği oyunu neredeyse iki saat sürdürdü ve herkesi kasıkları çatlarcasına güldürdü. Oyuncu ile seyirci arasında gelişebilen iletişime çocuk yaşımda ilk kez o gece tanık olmuştum.

Belki daha önce de sözünü ettim: Nâşit Efendi'nin ölümünden sonra sahip olduğu giysilerin satıldığını

duymuş, çok üzülmüştüm. Nâşit Efendi sahnede giydiği her giysiyi aslına uygun olarak diktirmişti. Örneğin Ermeni Dudusu, eteğini biraz kaldırırsa altından mutlaka işlemeli uzun donu görünürdü. Benzer şekilde Arnavut bekçinin çakşırı, beline sardığı bez kemer, hep sokakta rastlanan tiplere uygun şekilde dikilmişti. Nâşit Efendi hangi giysiyi giyerse birden o kişi oluverir, en karmaşık deyimleri tıpkı o kişilerin kullandığı gibi yinelerdi. Örneğin sahnede Yahudi Hahamı rolüne çıkmış ise değme sinagogda duyamayacağınız bir Tevrat okuması ile karşılaşırdınız. Nâşit Efendi tam anlamı ile kendi kendini yetiştirmiş bir halk oyuncusu idi. Kendi gitti adı kaldı yadigâr!

Az önce kısaca değindiğim Kalamış Koyu'nda yaşanan deniz sefaları da tadına doyulmaz şeylerdi. Babamın mâli gücü olduğu zamanlar köşke çağrılan "çekçek" arabasına cümbür cemaat doluşur, deniz kenarına kadar giderdik. Bu yolculuk genellikle sabah saat on sularında gerçekleşirdi. Karagöz Ahmet Efendi'den saat ücretine göre kiralanan sandala doluşur, körfezde açılırdık. İki saat kadar sonra da yine bizi almaya gelen araba ile köşke dönülürdü. Annem'in "kokozladığı" günlerde ise denize yayan gidilir, yayan dönülürdü. Köşkten sahile doğru hep yokuş aşağı iniliyordu, ayrıca saat daha erken olduğu için güneş fazla yakmazken güle oynaya yürürdük. Gel gör ki saat yarıma varmış ve güneş tepemizde boza pişirirken eve doğru yükselen yokuşları tırmanmak epeyce "firaklı" olurdu. Ben nedense, ya gücümü kanıtlamak ya da anneme yardımcı olmak amacı ile, hele bu yürüyüşlerde birkaç kişinin (bu arada özenle annemin) mayo ve havlu torbalarını yüklenmekle ün salmıştım. Oflar, poflar, alnımdan terler akar ama yine bu hamallıktan vazgeçmezdim.

Kiralanan sandalın temiz olması ve mutlaka tentesinin bulunması istenirdi. Sandalın iki ucuna dikilmiş direklere sandalın içine güneş girmesine izin vermeyecek şekilde tenteler asılı olurdu. "Tentesiz sandalda insan pişer" denilir ve bu konunun üzerinde önemle durulurdu. Gündüzleri sandalcı, akşamları oyuncu Karagöz Ahmet Efendi, bizim aileyi tanır ve mutlaka tenteli bir sandal bulmamıza yardımcı olurdu. Bazı günler, hani geç kalmış oluruz da tenteli sandalı kalmamış olursa, Ahmet Efendi Kalamış İskelesi'ne doğru koşturur, orada sandal kiralayan dostlarından bize uygun olacak bir sandal kiralar ve çalakürek gelir bizim rahatımızı temin ederdi. Doğal olarak o bu uğraş peşinde iken bizler de onun gazinosuna dalar, gazoz içip lokum yemek gibi gereksiz masraflara neden olurduk ve annemden azar işitirdik.

Kalamış Koyu çok sığ idi. Sahilden yürüyerek denize girecek olursanız en az yüz metre yürümeden yüzülecek derinlikte suya ulaşamazdınız. Bu nedenle binilen sandal ile açılmak gerekirdi. Biz çocuklar zaten evden çıkarken mayolarımızı giymiş olduğumuz için vakit geçirmeden kendimizi suda bulurduk. Büyüklerden bazıları mayolarını sandalda giymeye çalışırlar ve epeyce pandomim oynanırdı. Ama asıl patırtı dönme zamanı gelince başlardı. Zira sandaldaki herkesin ıslak mayosunu çıkarması ve kuru giysilerini giymesi gerekirdi. Denizin ortasında açık bir sandalda özellikle hanımların mayolarından kurtulmaları ancak tutulan havlular arasında gerçekleşebilirdi. Çoğunlukla oğlan çocuklar iki yana geçer ve büyücek bir havluyu uçlarından tutarak bir tür perde yaparlardı. Büyüklere pek cesaret edemezdik ama o gün evlatlık kızlardan biri de gelmiş ise tam kızcağız mayosunu çıkarmışken perde-havluyu

indirince kızcağız çığlıklar atmaya başlardı. Haydi, annem kızar, bu muzırlığı yapanı haşlardı. En büyük tehdit ertesi gün denize getirilmemekti. "Yarın sana deniz yok" denilen oğlan hemen pısar, otururdu. Ardından akşama kadar süren bir yalvarma süreci yaşanır ve genellikle yaramaz oğlan affedilirdi.

Kalamış Koyu'nda su neredeyse içilecek kadar temizdi ve sandaldan aşağı baktığımızda deniz dibindeki kum taneleri, ufak deniz minareleri tek tek izlenirdi. Hep birden suya dalıp ortalığı karıştırırsak, annem bize ihtar eder, hatta bazen hepimizi sandala çıkartır ve bir süre denize atlamamızı yasaklardı. Beş dakika geçmeden dalgalar durulur ve deniz tekrar içi görünür hale dönerdi. Bu çocukluk günlerimden çok sonra, 1950'li yıllarda, Kalamış'tan daha ileride, Kantarcı sahilinde bir gün misafir hanımlardan birinin parmağından nikâh yüzüğü kaydığını öğrenince herkesi sahile davet etmiş ve birer soğuk içki ikram etmiştim. On dakika sonra kumda parıldayan yüzüğü elimizle koymuş gibi bulmuştuk. Acılıdır ama aynı deniz giderek önce sarardı, sonra kararda ve artık Marmara'da denize girilemez oldu. İstanbul'un en güzel tarafı olan deniz sefaları yerine artık yüzme havuzlarında klorlu sularda yüzülme lüks bir şey haline geldi. Evet, son çeyrek yüzyılın kötü yönetimine değinmek istemiyorum. Sayın Bedrettin Dalan'ın akıl almaz becerisi ile doğal sahil bir asfalt yol haline de getirilmemişti o yıllarda. Bir dokun bin ah dinle derler. O konuya kendimi kaptırırsam bu mektup bir romana dönüverir. Aynı şeyler Boğaz'da da yaşandı. Altı sepetten en az birinde bir ıstakoz bulduğumuz Boğaziçi'nde bırakın ıstakozu, yüzmek bir sorun haline geldi. Bu konuda hemen şunu anlatırım, özellikle gençlere: Boğaziçi'nin derinliklerinde takur tokur gü-

venle ve o koca testereli kolları ile dolaşan zavallı ıstakozlar birdenbire tepelerinde elli bin tonluk tankerin uskur patırtısını duyunca herhalde topluca intihar etmiş olmalılar.

Çocukluğumda Kalamış Koyu'nda her yaz "deniz hamamları" kurulurdu. Kıyıdan elli metre kadar bir tahta iskeleden ilerlerdiniz. Bir yerde iskele ikiye ayrılırdı. Yanlış hatırlamıyorsam sağa dönen kısım "Erkekler Hamamı"na, sola dönen kısım ise hanımlar tarafına ulaşırdı. Erkelere ayrılan bölümde iskele giderek bir kısım yarı açık soyunma odalarına dönüşürdü. Bu odalara ulaşmadan bilet gişesinden geçmeniz ve "duhuliye" denilen ve giriş hakkı sağlayan biletinizi almanız gerekirdi. Hanımlar da kendi bölümlerine giderlerdi. Hanımlara mahsus olan bölümde soyunma odaları dörtgen biçimde ve içine dönük olarak yapılmıştı. Yani soyunma odaları içe dönük olduğundan hanımların dışardan izlenmesine olanak verilmemişti. Ayrıca hanımlar bölümü çepeçevre kalın ve denize kadar inen çullar ile muhafaza altına alınmıştı. Diğer bir deyimle, hanımlar bölümünde denize giren hanımların da (eğer kendileri bu perdenin altından yüzüp dışarı açılmazlar ise) dışardan görülmesine olanak yoktu.

Deniz hamamlarına çok insan girebildiği için, özel sandal tutmaktan çok daha ucuza geliyordu. Yine de annem bu hamamlardan hiç hoşlanmaz, kalabalıktan hep şikâyet ederdi. Ben de yaramazlık olsun diye bir kere kalın çulun altından hanımlara ayrılan bölüme dalmış ve epey patırtı kopmasına neden olmuştum. Sonunda hamam yöneticileri bu çulun da altına dikenli teller çekerek ne giriş ne de çıkışa izin veren bir önleme başvurmuştu. Sağ bacağımdaki iz o telden kalmadır. Sandal kiralamaya yeten parası olmadığı dönemlerde annem ha-

nımlar hamamından denize girmektense evde kalmayı yeğler olmuştu. Bizler de biraz daha ele gelir hale gelmiş olduğumuz için mahalleden edindiğimiz arkadaşlar ile grup halinde hamama gider olmuştuk. Mahallenin daha haylaz bir iki oğlanı, bedava olduğunu bahane ederek Kalamış İskelesi'nden denize girmemizi önermişti. Kalamış vapur iskelesi vapur yanaşabilecek kadar derin sulara erişebilmek amacı ile sahilden nerdeyse bir kilometre uzanır şekilde yaptırılmıştı. Bu pek masraflı inşaatın Abdülhamit döneminde gözde bir paşa hatırına yaptırıldığı anlatılırdı. İskelenin ilk beş yüz metresi ahşaptı. Ondan sonrası ise kocaman kayalardan oluşturulmuştu. Özellikle kış aylarında patlayan lodos fırtınalarına ahşap bir iskelenin dayanması olası değildi. Yaz ortasında bazen bu tür bir fırtına patlayacak olursa sahilde kayık kiralanan ahşap iskeleler bile ilk dalgada savrulur giderdi. Eğer sandalcı uyanık davranırsa dağılan keresteyi karaya çekebilirdi. Aksi halde fırtınanın ardından yeni bir iskele yapmaktan başka çareleri yoktu. Doğal olarak böyle ek bir masraf sandalcının mevsimlik gelirinin dibine darı ekebilirdi.

Uzun iskelenin ortasına doğru, yani taş bölümün başladığı yerde vapur işletmesinin bilet gişesi yerleştirilmişti ve buradan ileriye bilet almayan kimsenin geçmesine izin verilmezdi. Bilet gişesinin yanında bir de kötü havalarda yolcuların korunmasını sağlayacak bir bekleme odası vardı. Yanılmıyorsam buraya bir de tuvalet yerleştirilmişti. Bu yapının iki yanına kocaman demir kafesler yerleştirilmiş ve hani dış taraftan biletsiz ileriye geçilmesini önleyecek şekilde önlem alınmıştı. Bütün bunlara karşın bizim mahalleli oğlanlar bu gişenin olduğu yere gelince denize atlayıp biraz yüzdükten sonra maymun gibi iskele taşlarına tırmanıp öbür yana geçe-

biliyorlardı. Soyunma konusunu da şöyle çözüyorlardı: Üzerlerindeki pantolon ve gömleği ahşap bölümün alt yanına inerek bir köşeye yerleştiriyorlar ve artık tüm günü üstlerindeki mayo ile geçiriyorlardı. Doğrusu ya, iskelenin en ucundan derin denize balıklama atlamak çok fiyakalı oluyordu. Biraz denemeden sonra kayalarda tırmanılacak yerler belleniyor ve atlayan oğlan hemen tekrar atlamaya hazır hale gelebiliyordu.

Bu konuda iyice deneyimli hale gelince, çocukluk işte, gelen vapurlara binmek ve sonra vapurdan denize atlamak gibi çılgınca girişimlere heves eder olmuştuk. Kalamış İskelesi'ne günde iki kez yandan çarklı gemiler uğruyordu. Bu nedenle geminin arkasından denize atlanırsa, tekneyi yürüten büyük çarklar geminin ortasında olduğu için suya dalmanın pek bir tehlikesi olmuyordu. Normal uskurlu gemilerde bu tür bir şeye kalkışmak için pervaneler arasında paralanmayı göze almak gerekirdi. Yandan çarklı gemiler hem ağır gider hem de çarklar geminin ortasında olduğu için kıçtan denize atlayan veletler pek tehlikeli bir iş yapmış olmazlardı. Öte yandan ne olsa koca yolcu gemisi, Kalamış Koyu'nun ortasında bu tür yaramazlıklara göz yumulması olası değildi. Gemi yöneticileri, hatta kaptana kadar her denizci, bu tür delişmen gençlerin peşine düşer, yolcular iner binerken tayfalar da bu oğlanları kovalardı. Bu olaylara kızan bir kaptan, çarkçıbaşıyla anlaşmış, gemiye kaçak binip denize atlamaya kalkan çocukların üzerine kızgın yağ attırmıştı. Bir arkadaşımızın bacağı böyle yanmış ve oğlan bir ay kadar denizden olmuştu. O sıralarda kaptana diş bilemiştik ama zaman geçtikten sonra bu tür deliliklere nasıl katıldığımı anlamakta zorluk çekmiştim. Doğal olarak evde herkes benim deniz hamamına gittiğimi biliyordu. Bilet parası karşılığında

öğlen bir yerine iki sandöviç yiyebiliyordum çünkü iskeleden denize girmek hem heyecanlı hem de bedava idi. Son yıllardaki Kalamış Marinası'nı bilen gençlere benim bu anlattıklarım ne derecede boş ya da akılsızca gelecektir. Unutmamak gerekir ki benim gençliğimde Marmara'da iki ya da üç kotra vardı. O günlerin dedikodusuna göre o yıl İnönü yerine başbakanlığa getirilmiş olan ve Moda Deniz Kulübü'nün Komodoru olan Celal Bayar, kişisel dostu olan ve ilk kez bir "Chris-craft" getirtmiş olan rahmetli Nuh Naci Bey'e rica etmiş ve "Bu tür lüks bir tekne toplumda rahatsızlık yaratabilir, gelin bunu Kulübe hediye edin ve herkesin yararına kullanılır olsun" demiş ve böylece Kulüp üyeleri şık bir tekneye binmek imkânını elde etmişlerdi. Günümüzün marinasında kışlayan teknelerin sayıları herhalde bine yaklaşmış olmalı. Benim bu yazdıklarımı okuyan gençler ya anlattıklarıma inanmayacak ya da o zamanlar dedelerimiz nasıl yaşarlarmış diye şaşıracaklar herhalde. Yine de çok tatlı günler yaşadığıma eminim.

Bahçıvan Ali Ağa

Köşkte çalışan kişiler hep yıllanmış kapı yoldaşları idi. Anneannem yanına aldığı adamları önceden tartmasını bilen ve bir kez kabul ettiği adamı da kolay kolay kaybetmeyen bir işverendi. Daha doğrusu işveren deyimini kendisi hiç duymamıştı ama doğal bir güç onu çok becerikli bir yönetici yapmıştı. Önce mutasarrıf, sonra vali eşi olarak gezmediği diyar, aşmadığı dağ kalmamış ve bu serüvenleri sırasında iyice pişmiş ve kendi deyimi ile "insan sarrafı" olmuştu.

Dinlediğim bir öyküsüne inanmakta zorlanmıştım; hoş, torununa maval anlatacak biri değildi ki anneannem. Bir bahçıvan tutmuş. Adam oldukça başına buyruk ve laf dinlemez biri çıkmış. Anneannem gençliğinde bir kemik hastalığı geçirmiş ve bacakları kısa kalmış. Buna karşın kolları hem uzun hem de iyi gelişmiş idi. Gençliğinde uzun uzun yüzmesi herhalde kollarını geliştirmesine neden olmuş. Aksi gibi laf dinlemeyen bahçıvan da sırık gibi uzun bir adammış. Adeta tepeden bakıyormuş anneanneme. Benim anneanneme boşuna Feride Hanım dememişler, kendisi öyle itaatsizliğe gelir takımından değildi. Ayrıca sadece adama yol vermekle de yetinmek istememiş. Bir gün adamı çağırmış ve yerde duran bir şeyi göstererek "Ağır geldi, kaldıramadım, sen alıverir misin" demiş. Uzun ve cüsseli adam biraz küçümser gibi bakmış anneanneme ve o ağır şeyi kaldırmak üzere eğilmiş. Yerdeki dolu bir küp mü neyse, hakikaten ağırmış ve adam bir hamlede kaldıramamış. Bi-

raz daha eğilip, kaldırmak isterken kısa boylu anneannem "Birden sıçradım, herifin kulağına can havli ile asıldım, zaten eğikti, benim ağırlığımla biraz daha boyuma geldi, o zaman benden öyle bir şamar yedi ki, bir sendeleyip boylu boyuna uzanıverdi toprağın üzerine." demişti. Ve işte orada bahçıvanın işine son vermiş. "Ondan sonra bahçıvan yamağı Ali'nin önü açıldı. Uysal bir adamdı, onu kendim yetiştirdim. Adam ettim. Benim bir dediğimi iki etmez."

Ali Ağa, Çerkeşli imiş. Ben çocukken on beş yıldır anneannemin ekmeğini yediğini söylerdi. Yanılmıyorsam anneannem ölene kadar ondan ayrılmadı. Yok, yanılmıyorsam kısa bir dönem oldu ve Ali Ağa çok sevdiği bahçesinden bütün bir kış boyu ayrı kaldı. Garip bir olay yaşanmıştı o yaz: Ali Ağa gelmiş, elini dizini öpmüş, çok yalvarmış. Köyünden gelen kız kardeşinin evlatlıklar arasına alınmasını istemiş. Kızı gören anneannemin bu işe pek karnı yatmamış ama Ali Ağa'yı kırmak da işine gelmemiş. Mevsim yaz başı, bahçede yapılacak çok şey var. Evlatlık kızların dış bahçeye çıkmaları zaten yasak idi.

Burada uzunca bir parantez açıp köşkün özel yerleşimini anlatmam gerekiyor. Köşkün hemen yanıbaşına ayrı çatısı olan iki gözlü bir bina yaptırılmıştı. Bunlardan birincisinin kapısı arka bahçeye açılıyordu ve burası köşkün esas mutfağı idi. Belki altı metreye beş metre, geniş, en dibinde kocaman dökme demir bir fırın/pişirme alanı olan bir yerdi. Köşke malzeme toptan alınırdı. Örneğin bütün bir kuzu alınır, ahçıbaşı İdris Ağa onu parçalara böler ve kıymasını da kendi çekerdi. Bu nedenle İdris Ağa'nın mutfağında çok çeşit kesici aletler, şişler vesaire bulunurdu. Mutfağa bitişik olan odanın ise dış bahçeye sadece bir penceresi bakardı. Köşkün

çamaşırlığı ve sarnıç olarak yapılmış bu bölümün giriş kapısı iç bahçeye açılırdı. Köşkün bir ucu ile çamaşırhanenin köşesi ortasına bir kapı yerleştirilecek şekilde birbirine bağlanmış ve arkada kalan iç bahçe ile dışarının ilişkisi bu şekilde kesilmişti. İç bahçe dediğim alanın komşuya olan tarafı da nerdeyse beş metre yükselen bir duvar ile çevrilmişti ve bahçenin güney tarafına da ayrı bir kapı yapılmış ve ön bahçe ile bir ilişki kurulmuş ise de burası da sürgülü bir kapı ile kapanmıştı. Bana anlattıklarına göre daha eskiden içerde çalışan kızların bu bahçeden başka yere çıkması katiyetle yasakmış. Zaten kaç göç var o zamanlar. Bahçeye çıkan hanımlar bile başlarını örtmeden çıkmazlarmış. Mutfak ile ev arasında bir ilişki gerek olduğu için, eski İngiliz konaklarında dört kat aşağıda olan mutfaklar ile yemek odasına ilişki kurulmak üzere yapılan ve "dumb-waiter" adı verilen bir tür asansör yerine Kızıltoprak'ta da mutfak ile çamaşırlık arasına bir dönme dolap yaptırılmıştı. Yuvarlak ve mihveri üzerinde dönebilen bu dolabın yarısı kapalı, diğer yarısı açıktı ve içeride iki kata ayrılmıştı. Dolabın açık yüzü mutfağa dönük iken, ahçıbaşı kapaklı tencereler içinde pişirdiği yemekleri dolabın içine yerleştirir ve ardından dolabı çevirirmiş. Bu kez açık taraf çamaşırlık tarafına geldiğinde, evlatlık kızlar tencereleri alır köşke taşırlarmış. Dönme dolap öyle iyi ölçülerek yapılmıştı ki hiçbir yanından (hani makkapla özel bir delik açılmadıkça) öbür tarafın gözle görülmesi olası değildi. Doğal olarak sesler duyulur ve kızlarla ahçıbaşı gereğinde birbirlerini görmeden konuşabilirdi. Daha çok küçükken bu dolabın içine sığdığımı ve çevrilince öbür yandan çıktığımı ya anımsıyorum ya da bunun düşünü görmüştüm.

Biraz daha büyümüş olduğum bir dönemde yaşan-

mıştı bu olay. Her ne kadar kaç-göç kurallarına eskisi kadar özen gösterilmiyor idi ise de anneannem Ali Ağa'nın kardeşi Meryem'in bahçeye çıkmasını tümüyle yasaklamıştı. "İki kardeş görüşecek işleri varsa, izin alır, sokağa çıkarlar" demiş ve olayı kesip atmıştı. Yine de insanları bu kadar sıkıya koymak olası değildi. Meryem'in sık sık arka bahçeye fırladığına tanık oluyorduk. Ardından bir olay patlak verdi: İdris Ağa Meryem kıza abayı yakmış ve Ali Ağa'dan kız kardeşini resmen istemiş. Meğer Meryem, Ali Ağa'nın hakiki kardeşi değilmiş. İki adam bir gece kapışmazlar mı? Anlatılanlara göre İdris Ağa öfkeyle daha zayıf yapılı olan Ali Ağa'nın başını sıcak fırına sokmaya kalkmış. Ali Ağa da can havli ile satırla kendini kurtarmaya kalkışmış. Ertesi sabah Ali Ağa ile Meryem'in birlikte kaçtıkları öğrenildi. Bu durumda anneannemin karşısına çıkmaya ikisi de cesaret edememişlerdi. İdris Ağa da ahırdaki odasına kapanmıştı. Anneannem hiç gecikmeden, hem bahçıvansız hem de ahçısız kalmanın çok zor olacağını anlamış, araya en emektar evlatlık olan Zehra Abla'yı koymuş ve İdris Ağa'yı yeniden mutfaktaki kazanı yakmaya razı etmişti. Yine de anneannem birkaç gün, âdetinin dışına çıkmış ve yapılacak yemeklerin listesini bir kâğıda yazıp Zehra Abla ile mutfağa yollamış ve İdris Ağa ile yüzleşmemeye özen göstermişti. Ben İdris Ağa'ya en yakın "küçük bey" olduğum için o günlerde adamın ne tür eziyet çektiğine yakından tanık olmuştum. Köşkte yemekler aksamamıştı ama İdris Ağa bir hafta içinde en az üç kilo kaybetmiş, yemeden içmeden kesilmişti. Ali Ağa ise sık sık arka sokağa kadar geliyor ama bahçe kapısından içeri girmeye cesaret edemiyordu. Mevsim kışa dönmüş ve bahçede çok iş kalmamış olduğu için, ikisi arasında seçim yapan anneannem bahçıvanın ortadan

kaybolmasını yeğlemişti. Bu arada hem ben, hem de Zehra Abla iki adam arasında haber taşıyıcı olduk. Nihayet İdris Ağa her gün gittiği ahçılar kahvesinde Ali Ağa ile yüzleşmeyi kabul etti. Bu önemli bir adım olmuştu. Anneanneme yakarılırken iki adamın arasının bulunduğu ve Meryem kız köyüne gönderildiğine (!) göre bunca yıllık kapı yoldaşlarının yine birlikte çalışabilecekleri ve bu konuda kendi aralarında anlaşmış olduklarının anneanneme anlatılması gerekiyordu. Aslında anneannem eski düzeninin bozulmamasını gönülden istiyordu. İdris Ağa pek uzun süredir anneannemin hizmetinde idi ve mükemmel bir ahçı idi, ayrıca yetişkin bir ahçı olarak gelmişti köşke. Ali Ağa ise daha eski idi ve bahçıvan yamaklığından yetiştirilmişti. Sonunda uzun uğraşlardan sonra Feride Hanım her ikisini de affetti. Adamlar birlikte gelip hanımefendilerinin elini öptüler ve bir yıla yakın süren bu trajik olay, sonunda tatlıya bağlandı. Bütün bu olay sırasında aneannemin savaş yöneten bir general gibi selâmetinden kendini sorumlu bildiği köşkünde işlerin düzgün gitmesi için gereken önlemleri nasıl dikkatle yürüttüğüne tanık olmuş ve dirayetine hayran kalmıştım.

Çerkeşli olan Ali Ağa'nın birçok akrabası Kadıköy İskelesi ile Haydarpaşa arasında kürek çeken sandalcılar idi. Bazen birlikte çarşıya gitmek izni çıktığından, Ali Ağa bu akrabalarına beni de tanıştırmıştı. Kadıköy'de vapuru kaçıranlar, yahut da Haydarpaşa'da trenden inip de Kadıköy yakasına ulaşmak isteyenler, her iki rıhtımda beklemekte olan sandallara binip deniz yolu ile karşıya geçerlerdi. Bu adamların anlattığına göre (onların yalancısıyım) Sultan Abdülhamit bu karşılıklı taşımacılık işinin tekelini her nedense Çerkeş Kasabası'na ihsan etmiş. Burada başka ilden sandalcıya

izin yokmuş. İşin beni çok şaşırtan bir yönü de, Çerkeşli bu adamların (kasabaları denizden uzak olduğu için) hiçbirinin yüzme bilmemesiydi. Adamlar köyden gelip kürek çekmesini öğreniyorlar ama bir türlü yüzmesini öğrenemiyorlarmış.

Sanırım daha önce yazdığım mektupta anlattığım gibi bahçıvan Ali Ağa renk körü imiş. Yani adamın gözü ancak iki renk seçebiliyor. Kendi lehçesi ile bunların biri "Pampa" öbürü de "Gok rengi" (yani mavi) idi. Bu durum inanılır gibi değildi ama hakikat böyle idi. Anneannemin binbir çiçekle süslü bahçesini yöneten, daha doğrusu yönetmek ne demek, ayak işlerini yürüten kişi, diktiği çiçekler açtığında hangi renklerin ortaya çıktığını bilemiyordu. Oysa fideleri yaprak şekillerine göre ayırt etmesini öğrenmişti. Hercai menekşeyi papatya tarhının ortasına elini kessen dikmezdi. Sebze olsun, çiçek olsun eli ile diktiği her bitkiyi çocuğu gibi sever, yerine göre onlarla konuşurdu. Bitkilerle konuşma olgusunu "İngiliz okulunda okumuş" annem de doğrulamıştı. "Çiçekler de hayvanlar gibi sevildiklerini anlar" derdi, bahçede yapılan uygulamalardan pek hoşlanmayan annem.

Ali Ağa'nın bir olayına daha değinip bu mektubu burada kesmek istiyorum. Bir sabah arka bahçedeki kuyunun başından canhıraş sesler geldi. Gidip bakıldığında ağzı burnu kan içinde bir adamın elindeki sustalı ile Ali Ağa'yı kovalamakta olduğu görüldü. İdris Ağa araya girdi. Tüm evlatlık kızlar ortada koşuşur oldu. Adam yatışır gibi oldu. Doğal olarak olaya anneannem hemen el koydu. Zehra Abla'ya içerden pamuk ve oksijenli su getirmesi emredildi. Ağzından hâlâ kan gelmekte olan adama adeta zorla gargara yaptırıldı ve oksijen yolu ile ağzında iltihap olması önlendi. Sonun-

da durum açıklığa kavuştu: Meğer bizim Ali Ağa Çerkeş'te ün salmış bir dişçi imiş! Ali Ağa askerliğini yaparken subay olan bir diş doktorunun yanında emireri olmuş. Doktor onu bazı zor durumlarda asistan gibi kullanırmış. Ali Ağa her işe eli yatkın ve uysal bir genç; diş doktoru onu sevmiş ve askerlik süresi dolup terhis olunca hatıra olur diye ona eski bir kerpetenini armağan etmiş. Elinde dişçi kerpeteni ile köyüne dönen Ali Ağa kısa sürede diş çeken ünlü biri olmuş. Meğer kerpetenini hiç yanından ayırmazmış. Özellikle Çerkeş'ten gelmiş kimseler onun bu ününü bilir ve dişleri çürüyünce ona başvururlarmış. O sabah ne oldu ise bir karışıklık olmuş. Canı çok yanan hasta sanırım hangi dişin ağrıdığını tam belirleyememiş ve Ali Ağa adamın sağlam dişlerinden birini kökleyivermiş. Ortalık kana bulanınca hasta çılgına dönmüş. Sonuçta Feride Hanım Ali Ağa'nın kerpetenine el koydu. Bir daha ne bahçe içinde ne de dışında onun bunun dişini çekmesini yasakladı. Hoş, kerpeten elden gidince zavallı adam nasıl diş çekerdi ki? Ali Ağa ile ilgili öykülerime burada son veriyorum. İleride elbette İdris Ağa'nın öykülerine sıra gelecektir. Kalabalık köşk halkının öyküleri kolayına bitecek gibi değil.

Köşk Yaşamında "Evlatlık"ların Yeri

Bu mektuplarda sık sık sözünü ettiğim "evlatlık" deyimine açıklık getirmemde yarar olduğuna inanıyorum. Yanılmıyorsam birkaç kez "Zehra Abla"nın sözü geçti. Ancak bu kızların sayısı, hele anneannemin sağlığında, hiçbir zaman üçten az olmazdı. Osmanlı'nın son döneminde ailesine belirli bir ödeme yapılarak ve bir tür anlaşma gereği köşklere alınan ve bazen çocuk yaşta da olabilen kız çocuklara "evlatlık" denilirdi. Ben bu kızlardan birisini konu almış ve köşkteki takma adını kullanarak *Pafe, Evlatlık Bir Kızın Gizli Güncesi* adını verdiğim bir roman yayımlamıştım. Daha sonra anılarını yazan Nezih Ağabeyim bu konuda eline geçen bir vesikayı yayımladı. Aşağıda "İdi" diye adlandırdığım kızın eve alınışı sırasında yazılı olarak yapılmış bir anlaşma metni idi bu. Benim romanımı yayımlayan dostum Ergin Telci'nin "Evrensel Yayınlar" şirketi kendisinin vefatından da önce dağıldığı için bu yayının izini bulmak günümüzde pek olası değil. Kendi sakladığım beş-on örnekten ibaret kaldı. Belki sahaflarda bulunabilir.

Bir Pazar sabahı babam, kahvaltı sofrasında "Bugün üç oğlum benimle gelecek. Saat onda taksi geliyor. Birlikte bir geziye gideceğiz" deyiverdi. Üç kardeşin her biri (ben sanırım dokuz yaşındaydım, öbürleri daha büyük) bin türlü mazeret ileri sürdük. Kimi futbola sözlüydü, kimi arkadaşları ile bisikletle çıkacaktı. Babam hiçbir mazeret dinlemedi: "Bu bir emir ve görevdir. Gideceğimiz yeri görmeniz gerektiğine inanıyorum ve bu

işi başka bir güne ertelemeye imkân yoktur." dedi. Hepimiz boyun eğdik. Taksiye dört kişi doluştuk. Yarım saat sonra Göztepe'de büyük bir bahçe içinde görkemli bir köşkün önünde idik. Babam'ın anlattığına göre bu köşkü Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa kendisine yazlık olarak yaptırmış. Ünlü paşa burada padişah bile ağırlamış imiş. Mirasçılar köşkü yaşatamamışlar. O gün köşkte bulunan eşyaların açık arttırma ile satışı yapılacak ve ardından köşk yıkıcılara teslim edilecek imiş. Babamın bu açıklamalarından sonra köşke girdik. Hepimiz (hatta ilk kez bu köşke giren babam bile) şaşırmış kalmıştık. Köşkün içi tam bir saraydı. At koşturacak kadar geniş salonlar hep Fransız "marqueterie" kaplı idi. Öyle ki insan basmaya kıyamıyordu. Giriş holünde başlayıp dönerek üst kata çıkan merdiven trabzanının sona erdiği yerde benim başımdan büyük kristal bir top vardı. Hani bunların üzerinden aşağı kayan çocuk sonunda bu kristale dayanıp duracaktı. (O yaşımda trabzandan kaymak pek sevdiğim bir oyundu.) Tavanlardan sarkan inanılmaz avizeler, köşelerde duran adam boyu porselen vazolar karşısında hepimizin ağzı açık kalmıştı. Biz böyle salondan salona gezinirken, yanımızdan bir gölge süzüldü. Babam atik davrandı ve tamamen karalar giymiş ve başını da bir kara yemeni ile bağlamış yaşlı kadını yakaladı. Babam, şaşıran ve ürken kadına gülerek "Kusuruma bakmayın ama acaba siz Paşa'nın yanında çalışanlardan mısınız, merak ettim?" dedi. Kadın şöyle bir tür kırıtır gibi oldu, "Öyledir Efendim" diye yanıt verdi. Cesaret bulan babam bu kez "Bu muhteşem salonlar ve süslü eşyalar, buralar nasıl temizlenirdi?" deyince kadıncağız adeta güldü ve "Biz kırk iki kapı yoldaşıydık Paşamızın hizmetinde" dedi ve afallayan babamın elinden kurtulup köşkün içinde bir

yerlere savuştu. Babam da şaşırmıştı. Bir köşkte oturan ve bir paşaya hizmet eden kırk iki hizmetçi kadın. Babam bize açıkladı. Konuştuğu kadın köşkte yaşayan "evlatlık" türü kadınlardan söz etmekteydi. Onların dışında birçok erkek "kapı yoldaşları" olduğu da muhakkaktı. Onların sayısı da bir o kadar olabilirdi, uşaklar; kavaslar, seyisler, bahçıvanlar v.b.

Doğrusu babamın bizi o gün zorunlu olarak Osman Paşa Köşkü'ne götürmüş olmasının kıymetini sanırım ancak yirmi yıl sonra anladım. Üstelik Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa o savaşı kazanmış değil, yenilerek Plevne'yi Ruslara teslim etmiş bir kahraman!

Teker teker evlatlıkları tanıtmadan önce onlarla ilgili bir öykümü daha anlatmak istiyorum: Yaşım oldukça küçüktü. Yaz ayında çiçek tarhlarının ardına kaçmış topumu almak için taflanların arkasına geçmiştim. Aslında bu yasak bir şeydi ve orada yakalanmam cezalandırılmam demek olurdu. Neyse ki arkalarına süzüldüğüm taflanlar oldukça yüksek bir set yapıyordu ve ben annem ile anneannemin konuşarak geldiklerini zamanında duymuş ve taflanların ardına tam siper yüzükoyun yatmıştım. Çakılları çıtırdatarak geldiler ve olduğum yerin önünde bulunan bir tahta sıraya oturdular. Bir yere saklanıp başkalarının konuşmalarını dinlemek de çok yasak edilmiş bir suç idi. Ancak bu durumda kellemi kurtarmanın tek yolu nefes bile almadan olduğum yerde kalmaktı. Annem şikâyet ediyordu: "Bu evlatlık kızlar, hiçbirinin eğitimi bile yok. Oysa oğullarım sürekli onlarla oynuyor. Acaba yabancı uyruklu, eğitimli bir mürebbiye tutsak daha faydalı olmaz mı?" Anneannem güldü: "Kızım, yabancı mürebbiye ağırlığınca maaş ister. Bu kızlar ise karın tokluğuna çalışırlar. Ayrıca belki sen farkında değilsin ama senin oğlanlar boy

atmaya başladılar bile. Eğer benim bu evlatlık kızlar bahçede olmasa sen oğlanlarının birini bile evde tutamazdın, hepsi sokaklarda dolanır olurdu."

Neyse, biraz sonra kalkıp başka bir tarafa yürüdüler de ben kimseye görünmeden taflanların ardından çıkabildim. Ne yalan söyleyeyim, anneannemin o gün ne demek istediğini anlamam için beş yaş daha büyümem gerekti.

Gelelim, benim tanıdığım ve birlikte yaşadığım "evlatlık" kızlara. En başta Zehra Abla, kara kuru, marsık gibi, sinirli ve sert, buna karşın son derecede çalışkan bir kızdı. En kıdemli ve en çalışkan olduğu için anneannem onu bir tür kalfa, yani kızların başı gibi kullanırdı. Özellikle gün içinde yapılacak işlerin dağıtımı, kimin hangi işten sorumlu olacağı hep Zehra Abla'dan sorulurdu. Gündelik işlerin bir programa uygun şekilde yürütülmesi kaçınılmaz oluyordu. Bir örnek vermeyi deneyeyim: Elektrik daha gelmemiş olduğu için akşamları gaz lambaları kullanılırdı. Yirmi odaya belki on beşin üstünde lamba gerekirdi. Örneğin akşam yemeğinde masada ve çevresinde dört ya da beş lamba yakılmış olurdu. Lambaların boy ve ayakları da çok değişkendi. Yemek sırasında masasının üstünde, en az yetmiş santim yükselen bronz işlemeli ayaklar üzerine yerleştirilmiş iki eş lamba yakılırdı. Bundan sonra porselen sürahi boyunda kaplar üzerine yerleştirilmiş ve elde taşınabilen lambalar vardı. En küçüğüne de idare lambası denilirdi. Bunların boyları (lamba dahil) bir karışı aşmazdı ve verdikleri soluk ışık ancak önümüzü göstermeye yarardı. Örneğin tuvalete giderken böyle bir idare lambasından büyüğü ile gidilmezdi. Ayrıca doğal olarak mumlar yakılması ve beş ya da altı kollu şamdanlar ile odaya aydınlık getirilmesi de olası idi. Ancak en ufak bir esin-

ti mumun sönmesine yol açtığından özellikle sıcak yaz aylarında bütün pencereler açık dururken mum kullanılmasından kaçınılırdı. Mumlar erir ve akarlar, şamdanlarda ise bir süre sonra is oluşur ve lambanın camını karartır. Sonuçta, her sabah bir sürü lamba ve şamdanın bir yerde toplanması (genelde hanımlara ayrılmış kapalı bahçede) ve hepsinin elden geçirilip o akşam için kullanıma hazır hale konulması gerekirdi. Üzerine mum akmış gümüş ya da bakır şamdanlar uzun uzun ovulup temizlenirdi. Yanılmıyorsam bu iş için geceden kalmış mangallardan alınan kömür külü ıslatılarak elde edilen bir sıvı kullanılırdı. Şamdanların islenmiş lambalarının temizlenmesi ise çok dikkat isteyen bir iş idi. Özellikle lambanın sıcaklığını kaybetmiş olmasına dikkat edilmeli idi. Yaşlı biri gece abdeste kalkmış ve sabaha karşı lambasını yakmış ise, sıcak lamba en ufak bir temas ile kırılırdı. Lamba pahalı ve ancak İstanbul'dan getirtilen bir şeydi. Lambayı kıran evlatlığın en azından kulağının biraz uzayacağı kaçınılmaz bir şeydi. Her zaman saatler alan bu işin her sabah aynı kıza yüklenmesi doğru olmazdı. Öte yandan önce kızlar kendi yer yataklarını kaldırıp yerli dolaba yerleştirecekler, ardından ev halkının yataklarının toplanmasına sıra gelecekti. Yatak toplama görevine koşulan kızlar, sabah kahvaltı servisinden muaf tutulurlardı.

Köşkün en tatsız işi ise, muhakkak ki, kış aylarında odalardaki sobalara odun dağıtılması işi idi. Yaz aylarında anneannem uğraşır, didinir ve köşke yağmurda kalmamış kuru odun getirtirdi. Bu işin en geç Ağustos ayında yapılması gerekirdi. Araba yükü olarak gelen odun, kapısı köşkün ön tarafına yakın olan yanına yıkılırdı. Oduncular ile ayrı bir pazarlık yapılır ve yıktıkları odunu bodruma yerleştirmeleri istenirdi. Bazıları bu

görevi parası karşılığında bile kabul etmez, odunu yıktıktan sonra çeker giderlerdi. Odunun ölçeği çeki diye anılırdı. Anımsamıyorum ama sanırım bir araba yükü altı çeki filan olurdu. Bahçeye dağ gibi yığılan odunların bodrumun içinde istif edilmesi başlı başına bir işti. Duvarın dibinden başlayarak yavaş yavaş yükselmek gerekirdi. Örneğin önce beş metre duvarın önüne tek sıra odunlar dizilir, ardından aynı yere ikinci sıra odun dizilir ve böylece tek sıra odun dizisi bodrumun tavanına değene kadar yükseltilirdi. Kış gelince de eve odun getirmek gerekince mutlaka bu dizinin üst yanından odun almaya başlamak gerekirdi. Hele boyu yetişmeyen bir evlatlık dizinin alt yanından odun çekelemeye kalkışırsa yerinden oynayan odunların altında kalması ve öte berisinin yaralanması işten değildi. Bu hallerde canı yanan kızcağız bir de Zehra Ablası'nın vereceği cezanın korkusu ile yanıp tutuşurdu. Bazen bu dengesi bozulup yerde yığın hale gelmiş olan odunları yeniden istiflemek, verilen cezalardan biri olurdu (eğer bu işi yapan kızın boyu yetecek gibi ise).

Köşk ahşap, tavanlar nerede ise beş metre, bir çini sobaya on odun atsanız en çok yarım saat sonra yeniden odun atmak gerekir. Çoğunlukla bir hastalık olmaz ise anneannem yatak odalarında sürekli soba yakılmasına izin vermez, odun kullanımını kısıtlar, yemek odası ve oturma odasındaki sobalar ile günü geçirmeye çalışırdı. Abdesthane diye tanımlanan alaturka tuvaletlerde ise zaten soba kurulmamıştı bile. Karanlıkta idare feneri ile gidilen bu odalarda nasıl donmadan işimizi görürdük hâlâ şaşarım. İnsanoğlu her koşula alışıyor. Geceleri yatma zamanından önce yattığımız odadaki çini soba bir kez yakılırdı. Yataklarımıza sıcak su dolu şişeler almamıza izin vardı. Sobadaki odun bittikten son-

ra ha odada yatmışsın ha bahçede, sanki pek fark kalmazdı. Yine de yattığım yerden çini sobanın demir mazgalında sürekli oynayan alevleri seyretmek tadına doyulmaz bir akşam eğlencesi olurdu. Günün yorgunluğu ile alevleri seyrederken uykuya dalar, gecenin soğuğunu unuturdum.

Bir hasır sepete ancak on ya da on iki odun konur. En az beş yatak odasına ikişer sepet çıkarılsa, her gün bodrumdan sade yatak odalarına on sepet odun taşınması gerekiyor demektir. Bodrumdan dedemin katına bir, iki, üç kat ve sanırım en azından elli basamak çıkmak gerekirdi. Dedem yaşlı, yazı odası adeta kuş yuvası gibi köşkün en tepesinde, hele Pazar günü kente hiç gitmeyecek ise, sık sık odasına odun taşınmasını isterdi. Bir günde en azından on kez elli basamak ve on sepet odun taşınacak. Bu işin bir sıraya konulması kaçınılmaz olmaktaydı. Kalfalığa yükselmiş Zehra Abla bu eziyetli işlerin mümkün olduğu kadar hakka dayanarak kızlar arasında dağıtılmasına özen gösterirdi. Doğal olarak kendisi de bu işlerden bir kısmını yüklenmekte idi. Ayrıntılarına girmediğim çamaşırların yıkanması, kolalanması ve ütü yapılması, yemeklerde sofraya yapılan hizmetler ve pişmiş yemeklerin mutfak ile çamaşırlık arasındaki dönme dolaptan alınıp yemek odasının yanındaki kilere getirilmesi ve orada bir kez daha gözden geçirildikten sonra sofraya sunulması, hep günlük ve hiç kesilmeyen işlerdendi. O zavallı genç kızların akşamları açtıkları yataklarına nasıl bitkin bir halde düştüklerini düşünmek bile istemezdim. Ayrıca dört kız topluca aynı odada yatarlardı ve onların odası köşkün belki de en ufak odası idi.

Öte yandan Zehra Abla kendisini isteyen birkaç kişiyi beğenmemiş ve "Ben hanımımın yanında kalmayı

yeğlerim" demiş. Sonunda varlıklı bir bakkal onu istediğinde karşı gelemedi. Anneannem hemen gelin edeceği evlatlığına "münasip bir hane" aramaya çıktı. Zehra Abla böylece kendi evini açıp köşkten ayrılınca ondan biraz genç olan Şükriye Abla kalfalık görevlerini üstlenir oldu. Aslında hakkında daha ayrıntılı bilgi vermek istediğim ve adı Hediye olmakla beraber biz oğlanların kendisini "İdi" diye çağırdığımız bir kızcağız daha vardı ama İdi çok yumuşak başlı ve çevresini yönetmek gibi bir sorumluluğu yüklenemeyecek bir yapıda idi. Bu yüzden yaşa bakılmadan Şükriye Abla, kalfa ilan edildi.

Bu sıralarda meğer İdi'nin de kısmetinin açılacağı varmış. Hepimize çok emeği geçmiş olan bu Hediye Hanım ile ilgili özel öykülerim vardır: Aslında Arnavut uyruklu imiş. Anneannem onu evine aldığında beş yaşında imiş ve Türkçe'yi de yeni evinde öğrenmiş. İlk olarak Sırrı Dayım'ın hizmetine verilmiş ve onun çok eziyetini çekmiş. Dayım köşkten ayrılıp Eskişehir Fabrikası'nda muhasebe müdürlüğüne atanınca, İdi daha çok bizlere dadılık etmeye başlamıştı. İdi'ye iyilik yapmak isteyen dayım, Eskişehir'de fabrikanın eczacısı olan Hikmet Bey'e İdi'nin fotoğraflarını göstermiş. Bekâr olan Hikmet Bey hemen âşık olmuş. Ayrıca dayımın ailesinden kız almak herhalde onu onurlandırmış. Dayım bu kez Hikmet Bey'in resimlerini İdi'ye göstermiş ve Hediye Abla da evlatlık olarak çalışmaktan kurtulup kendi evinin hanımı olmak fırsatını kaçırmak istememiş. İşin kötüsü bu olay Zehra Abla'nın evlenip köşkten ayrılmasından birkaç ay sonra patlak verdi. Anneannem arka arkaya iki kızın birden ayrılmasına katiyen izin vermem demez mi! Önümüz kış, kalan iki kız ile bu evi nasıl çevririz diye anneannem direnince zavallı İdi'nin

boynu bükülüvermişti. Dayımın ısrarı karşısında anneannem baharda düğün yaparım, hele şu kışı geçirelim dedi. Dayım Eskişehir'den bir mavi boncuklu kolye getirmiş. Bunu Hikmet Bey'in ilk gönderdiği takı olarak Hediye'ye vermiş. Zavallı İdi çok heyecanlanmış. Sırrı Dayım muzip, teyzemle birlik olmuşlar ve bir şarkı yakıştırmışlar: "Mavi gerdanlığımı takarım / Kırıta kırıta gezerim / Allahıma emanettir Hikmet'im" diye bu şarkıyı işiten İdi utancından odasına kapanmış, nerdeyse üç gün ortalığa çıkmamıştı. Sonunda en şanslı evlatlık İdi çıktı. Hikmet Bey karısını çok sevdi. İki çocukları oldu. Aile ile temas kaybolmadı. Hikmet Bey emekli olunca Üsküdar'a yerleştiler. Rahmetli Ağabeyim Nezih, İdi'nin kızına üniversitede bir sekretelik buldu. Zamanla o da evlendi ve çoluk çocuğa karıştı.

Daha önce *Pafe* diye yaşamöyküsünü romanlaştırdığım kız, Zehra Abla'nın yanında yetişmişti. Yaşı bana yakındı. O da köşkün derdini uzun yıllar çekti. Yanına alıp Ankara'ya götüren teyzem ona okuma yazma öğretmişti. Sonra Bakanlık'ta görevli birisi ile evlendi. Çocukları oldu ve yanılmıyorsam bir oğlu hakim oldu. Ben güya onun gizli güncesini kaleme almıştım. Doğal olarak hakiki isimlere hiç yer vermedim. Yazdığım roman eline geçti mi, onu da bilemiyorum. Romanı yayımladığımda teyzem vefat etmişti ve Pafe ile olan ilişki teyzemin ölümü sonucu kopmuştu.

Yaz Aylarında Motor Gezileri

Anneannem yaz aylarında ailece bir tekne sefası yapılmasından yana idi. Bu olaya evlatlıklara varıncaya kadar tüm ev halkının katılmasına da özen gösterirdi. Osmanlı döneminin vali kızı ve vali eşi olmasına karşın anneannemin kendi kuşağından beklenmeyecek kadar demokrat bir yanı vardı. Belki daha doğrusu anneannem demokratlıktan çok öte, insanlara yakın ve kalben iyi bir kimse idi ve çevresine yaklaşımında da bu tutumu hep belli olurdu. Bir akşamüzeri ziyaretine gittiği bir hanımefendinin evinden döndüğünde adeta homurdandığını izleyen annem ne olduğunu sormuştu: Anneannem önce "önemsiz, bir şey yok" diye onu atlatmaya çalıştı. Ancak annemin merakı güçlü geldi ve annesini olayı açıklamaya zorladı. Sonunda anlattı anneannem: Ziyaret ettiği hanımefendinin evinde de bizde olduğu gibi birkaç evlatlık kız varmış. Sokaktan geçen dondurmacıdan dondurma alınmış. Evin on yaşlarında olan küçük beyi (bize geldiğinde kaçacak delik arardım, şımarık ve tatsız oğlanın biri idi) kendisine sunulan dondurmayı yemekte nazlanıyormuş. Onun yaşında olan bir evlatlık kız ise küçük beyin peşinde elinde dondurma kadehi ile dolanıyor ve "yala paşam tabağını" diye yakarıyormuş. Anneannem fena bozulmuştu. "Aynı yaşta kıza yüz paralık dondurmayı çok gördüler, bir daha gitmem onların evine" demişti. Bunu duyduğumda evvelce bir anlam veremediğim bir uygulamanın anlamını birden kavramıştım. Köşkte iki tür sofra vardı. Bir

ailenin yemek yediği sofra, bir de dışarının sofrası denilen sofra. Bu ikinci, çalışanlara çıkan sofra idi. Dışarının sofrasında hamur ve pilav türleri ağırlıklı olurdu, yani doyurucu ama göreceli olarak ucuz şeyler. Ahçıbaşı ile bahçıvan mutfakta, evlatlıklar ise evdeki kilerde bu dış sofraya çıkan yemekleri yerlerdi. Ancak bu ikinci sofranın bizim sofradan evvel kurulması anneannemin üzerinde titizlikle durduğu bir konu idi. Önce çalışanlar karınlarını doyurur, sonra biz yemek yerdik. Bunu neden yaptığını çok sonra anneannemden öğrenmiştim: "Yemekte servis yapan kızın burnuna kokar, hele aç ise yetim kız insanın tabağına başka türlü bakar. Aynı şeyi yememiş olsa da önceden karnı doymamış insanın sofrada hizmet etmesi insanlığa yakışmaz" demişti rahmetli.

Yaz gezisi diye başladım başka konulara sürüklendim. Yaz gezisi için bir motor tutulması ve İstanbul'un güzel bir yerine gidilmesi söz konusu idi. Bu olayın lafı en geç Şubat ayında köşkte konuşulmaya başlanırdı. Önce takvimlere (Saatli Maarif Takvimi basılır mıydı acaba o yıllarda?) bakılır ve hangi ay içinde, mehtabın on dördünün bir hafta sonuna daha yakın olduğu araştırılırdı. Çok tartışılan olaylardan biri de Temmuz mehtabının mı Ağustos mehtabının mı gezi açısından daha uygun olacağı sorunu idi. Babam genelde Temmuz, enişte Doktor Asım ise Ağustos yanlısı idi. Babam Ağustos ayında yağmur olabileceğini ileri sürer, enişte ise Ağustos mehtabının daha güvenli olduğunda ısrar ederdi. Sonunda gezi günü Mart ayı çıkmadan saptanmış olurdu. Ardından babamın Kadıköy'deki motorcular arasında bir araştırma yapmasına sıra gelirdi. Kadıköy Limanı'na bağlı gezi motorları bizim evden ulaşılma açısından daha uygun idi. Ancak gerek ücret açısın-

dan gerekse teknelerin durumu ve kaptanların kişiliği bakımlarından iyi bir araştırma yapılması istenirdi. Örneğin ev halkı ve misafirler içki içebilirdi ama anneannem kaptan ve miçoların içmesine katiyen razı olmazdı. Ailece yapılan bir geziye genç evlatlıkları da katıyordu; kafayı çekip huzuru bozacak bir kaptanla yola çıkmak tüm gecenin berbat olması demek olurdu.

Bu tür bir gezinti için oldukça önemli bir yatırım yapılıyordu. Motor bütün gün ve gece için tutuluyor ve gidilecek yerler baştan saptanılıp kaptan ile anlaşılıyordu. Ancak hava ters giderse bu rota değişebilirdi. Doğal olarak Kadıköy'den Beykoz'a gitmek ile Adalar'a gitmek arasında ücret farkı oluyordu. Ayrıca anneannem yılda bir yapılan bu gezide mehtap batana kadar sefa sürülmesinde ısrar ediyordu. Yani sabah saat ondan akşam on iki olana dek motor emrimizde olmalıydı. Bu programa göre en azından üç atlı arabanın sabah saat dokuzda köşkte harekete hazır halde olması ve akşam da motor rıhtıma vardığında aileyi geri getirmek üzere aynı arabaların sahilde bekler olması gerekirdi. Bu arabaların hem bizleri hem de tekneye götürülecek yemek ve diğer eşyaları taşıması gerekirdi. Taşınacaklar arasında mangallar olduğu gibi denize gireceklerin havlu ve mayolarının doldurulduğu çantalar da vardı. Bunlar epeyce yer tutar, bazen unutulan önemli bir şey için arabalardan birisinin dörtnala köşke bir sefer yapmasına gerek duyulurdu. Böyle bir halde rıhtıma bağlı teknede özellikle sıkılan erkek çocuklara sahip çıkmak büyüklerin muhakkak başlarını ağrıtırdı. Unutulan şeyden evlatlıklardan birinin sorumlu tutulması halinde ise geri giden araba ile onun da ağlayarak geri yollanması söz konusu olurdu. Bazen de teknenin motoru bozulur ve dönüşümüz gecikirse aileyi tanıyan Kızıltoprak'lı ara-

bacılar gerekirse sabaha kadar bekleriz diye yemin kasem ederlerdi.

Gün saptanıp motorcu ile anlaşıldıktan sonra kararlaştırılması gereken ve genelde en uzun süren konu geziye kimlerin davet edileceği sorunu olurdu. Ev halkından katılmayan olması beklenemezdi doğal olarak, meğer ki âni bir hastalık söz konusu olsun. Öte yandan aynı teknede uzun bir süre zorunlu olarak birlikte vakit geçirecek olan grubun birbiri ile uyum sağlayan insanlardan oluşmasına dikkat edilmek gerekirdi. Bu konu, katılımcıların saptanmasında önemli olan bir sorun idi. Örneğin, Leyla Saz Hanımefendi'nin o dönemde oğullarından birinin evinde mi olacağını yoksa Kızıltoprak'ta olup geziye katılabilir durumda mı olacağı, üzerinde durulması gereken bir nokta idi. Leyla Saz Hanımefendi katılacak ise anneannem, annesinin tutumuna saygı gösterir ve kendisi fazla keyfine varmayacak olsa da, annesinin saz takımını da davet ederdi. Leyla Saz Hanımefendi katılmayacak olursa anneannem daha hafif havalar ile yetinecek olduğu için, ona göre bir iki kişiyi geziye katardı. Aslında İhsane Hanım'sız çıkılmazdı ve o zaten kendi başına bir kol çengi sayılırdı. Anneannem bazen köşkte yaptığı gibi çiftetelli oynatmaktan bu tür gezilerde kaçınırdı. Ne olsa umuma açık yerlerde demir atılıyordu. Aile içinde çalınan çalgı ve danslar olabilirdi ama profesyonel çengiler etrafın dikkatini çekebilir ve civardan rahatsız edenler olabilirdi. Oysa Leyla Saz Hanımefendi'nin özel saz takımı çaldığı zaman olsa olsa çevreye toplanan sandallar bu bedava taksim ve konsere alkış tutmaktan öte gidemezdi.

Anneannemi çok sıkan şeylerden biri de, bu gezi konusunun herkesin yanında konuşulması olurdu. Deniz üstünde rahatsızlık çıkaracağından korkulan bir

akraba ziyarete gelecek olursa, onun önünde gezi lafı edilmesi sıkıca yasaklanırdı. Hatta bir defasında ağabeyim anneannemin kulağına fısıldamış, şimdi gezi gününü açıklarım diye ve o sırada yüz paralık ek dondurma parası kopartmıştı ama akşama bunun sonucunda kulağının biraz uzamasını önleyememişti.

Sözü açılmışken köşkte yaşanan musiki sorununa da değinmek isterim: Önce Leyla Saz Hanımefendi'nin saz âlemleri vardı. Anımsadığım kadarı ile saz takımının en gedikli ustaları Kemanî İsmail Efendi ile Udî İbrahim Efendi idi. Bir de kısa saçlı, erkeksi ya da davudî bir sesi olan bir hanım vardı. Hele motor gezilerine katılmakta çok nazlanır, gecenin rutubetinin sesine dokunacağından korkardı. Leyla Saz Hanımefendi'nin harmonikası ya da piyanosu ile iştirak ettiği bu saz takımı, genelinde alaturkanın elenikasını, yani Osmanlı musikisinin ağır bestelerini seslendirirlerdi. Annesinin köşkte olmadığı zamanlarda Feride Hanım ne yapar eder, eşi Mehmet Ali Ayni'nin de o geceyi kardeşinde geçirmesini sağlar ve kendi gönlünce bir eğlence tertiplerdi. O gecelerde mutlaka bir de çingene dansöz gelirdi köşke. Yanlış anımsamıyorsam, o gecelerin saz takımının düzenlenmesinde de (Leyla Saz Hanımefendi'nin kulağına gitmemesine özen gösterilerek) Udî İbrahim Efendi'nin katkısı olurdu. Kendisi katılmasa bile köşkün havasına aykırı düşmeyecek çalgıcı ve şarkıcıları o temin ederdi. Herhalde anneannemden gereken bahşişi de kopartırdı. Köşkte bir de üçüncü kuşak vardı, yani annem ile teyzem ve onların eş ve dostları. Hele bir de Yusuf Dayı'nın oğlu İsmail Bey katılırsa evdeki dans seansları çok etkili olurdu. Yine Leyla Saz Hanımefendi'nin köşkte kalmadığı zamanlar kollanır ve o akşam anneannem de erken saatte odasına çekilip gençleri yalnız bırakır-

dı. Bu sefer önceleri kolla çevrilerek kurulan, daha sonraları elektrikle çalışan gramofon çıkarılır ve en yeni "Avrupai" danslar, yani çarlston, foxtrot gibi şeyler çalınırdı. Ben biraz yetişkin hale geldiğimde Tino Rosi'nin söylediği tangolar pek moda olmuştu. Teyzemin çarlstonu özellikle sözü edilen bir şey idi. O gecelerde bizler önceden yatırılırdık ama gecenin ortasında odamızdan kaçıp büyükleri izlemek üzere merdiven başına toplanır ve doğal olarak yakalanıp yataklarımıza geri yollanırdık. Bizler biraz palazlanmaya başlayınca köşkte bir de en genç kuşağın müziği söz konusu olmaya başladı. Artık Amerikan Caz müziği ülkeye gelmişti ve bizim dinlediğimiz plaklar Art Tatum, Duke Ellington gibi önde gelen zencilerin çaldıkları oluyordu. Anneannem bizim bu tutkumuzla alay eder ve "Babaları tutmuş zencilerden ne anlarsınız sanki" diye takılırdı.

Yine dönelim motor gezimize: Yaz gecelerinde İstanbul'da âlem yapılacak birçok yer vardı. Eski kuşaklar özellikle Haliç'in tadını çıkarırlarmış, oysa anlattığım dönemde bile Haliç'in tadı tuzu kalmamıştı. Daha çok Boğaz'a çıkmak ya da Adalar'a doğru açılmak yeğlenirdi. Yeşilköy sahiline bizimkiler hiç rağbet etmezlerdi. Sahil çok tekdüze ve motor bağlanacak iyi liman yoktur denilirdi. Heybeliada'nın güney tarafına düşen Çam Limanı ılıman havası ve sakin denizi ile pek ünlü idi. Eğer geç vakte kalınması göze alınırsa o zaman Pendik'ten de ileride Pavli Adası denilen yere kadar gidilirdi. Boğaziçi'nde ise Kanlıca ve Beykoz körfezleri beğenilirdi. Boğaziçi'nde gece yapılacak bir gezide Anadolu yakasının seçilmesinin başlıca nedeni mehtabın batıncaya kadar daha uzun süre seyrine imkân olması idi. Örneğin Emirgân önlerinde durulacak olursa mehtap kısa sürede yakın tepelerin arkasında kaybolurdu, oysa

karşı yakada mehtabın kaybolması en geç iki saat sonraya kalırdı. Bir keresinde Boğaziçi'nde uzunca bir geziye çıkılmış ve Yuşa Tepesi denilen bir yere kadar gidilmiş ve önce sahilde denize girildikten sonra ailece tepeye çıkılmıştı. Ancak o geziyi ayrı bir mektup konusu yapmak istiyorum ve bu nedenle daha fazla ayrıntılarına girmeyeceğim.

Güzergâh, yani nereye gidileceğine karar verildikten sonra sıra motora alınacak nevalenin planlanmasına gelirdi. Motorda ya da sahile çıkılacak ise orada yemek konusunda neler yapılabileceği önceden ayrıntılı olarak saptanırdı. Örneğin Pavli Adası ya da Yuşa Tepesi gibi bir yere gidilecek ise, oralarda hizmet edecek kimse bulunmadığı göz önüne alınır ve mangalına, kömürüne kadar birlikte götürülecek her şey hesaplanır, o zaman ahçıbaşının da götürülmesi kararlaştırılırdı. Onun erken saatte karaya çıkması, kömür dökmesi ve yemekleri hazırlaması gerekirdi. Yine de birçok şey önceden hazırlanırdı. Örneğin dolmalar, büyük lenger içinde pilav, kıymalı ve peynirli börekler, haşlanmış yumurtalar, yıkanıp doğranmış ama kurutulup sırası gelince salata yapılacak marul ya da salatalıklar. Köfte ve şişler önceden şişlere dizilmiş halde taşınır, dökülen kömür üzerinde, yerinde pişirilirdi. Bazen kömür dökülmesi külfet olacağı için ve her nedense ahçıbaşı götürülmeyecek ise, evden hazırlanmış hindi dolması ve de haşlanmış tavuk butları hazırlatılırdı. Meze olmak üzere yine evde hazırlanmış çiroz salataları ve eğer babamın iyi bir gününe rastgelmiş ise balık yumurtası gibi az bulunan meze türleri de misafirlere sunulurdu. Ne olsa kırlık yerlerde açıkta yapılması gerekenlerin en aza indirilmesine özen gösterilirdi. Motora binilmeden en son yapılan (aslında birkaç gün evvelinden ısmarlanmış olan)

buz kalıplarının yüklenmesi olurdu. Kalıplar halinde gelen buzların bir bölümü bezlere sarılır ve talaşlar ile örtülerek motorun en kuytu yerinde akşam yemeği için korunma altına alınırdı. Heybeliada'nın Çam Limanı'nda birçok şey bulmak olası idi ama, Pavli Adası'nda içecek su bile bulamazdınız. Mehtap altında içilecek rakının buzsuz sunulması da acıklı olur denilir, bu buz konusuna özel dikkat gösterilirdi. Zamanı geldiğinde teker teker çıkarılan buz kalıpları özel keserler ile kırılır, bardak ya da sürahilere konulacak boylara getirildikten sonra misafirlere sunulurdu. Bu arada eğer yapılmış ise cacık kâsesine ve varsa şurup ya da hoşaflara mutlaka yeterince buz atılırdı. Sıcak havada soğutulmuş cacık insanların iştahını açar denilirdi.

Hiç unutamadığım şeylerden birisi de "karlık" denilen özel cam şişelerdi. Anlatması kolay değil. İçine doğru çökük yapılmış bir cam sürahi düşünün, içine su uzun tutulmuş ağzından doldurulurdu. Şişenin orta yerindeki çukura da buz doldurulurdu. Buz doldurulan yerin bir hasır kapağı vardı ve bütün bu sürahi de hasırla kaplanmıştı. Ortada duran buz çevresinde bulunan suyu soğuturdu. Şişeyi saran hasır dışarıdaki sıcağın buzu eritme süresini uzatırdı. Yani kısacası buzdolabı bulunmayan (akla bile gelmeyen) bir dönemde misafirlere soğuk su sunmanın en iyi yöntemi bu karlıkların kullanılması idi.

Köşkte olduğu gibi, bu gezilerde de bir dış sofra ve bir de misafirlerin sofrası olması kaçınılmazdı. Ancak gezilerde dış sofraya kaptan ve gemiciler de dahil edilmek zorunda idi. İşte bu dış sofraya içki verilmemesi anneannemin titizlikle üzerinde durduğu bir şey idi. Kaptan ve gemicilerin evlatlık kızlarla yüz göz olmasına da izin verilmezdi. Kızlar da eğer taşkınlık ederlerse bir da-

ha bu tür gezilere çıkarılmayacaklarını bilir, hep dikkatli olurlardı. Zaten Zehra Abla gibileri kendilerini çok daha üst düzeyde kabul eder ve "Kaldım kaldım da gemicilerle mi ahbaplık edeceğim" der, çalışan adamları adeta aşağılardı. Kendisi evlatlık olan bir hanımın tekne sahibi kaptanı bile aşağılık sayması bana garip gelmişti. Ne var ki o günkü toplumda "kravatlı" olmak ve "memurluğa" atanmış olmak en üst düzey durum sayılıyordu. Para kazanmak ya da kazanmak için çalışır olmak fazla önemli değildi, hatta yerine göre para kazanmak ayıp sayılabilirdi. Babamın da annemle evlenebilmek için iyi para kazandığı işini bırakıp bir "memuriyet"e girdiğini daha önce anlatmıştım. Bu anlayışın değişmesi öyle kolay olmadı. Neredeyse Cumhuriyetin 50. yılına geldikten sonra özel girişim nihayet saygıdeğer bir şey haline geldi. Hatta bu değişim öyle gelişme gösterdi ki izleyen yıllarda bu kez de memurluk aşağılanır hale geldi. Valilik yapmış eşinin bir süre boş kaldığı bir sürede anneannem bir gün sıkılmış ve "Osmanlı'dan kurtulduk diyoruz ama doğrusu ya padişahlar memurlarına daha iyi bakarlardı" diye şikâyetini dile getirmişti. Bu olayı yaşamış birinden duymak ilginç olmuştu benim için.

Bana öyle geliyor ki bu yazlık motor gezileri köşkte oturanlar açısından öyle önemsenirdi ki, geziden dönüldüğü günden itibaren acaba gelecek sene nasıl bir gezi düzenlenebileceği konuşulmaya başlardı. Biten gezide yapılan yanlışlar tanımlanır, seneye o konularda nasıl önlem alınacağının planları yapılırdı. Konu döner dolaşır kimlerin çağrılması gerektiğine dayanırdı. O yılki gezide kötü not almış birinin gelecek yıl davetli listesine girmesi olası değildi. Bu tür gezilere belki altı ya da yedi yıl katıldım (çok küçükken evde bırakılırmışım

ve benimle evde kalmaya mecbur olan evlatlık kız benim yüzümden geziye katılamadığı için bana çok kötü davranırmış). Her seferinde davetlilerin listesi değişmişti. Anneannem beğenmediği bir davranışı katiyen affetmezdi. Kendi açısından anneannemin haklı olduğunu da kabul etmek gerekir. Bu tür kalabalık bir gezi oldukça pahalıya mal olurdu herhalde. Bütün masrafları üstlenen anneannem, "Karşılığında eğlenmeyeceksem neden bu kadar masrafa gireyim" diye şikâyetini dile getirirdi.

Leylâ Saz Hanımefendi'nin Torununun Oğlu Olmak

Bu mektubumda Yuşa Tepesi'ne doğru yapılan motor gezisini anlatmayı planlamıştım ama sonra düşündüm, o olayın başkahramanı olan Leyla Saz Hanımefendi hakkında yeterince bilgi verememiş durumdayım. Önce o eksiğimi gidermem daha yerine olur kanımca. İlk anılarımdan biri şöyle gelişmişti: Leyla Saz Hanımefendi'ye yatak odası olarak (köşkte yaşayan aile bireylerine karşın –onların hepsi üst katlarda yatarlardı– yalnız evlatlık kızların yatak odası ilk katta idi) birinci katta bir oda ayrılmıştı. Bunun nedeni kendisinin yaşlı olması ve her gün birçok merdiven inip çıkmaya gücünün yetmeyeceği inancı olmuştu. Hakikaten bembeyaz bukleli saçları ile Leyla Saz Hanımefendi bu ilk kattaki odasının içinde bile daha çok pencere önündeki koltuğu ile yatağı arasında geçirirdi günlerini. Son derecede ufak tefek bir kimse idi. Ayrıca yaşlılık nedeni ile adeta ufalmış ya da büzülmüş gibi idi. Daha sonra ayrıntıları ile anlatacağım üzere beğenmediği bir olay ile karşılaşacak olursa birden devleşebilirdi, ancak biz torun çocuklarına her zaman güler yüzlü olur ve başımızı okşamaktan geri kalmazdı. Aslında onun odasına izni olmadan girilmezdi. Anneannemin bile önceden bir evlatlık ile haber yollayıp annesinin odasına öyle gittiğini anımsarım. Torununun çocuğu olan benim ise böyle izin almama gerek yoktu. Daha doğrusu "Mimi"nin yanına izinsiz girilemeyeceği bir çok kez söylenmiş olsa da beş yaşında bir çocuğun bu tür yasakları sayma-

sı beklenemezdi. Hele odasına girilen yaşlı kimse başucunda tuttuğu fayanslı kutusunu açıp lavanta çiçeği kokulu bir şeker ikram edecek olursa! Yukarıda "Mimi" deyimini kullandım. Hemen açıklamam gerek: Leyla Saz Hanımefendi öyle bir hanımefendi idi ki ondan söz ederken sadece hanım demeğe bile elim varmaz. Öte yandan annem ile teyzem, genç yaşlarında kendi anne ve babaları uzak ellerde görevde bulunurken anneannelerinin konağında kalmışlar ve bu dönemde anneannelerini "Mimi" diye çağırma alışkanlığına mazhar (önceliğine sahip) olmuşlar. Kendisi de bunu olumlu karşılamış olmalı ki köşkte kendisinden bahsedilirken hepimiz "Mimi geldi" ya da "Mimi şimdi uykudan kalkmamıştır" şeklinde konuşmaktan çekinmezdik.

İşte o sabah Mimi'nin odasına erken bir saatte dalmıştım. Topumu kaybetmiş olduğum için Mimi'nin yatağının altına uzanmış aranıyordum. Kapı vuruldu ve içeriye ayakkabı ve pantolon uçlarından tanıdığım babam girdi. Hemen olduğum yerde büzülmüş, tam siper pozuma geçmiştim. İzinsiz bu odaya girmem yasak olduğu gibi daha Mimi yatağından kalkmadan odasına dalıp top peşinde koşmak hemen cezayı getiren bir olaydı. Doğal olarak yattığım yerde konuşulanları dinliyordum. Babam "Efendim, kızlar söyledi, sanırım şehirden ısmarlayacağınız bazı ilaçlar varmış, emirlerinizi almaya geldim" gibi bir şeyler söyledi. Mimi başucunda hazırlamış olduğu kâğıt para ile reçeteyi verip ilaçlarını alacağı için babama teşekkür etti. "Estağfurullah, vazifemdir efendim" deyip ayrılacağı yerde nedense babamın bir konuşkanlığı tutmuştu. "Hanımefendi, sabahın erken saatinde bu kurdeleler ile kendinizi niye yorarsınız?" demez mi? Doğru idi. Ben odaya izinsiz daldığımda Leyla Saz Hanımefendi o dönemde Fransız-

ca "Papillotes" denilen ufak kurdeleler ile saçlarını bukleler halinde kıvırıp bağlamaktaydı. Doğal olarak bu iş hem vaktini alıyor hem de onu yoruyordu. Ama yatağın altında bulunduğum halde üstümde yatan Mimi'nin birdenbire devleştiğini ve bıçak gibi keskin bir sesle: "Beyefendi benim çevreme karşı her zaman saygılı olmak görevimdir, torunlarımın çocuklarına karşı bile olsa her zaman düzenli ve giyimli olmam gerektiğine inanırım bendeniz." dediğini duydum. Sözünü ettiği torunun çocuğu bendim ve daha süslenmesi bitmeden odasına dalmış ve onu istemediği bir şekilde görmüştüm. Babama yaptığı serzenişten ben de kendime pay çıkarmış, saklandığım yerde büsbütün büzülmüştüm. Demek izin alınmadan bir büyüğün odasına girilirse onu istemediği bir halde görmek olası imiş. Ben bu özel durumları kafamda çözümlemeye çalışırken, babamın, "Trene az vakit kaldı hanımefendiciğim" gibi bir şeyler mırıldanarak apar topar odadan savuştuğunu biraz da gülerek izlemiştim.

Benim ölüm olayı ile ilk kez yüz yüze gelmem de köşkteki bu odada gerçekleşti. Bir sabah anneannemin bağırması duyuldu. Köşkte herkesi bir koşuşturmadır aldı, çocuklar ortadan çekilsin denildi ve kendimi yattığım odaya kapatılmış buldum. Meraktan çatlıyordum. Sonunda bana yakın olan bir evlatlık kız, "Dün gece Mimi ölmüş" dedi. O güne kadar köşkte ölüm olayına hiç rastlamamıştım. Merak çok güçlü bir dürtü. İçim içime sığmıyordu. Bir süre sonra odaya kapanma yasağı kalktı ama tembih üzerine tembih. Gece son nefesini veren Leyla Hanımefendi'nin odasına girilmeyecekti. Ölümle ile ilgili işler yapılacak, doktor gelip rapor verecek ve başka işlemler yapılacaktı. Çocukların o koridordan geçmesi bile yasaktı. Bu tür yasaklar konulur ama ko-

layına uygulanamaz! Ben de ne yaptım ettim, yemekten sonra el ayak ortadan çekildiğinde, Mimi'nin odasına girmeyi başardım. Şaşırmıştım, Mimi ölmüş denilmişti ama tıpkı uyur gibi yatağında yatıyordu. Önce bir yanaştım. Başucundaki masada fayanslı şeker kutusu duruyordu. Benim odasına girdiğimi görünce mutlaka bana şeker verirdi. O vermiyorsa ben alırım deyip kutuyu açtım. Şekerler duruyordu. Bir tane attım ağzıma. Sonra elimi uzatıp yüzünü okşamak ve belki de onu uyandırmak istedim. Yanağı buz gibi idi. Korkmuştum. Dışarıda bir ayak sesi duyuldu. Donup kalmıştım. Dışarıdaki kim ise yürüyüp geçti. Odaya girmedi. Yakalanmamıştım. Can havli ile kendimi dışarı attım. Doğru bahçeye fırladım. Çok sevdiğim fıstık çamına tırmandım ve en yukarı dallarda hafifçe sallanarak az önce yaşadığım olayı düşündüm. Sanırım tüm yaşamım boyu bu olayın etkisiyle olacak ölüm ile aramıza bir soğukluk girdi. Yaşam olmayınca ilişki de kayboluyor. Bu durumda yaşayan ile yaşamayan arasında ilişki kurmak olası değil.

Bir olaydan ötekine atlamak bahasına öbür dünya ile ilişki kurulması konusunda köşkte dinlediğim başka bir öyküyü de burada anlatmak istiyorum: Nasıl oldu ise, sanırım gizlice içlerini karıştırdığım bir merdiven altında, yuvarlak ve üstünde Arap harfleri yazılı bir tahta bulmuştum. Anneme gösterdim. Şaşırdı, geldi benimle merdiven altını birlikte aradı. Yuvarlak tahtanın tam ortasında yükselen kısa bir demir vardı. Meğer buraya takılan bir işaret tahtası olmalıymış. Biraz karıştırdıktan sonra yelkovanı andıran o parça da bulundu ve yerine takıldı. Elimle çevirince fırıl fırıl dönüyordu. Annem olayın geçmişini anlattı. Yıllar önce dedem öbür dünya ile ilgili şeyler üzerine araştırmalar yapmış. An-

neannemin medyum olduğunu anlamış ve bu yuvarlak tahtayı özel olarak yaptırmış. Karı ile koca, gece vakti baş başa otururlar, anneannem ellerini bu tahta yuvarlağın altına koyar ve gözlerini kapatır, bir süre sonra tahtanın üstünde yerleştirildiği yerde duran gösterge harekete geçer ve dönmeye başlar, dedem de elinde kalem ve kâğıt, çubuğun işaret ettiği harfleri hızla not eder, sonra da yazılanları okurlarmış. Bir keresinde Çanakkale Savaşı'nda ölen bir çavuş, adını yazdırmış. Dedem zaten İçişleri'nde görevli, araştırmış ve adını veren çavuşun hakikaten Çanakkale Savaşı'nda ölmüş olduğunu öğrenmiş. Bu medyumluk seansları anneannemi çok yoruyormuş, ancak dedemin merakı olayın yinelenmesini kaçınılmaz yapıyormuş. Sonunda saptanan yazılardan gelen ruhun anneannemin babası Sırrı Paşa'nın ruhu olduğu anlaşılmış. Anneannem nedense "Orası nasıl?" gibi bir soru sormuş. Babası da "Sen böyle şeylere karışma" diye onu azarlamış. Anneannem düşmüş bayılmış, tahta odanın ortasına fırlamış ve annemin söylediğine göre bundan sonra anneannem bir daha bu medyumluk işine karışmamış ve özel tahta da merdiven altına atılmış. Doğrusu bu olayı anneannemin özellikle geliştirdiği ve böylece bu "seanslara" son verdiği meselesini ne kimseye sorabildim, ne de bu sorunun yanıtını kimseden alabildim.

Bu "merdiven altı" deyimine de bir açıklık getirmem gerekiyor: Köşkte üst katlara çıkan ahşap merdivenler yukarı doğru çıkar ve orta yerde ekseni üstünde dönerek bir üst kata ulaşırdı. Dolayısıyla ilk yükselen bölümün altında bir boşluk bulunurdu ve inşaatı yapan ustalar bu boşluktan faydalanarak oraya yarım duvar ve bir de kapı koymuşlar ve örneğin içlerine odun yığılabilecek bir dolap elde etmişlerdi. Bu yerlere "merdiven

altı" denilirdi. Evin içi olduğundan bu yerlerin ne penceresi olurdu ne de aydınlatması. Yıllar sonra sanırım en alt kattaki merdiven altına elektrik çekilmiş ve orası bir ek kiler haline sokulmuştu. Çocukluğumda ise en ürkütücü cezalardan biri bu karanlık merdiven altına kapatılmaktı. Dolap gibi olan bu yerler dışardan sürgülendiği için, içine kapatılan çocuk ne kadar tepinse dışarıdaki sürgü açılmadıkça dışarı çıkamazdı. Dört ya da beş yaşında bir çocuğun zifiri karanlık ve penceresi olmayan bir yere kapatılması kolay dayanılır bir ceza değildi.

Bu merdiven altı denilen yer yıllar sonra çok garip bir bulguya yol açtı: Şimdiye kadar sözünü ettiğim büyüklerim zaman içinde dünyadan ayrılmışlardı. En son kalan annem de vefat edince yirmi yedi odalı köşkte oturacak kimse kalmamıştı. Annemin son hizmetçi/bakıcısı Azime Bacı bir süre köşkte kalmaya razı oldu ama onun da bu ağır sorumluluğu tek başına yürütmesi olanak dışı idi. Teyzezadem köşkün satılması ya da yap-satcıya verilmesini önerdi. Ben karşı gelmek istedim, ne var ki onun payını satın alacak mali gücüm yoktu. En azından önce köşkün boşaltılması gerekiyordu. Teyzezadem İsmail zaten bir süre önce köşkü ikiye bölmüş ve orada yaşamayı denemişti. Doğal olarak yapamadılar ve kendi bölümlerini boşaltıp Şişli'de bir apartmana taşındılar. Annemin yaşamını sürdürdüğü bölüm ise hâlâ eski köşkün kalıntıları ile dolu idi. Biz üç kardeş, önce burasını boşaltmak çabasına girmek zorunda kaldık. Tanrı'ya şükür aramızda anlaşmazlık söz konusu olmadı. Önce hiçbirimizin kullanması olası olmayan koltuklar, somyalar gibi ev eşyalarını Azime Bacı'ya teklif ettik. Yaşlı kadın pek sevindi. Bir kamyon tutuldu ve bu eşyanın tümü tepeleme kamyona yüklen-

di. Azime Bacı da şoförün yanına oturdu ve kendisini Göynük Köyü'ne selametledik. Orada oğlunun evi vardı ve bu eşyaları kullanabileceklerdi. Kalan eşyaları da biz üç kardeş aramızda hak geçirmemeye gayret ederek paylaştık. Asıl anlatmak istediğim, şu yukarıda sözünü ettiğim "merdiven altı"ndan çıkanlardı. Hiç unutamadım. Yirmi yedi odalı ve içinde on beş kişinin yaşadığı köşkte kim bilir kimler ve kim bilir kaç kere hasta olmuştu. Uzun süren ağır hastalıklarda ve özellikle yaşlı kimselerin yataktan kalkamamaları hallerinde yatağın içine sürülen ve hastanın yattığı yerde iken bağırsaklarını boşaltmasına olanak sağlayan fayans "sürgü"ler vardır. İşte bir merdiven altından çıkanlar arasında tam dört tane böyle sürgü çıktı. Paylaşma esasına göre her kardeş bir tane almak zorunda kaldı. Dördüncüyü de hep birlikte bahçeye fırlatıp attığımızı anımsıyorum.

Böylesine çok kişinin içinde yaşamış olduğu bir köşkün boşaltılmasını anlatmak da, anımsamak da hiç kolay değil. Anton Çehov'u anımsatan sahneleri yaşamak zorunda kalırsınız. Hele eski resimler, dosyalanmış mektuplar, birilerinin özenle sakladığı kurutulmuş yaprak ya da çiçekler – ne atabilirsiniz, ne satabilirsiniz. Hani utanmasam oturur ağlarsınız diyeceğim. Bu mektubun başında ölümle gelişen ilişkilerime değinmiştim. Köşkler de ölüyor ve bu olayı yaşayan kişilerin o olayın etkisinden kendini kurtarması hiç kolay olmuyor.

Yazarlık Yaşantımdan Aykırı Öyküler

Böyle her biri belirli bir konuya değinen mektupların bir güzel yanı da yazarın belirli bir sıraya uymak zorunluluğundan kurtulması oluyor. Şimdiye kadar yazdıklarımda hep on yaşımdan daha küçük yaşlarımda tanık olduğum olayları anlatmış bulunuyorum. Bu kez biraz değişik bir şey yapmak ve biraz daha geliştiğim dönemlerde başımdan geçenleri aktarmak istiyorum.

Ortaokulu bitirmiştim. Artık liseye gidecektim. O yaz annemin bana verdiği bir kitabı Türkçe'ye çevirmeye karar verdim. Yazar Leslie Chareteris'in o yıllarda beğeni kazanmış bir romanını seçmiştim. Kendine "The Saint" (Aziz) adını takmış zengin bir İngiliz, başı derde giren insanları kurtarmayı iş edinmiş; örneğin zengin babasından fidye almak için kaçırılan çocuğu polisten önce bulup babasına teslim eden bir soylu kişi, bu romanın kahramanı idi. O yaz babam bana ufak bir daktilo makinesi almıştı. Giderek sekiz parmağımı kullanır hale gelmiştim ve yaptığım çeviriyi daktiloda temize çekmiştim. Daha fotokopi sistemleri geliştirilmemişti ve elimdeki tek kopyayı koltuğuma alıp Babıâli yokuşuna çıkmıştım. On beş yaşını bulmamış bir yazar, İngilizce'den bir polisiye roman çevirmiş! O dönemin ünlü yayınevleri olan Hilmi Yayınevi ya da Halit Kitabevi gibi yerleşmiş yerlerde böyle koltuğunda çevirisi ile gelen tüysüz oğlanlara hemen kapıyı gösteriyorlardı. Bir saate yakın taban teptikten (ve her yerden dışlandıktan) sonra bir hanın kapı aralığında üzerinde Yayınevi tabe-

lası bulunan, bir dolaptan birazcık büyük bir işyerinde, hiç güven vermeyen bir vatandaş, yarım ağız "İstersen bırak bir bakalım, haftaya uğrar sorarsın" dedi. İçim rahat etmemişti ama bunca yorgunluktan sonra hiçbir şey yapmadan dönmek istemiyordum. Çaresiz bıraktım tek ve tertemiz dosyamı; gözümün nuru, ilk çevirim. Haftaya "daha okuyamadık" dedi aynı kişi. Ertesi hafta sonu ben gidemedim. Üçüncü hafta sonu gittiğimde "Polis romanları tutmuyor" dediler ve güzelim dosyamı berbat bir halde geri verdiler. Her sayfa ellenmiş, yer yer lekelenmiş halde idi. Yapılacak bir şey yoktu. Ne patırtı çıkaracak yaştaydım, ne de başka bir şey yapabilirdim. Okul dönüşüydü. Kızıltoprak'a varınca zavallı dosyamı yazı masamın en alt gözüne sakladım. Gözümden uzak kalsın istiyordum. Bir süre sonra çeviri yaptığımı bilen bir arkadaş haber verdi. Hemen gidip adını verdiği gazeteden satın aldım. Doğruydu. Benim çevirim, başka bir ad altında gazetede, o dönemin deyimi ile "tefrika edilmekte idi". Yani her gün birkaç sütun yayımlanıyor, meraklısı da onu takip edip okuyor ve beğenirse kesip saklıyordu. Birkaç yakın arkadaşım dışında kimse yaşadığım olayı bilmedi. Ben de kimseye söylemedim. Olan olmuştu. Babıâli denilen yokuş bana gereken dersi vermişti.

İnsanlar garip oluyor. Liseye başlarken başımdan geçen bu olaydan gereken dersi almamış olmalıyım. İsterseniz buna kendine fazla güven ya da şımarıklık diyebilirsiniz. Liseyi bitirmek üzere idim. Kolej'in kitaplığında bir oyun buldum. Adı "Enter Madam" idi. Ünlü bir opera şarkıcısı yaşlanıp sahneden çekilmek durumunda kalınca, kendi yaşamı ile eğlenen hafif bir komedi yazmış. Oyun Broadway'de oynanmış. Yazar hanım da başrolü üstlenmiş. Oyun çok beğenilmiş ve bir yılı

aşkın sahnede kalmış. Ünlü şarkıcının kocası, karısının peşinde bütün büyük kentlerde dolaşmaktan bıkmış ve kendisine "sıcak terliklerini hazırlayacak" bir hanım bulmaya niyetleniyor. Şarkıcı hanım durumu anlayınca hemen harekete geçiyor ve kocasını geri kazandığı gibi oyunun sonunda birlikte yeni bir yolculuğa çıkıyorlar. Hafif bir komedi idi. O yıllarda Bedia Muvahhit Hanım ile Vasfi Rıza Bey Tepebaşı'nda bu tür komediler ile çok beğeni kazanmakta idiler. Yaz tatilinde oturup oyunu Türkçe'ye çevirdim. Bunu yaparken çoktandır düşündüğüm bir başka oyunu da daktilo etmiştim. Biri çeviri, öbürü telif iki oyunu yine koltuğumun altına alıp Tepebaşı Dram Tiyatrosu'na gittim. İlk başta beni içeri bile sokmadılar. Ancak ben de inat etmiştim. Üçüncü gidişimde biraz zorla da olsa "dramaturg" denilen ak saçlı bir beyin önüne çıkabilmiştim. Adam bana hayretle baktı, ama iki dosyayı da aldı. "İki hafta sonra uğrayın, sizi yanıtlarız." dedi. Doğal olarak o iki hafta üç oldu, aynı kişiyi bulmak bir sorun oldu ama sonunda kendimi aynı "dramaturg"un karşısında buldum ve adam bana güler yüzle "Çeviriniz beğenildi, Muhsin Bey sizinle görüşmek istiyor. Çarşamba sabahı gelin." dedi. Sanki gökler yarılmış ve dünyalar benim olmuştu. Muhsin Bey dediği Türk tiyatrosunun yaratıcısı idi. Oyunumu sahnelemeyi kabul etmişti. Dramaturg devam etti: "Muhsin Bey oyunun son sahnesini biraz canlandırmak için bazı değişiklikler yapmak istiyor. Sizinle bu konuyu konuşacak." Çevirim kabul edilmişti ve bazı değişiklikler için benim görüşüm alınacaktı. Yaşım daha on sekizi doldurmamış. Yaptığım çeviri Tepebaşı Komedi Tiyatrosu'nda sahnelenecek! Nerdeyse kanatlanıp uçacaktım. Adam o denli asık suratlı olmasa boynuna sarılabilirdim. "Haa!" diye devam etti. "Unutmadan şu

yazdığını da geri vermeliyim. Kendi başına oyun yazmak için daha kırk fırın ekmek yemen gerekiyor." Birden afallamıştım. Önüme attığı benim "telif oyunum" idi. Kendi ellerimle daktilo etmiş ve dosyalamıştım. İster istemez duralamış, havada uçarken yere inmek zorunda kalmıştım. Nefesim geri geldiğinde, savunma yollu "Efendim, ben o oyunu yazarken kendime Anton Çehov'un oyunlarını örnek almıştım, sizce bu yanlış mı olmuş?" Adam birden gürledi: "Evladım, benim kanımı soruyorsan Çehof oyun yazarı değil, küçük öykü ustasıdır" demez mi! Daha geçen yıl Talat Artemel ile Cahide Sonku'yu "Vanya Dayı" oyununda hayranlıkla izlemiştim. Dramaturg bey ile genç çevirmen arasında öylesine bir söz dalaşı başgösterdi ki, çağrılan hademeler beni tiyatronun kapısından dışarı attılar.

Hâlâ anlayamadım, acaba dramaturg denen adam kasıtlı olarak beni dışlamak için mi o garip sözleri söylemişti, yoksa hiçbir şey umurunda değil miydi, ya da genç bir oğlanın çevirisinin kabul edilmiş olmasını içine sindirememiş miydi? Belki hepsinden biraz vardı bu olayda. Muhsin Bey'le tanışmam ise bu nedenle kırk yıl sonraya kaldı. Çevirim hiç sahnelenmedi. Kolejden mezun olduğum yıl öğrenmiştim. Çok yakın arkadaşımın babası Aziz Bey, Muhsin Ertuğrul'un tavla arkadaşı idi. Annem Bedia Muvahhit Hanım ile tanışıyordu. Yani çat kapı tanımadığım (ve o da beni tanımayan) bir dramaturg'a başvuracağım yerde, tanıdıkları araya koyarak amacıma ulaşsa idim, çevirim sahnelenmiş olacaktı ve belki de yaşamımın akışı değişecekti.

Şu sahnelenme olayının çok daha eğlenceli bir şeklini yıllar sonra bir kere daha yaşamak kısmet oldu. Artık emekli olmaya niyetleniyor ve yeniden yazarlığa soyunmaya başlıyordum. Gazetede bir ilan gözüme

ilişti. İnönü Vakfı bir tiyatro yarışması düzenliyordu. Oyunun konusunun İsmet Paşa'nın yaşadığı dönemlerde geçmesinden başka bir koşul getirilmemişti. Kendimi denemeye karar verdim. "Damdakiler" adlı oyunumu yazıp Vakıf'a sundum. Bir süre sonra Vakıf'tan bir davet aldım. Oyunum ödül kazanmıştı. Üstelik Vakıf adına seçimi yapanlar arasında Melih Cevdet Anday, Yıldız Kenter gibi ünlü ve güvenilir isimler vardı. Doğal olarak sevinçle Ankara'ya gittim. Vakıf merkezinde (eski Pembe Köşk) bir tören yapıldı. Aradan bir süre geçti. Dostum Tunç Yalman'a oyunumdan bir kopya verdim. Okudu ve sahnelenmesi kolay bir oyun değil diye yanıt verdi. Aradan sanırım iki yıl geçti. Genç bir oyuncu beni aradı. Bir özel tiyatro kurmuş olduğunu ve "Damdakiler" adlı oyunumu sahnelemek istediğini söyledi. Soruşturdum. Hakikaten bir tiyatro kurmuştu ama daha çok çocuk oyunları sahnelemişti. Kendisi ile tanıştım. Oyunu nerde sahneleyeceğini sorduğumda bana güvenli bir şekilde "Karaca Tiyatrosu"nda diye yanıt verdi. O sahne rahmetli Karaca'nın ölümünden sonra borçları karşılığında Tekel gibi bir devlet dairesine verilmiş ve depo ya da muhasebe servisi gibi bir işlev görüyordu. Yeni Belediye Başkanı seçilen Sayın Bedrettin Dalan bu duruma el koymuş, ilgili idarenin orasını boşaltmasını sağlamış ve tiyatroyu eski işlevine dönecek hale getirmişti. Doğrusu sevinmiştim. Yine de artık yoğurdu üfleyerek yemesini öğrenmiş olduğum için genç tiyatrocuya belediye ile nasıl bir anlaşma yaptığını sordum. Hık ve mık! Biraz sıkıştırınca anlaşıldı ki Sayın Başkan(!) "Orası haftada üç gece senindir, oynamaya başla" demiş. Böyle sözlü anlaşmaların ileride baş ağrıtabileceğini anlatmaya çalıştım ise de benim genç oyuncu havalarda uçmaktaydı. Sonunda beni ilgilendi-

ren oyunumun sahnelenmesi olduğu için ben de oluru verdim. Her şeyde olduğu gibi aramızda bir sözleşme yapılması da söz konusu olmamıştı. Kısa sürede Karaca Tiyatrosu'nun caddeye bakan yanına afişler asıldı. İki oyun ilan ediliyordu. Bir tanesi "Damdakiler" idi. Yazarı da bendim.

Yavaş yavaş Antalya'ya taşınmakta idim. Sürekli tiyatroya gidemedim. Genç adamın birinci sahnelediği oyunun pek tutmadığını dostlarımdan haber aldım. Benim oyunun başına neler gelecek dememe vakit kalmadı, İstanbul'da belediye seçimleri yenilendi ve Sayın Dalan beklenmedik bir şekilde seçimi kaybetti ve onun yerine başkanlığa Prof. Sözen geldi. Kısa sürede eski başkan ile yeni başkan birçok konuda kapıştılar. Bunlardan birisi de Karaca Tiyatrosu'nun yönetim koşulları olmuştu. Uzun lafın kısası, benim "Damdakiler" oyunum sanırım iki yılı geçen bir süre Beyoğlu'nda afişte kaldı ve bir gece olsun sahnelenmedi. "Guiness Records" diye bir rekorlar sistemi vardır. Başvursam herhalde benim oyunumu da rekorlar listesine alırlardı. Doğal olarak konunun üzerine gitmedim. Yine de gidip afişlerin bir resmini çekmekten kendimi alamadım. İşte birbirinden çok ayrı zamanlarda yaşanmış olayların öyküsü. Bizde genellikle kader ya da kısmet denilir bu tür olaylara.

Yarım Yüzyıl Sonra Eski Dostlar

Zaman açısından atlama yapacağımı yazmıştım ama birdenbire birkaç gün önce yaşadığım olayları anlatmaya başlayacağım hiç aklıma gelmemişti. Yıl 2002, aylardan Kasım. Yaşamımızın kalan yıllarını birlikte sürdürmekte olduğum Şen (Sahir Sılan) Hanım anılarını yazdı: *Pişman Değilim*. Kitabın üçüncü baskısı yapıldı. Kitabı çok seven bir hanım bir "boutiqe" açmış ve "İlle size bir imza günü yapalım" diye tutturdu. Gittik. Tüm eş ve dostu davet ettik. Müşterek bir tanıdık, kitabı Sayın Emel Korutürk'e vermiş. Hanımefendi Antalya'ya telefon edip Şen'i kutladı ve kitabı beğendiğini söyledi. Biz de hazır İstanbul'a gitmişken, daha önce davet etmiş olan Bayan Korutürk'ü ziyaret etmek istedik. Şen telefon edip bu isteğimizi bildirdi ve geçen Cuma günü çaya davet olunduk. Bayan Korutürk rahmetli Amiral Korutürk'un dul kalmış eşi. Kızlık soyadı Cimcoz idi ve Moda'nın bir zamanlar en renkli kişilerinden olan Vezir İbrahim Paşa'nın torunu Salâh (soyadı olarak Cimcoz adını seçmişti) Beyefendi'nin kerimesiydi. Evlendiği genç bahriyeli giderek amiral oldu ve ardından da cumhurbaşkanı seçildi. Günümüzde dul kalmış olan Hanımefendi hâlâ Cimcoz'ların yıkılan konağından dönüşmüş bir apartman katında oturmakta. Kapıda bir koruma var. Adam, önce telefon ile kim olduğumuzu kontrol etti ve ardından bizi hem apartmana soktu hem de asansöre binip, kapıyı açan hizmetliye bizi teslim edene kadar yanımızdan ayrılmadı.

Genç hizmetlinin bizi götürdüğü salona girer girmez başıma gelecekleri anlar gibi olmuştum. Eski köşk yıkılıp apartmana çevrilmişti ama baba yadigârı eşyalardan vazgeçilememişti. Alçak ve geniş koltuklar, büyük cam kaplı masa ve özellikle geçmiş zamandan kaldıkları çok belli olan vazolar ve yaldızlı sigara tablaları. Sanki çoğunu tanıyordum. Hani evvelce görmüş olduğunuz bir filmi bir kez daha seyretmek zorunda kalırsınız. Tıpkı öyle olmuştu benim için.

Biz geniş odada nasıl yer alacağımızı düşünürken apartmanın iç bölümünden Hanımefendi çıkageldi. Adeta afallamıştım. Daha bıyığım terlememişken hayranlıkla izlemiş olduğum Hanımefendi adeta sekerek salona geldi. Hesapça benden en az sekiz ya da on yıl büyük olmalıydı. Oysa salona gelen kişi çok hafif ve rahat adımlarla bizleri karşıladı. Yer gösterdi. Birden yıllarca geriye gitmiştim. Babalarına yetişmemiştim ama ağabeylerini çok sık izlemiştim. Ailece yakın değildik, ancak Moda Deniz Kulübü'nde sık karşılaşırdık. Ailenin en gözalıcı yanları oldukça belirgin burun ve gergin dudaklar, Hanımefendi'de de aynen vardı. Son derecede vakarlı bir şekilde hafifçe gülümseyerek açılan dudaklar ve inci gibi gözalan dişler. Hanımefendi sigarasından da vazgeçmemişti. Şen Hanım da zevkle sigarasını yaktı. Hanımefendi iki dostunu daha davet etmiş olduğunu söyledi. İsimlerden fazla bir şey çıkaramamıştım. Çay servisi yapılmadan kapı tekrar çalındı ve salona bir hanımefendi daha geldi. Tanıştırıldık. İsim bana beklemediğim bir çağrışım yapmıştı. Gelen misafir bana bir açıklama yapmak gereğini duydu ve "Eski Komşunuz Tevhide Hanım benim halam olurdu" dedi. Birden bir şimşek çaktı. Birbirine yakın gözler, bir kedi ya da tilkiyi andıran sivrice bir çene. Gözlerinin içi gülen hanım,

benim hayretle "Mısırlı Prenses mi?" deyişim üzerine tatlı tatlı güldü. "Kızıltoprak'ta herkes onu öyle anardı, aslında halam Prenses filan değildi" dedi. Yine de heyecanlanmaktan kendimi alamamıştım. "Prenses" olsun ya da olmasın Tevhide Hanım'ın köşkü ile bizim köşkü alçak bir taş duvar ayırırdı. Büyük bahçeler nedeni ile kapı değil de duvar komşusu idik. İki bahçe de demiryoluna bakardı. Ne var ki, iki köşk arasında gelişmiş olan dostluk benim bilemediğim bir nedenle kesilmişti. O komşu ile görüşülmüyordu. Duvarda evvelce açılmış olan özel kapının da yeniden örüldüğünü bahçıvan Ali Ağa anlatmıştı bana. Doğal olarak nedenini o da bilmiyordu. Ancak Ali Ağa'nın başka bir öyküsü vardı. Komşuda oturan genç hanımın yüksek sesle haykırdığını duyan Ali Ağa hemen anneanneme koşmuş "Komşuda birisinin babaları tutmuş. Yüksek sesle haykırıyor" demiş. Anneannem kasıklarını tutup kahkahalarla güler ve olayı aktarırdı. Komşudaki genç hanım aslında anneannemin ablasının kızı Celile Hanım idi. Celile Hanım ün yapmış bir şarkıcı idi, o dönemin deyimi ile "muganniye". Aile Batı'ya dönük olduğundan (Celile Hanım'ın annesi Nezihe Hanım konservatuvarda Klasik Batı Müziği öğretmeni idi. Sanırım daha önce sözünü etmiştim: Bu hanımı babası Sırrı Paşa, mektupçusu Mehmet Ali Bey'e vermek istemiş ama "O sözlü" deyip bir acele başkasına vermişler, daha sonra küçük kız Feride aynı adama gelin gitmek zorunda kalmış.) Celile Hanım opera sanatçısı olmuş. Arada evde şarkı söylermiş. Köşkte onun söylediği ve "Stenka Razin" diye bilinen bir Rus şarkısını içeren bir taş plak vardı ama çalınmasına izin verilmezdi. İşte Ali Ağa'nın hastalanmış olduğu için bağırdığını sandığı ve anneanneme haber verdiği kişi bu ünlü şarkıcı Celile Hanım imiş.

Tevhide Hanım'ın köşkü adeta aynı kalfa (daha mimarlar bilinmiyorken) elinden çıkmış kadar bizim köşke benzerdi. Ancak nedense bizim tarafa bakan panjurlar çoğunlukla kapalı dururdu. Tevhide Hanım adı çok konuşulurdu bizde. Özel bir otomobil satın alan Tevhide Hanım kendi arabasını sürmesini de öğrenmiş. Ancak daha özel otomobile alışamamış toplum, üstelik sürücüsü kadın olan bir arabaya tepki göstermiş, "Şeytan Arabası" diyerek taşlamaya başlamışlar. Tevhide Hanım da bir erkek şoför tutmaktan başka çare bulamamış. Çoğunlukla pantolon giyen, kravat takan ve erkeksi ceketler giyen bu hanımın resimleri annemin albümlerinde vardı ama bizler komşu köşke hiç götürülmemiştik. Yıllar sonra komşu köşkler arasında dargınlığın nasıl başladığı konusunu öğrenebilmiştim. Yukarda kimliğini açıkladığım (annemin teyzezadesi) Celile Hanım, sık görüştüğü Tevhide Hanım ile birlikte yaşamaya başlamış ve anneannem onların bu tutumlarından rahatsız olup aradaki ilişkiyi kesmiş. Anneannemin ablası olan Nezihe Hanım, özellikle bayramlarda bize gelir ve annesi Leyla Saz Hanımefendi'nin bayramını kutlar ve elini öperdi ama Celile Hanım'ın gelmesi söz konusu olmazdı. Yaşamın garip gelişmeleri var. Tevhide Hanım ölmeden önce köşkünü Celile Hanım'ın üzerine devretmiş. Bizim köşk yıkıldı, komşu köşk ise, neredeyse çökecek hale gelmesine karşın Celile Hanım ölene kadar yıkılmadı. Yine büyüklerden birinin cenaze törenine katılmıştım. Gözlerinin içi gülen yaşlı bir hanım yanıma yanaştı, "Sen, Nezihe'nin oğlusun değil mi?" diye sordu. "Evet" dedim ve ben de içimden geldiği için "Acaba siz Celile Teyze misiniz?" dedim. Adını bilmem hoşuna gitti. Benimle bir süre konuştu. Anlattığına göre içinde oturduğu köşkün bizim tarafa bakan bü-

tün panjur ve perdelerini sıkı sıkı kapattırmış. "Ağaçların kesilmeye başladığını anlar anlamaz sizin tarafa bakan her şeyi kapattırdım. Teyzemin bahçesi ve köşkünün ortadan kaybolmasına kalbim dayanamıyordu. Şimdi o yan gözükmüyor ama benim hayalimde o canım bahçe her zaman olduğu gibi. Canlı, renkli ve güzel." Celile Teyze'yi bir daha göremedim. Bir kez telefonla aradım ama "Telefona gelemiyor" dediler, ben de daha üstelemedim. Tanrı rahmet eylesin. Tevhide Hanım çoktan aramızdan ayrılmıştı. O gün tanıştığım ve Tevhide Hanım'ın havasını sezinlediğim Hanımefendi işte böyle bir şekilde beni Moda'daki salondan alıp geçmişlere taşıyıvermişti.

O sırada çay servisi yapıldı. Yine geçmişe gitmiştim. Sanki 2002 yılında değildik. En azından 1940 yılında idik. Porselen çay bardakları, limon dilimleri, gümüş servisler, kek ve tuzlular. Burnumun direği sızlıyordu. Annem de olmalıydı bu salonda. Yine kapı çalındı ve ikinci misafir hanım geldi. Önce bu topluca ve bana gülerek bakan hanımın kimliğini anlayamamıştım. Şen beni uyardı: "Annenin arkadaşı Zişan Hanım'ın kızı!" Birden altı yaşıma dönüvermiştim. Zişan Hanım Kızıltoprak'taki köşke ne zaman gelse kızını da beraber getirirdi. Saçları kıvır kıvır, her zaman gülen ve çok konuşan bu kız bana çok ters düşerdi. Ben daha altı ya da yedi yaşlarımda idim ve kız çocuklardan hiç hoşlanmazdım. Kızlar bilye oynamasını bile bilmezlerdi! O kızın geldiğini anlayınca saklanıp ortadan kaybolmaya çalışırdım. Doğal olarak yakalanıp salona sürüklenirdim. Her fırsatta ya saçını çeker ya da başka bir muzırlık yapardım. Herhalde en az yetmiş yıldan beri görmediğim bu Hanımefendi ise bana çok yakınlık gösteriyordu. Üstelik bu hanımın o gün çaya davetli olmasının

asıl nedeni ben değildim. Zişan Hanım, Şen'in annesi Cemile Hanımefendi'nin de arkadaşı imiş ve onlara giderken de kızını birlikte götürürmüş. Garip bir tesadüf o yıllarda biz üç çocuk bir araya gelmemişiz. Yine de, ayrı ayrı da olsa üçümüzün tanışıklığı nerdeyse yetmiş yıla dayanmakta idi. O günler çok gerilerde kalmıştı ama annelerimizin anıları hiç kaybolmamış gibiydi. Kızıltoprak'taki köşkü bu denli yakından tanıyan iki hanımla aynı çay masası çevresinde bir araya gelmiş olmak beni çok heyecanlandırmıştı. Konuşma tonum da değişmiş; bir saat sonra o evden ayrıldıktan sonra Şen Hanım anlattı: "Nerdeyse kalkıp el çırpacaksın sandım. Zişan Hanım'ın kızına en az üç kere 'Ben senin saçını çekerdim' dedin. Neden böyle coştun anlayamadım" dedi. Haklı olmasına haklı idi ama ben de hiç beklemediğim bir anda beni yetmiş yıl geriye taşıyan kişilerle karşılaşmanın heyecanına yenilmekten kendimi alamamıştım.

Öykünün devamını da anlatmalıyım. Benim başıma gelene yakın bir olay da ertesi gün Şen Hanım'ın başına geldi: Teşvikiye'de davetli olduğu "Essy Boutique" de yapılan imza gününe belki altmış kişi geldi. Gelenler arasında kendi kızlarının öğretmeninden, ikisi de beş yaşlarında iken birlikte oynadıkları ve aradan geçen yetmiş yıl içinde hiç karşılaşmadığı bir arkadaşına varana kadar pek çok insan vardı. Bir yandan önüne uzatılan kitaplara imza atıyor, sürekli "Kimin adına yazılacak?" diye soruyor, kitabı uzatanın kimliğini, daha doğrusu tanıdığı kişinin adını çıkaramamanın eziyetini çekiyordu. İmza günü sona erdiğinde Şen Hanım bir yandan eski günleri yaşamanın zevki içindeydi, diğer yandan da yaşadığı çok değişik duyguların getirdiği heyecandan yorgundu. Bir gün önce benim yaşadıklarımı adeta kat-

lanmış bir şekilde yaşamıştı. Üstelik ona gelenlerin sayısı altmışa ulaşmıştı. Beni ise geçmişimden gelen iki kişi zilzurna sarhoş etmeye yetmişti.

İşte böyle. Yeni yaşanmış olayları da Lara Feneri'nden yazılan mektuplara katmak istedim. Bu mektuptan sonra sanırım çocukluk öykülerime geri döneceğim.

Ahçıbaşı İdris Ağa

Artık eski günlere dönmek istiyorum. Arada güncel ya da yarı güncel olaylara değinmem mektuplara biraz ferahlık kazandırıyor sanırım, yine de asıl amacım geçmişimi değerlendirmek. Bu nedenle şimdi dönüyorum Ahçıbaşı İdris Ağa'ya:

Anneannem onu ahçı olarak tuttuğunda genç ama yetişmiş bir ahçı imiş. Anneannem, "Yeni gelen ahçıya önce sahanda yumurta ve pilav ısmarlayacaksın. Her ikisi de maharet ve denge isteyen aşlardır. Yumurta kurumayacak, tavaya yapışmayacak, beyazı da sarısı da yeterince pişecek; pilav ise büsbütün zordur, pirinçler hem diri kalacak hem de pişmiş olacak, lapaya döndü mü işe yaramaz demektir; o ahçı geçinen kişiye hemen yol vermeli" derdi. Anlaşılan İdris Ağa bu sıkı sınavdan başarı ile çıkmış olmalı ki belki on beş ya da yirmi yıl anneannemin mutfağından ayrılmadı. Bana en komik gelen tarafı da yıllık ya da iki yılda bir verilen sıla izni idi. İdris Ağa sılaya (yani memleketine) gitmek ister. Mutlaka bir mazereti de vardır. Ya bir büyüğü ölmüştür, ya bir düğün yapılması söz konusudur. Doğal olarak Bolu'ya kar kalkınca gidilmeli. O zaman bu izin yaza yakın bir zamana rastlar. Oysa Kızıltoprak asıl yaz aylarında misafir akınına uğrar. Ahçısız kalan köşk, terkedilmiş bir yere döner. Gelen gidene nasıl sofra çıkarılacak. İdris Ağa kolları sıvar kendi yerine bir ay konağın sofrasını sürdürecek birini aramaya başlar. Bu incelik isteyen bir iştir. Yerine getireceği geçici ahçı hem anneannemin

yumurta/pilav sınavını geçebilmeli hem de İdris'in yerini aratmayacak kadar usta olmalı. Bu olayın beni en çok eğlendiren yanı da İdris Ağa'nın sıladan dönüşünde yaşanan olaylar idi. Anneannem homur homur homurdanır: "Ne adam şu İdris Ağa. Köyüne gidince bir ay elini hiçbir şeye sürmez. Karısının önüne çıkardığı tarhana çorbası ile yetinir. Dönünce de elinin eski ustalığına ulaşması için bize bir ay lapa yedirir." Ahbaplığımız koyulaştığı bir sırada bu olayı sormuştum. Kendisini ilgilendiren konularda son derecede çekingen olan İdris Ağa önce biraz geveleyip sorumu savuşturmaya çalışmıştı ama çocuk inadı (hem ne de olsa köşkün küçük beyi) karşısında dayanamamış ve "Erkek adam karısının çorbasını içmeli. Kendi evinde yemek pişireni köyde adam yerine koymazlar." demişti.

Çamaşırlık ile aynı dam altına yerleştirilmiş mutfağında İdris Ağa tam anlamı ile bir kral idi. Sabah erkenden mutfağın en dibine yerleştirilmiş büyük dökme fırının ateşlenmesi gerekiyordu. Bu simsiyah ve kocaman fırının orta yerinde yakılan ateş hem yemeklerin pişirilmesi için gereken ısıyı, hem de yan taraftaki su deposundaki suyu ısıtırdı. Bu deponun musluğunda her zaman kaynar su bulunması, yemeklere sıcak su eklenmesi açısından da önemli idi. Ayrıca evin küçük beyi bile olsa Ahçıbaşı'nın izni olmadan yemeklerin tadına bakmaya kalkanların ellerini haşlamaya da yarardı. Ateş önce odun yakarak başlatılır, sonra yanan odunların üzerine kömür dökülerek ısının sürekli olması sağlanırdı. Sabah saat yedide yakılan ocağın öğlen yemeği köşke yollanıncaya kadar belirli bir ısıda kalması gerekirdi. Akşam yemeği için ise korları kalmış kömürlerin yeniden ateşlenmesi yeterli olurdu.

İdris Ağa'nın günlük çalışma programı şöyle idi:

Önce ateş yakılır, ardından Hanımefendi ile ya yüz yüze danışılır ya da onun yollamış olduğu pusula okunarak günün yemekleri saptanırdı. Anneannem, bunca yıllık ahçısına bile "zembil teslim etmeyi" uygun görmezdi. Bu deyimi biraz açmam gerekecek sanırım. Zembil, alışveriş yapıldığında alınan şeylerin doldurulduğu torbaya verilen ad idi. Günümüzde bunlar "naylon poşet" oldular. Olayın esası şudur: Pişirilecek şeylerin, et, sebze ve diğerlerinin sokaktan satın alınmasını ahçı'ya bırakmak doğru olmazdı. İşe para karışınca kasap efendi ahçıya açıktan bahşiş verir ve alınan etin tadı kaçardı. Bu nedenle anneannem haftada bir yanına "kızlardan" birini alır, kapıya çağrılan "çek-çek" arabası ile Kadıköy çarşısına gidilir ve bir haftalık nevale satın alınırdı. Araba ile köşke gelen "nevale" mutfağa indirilmez, anneannemin ev içindeki kilerine boşaltılırdı. Büyükçe bir oda olan bu kilerde içi teneke kaplı özel bölümleri olan bir tahta sandık vardı. Sade yağ, zeytinyağı, pirinç ve diğerleri hep ayrı bölümlere yerleştirilirdi. Her sabah yapılacak yemeklere göre gereken malzeme bu kilerden çıkarılıp ahçıbaşı'ya teslim edilirdi. Bilmem anlatabildim mi? Bu malzeme teslimi her sabah yinelenen bir tören gibi idi. İdris Ağa bazen verilen yağı az bulur "ama imam bayıldım'a sonra kuru olmuş demeyesiniz" der ve genelde teslimatı yapan (anneannem hasta olursa annem onun yerine geçerdi ama yanında en kıdemli evlatlık olmak kaydı ile) anneannem ile aralarında ufak bir pazarlık yapılır ve genelde İdris Ağa istediğini elde ederdi. Benim gibi ufaklıkların bu tören sırasında kilere süzülüp bir avuç ceviz çalması genelde bir koşuşmaya neden olur, yakalanırsam kulağım iyice uzardı. Kilere sokulmayan tek şey et idi. Anneannem çoğunlukla bütün bir koyun ya da iki taze kuzu-

yu kasapta bir ön parçalatmadan sonra büyük bölümler halinde getirtir ve bunlar doğrudan mutfağa teslim edilirdi. İdris Ağa daha sonra bunları kendi bildiğince bölümlere ayırır, kendi kıymasını da kendisi çekerdi. Arada kıyma makinesinin kolunu çevirme işini benim üstlendiğim de olurdu. Parçalara ayrılan ve yağlı kâğıtlara sarılan etler dönme dolaptan kızlara teslim edilir ve çamaşırlığın en kuytu yerinde tutulan buzluğa kaldırılırdı. Zehra Abla, buzluğa yerleştirilmiş buzların erime durumundan sorumluydu. Eriyen buzun suyu buzluğun dibindeki musluk açılarak akıtılmalı ve azalan buza takviye yapılmalıydı. Köşke buz, büyük kalıplar halinde gelir ve çamaşırlığın kuytu bir yanına çuvallara sarılarak istif edilir ve üzerleri talaş ile örtülürdü. Her gün belirli bir saatte, Zehra Abla, Ali Ağa'yı içeri çağırır ve bir süre tüm kızların eve girmiş olması kontrol edildikten sonra Ali Ağa bir buz kalıbını yerinden çıkarır ve eve ya da mutfağa alınacak şekilde kalıbı keserle parçalardı. Ali Ağa işini bitirip, mutfağa gidecek buz parçalarını doldurduğu leğen ile çamaşırlıktan çıkınca, kızlar eve ait olan buzu içeri alırlar ve ilk önce karlıklara buz ve taze su konulması işlemini yerine getirirlerdi. Ayrıca, yapılmış ise, şurup sürahisinin buz içinde bir tasa yerleştirilmesi gibi işlerin de yemek saatinden önce yapılmış olması gerekirdi ki yemekte sunulan komposto ya da şurup yeterince soğutulmuş olsun. Küçük kilerde bu işler görülürken şerbet ya da kompostoların küçük beyler tarafından tadına bakılmasını önlemek de başlı başına bir iş olurdu. Başkalfa rolündeki Zehra Abla bu konularda hem yetkili hem de acımasızdı.

Ateşini yakmış ve kilerden o günkü yemekler için gerekenleri mutfağına getirmiş olan İdris Ağa artık yemekleri pişirme havasına girerdi. Ancak onu anlatma-

dan önce, tüm yemeklerin üzerinde piştiği döküm fırını da anlatmam gerekir. Fırın deyip geçmeyin, üst tablası en az bir buçuk metre derin ve üç metre genişti. Üst tarafta yanılmıyorsam altı tane yuvarlak açıklık vardı ve bu yerleri örtmek üzere kullanılan üç santim eninde ve birbirine geçen döküm parçalar vardı. Örneğin dört döküm parça iç içe yerleştirilirse fırının o ağzı tümüyle kapanmış olurdu. Yerine ve gereğine göre bu parçalardan biri yada ikisi, ucu eğri bir kanca ile çekilirse hemen açılan yerden alevin sıcağı kıpkırmızı belirirdi. Küçük bir kuşhanede soğan kavrulacak ise sadece ortadaki ufak parça açılır, kocaman bir kazanda bir şey pişecek ise dört yuvarlak parça birden alınırdı. İşte bu koşullar altında, kocaman fırının önünde, her dakika elinin tersi ile alnından akan teri silmek zorunda kalan İdris Ağa'nın tencereden kuşhaneye koşuşması, birine tuz atarken öbürüne salça eklemesi, tam bir seyirlik oyundu. Bu süre içinde yanına yaklaşılmazdı İdris Ağa'nın; bu sıralarda hünerini gösteren doğal bir artist olurdu bizim ahçıbaşı. Yemeklerin pişirilmesine sıra geldiğinde İdris Ağa tıpkı ıslık çalınınca kabaran hindiler gibi olur, adeta her yanı kabarırdı. Hep hareket halinde olur, onun tadına bakar, bunu ateşten çekerken öbürünü ateşe sürerdi. Bir de fırının orta yerinde hamur işlerine ayrılmış esas fırın vardı. Kapağı açıldığında tüm mutfağa korkunç bir ısı yayılırdı. Oraya tepsi içinde börekler sürülürdü. Fırında börekten önce eğer sofraya puf böreği de sunulacak ise, onun üst yanda kızdırılan tavada el çabukluğu ile pişirilmesi gerekirdi. Fırın böreği kırk dakika isterse puf böreğinin dört dakikada pişmesi ve yağı içine çekmemiş olması gerekirdi. Boş olduğum zamanlarda mutfağın kapısına yakın bir yerde (sıcaktan içeriye girmek istemezdim) İdris Ağa'nın

ustalığını seyretmek çok eğlenceli olurdu. Kış aylarında yağmurda mutfağa girmeme annem izin vermiyordu. "Her yanın yağ kokmuş, yine ahçıbaşına yamaklık mı ettin?" diye kızar, mutlaka yenibaştan yıkanmamı isterdi. Babamın sık sık yinelediği "Memnun oldum, mahzuz oldum. Al sana bir sırmalı yağlık" deyiminin ne olduğunu da nihayet öğrenmiştim. Yemeği beğenilen ahçıya, konak sahibi paşalar sıcak mutfakta ellerini silsinler diye altın sırma işli yağlık hediye ederlermiş. Tanrı bilir böyle işlemeli yağlık sarınan saray ahçıları kolayına ellerini yağlamaz ve tüm işleri yamaklarına yaptırırlardı. Zaten usta ahçılara verilen "Ahçıbaşı" rütbesi de bunu belli etmektedir. Büyük mutfaklarda birkaç ahçı çalışır ve onların bir de ahçıbaşı'sı olurmuş. Bizim İdris Ağa'nın beline sardığı yağlık ise basit bir havlu idi. Yine de yemekler piştiğinde belinden çıkardığı bu havluyu sıkıp suyunu akıttığına tanık olmuştum. Öylesine terlerdi fırınının başında İdris Ağa.

Kotarılmış yemekler, her birine uygun kalaylı bakır sahan ya da lengerlere ya da zeytinyağlılar uzun porselen servis tabaklarına konulup dönme dolaba sıra ile yerleştirildikten sonra İdris Ağa ilk "cıgara"sını yakardı. Artık o sabahın görevi sona ermiş demekti. Biraz terini kurular, Ali Ağa ile birlikte kendi yemeklerini yerler ve İdris Ağa köşkten gelecek bulaşıkları beklerdi. Kızlar, işi bitmiş ve bazen artıkların da içinde kaldığı kapları bu sefer çamaşırlık tarafından dönme dolaba yerleştirirler ve İdris Ağa tekrar hareketlenirdi. Artık mutfağın ve kapkacağın temizlenmesine sıra gelmiş olurdu. İdris Ağa mutfağının her yanını pırıl pırıl etmeden oradan ayrılmazdı. En son sıra kendisine gelirdi. İdris Ağa fırının yan kazanında kalmış sıcak suyu da kullanarak üstünkörü de olsa bir güzel silinir ve nihayet

mutfağını kapardı. Artık onun dinlenme zamanı gelmiş olurdu. O gün fazla yorulmuş ise, bir süre uzanır, dinlenir, ama bu dinlenmeyi fazla uzatmadan üstüne başına çekidüzen verir ve Kızıltoprak çarşısındaki Ahçılar kahvehanesinin yolunu tutardı. Pek isterdim ama annem hiçbir zaman İdris Ağa ile kahveye gitmeme izin vermezdi. En fazla yapabildiğim kahveden dönüşünde İdris Ağa'dan mahalle köşklerinin dedikodularını dinlemek olurdu.

Hele kahvede oynadığı iskambilde kazanmış olursa İdris Ağa gevşer, açılır ve bana yaşamından öyküler anlatırdı. Hiç unutmadığım öyküsü Birinci Dünya Savaşı'nda başına gelen olaylardı. Büyük Cemal Paşa'nın Suriye'den Süveyş Kanalı'na sürdüğü orduda nefermiş. Aç biilaç, kum fırtınaları ve arkadan saldıran Arap çeteleri ile boğuşarak sonunda Sina Çölü'nü geçip Süveyş Kanalı'nın doğu yakasına ulaşmışlar. Oraya varana kadar İngilizler ile hiç karşılaşmamışlar. O gün ve gece ordunun dinlenmesi ve kanalı geçmek için kullanılacak salların düzene konulması ile vakit geçirilmiş ve bir haftadır çıkmayan kumanya çıkarılmış. Gecenin ortasında emir gelmiş ve askerler sallara bindirilip karşıya doğru ilerlemeye başlamışlar. İdris Ağa sözün burasına geldiğinde mutlaka bir duralar, "cıgara"sından bir nefes çeker ve "Birden gündüz oldu sanmıştık. Meğer gâvur bizim Süveyş'in ortasına kadar açılmamızı beklemiş ve birden dev gibi projektörler ile suyun yüzünü pırıl pırıl aydınlatıvermişti. Yarı aç yarı tok, silahlarda yeterli mermisi bile bulunmayan bizleri keklik avlar gibi topladılar ve esir aldılar." İdris Ağa'nın anlattıklarına göre bizim zavallı Mehmetçikler ilk kez esir kampında karınlarını doyurmuşlar. Bir başka ilginç öyküsü de bizim zavallı erlerin pislik/temizlik sorunu idi. İngilizler

kamptaki Türklerin topluca bitli olduğunu anlayınca çeşitli yöntemler denemişler. Bir türlü baş edemeyince sonunda şöyle bir yola başvurmuşlar. Birkaç büyük yüzme havuzunun üzerini kalaslarla kapatmışlar. Havuza asitli su doldurmuşlar. Herhalde vücudun kıllarını dökecek ama öldürmeyecek kadar asit koymaya dikkat etmişler. Bir gün esirleri gruplar halinde havuz başına getirmişler. "Soyunun!" emri karşısında bizimkiler karman çorman olmuş. Erkek adam anadan doğma soyunur mu? Ne var ki gâvurun elinde dipçik, ille de soyun diyor. Havuzun başında bir adamın sığacağı kadar bir delik var, bir de havuzun öbür ucunda bir delik. Bir yandan gireni zorla havuzun öbür ucuna gitmeye zorluyorlar. Öbür uçtan çıkan adamın üzerinde tek bir kıl kalmamış oluyormuş. Yani cascavlak kalan bedende bit de kalmıyormuş. Bizim zavallı erler, havuzun öbür başında kendilerine verilen yepyeni ve tertemiz giysilere kavuşunca çektikleri sıkıntıyı unutur olmuşlar ve bundan böyle kimsede bit kalmamış. Yıllarca bu acı öyküyü unutamamıştım. Osmanlı generali aç ve bitli neferini karanlık sulara atmaktan çekinmemiş, İngiliz ise onların bitini ayıklamak için garip yöntemler geliştirmiş. Kimin yaklaşımı daha insancıl sayılır?

İdris Ağa'nın bahçıvan Ali Ağa ile olan kapışmasını daha önce anlatmıştım. O olay sonunda Ali Ağa köşkten kaçmış ama bir anlamda suçu daha hafif sayılan İdris Ağa çalışmasını sürdürmüştü. Zaten mevsim kış idi ve bahçede yapılacak işler azalmıştı. Bu durumda birden ahçısız kalmak Anneannem'in işine gelmemiş, Ali Ağa'nın ortadan kaybolması üzerine olayın üstünde durmamıştı.

Aradan belki yirmi ya da yirmi beş yıl geçmişti. Evlenmiş, köşkten ayrılmıştım. Yaz aylarında Erenköy'de

"yazlığa" taşınıyorduk. Bir akşamüzeri Kadıköy İskelesi'nde vapurdan inerken birisi yolumu kesti. Önce bir an durakladım. Sakalına ak düşmüştü ama İdris Ağa'yı tanımazlık edemezdim. O da beni tanımıştı. Sıcacık bir buluşma oldu. Çarşıda bir aşevine ortak olmuş. Artık arada, istediği zamanlar yemek pişiriyormuş. Annem'in vefat ettiğini, köşkün yıkıldığını öğrenmiş. Yeni evimi görmek, eşimle tanışmak istedi. Hemen bir taksiye atlayıp onu evime getirdim. Çok saygılı ve sevecen bir adamdı. İlle ısrar etti. O Cumartesi bize gelecek ve eski sevdiğim yemekleri bize pişirecekti. Onu dükkânına geri götürdüm. Hafta sonu için "nevale" tedarik etmesi için verdiğim parayı zorla kabul etti. Hakikaten Cumartesi günü geldi. Bir sürü şey yüklenmişti. O akşam bize müthiş bir ziyafet hazırladı ve eşimin ısrarı üzerine ilk kez "küçük bey"i ile bir sofrada oturup yemek yedi. Ardından bir iş gezisine çıkmış ve neredeyse bir ay İstanbul dışında kalmıştım. Dönüşte Kadıköy'ündeki aşevine gitmeyi ihmal etmedim. Ne var ki aldığım haber tatsızdı. İdris Ağa'nın sağlığı bozulmuş, ortaklığını devredip memleketi Bolu'ya dönmüş. Adresini ya hakikaten bilmiyorlardı ya da tanımadıkları birine vermek istemediler.

Köşkte Özel Dersler ve Harmonium'un Öyküsü

Bu mektubumda çocukluğumda yaşamış olduğum musiki ile ilgili olayları aktarmak istiyorum. Köşkte en yaşlı kişi olmasının dışında ülkede ün yapmış bir şair ve bestekâr olan Leylâ Saz Hanımefendi beni ilk deneyen oldu. Oldukça küçük yaşta idim. Bir gün Mimi beni karşısına oturttu. Avuçlarımı dizlerimin üzerine koymamı söyledi. Kendisi de benim gibi yaptı. "Şimdi karşılıklı meşk edeceğiz" dedi. Ben bir şey anlamamıştım ama ne diyorsa yapmaya hazırdım. O benim "Mimi"m idi. "Düm-tek-a-düm-tek" diye başlayarak nerdeyse benim kadar ufak olan avuçlarını dizlerinden kaldırıp yine dizine indirmekte olan Mimi'yi izlemem gerektiğini anlamıştım. Bütün iyi niyetimle bana öğrettiğini uygulamaya çabaladığımı anımsıyorum. "Düm-tek-a-düm-tek". Bir ara, "Acele etme evladım, benim gibi yap" dedi. Ne var ki benim kulağım yoktu ve bu ahengi yakalamam mümkün olmuyordu. Kulağımın musikiye yatkın olmadığını kısa sürede anlayan Mimi bu diz dövme oyununu başka bir oyuna çevirdi ve beni bahçede koşmaca oynamaya gönderdi. Kendisi benim yaşımda iken birkaç alet çalıyormuş. Ne var ki annem peşimi bırakmıyordu. Evde yaşayan büyüklerimizin hepsi en azından piyano çalmasını biliyordu. En ilgisiz gibi görünen anneannem bile, arada neşelenince udunu eline alır ve çalgıcılara katılırdı. Annemin uzun yalvarmalarına dayanamayan Mimi, köşke onunla meşk etmek üzere gelen İsmail Efendi'den bana ders vermesini

rica etmiş. Herhalde benim fazla kabiliyetli olmadığımı da kulağına fısıldamış olmalı. Anneannem adama iyi bir ücret ödemeyi vaat etmiş olmalı ki kentin sayılı kemankeşlerinden olan İsmail Efendi bana keman dersi vermeyi kabul etmişti. Aslında olay bana çok ters gelmişti. Mimi bir şey söylememişti ama bana "düm-tek" dersini bir daha uygulamamış olmasının nedenini kendiliğimden anlamış gibiydim. Daha o yaşımda bile bana zorla bir şey yaptırılmasına direnmeye başlamıştım. Kendi başıma buyruk olmam ya da olmayı arzu etmem, çok küçük yaşımda belli olmuştu. Nitekim daha on yaşımda iken enistem Doktor Asım Arar bana "jeune homme independant" demeye başlamıştı.

Keman derslerine başladığım sırada daha sekiz yaşımda olmalıydım. Bana ders verecek olan İsmail Ağa sırım gibi sıska, adeta kara derili, uzunca yüzü olan bir çingene idi. Günümüzde onlara Roman demek moda oldu. Çocukluğumda çingene sözü bilinirdi ama pek kullanılmazdı. Bir tür aşağılama deyimi olarak kullanılırdı. İhsan Efendi İstanbul'da ad yapmış ve önemli fasıl heyetlerinde her zaman aranan bir kemancı idi. Onun bana ders vermeyi kabul etmesi büyük bir fedakârlık imiş ama doğal olarak ben bunu anlayacak yaşta değildim. Hele anneannem ile Kanlıca'ya taşındığımızda ben midye çıkarmak ve balık tutmak gibi işleri keman meşk etmekten çok fazla sevmeğe başlamıştım. Zavallı İsmail Efendi nerdeyse yarım gününü feda eder, vapurla Kanlıca'ya gelir ve beni denizde bulurdu. Hocam gelince yarı ıslak üstüme geçirdiğim kısa pantolonumla kemanımı bıraktığım yerden kapar, beni bekleyen İsmail Efendi'nin önüne çıkardım. Yarı ıslak saçlarımdan damlayan deniz suyu herhalde bana alınmış olan ufak kemanıma hiç faydalı olmazdı. Asıl acıklı olan

İsmail Efendi'nin durumu idi. O bana uygulamalı olarak keman öğretiyordu: "Bakın küçük bey, yayı şöyle çekeceksiniz" deyip kendi kemanından tatlı bir ses çıkartıyor, ben de güya ona benzetmek ümidi ile yayımı bir çekince, çoğunlukla İsmail Efendi'nin kısık dudaklarından "ayyy" gibi bir ses, ya da ıslık çıkıyordu. Adamcağızın çıkan canhıraş ses karşısında kim bilir nasıl içi gidiyordu. Kısa sürede ortaya çıkmıştı ki ünlü kemancı İhsan Efendi hiç nota bilmiyordu. Meğer o da Leyla Saz Hanımefendi ile türküleri meşk eder, ezberine alır ve öyle çalarmış. Doğal olarak onunki doğuştan gelen bir kabiliyet idi ve bende onun zerresi yoktu. Hani sanki İhsan Efendi nota bilse idi bu durum benim kulaklarımın eksikliğini giderecek miydi? Hiç sanmıyorum. Nitekim iki yıl sonra, annemin zorlaması ile, yine ünlü bir piyano öğretmeni hanımdan piyano dersi almaya başladım. Piyano keman gibi değildi. Hiç olmazsa bastığınız tuştan ne sesi çıkacağı biliniyordu. Piyano hocam nota da biliyor ve beni o notalara bakarak çalmaya yöneltiyordu ama olmadı da olmadı. Sonunda keman hocam gibi piyano öğretmenim de pes etti ve derslere son verildi.

İhsan Efendi'den söz açılmışken, köşke her gelişlerinde beraber olan İbrahim Efendi'yi de tanıtmamda yarar var. İhsan Efendi ne kadar asık suratlı ve konuşmaz ise İbrahim Efendi tam aksine son derecede girişken, geveze denecek kadar çok konuşan ve her nabza göre şerbet vermesini bilen bir kişi idi. Eski günlerin komikleri "pat ve pataşon"u anımsatan bu iki müzisyen belirli günlerde her zaman yan yana köşke gelirlerdi. Hemen Leyla Saz Hanımefendi'nin huzuruna alınırlar ve bir dinlenme kahvesinden sonra onunla birlikte "meşk"e başlarlardı. Sonradan öğrendiğim üzere her

ikisi de doğuştan müzisyen olan bu iki ahbap çavuşlar hiç nota bilmezlermiş. Leyla Saz Hanımefendi ile eski eserleri meşk ederek öğrenir ve ardından kentin ünlü salonlarında çalarlarmış. İbrahim Efendi oldukça şişman ve göbekli idi. Gülünce görünen dişlerinden iki tanesinin altın kaplaması parlardı. Her lafın başında saygılı birkaç söz söyler, büyükleri her zaman saygı ile karşılar, hatta neredeyse dalkavukluğa kaçan sözler ederdi. Öte yandan geçimini kazanmak için şarkılı gazinolarda da çalarlarmış. Hatta bir keresinde babam eve bir plak getirmişti. Sahibinin Sesi Şirketi'nin piyasaya çıkarmış olduğu bu plakta o günlerde piyasada pek tutulan çengi havaları çalınıyordu. Plakta adları yazılı olduğuna göre çalgıcılar arasında hem İsmail Efendi, hem de İbrahim Efendi vardı. Üstelik hafif bir sesi olan İbrahim Efendi plağın bazı kısımlarında bu göbek havası şarkılarını da söylüyor ve hele bir yerinde de, şarkıya uygun şekilde "Haydi Nazmiciğim, göbek, aşağıdan olsun" diyerek oynayan köçeği yüreklendiriyordu. Bu plak evin genç takımında müthiş bir merak uyandırmıştı. Biz gençler işin gırgırında idik. Hepimizin merakı, olayı Leyla Saz Hanımefendi'nin nasıl karşılayacağı idi. Kaçınılmaz gün gelip de ikisi bir araya geldiklerinde Leyla Saz Hanımefendi'nin "İbrahim Efendiciğim böyle şeylere nasıl karışırsınız?" diye sitem ettiğini ve onun ise neredeyse yerlere yatarak "Ah Hanımefendiciğim, ekmek parası insana neler yaptırıyor" diyerek yaltaklandığını (bizim aralarında bulunmamız ne demek!) annemden öğrenebilmiş ve saatlerce gülmüştük.

Evde alınan dersler konusuna değinmişken, Kur'an okuma başarısızlığıma da değinmek istiyorum. Bir sabah, palas pandıras, haydi gelin diye, ağabeyim Nezih ile beni salona sürüklediler. Orada ak sakallı, nur yüz-

lü bir adam ile tanıştırdılar. Daha doğrusu bu gözlerinin içi gülen adamın elini öptük sıra ile. Sonra sakallı hoca diz çöktü, bize de karşısına diz çökmemizi söyledi. Bizi oraya getirmiş olan Zehra Abla kolunun altından birer Mushaf çıkarıp elimize tutuşturdu. Hoca da kendi Kur'an'ını getirmişti. Ben daha yeni yazıyı ancak sökmüştüm. Arapça bilmiyordum. Önce elimdeki kitabı öpüp başıma götürmeyi öğrendim. Sonra tersten açtığımı fark eden Hoca Efendi, çaresiz bana elimdeki kitabın nasıl açılacağını göstermek zorunda kaldı. Sonra okumaya başladı. Fazla yüksek olmayan bir sesle, bizlerin duyabileceği bir tonda okuyor ve bizim de aynı şeyleri yinelememizi istiyordu. Arapça anlamadığımız sözleri aynen onun söylediği gibi yinelememiz gerekiyormuş. Birkaç soru yönelttim ve belli oldu ki Hoca Efendi de Arapça bilmiyordu. Ancak onun dediğine göre bunlar "Tanrı sözleri" imiş ve inançla aynen yinelenirmiş. Nezih Ağabeyim hem hocayı sevmişti hem de nedense bu olayla ilgilenmişti. Sonuçta o "hatim" de indirdi. Ben ise hemen başkaldırmıştım. Annem ile müthiş bir çekişme yaşadık. Annemden öğrenebildiğim kadarı ile bir sabah dedem anneanneme sormuş "Torunlarımız Kur'an okuyorlar mı?" Anneannemin şaşalaması karşısında ise "Kızıltoprak Camii İmamı çok uygun bir kimsedir, onu çağırtın, torunlarımız hatim indirsinler" buyurmuş. Evin yönetiminde pek kimseyi dinlemeyen anneannem bu öneri karşısında boyun eğmek zorunda hissetmiş kendisini. Haber salınmış ve herhalde bir karşılık da önerilmiş olmalı ki, mahallemizin imamı haftada bir köşke gelir olmuştu. Dediğim gibi ben birkaç ders sonra isyan bayrağını kaldırmıştım. Kendi aklımca şöyle diyordum. "İmam Efendi mükemmel bir insan olabilir. Ancak Arapça bilmediği muhakkak.

Demek ki eğer yazılı olan şeyleri yanlış seslendiriyor ise, biz sürekli günah işler hale geliyoruz." Sonunda annem pes etti ve ben derslerden affedildim. Allah'tan ağabeyim derslere devam etmekte bir zarar görmedi ve sonunda hatim indirdi. Diğer bir deyimle İmam Efendi'nin ayağı köşkten kesilmedi. Aksi halde dedemin durumu anlaması ve evde kıyamet kopması kaçınılmaz olurdu. Hoş, bu benim olaya bakış açım idi. Belki de haberim olmadan dedem olayların nasıl geliştiğini öğrenmiş ama beni yüzlemekten kaçınmıştı. Kim bilir belki beni haklı da bulmuştu. Kendisi din dersleri veriyordu ama Arapça ve Farsça dışında İngilizce ve Fransızca'yı da hem okur hem de yazardı. Amerikan Koleji'nde İngilizce'yi hakkı ile öğrenmeye başladığımda dedemin bir kitap konusunda konuşurken İngilizce bazı deyimleri seslendirdiğini duymuş ve gülmemek için kendimi zor tutmuştum. Sonra olayı anneme sordum. Meğer gençliğinde daha Diyarbakır'da mektupçu (Vali Paşa'nın özel kalemi) iken dedem İngilizce'yi orada bulduğu bir Ermeni Papaz'dan aldığı dersler yolu ile öğrenmiş imiş. Papazın İngilizce'si de anlaşılan böyle imiş. Buna karşın dedemin İngilizce yayımlanmış çalışmaları olduğu ve daha 1926 yılında Boston'da toplanan bir Felsefe Konferansı'nda ülkemizi temsil ettiği de biliniyor. Uluslararası bir konferansta umarım Fransızca ve İngilizce olarak sunduğu çalışmasını yüksek sesle okumak zorunda kalmamıştır.

Bizlerden epeyce büyük olan Ahmet Ağabeyim çocukluğunda piyano dersleri almış. Pek çalmazdı ama arada bir oturduğunda oldukça düzgün çalardı. Ağabeyim Nezih ise bir süre flüt dersi aldı. Fazla başarılı olamadı ama bir kısım bilinen şarkıları seslendirmeyi becermişti. Az önce anlattığım üzere ben gramofon ve rad-

yo çalmaktan öteye gidemedim. Bu mektubuma son vermeden köşkte bulunan ve arada bir bile olsa birileri tarafından çalınan müzik aletlerinin bir dökümünü yapmak istiyorum: Anneannemin udu her zaman kumaş kılıfının içinde duvarda asılı dururdu. Arada bir, köşke oyuncu gelince ortaya çıkarılan deriden yapılmış yuvarlak ve üzerinde yanılmıyorsam altı çift zil bulunan tefi ben çok severdim. Kılıfından çıkarılınca önce bir süre ovularak derisinin gerginleştirilmesi gerekirdi. Bana ancak bu görevi yerine getirmem için izin verilmişti, aksi halde çalmaya kalkışırsam tempoyu bozacağımdan korkulurdu. Kemanların (annemin ve bana alınmış çocuk kemanı) tahtadan yapılmış ayrı kutuları vardı. Ayrıca bir davul vardı, kenarı sırma işlemeli ve püsküllü. Ramazan'da sahura kalkılsın diye bunu çalmama izin verilirdi. Onun da derisine iyi bakılmak gerekirdi. Bir de darbuka denilen bir çalgı anımsıyorum. İki ufak kap gibi, dışı özel bir deriden yapılmış, el ile çalınan bölümleri ise davul derisinden gerilmiş olan bu alet diz üzerine asılır ve günümüzün baterileri gibi çalınırdı. Köşkte iki genç hanımın iki ayrı piyanosu vardı. Anneminki dik ve dar bir piyano idi ve onu kendi odasında tutardı. Özellikle aynalı ve kollu şamdanları çok ilgimizi çekerdi. Zamanında uzun mumlar yakılır ve mum ışığında piyano çalarmış annem. Teyzemin piyanosu ise büyük salonun köşesinde dururdu. O kuyruklu bir piyano idi ve herhalde köşkte onun yerleştirileceği başka bir yer bulunamamıştı. Nitekim teyzem eşi ile Ankara'ya taşındıklarında piyanosunu (Ankara'da kaldıkları devlet lojmanlarına sığmayacağı için) uzun süre götürememiş, köşkte bırakmıştı. Yaz aylarında İstanbul'a gelince hemen koşar piyanosunun akorduna bakardı. Anneannem de onlar gelmeden mutlaka akortçu Rum'u

çağırtır, kızının piyanosunu kontrol ettirirdi. Köşkte tanıştığım en ilginç müzik aleti ise adından hâlâ pek emin olamadığım ve "harpsichord" diye tanımladığım bir çeşit org ile piyano arası bir çalgı idi. Alt yanında ayak pedalları ve arka tarafında ise ufak ses boruları bulunan bu alet prensip itibarı ile minyatür bir org idi. Bu aleti genelde Leyla Saz Hanımefendi çalardı. O ufacık hanımefendinin bu aletin başına geçip, ufacık ayakları ile pedalları harekete geçirmesi ile odaya yayılan sesler en azından bana her zaman hayret verici gelmişti. Piyano gibi tuşlara basıldıkça pedal ile üflenilen borulardan çıkan boğuk sesler son derece etkileyici oluyordu. Bu aleti tercih etme nedenini de kendisinden duymuş olmak beni her zaman (nedense) gururlandırmıştır: Leyla Saz Hanımefendi bu seçimini açıklarken (benim de aralarında bulunduğum bir gruba), "Bilindiği gibi alaturkada yarım notalar çok kullanılır. Piyano bu seslere ulaşmakta zorlanır, bu nedenle biraz yorucu da olsa bu harmonium'u kullanmayı yeğliyorum" demişti. Önceden de dediğim gibi bu aletin doğru adını hiçbir zaman öğrenemedim.

Bu alet ile ilgili son bir öyküm var: Annemin vefatından sonra köşkte kalanları biz üç kardeş aramızda paylaşırken "harmonium"u Nezih Ağabeyim istemiş ve evine almıştı. Benzer şekilde köşkte sandıklarda saklanan birtakım giysileri de Nezih Ağabeyim almıştı. Aradan yıllar geçti. Benim torunum olan Nurunisa piyano derslerinde başarı gösterince bende kalmış olan annemin dik piyanosunu ona hediye etmiştim. Uzun süre bende süs gibi kalmış olan piyanonun akort edilmesi gerekti. Piyasadan bu işi yapan bir usta geldi. Adam piyanoyu açınca neredeyse baygınlık geçirecekti. Kapağın içinde babasının (belki onun da babasının) imzaları

varmış. Neyse, Nurunisa piyanosunu ilerletti ve bir kere de ağabeyim Nezih'in evindeki "harmonium"u denedi. Onda da başarılı olduğu anlaşılınca Nezih'in teklifi üzerine bir konser düzenlendi. Eski sandıklardan çıkarılan ve Leyla Saz Hanımefendi'ye ait olduğu bilinen (kendisi pek ufak tefek olduğu için) ve genç Nurunisa'nın giyebildiği orijinal bir giysi (yanılmıyorsam bir yaşmak) içinde bir harmonium konseri düzenlendi. Bu olay ben yurt dışında iken gerçekleştirildiği için çok üzülmüştüm ama yinelenmesi mümkün olmadı. Olayın bu koşullarda gerçekleşmiş olması da beni yeterince sevindirmişti. Birbirinden dört kuşak uzak iki hanımın musikide buluşması hiç de azımsanacak bir olay sayılmaz değil mi? Doğal olarak bu konser için Nurunisa "Mimi"nin kendi parçalarını çalışmış ve onları seslendirmişti.

Yuşa Tepesi'ne Yapılan Motor Gezisi

Sonunda sıra Yuşa Tepesi'ne çıkışımızın öyküsünü anlatmaya geldi. O yaz yapılacak motor gezisinin Yuşa Tepesi'ne yapılması kimin aklına geldi bilmiyorum. Yuşa Tepesi Boğaz'ın Anadolu yakasında ve Beykoz'dan epeyce ileride yükselen bir tepedir. O yıllarda o bölgede oldukça geniş bir askeri yerleşim yeri vardı. O tür yerlere "askeri bölge" denilirdi. Galiba Boğaz'ı korumak üzere o sırtlara topçu birlikleri yerleştirilmişti ve o sırtlardan araba ile gelip geçmek yasaklanmıştı. Bizimkiler ise denizden gidileceği için bu yasağa yakalanılmayacağı kanısında idiler. Düşündükleri gibi de oldu. Tepenin dibine doğru ufak bir koy vardı. Motorumuz önce o koyda demir attı. Motor Kadıköy'den oraya varıncaya kadar saat on ikiyi bulmuştu. Önce herkes denize bir daldı. O arada evlatlık ve miçolar önce kendi yemeklerini yemiş, sonra da aile ve misafirlere sunulacak yemekleri hazırlamışlardı. Güle oynaya karada ızgaraya atılmış balıklar ve diğer çeşitli şeyler yenildi. Ardından herkes bir süre (nerede yer buldu ise) istirahat etti. Öğle güneşi kızgınlığını biraz kaybedince "Haydi artık tepeye çıkalım" denildi.

Sahilden tepeye doğru oldukça dik bir yokuş vardı. Doğal olarak yol yoktu. Askeri bölge olduğuna göre buralara yol açılması akla bile gelmemiş olmalıydı. Yine de keçilerin açtığı bir patikadan çıkılabiliyordu. Denizden belki beş yüz metre yükselen bir tepeye çıkılacaktı. Önceleri güle oynaya tırmanıyordum ama biraz

sonra nefesim kesilmeye başlamıştı. Yolun sonuna doğru Ali Ağa halime dayanamayıp, elindeki sepetlere bakmadan beni sırtına almak zorunda kaldı. İşin asıl ilginç yanı "Mimi"nin durumu idi. Yaşlı hanımefendi bu tepeden Boğaz'ı izlemek fırsatını kaçırmak istememişti. Bu nedenle onun zaten motorda da içinde oturduğu hasır örgü koltuğu ile birlikte tepeye taşınmasına karar verilmiş ve bu nedenle motora iki güçlü Kürt hamal alınmıştı. Ben önce koşarken yaşlı Mimi'nin bu hamalların sırtında hasır koltuğunun kollarına sıkı sıkı tutunmuş, hafifçe salınarak yukarı taşındığını görmüş ve epeyce gülmüştüm. Az sonra ise kendim de Ali Ağa'nın boynuna sarılınca, yaşlı hanımefendinin halini anlamıştım. Bu hamalların işi Mimi'yi tepeye taşımakla bitmemişti. Onu tepede hep birlikte oturulacak düzlüğe yerleştirdikten sonra, adeta soluk almadan tekrar aşağı indiler ve bu kez bir de baktım ki Mimi'nin "harmonium"unu yüklendikleri gibi yukarı taşıyorlar. Kemanî İhsan Efendi keçi gibi tırmanıyordu. Şişman İbrahim Efendi ise, kendisini taşıyacak kimse bulamadığı için sık sık bir taşın üzerine oturup mola vermiş ve herkesten çok sonra tepenin üzerine varabilmişti. Geziye katılan herkes çeşitli sıkıntılara göğüs gererek tepeye tırmanmıştı. Doğal olarak geziye katılan ahçıbaşı İdris Ağa ve diğer kızlar da birçok sepet, sefertası ve torbalar içinde o akşam tepede yenilecek şeyleri taşımak zorunda idiler.

Tepede, aile sofrasının biraz ilerisinde mangallara kömür dökülmüş ve sofraya sıcak yemekler sunulması için gereken her şey yapılmıştı. O gün için özel olarak bir kuzu çevirme olayı da planlanmıştı. Bu iş için tutulmuş iki usta, yanlarında bir sırığa geçirilmiş bütün bir kuzu ve onun üzerinde kızartılacağı birbirine geçirilerek kurulan kapkara demir bir çevirme sistemine ait demir-

leri de yukarı taşımışlardı. Bu adamlar önce bizim oturacağımız yeri dumanaltı etmeyecek bir yer seçtiler. Ardından içinde ateş yakacakları derince bir çukur kazdılar. Bu çukurun yanlarına şişleri tutacak demir çubuklar çakıldı. En sonunda bütün kuzu bu ızgaraya takıldı. Garip bir zincir sistemi ile adamlar ateşin içine girmeden kuzuyu uzaktan çevirebiliyorlardı. Doğal olarak ateş yanıp biraz alevini yitirinceye kadar kuzu yerine asılmamıştı. Aksi halde alevler kuzunun yanmasına neden olurmuş, alevler azalıp çukurdaki kömürler kor haline gelince kuzu yerine oturtuldu ve saatlerce çevrilerek kızartıldı. Ustalar bir yandan kuzuyu çeviriyor bir yandan da yağlayarak fazla kavrulmamasına dikkat ediyorlardı. Yavaş yavaş pişen kuzunun kokusu öyle iştah açıcı idi ki ustalardan korkmasam ucundan bir parça koparacak gibi olmuştum. Kuzunun başında İdris Ağa olsa yalvar yakar olurdum ama bu tanımadığım aksi suratlı ustaların yanına bile yanaşamamıştım. Sonunda kuzunun piştiği söylendi ve yine bu ustalar keskin bıçaklarla ayırdıkları parçaları ısıtılmış sahanlara yerleştirip sofraya sundular. Kuzunun yanında İdris Ağa'nın her zaman çok lezzetli yaptığı üzüm ve çam fıstıklı iç pilavı da sunuluyordu. Hani eskilerin dediği gibi "yeme de yanında yat". Belki komik kaçacak ama bu "yanında yat" deyiminin ne anlama geldiğini belki on yaşıma kadar anlayamamıştım. Yağlı karnıyarığı yemek varken insan neden yanında yatsın diye içimden söylendiğimi anımsıyorum. Yemekten öce sunulan kızartılmış sucuk ve pastırmalar, çeşitli turşular, tavada taze kızartılmış sigara börekleri gibi şeylerin sunulduğunu da anımsıyorum.

Yukarı taşınan eşya arasında annemin İngiltere'den getirilmiş "piknik sepeti" de vardı. İçi deri kaplı dışı ön-

ce bambu kamışından örülmüş ve hepsinin üzerine de muşambamsı bir şey çevrilmiş olan irice bir valizi andıran bu piknik sepeti benim için çok ilginç bir şey idi. Kapağı açılınca içinde hepsi özel bir şekilde bazen bezlere, bazen ince hasırlara sarılmış ve hepsi belirli yerlere yerleştirilmiş ve yerlerinden hiç oynamayacak şekilde tesbit edilmiş tabaklar, bardaklar, çatal ve bıçaklar vardı. Tabaklar da çeşit çeşit idi. Çukur çorba tabakları, düz yemek tabakları, ufak salata tabakları ya da kâse gibi tatlı tabakları. Anlatılanlara göre babam bu "sepeti" anneme İngiltere'den getirmişti. Doğal olarak böyle bir kır gezisine getirilmesi yerinde görülmüş ise de yanlış anımsamıyorsam içinden çıkanların kullanımı ve daha sonra toplanıp yerli yerine yerleştirilmesi annemin epey başını ağrıtmıştı. Piknik sepeti sanırım sadece on iki kişiye kadar servis yapmak üzere hazırlanmıştı. Oysa geziye katılanların sayısı bunun çok üzerinde idi. Önce çalışanları saymaya çalışayım: Dışardan gelen iki hamal ve iki kuzu çevirme ustası. Bu kişileri ilk kez görüyorduk. Bunlara ister istemez motorun kaptanı ile iki miçosu da eklenmişti. Bizden sayılan İdris Ağa ile Ali Ağa ve üç de "evlatlık" kız, yani çalışan takımının sayısı kendi başına on ikiye ulaşmıştı. Mimi, anneannem, annem ve teyzem evin hanımları idi; babam, eniştem ve de biz dört oğlan aileyi teşkil ediyordu ve bunların sayısı on baş topluyordu. Sıra şimdi davetli ve müzisyenlere geliyor: İbrahim ve İhsan Efendiler, Hanende İsmet Hanım, komşulardan İhsane ve Remziye hanımlar ve onun kızı olduğu söylenen ve şimdi adını çıkaramadığım bir hanım, ki yanılmıyorsam o sefere Kanlıca'dan Seniye Teyze ile kızı Müzdan Hanım da çağrılmıştı ve böylece davetli ve müzisyenlerin sayısı da etti mi sekiz! Demek ki Yuşa Tepesi'ne yapılan motor

sefasına katılanların, erkekli kadınlı toplam sayısı otuz kişiye ulaşıyordu. Bunca insana su verecek bardak, yemek sunacak tabak ve çanağı saymak bile dili yorar. Annem gözü gibi baktığı piknik sepetini ortaya çıkardığına herhalde pişman olmuştu ama bunca kalabalığa servis yapılması için her olanağın ortaya sürülmesi de kaçınılmazdı.

Doğal olarak bu gezinin öyküleri haftalar, hatta aylarca anlatılacaktı. Özellikle böyle olaylara katılma olanakları hiç olmayan "evlatlık ablalar" o geceyi hiç akıllarından çıkaramadılar. Hoş benim durumum da onlardan çok farklı değil. Aradan belki altmış yıla yakın zaman geçti, olay ne zaman aklımdan geçse kendimi düşler içinde buluyorum. O küçük yaşımda yaşadığım olaylar ve tanık olduğu manzaralar her zaman aklımdadır.

Tepenin üzerindeki düzlüğe yerleşilmesi ve ortalığa bir düzen verilmesi epeyce sürmüştü. Leyla Saz Hanımefendi harmonium'unun tepenin en ucunda bir yere yerleştirilmesini istemişti. Böylece oturduğu yerden Boğaz'ın akışını da izleyebilecekti. Güneş nihayet epeyce alçaldı ve akşam yemeği için sofra açıldı. Büyükler arasında içki içenler de vardı. İbrahim Efendi de kimseye belli etmeden bir kadeh içmişti. Biraz sonra Leyla Hanımefendi harmonium'un başına geçince İbrahim ve İhsan Efendiler de hemen yanına geçtiler. İsmet Hanım da ister istemez onlara katılmıştı. Ses tellerinin gecenin serinliğinden zarar göreceğinden korkan kadıncağız kalın atkılarla sarınmış ve ancak şarkı söyleyeceği zaman bu atkıları çözmeye dikkat etmişti. Hava ılıktı. Çevrede kuş sesleri bile azalmıştı. Aşağıda durmadan akan Boğaz'ın suları giderek kararıyordu. Az sonra güneş batarken oturduğumuz tepenin ardından ay doğ-

du. Bu sefer ayın aydınlığı ortalığı gümüşler oldu. Tepeye yakın en ufak bir yerleşim yeri bile bulunmaması bizim yalnızlığımızı büsbütün güçlendiriyordu. Hafif esen rüzgâr, ve çalınan müzik! Leyla Saz Hanımefendi kendinden geçmiş bir halde çalıyordu. Bunca doğa güzelliği içinde hepimiz bir başka dünyada yaşar olmuştuk. Gece ilerliyordu. Uyku bastırıyordu ve ben bu güzel geceden hiçbir şey kaçırmamak için kendimi çimdiklemeye başlamıştım. Bir ara Mimi'nin hormonium'u ile birlikte havaya doğru uçmaya başladığını gördüm, bembeyaz saçları uçuşuyordu, birazdan mehtaba ulaşacak gibiydi. Daha sonra Ali Ağa'nın beni kollarına alıp aşağı indirmiş olduğunu öğrendim. Bu uzun günün durmadan değişen heyecanlarına dayanamamış ve sızmışım. Herhalde aynı hamallar aynı şekilde önce harmonium'u sonra da Mimi'yi aşağı taşımış olmalılar. Bu Yuşa Tepesi gezisi beklenilenden de uzun sürmüş ve Kadıköy İskelesi'ne vardığımızda sadık arabacılarımızı arabalarının içinde uyur bulmuştuk. Bizim nasıl olsa döneceğimizi bildikleri için beklemişlerdi. Herhalde anneannemden hatırı sayılır birer bahşiş almışlardır.

Yola çıkışımızda yer alan gecikmeye, bize katılacağı söylenen Hanende İsmet Hanım'ın bir türlü Kadıköy'e ulaşamaması neden olmuştu. Meğer önce "evet" diyen bu yanık sesli, kısa saçlı hanımefendi, gece havasının sesine dokunacağını düşünerek geziye katılmaktan vazgeçmiş. Ancak Leyla Saz Hanımefendi onu özellikle bekliyordu. Bu tür işlerde becerili olan babam, hemen bir arabaya atlayarak Bahariye'de oturan hanımın evine gitmiş ve bin dereden su getirerek onu geziye katılmaya razı etmişti. Ayrıca Boğaz'da hem giderken hem de dönerken Seniye Teyze'nin Kanlıca'daki yalısına uğramak gerekmişti. Ne olsa körfezin tam köşesinde olan

yalıya yanaşmak ve açılmak, oradaki akıntılar nedeni ile kaptan ve miçoları bir hayli uğraştırmış ve vakit kaybına neden olmuştu.

Aradan yıllar geçti, anıları hâlâ aklımda taze kalan bu gezinti öyküsünü daha önce bir dergide yayımladığımı anımsıyorum. Ancak bu mektubu yazarken o eski yazıma başvurmayı istemedim. Günün birinde birileri karşılaştırmak gereğini duyarsa, zaman aşımının insanları nasıl etkilediğine tanık olsun istedim. O olayların hepsi düş oldu ve bana da torunlarıma anlatmak görevi kaldı.

Muzaffer Halim Bey'in Girişimleri

Bir önceki mektubumda babamın anneme İngiltere'den getirdiği büyük piknik sepetinden söz etmiştim. Buradan yola çıkarak babamın bu İngiltere gezisi ile ilgili, bazen kendisinden, bazen de annemden dinlediğim öyküleri şimdi anlatmak istiyorum:

Yıl sanırım 1920. Kurtuluş Savaşı başlamış. Babam Ankara'ya gidip ticaret yapmayı aklına koymuş. İstanbul'dan bir gemi ile İnebolu'ya gitmek üzere bilet alıyor. Gemiye binerken kontrol var denildiği için bir yolunu bulup kendisini Ermeni olarak gösteren bir kimlik uyduruyor. Tam gemiye binerken bir de bakmış iskelede bir İngiliz çavuşu ve yanında da Kadıköy'ünden tanıdığı bir Rum çevirmen var. "Az kalsın altıma kaçıracaktım" derdi babam bu öyküyü anlatırken. Şansı varmış, o adama babamın iyiliği dokunmuşmuş ve çevirmen onu ele vermemiş ve babam yola çıkabilmiş. İnebolu'dan Ankara'ya kağnı ya da başka arabalar ile dört günde gidiliyormuş. Dağ başında bir Han. Geceyi orada geçirecekler. Yatacak yatak denilen yerde simsiyah bir çarşaf görünce geceyi hanın orta yerinde ateşin yanında geçirmeyi yeğlemiş. Kocaman bir ocak içinde iri kütükler yanıyormuş. Garibin biri hancıya bu dağlarda ayı bulunur mu diye sormak gafletinde bulunmuş. Babam bu olayı şöyle anlatmıştı: "Hancı dediğin adamın zaten ayıdan pek farkı yoktu. Bu soru üzerine bir kahkaha attı. 'Olmaz olur mu? Bu dağlarda Kocaoğlan boldur. Ancak onlardan korkmaya gerek yoktur. Ayı üzerine gelirken

ayağa kalkıp kollarını açar ve karşısındakini korkutmak için bir nara atar. İşte o anda davranacaksın. Ayının açık ağzına sol elini sokacak, dilini tutup buracaksın. O zaman ağzını kapatamaz ve şaşırır. Sen de imiği budur der ve sağ elindeki kamayı onun kalbine saplarsın.'" Sözünün burasında Hancı kol kadar kocaman kamasını kınından çekip, soruyu sorana nasıl saplanacağını da göstermiş. Babamın ödü kopmuş. "Handaki Hancı mı daha ürkütücü idi, yoksa yolda karşılaşılması doğal sayılan ayı mı, anlayamamıştım" derdi.

Neyse, bitlenmeden Ankara'ya ulaşan babam, sonunda ordu adına kışlık kaput satın almak üzere görevlendirilmiş. İstanbul'la ilişkisi olan İngilizler ona yol göstermişler. Birinci Dünya Savaşı sona erdiği için İngiliz ve Fransızlar orduya aldıkları gençleri salıvermişler (eski deyimi ile askerleri terhis etmişler) ve kullanılmış ordu artıklarını da satışa çıkarmışlar. İngiliz arkadaşı hem adres bulmuş hem de telgraf çekerek Londra'nın Savoy Oteli'nde babam için yer ayırtmış. O dönemlerde Sirkeci'den kalkan Simplon Ekspresi dört gecede Le Havre Limanı'na varıyor, orada gemiyle karşıya geçiliyor ve sonunda aynı tren Londra'ya ulaşıyormuş. Durmadan sallanan vagonda alıştığı üzere ustura ile tıraş olamayan yarı uykusuz babam, Savoy Oteli'nin resepyonuna ulaştığında, bir karış tıraşlı adamın gösterdiği telgrafa bir göz atan otel memuru "Dites a vôtre Monsieur que sa chambre est prette" demiş. O yıllarda Savoy Oteli'nde geçer dil Fransızca imiş. Babam boynu bükük "Je regrette cette Monsieur est moi meme" diye yanıt vermiş. Yani adam babama, Beyefendiye bildirin odası hazırdır diyor, babamı uşak yerine koyarak; babam ise, üzgünüm, o bey benim diyor. Uzun lafın kısası babam odasına kavuşmuş ve dilediği gibi tıraş olup

üstünü değişince yemeğe inmek istemiş. Yine önünü kesmişler. Savoy Oteli'nin lokantasında akşam yemeği yemek için beyefendinin mutlaka smokin giymesi gerekir demezler mi?

Burada bir parantez açacağım. İngilizlerin bu etiket merakının ben de tanığı oldum. Belki yirmi yıl kadar önce aynı otelin barında kravatım olmadığı için bana da içki servisi yapmadılar. İpekli fularım yeterli olmamıştı. Çaresiz kalan babam odasına bir çorba getirtip o geceyi odasında geçirmiş. Zaten çok yorgun olduğu için erkenden yatmış. Ertesi sabah aç uyanan babam telefona sarılmış ve "Caffée Complet s'il vous plais" demiş. Aradan on beş dakika geçtikten sonra karnı guruldayan babam şöyle anlatırdı: "Dışarıda tanklar geçiyor gibi bir gürültü oldu. Ne oluyor dememe kalmadan odamın kapısı açıldı. Demir tekerlekler üzerinde ikişer katlı servis masaları odaya büyük bir gürültü ile sürüldü. Masalarda adeta bir kuş sütü eksikti. En az dört çeşit yumurta vardı. Haşlanmış, suda (çılbır gibi) pişirilmiş, sahanda ve alokok denildiği üzere üç dakika suda kaynatılmış! Başka tepsilerde çeşitli sosisler, kızartılmış baconlar, yine başka kaplarda İngilizlerin sevdiği porridge denilen sütlü kahvaltılıklar." Durumu izleyen babam hemen telefona sarılmış. İngiltere'de ona mihmandarlık yapacak Dikran Efendi diye biri varmış. Sabahın erken saatinde Dikran Efendi şaşırmış ama babam pişkin, durumu açıklamış ve "Çoluk çocuğu yanına al, gelin şu kahvaltının beraberce hakkından gelelim" demiş. Ardından babam şunları eklemeyi ihmal etmezdi: "Kim bilir, garsonlar bu müthiş kahvaltıyı benim tek başıma bitirdiğime nasıl şaşmışlardır."

İngiliz ordusundan artakalmış kaputlar gerçekten bir tüccarın deposunda bulunuyormuş. Önce malı gör-

müş babam, ardından İngiliz tüccar ile pazarlığa oturmuş. Sonunda (şimdi doğru sayıları anımsamıyorum) kaput başına altı şilingden otuz bin kaput için anlaşmışlar. Kaputlar İnebolu'da Türk makamlarına teslim edilecek. Adamlar sattıkları mal için fatura yazacaklarken babam müdahale etmiş ve "Eğer sizce mahzur yoksa kaput başına üç şilingden fatura istiyorum" demiş. İngiliz şaşırmış: "Genç adam, genelde senin gibiler devletlerinden fazla almak için yüksek fatura ister, bu ne demek oluyor şimdi?" Babam gülmüş ve açıklamış. "Ben buradan Paris'e gideceğim. Orada da kaput satın alacağım. Pazarlıkta İngiltere'den ucuza aldım deyip fiat kırdırmak istiyorum." Yaşlı İngiliz birden gülmeye başlamış: "Aferin sana. Akıllı bir genç imişsin. Üstelik sana kaput satacak olan benim yeğenimdir. Ona bir kazık atmış olmak beni eğlendirir." deyip babamın istediği gibi düşük bir fatura kesmiş. Yine bir parantez açacağım. Kurtuluş Savaşı'nı başlatmış Türkler aslında İngiltere'nin düşmanı. İstanbul işgal altında. Yine de İngiliz tüccar "Business is business" (ticaret ticarettir) diyor ve peşin para ile gelen düşmana askeri malzeme satmakta hiç tereddüt etmiyor. Nasıl Fransa'da benzer bir işi yürütmekte olan yeğenine kazık atmaktan da özel bir zevk alıyor ise! Doğrusu anlaması zor olaylar ve kişiler değil mi? Kaputlar kış gelmeden orduya ulaşınca çok sevinen Fevzi Çakmak, babama bir yazı ile teşekkür etmiş. Bu yazı sanırım rahmetli Ahmet Ağabeyim'de idi, şimdi herhalde oğlundadır.

Londra'da iyi iş yaptığına sevinen babam (herhalde iyi de bir komisyon kazanmakta idi) oradan ayrılmadan bir de Harrods denilen mağazaya gitmiş. Bir önceki mektubumda anlattığım piknik çantasının yanı sıra o dükkândan bir sürü lüks eşya satın almış. Örneğin on iki

kişilik Christofle çatal ve bıçak takımı gibi. Birkaç saat süren bu alışverişin sonunda babam alışkın olduğu üzere pazarlık etmeğe başlamaz mı? Harrods denilen büyük mağaza İngiltere'nin, hatta dünyanın en tanınmış ve en lüks mağazası. Doğru dürüst dil bile bilmeyen ama pazarlık eden bu adamı sonunda kat müdürüne çıkarmışlar. Satın alınan eşya oldukça büyük bir ödeme yapılmasını gerektiriyor. Babamın tatlı diline kanan kat müdürü yüzde on indirim yapılmasını kabul etmiş. Yine aşağı inmişler, bu kez tezgâhtar babamdan adres sormuş, onca eşyayı eline alıp götürmesine zaten olanak yok. Babam gayet sakin "Savoy Oteli'nde kalıyorum" deyince tezgâhtar az kalsın düşüp bayılacakmış. Çünkü Savoy Oteli o dönemde Harrods'dan da lüks sayılan bir otel. Adam o otelde kalıyor ve pazarlık ediyor!

Babam Muzaffer Halim Bey'in, mütareke döneminde (Ankara'ya gitmeden önce) kalkıştığı inanılmaz başka bir girişimi de atlamamam gerek: Annemle evlenebilmek için o yılların yabancı borçlarını yöneten ve adına IMF değil de Düyun-ı Umumiye denilen kurumda bir memuriyet bulmuş. Ancak evlendikten sonra babam bu memuriyeti fazla sürdürememiş. Babamın inanılmaz bir girişim gücü ve kendini satış kabiliyeti vardı. İstanbul işgal altında. Her şey karaborsada. Özellikle kesimlik hayvan bulunmadığı için İstanbul'da et fiyatları inanılmaz şekilde artmış. Memuriyetten ayrılmaya karar veren babam, çevresinde parası olan bir kısım tanıdıklarına projesini anlatmış. Her ne kadar Anadolu'da yönetimin kimde olduğu belirsiz ise de, hâlâ birçok ilimizde kesimlik hayvan vardır. Bu nedenle üzerine biraz nakit alan bir girişimci Anadolu'ya gidip kesimlik hayvan toplayabilir. İşte gördüğü bu düşe birkaç yakınını inandıran babam, beline sardığı para kemerine yerleş-

tirdiği altın ve kaymeler (kâğıt paralar) ile at sırtında İstanbul'dan yola çıkıp Antalya'ya kadar gitmiş. Oradan dönüş gezisi başlamış. Babam her vardığı yörede kesimlik hayvan arıyormuş. Örneğin Antalya'dan yola yirmi büyükbaş hayvandan olaşan bir sürü ile çıkmış. Yanına aldığı çobanlar ile Burdur, Dinar, Afyon, Kütahya yörelerinden sürüsünü yürütmüş. Oradan beş, şuradan on hayvan derken İzmit'e ulaştığında birkaç yüz büyükbaş hayvandan oluşan bir sürüsü varmış. Sürü İzmit'te iken, İstanbul'dan haber gelmiş. Rusya'dan gelen iki büyük yük gemisi ile çok sayıda kesilmiş hayvan gelmiş ve et fiyatları on katı düşmüş. Bu durumda sürüsünü doyurmak gücünü bile yitiren babam anında iflas etmiş. Kim bilir, onun ekmeğini aramak için Ankara'ya gidişinin bir nedeni de belki İstanbul'da yaşadığı bu olumsuz olaydı. Hemen eklemem gerekir ki babam kendi kuşağının yaşadığı olaylar karşısında ve özellikle işgal sırasında İstanbul'da tanık olduğu olaylar sonucu, eski bir deyim ile, iflah olmaz bir Cumhuriyet taraftarı idi. Şimdi bu mektuba son vermeden işgal dönemi ile ilgili bir öyküsünü daha anlatmak istiyorum:

Ankara ve Londra girişimlerinde başarılı olan babam Karaköy'de bir hanın en üst katında ufak bir yazıhane açmış. Böylece hem Ankara hem de Londra ile temas olanağını buluyormuş. Her sabah işine giderken Karaköy'de tüm binalara asılmış Yunan, Bulgar ya da İngiliz bayraklarını izler ve hep içlenirmiş. Nihayet Kurtuluş Savaşı sonuna gelmiş ve Türk ordusunun İstanbul'a geleceği duyulmuş. Babam tanıdığı bir Ermeni terzi ile anlaşmış, terzi önce korkmuş ama peşin paraya dayanamamış ve altı metre eninde on iki metre boyunda bir Türk bayrağını (ay-yıldız) babamın siparişi üzerine dikmiş. Babam kocaman bir bohça içine yerleş-

tirdiği bu bayrağı kimseye belli etmeden ofisine çıkarmış. İstanbul'u işgalden kurtaracak Türk güçlerinin ertesi gün geleceğini öğrenince babam o geceyi ofisinde geçirmiş, hanın Rum bekçisine bol bir bahşiş vererek desteğini sağlamış ve iki adam sabah ordu gelmeden büyük bayrağı hanın tepesine çıkartmış, adeta bütün alt katları kapatacak şekilde boydan boya asmışlar. Doğal olarak o gün diğer uyruklar kendilerine ait bayrakları asmaktan çekinmişler ve babamın bayrağı hepsini sindirmiş. Bu dev bayrak benim çocukluğumda köşkte dururdu. Birkaç kez, Cumhuriyet bayramlarında, anneannem bunun asılmasına izin vermişti. Dedemin balkonunun altından asılan dev bayrağın uçlarının yere birkaç metre kalana kadar indiğini hiç unutmamışımdır. Köşkün ön yüzü bu bayrakla kaplanırdı. Bu tür öykülerin günümüzün globalleşme (küreselleşme) akımları arasında oldukça modası geçmiş şeyler (ah şu dinozorlar!) olduğunun farkındayım ama yine de yazmadan edemedim.

Londra Anılarım ve Hilary Sumner Boyd

Bu kez gençliğimde, Londra'da başımdan geçen olaylardan söz etmek istiyorum: Hollanda'da bulunuyordum. Neden oradaydım, o başka bir mektup konusu. BBC'de bir spikerlik açık, kendini bir dene dediler. İki günlüğüne Londra'ya gittim ve işe alındım. Londra'da büyük bir eski konağı bozmuşlar, oda oda kiraya veriyorlardı. Önce bir arkadaşın odasında kaldım, bir hafta. Sonra onun eşi geldi Türkiye'den ve ben aynı konakta başka bir odaya geçtim. Bir arkadaş daha geldi Londra'ya ve ona da aynı konakta bir oda bulundu. En son gelen hepimizden akıllı çıktı ve bana bir teklif yaptı. Odalarımıza verdiğimiz kirayı birleştirirsek daha güzel bir apartman tutmak olası imiş. Dediği doğru çıktı. Biz iki delikanlı tek odalarımıza verdiğimiz para ile yatak odası, salonu, hatta penceresiz de olsa bir misafir odası bulunan bir apartmana taşındık. Türkiye'den getirmiş olduğumuz halı ve keçeler ile o penceresiz odayı bir tür "Şark Odası" bile yaptık. Eski konakta kalmış olan evli çift, kaldıkları odada yemek pişirmeye kalkmışlar, soğanlar yanınca odada yemek yapmak yasak olduğu için, hemen odalarını boşaltmaları istenmiş. Ne yapacaklar, gece vakti bizim apartmana taşınmışlar. BBC'de sabaha karşı ajans okuyor ve saat yediye doğru eve geliyordum. Yarı uykulu anahtarı çevirdim, kapı açılmıyor. Tam zili çalacakken arkadaşım kapıyı araladı. Bir yığın bavul ve paket, kapının ardında. Bizim yatak odasına evli çifti yerleştirmiş. Kendi salondaki ka-

nepeye uzanmış. Aradan iki gün geçti geçmedi, Cambridge'de okumakta olan başka bir arkadaş çıkageldi. "O kara cüppelerden sıkıldım, sizin Şark Odası beni idare eder" deyip yerleşti. İki buçuk odalı apartmanda üç bekâr, bir evli çift! Olacak gibi değil. Sonunda hepimizin birer odaya ödediği parayı birleştirdik ve hepimizin yerleşebileceği bir ev tuttuk. Yeni evimize Londra'nın merkezi tren istasyonu Viktorya'dan doğal olarak kırk dakikada ulaşıyorduk. Ne var ki sonuçta on odalı ve mükellef döşenmiş bir evimiz olmuştu. Yatak ve oturma odası şeklinde iç içe olan bir oturma grubunu evli çifte vermiştik. Eski sahiplerinin üç çocuğuna göre ayrılmış ufarak yatak odaları bizlere yetmişti. Ayrıca çatı katında üç tane stüdyo gibi ayrı çalışma odası vardı, her birimize bir oda! Uzaktı ama inanılmaz bir lükse kavuşmuştuk. Evli olan arkadaş memurdu. Her sabah erken bir trenle gidiyor ve akşam da dönüyordu. Benim BBC saatlerim oldukça ayarsızdı ama serde gençlik olunca her şeye katlanıyor insan. Pazarları köyün 1400 yılından kalma kilisesine gitmeye başlamıştık. İyi yürekli papaz bizleri doğru yola çağırmak umudu ile özel kavından şarap veriyordu.

Böyle rahata kavuşunca vaktimi değerlendirerek bir oyun yazdım ve bir yıl önce Amerika'ya gitmiş olan dostuma yolladım. Bir süre sonra Yale Drama School'dan bir yazı geldi. Beni kabul etmişlerdi. "Creative Drama" adını verdikleri bir kurs varmış. Bir tür oyun yazarlığı kursu imiş. Her yıl bu kursa üç ya da dört öğrenci alıyorlarmış. Okul aslında aktörlük ve diğer tiyatro meslekleri (ışıklandırmadan müziğe dek) için öğrenci yetiştiriyordu. Bir hafta kadar ayaklarım yere değmedi. Hep havalarda uçuyordum. Nihayet Amerika'ya gidecektim ve istediğim gibi tiyatro eğitimi görecektim.

Üstelik gönderdiğim oyuna bakarak beni almışlardı. Ardından başımı kayaya çarptım. Londra'da bir öğrenci müfettişliği vardı. Başındaki sorumlu kişiyi Kolej'den tanıyordum ve işlerimin kolay olacağını sanıyordum. Oysa pasaportumu isteyince (o yıllarda Londra'ya gelen öğrencilerin pasaportlarını müfettişliğe vermesi kuralı vardı, yoksa öğrenci paranız kesilirdi) rahmetli Turgut Bey nedenini sordu, Amerika'yı duyunca "Olmaz öyle şey, yeniden Ankara'dan izin alman gerek" dedi. Aman etme, falan filan. Bir yıl önce bir arkadaşımızı böyle izinsiz yollamış, Ankara usullere aykırı iş yaptı diye onu çok sıkıştırmış. Biz gençler bir araya geldik, kafa kafaya verip bir plan yaptık. Turgut Bey hepimizi sever. Kolej'de hocamızdı. Arada evinden kaçmaktan da hoşlanır. Hele o yıllarda İngiltere'de yiyecek maddeleri bile hâlâ karneye bağlı. Biz üç arkadaş iki haftalık kuponlarımızı bir araya getirirsek bir kuzu budu alırız, yanına biraz patates, derken iyi bir yemek olur. Papazdan da iki şişe şarap yürütürsek işimiz iş. Turgut Bey'i sarhoş edip beni yollamaya razı edeceğiz. Planımız işliyor gibi idi.

Kendisini hafta sonu için davet ettik. Sevindi ve gelirim dedi. Gece de bizde kalacaktı. Benim odamı onun için hazırlamıştık. Ben çatıda yatacaktım. Cuma akşamı saat yedi oldu, gelen giden yok. Sekiz, dokuz derken meraklandık. Hanımına telefon ettik. "Bilmiyorum, beşte ofisten çıkacaktı" dedi. Kadını da meraklandırmıştık ama başka çare yoktu. Telefonlar işledi. Sonunda Turgut Bey'i bir mahalli hastanede bulduk. Bize gelirken tekerleğin biri yerinden fırlamış, araba takla atmış ve adamcağızı hastaneye kaldırmışlar. En az üç ay alçılar içinde yatacakmış. Bırakın bana izin vermesi, işine gelmesi bile söz konusu değildi. Onun bir de ekono-

mi okuyan yardımcısı vardı. Onu da tanıyordum ama biz onunla atışmıştık. Şimdi bana yardım etmesi hiç olası değildi.

Bu öykünün bir de devamı var: Aradan belki otuz yıl geçti. Ben emekli olup yazarlığa soyunmaya karar vermiştim. Bana Yale'den kabul mektubu alan dostum Amerika'da yaşamaktaydı. Yazışıyorduk. Hava değişikliği iyi olur, burada büyücek bir evim var, istersen gel diye yazdı. Oraya vardığında bir işi çıktığı için evini bana teslim edip gitmek zorunda kaldı. Benimkiler de dahil, almış olduğu eski mektupları ayrı ayrı zarflar içinde saklamış. Bana zarfları gösterdi. "İstersen karıştır, belki çalışmana yararlı malzeme bulursun" dedi. O gittikten sonra yüzlerce zarfı açıp okudum. Beni en çok etkileyen, Londra'daki Eğitim Müfettişi'nin dostuma yazmış olduğu bir mektup oldu. Meğer adamın başı hakikaten belaya girmiş. Dostumun babası dönemin başbakanının yakını olduğu bilinen bir kişi idi. Turgut Bey bu yoldan kendisine yöneltilen usulsüzlük araştırmalarının durdurulmasını rica etmiş. Bu mektubu okumak beni yıllarca geriye götürmüştü. Çarklar hep dönüyor ve her şey yerine oturuyor.

Bütün bunlar yaşanırken biz Londra'da bazı hoş insanlar ile tanışmıştık. Kolej'de hocamız olan Hilary Sumner Boyd, Londra'ya gelmiş, bizleri aramış ve evimizi onurlandırmıştı. Bizi Chealsea'de misafir kaldığı eve davet etti. Chelsea o dönem bohem sayılan ve artistlerin mekân tuttuğu bir mahalle. Biz kendi başımıza oralarda dolanmıştık ama sokaklarda ve en çoğu bir köşebaşı birahanesinde birer bira içmiştik. Bu kez durum değişivermişti. Mr. ve Mrs. Gleadow, Hilary'nin gençlik arkadaşları. Bir de davet yaptılar. O gece Miss Kathleen Raine de gelmez mi! Adı yeni duyulmaya baş-

layan bir şaire ve kitabını okumuşuz. Bir de Rupert Doone diye yaşlı bir adam vardı. Gençliğinde bale yapmış, daha sonra yönetmen olmuş ve ünlü şair T.S. Elliot'un "Murder in the Cathedral" adlı manzum oyununu sahnelemiş. Gleadow'lara ilk gittiğim gün tanık olduğum bir konuşmayı burada aktarmak istiyorum. Benim Amsterdam'da yaşamış olduğumdan söz edilince Mrs. Gleadow "Ah, Amsterdam, ne tatlı günler geçirmiştik o kentte" dedi, kocasına. Adam gayet soğuk "Sevgilim ben hiç Amsterdam'da bulunmadım!" demez mi! Kadın hiç bozulmadı ve "Peki ben kiminle gitmiştim o kente, Hilary acaba seninle mi gitmiştik?" Hilary güldü ve "Vallahi ben Amsterdam'a gittimdi ama seninle olduğumu sanmıyorum". Yaşım daha yirmibir, bıçaklar çekilecek, kan dökülecek diye bekliyorum. Oysa Mrs. Gleadow "Aman zaten yıllar önce idi" deyip lafı değiştirdi ve "Sen sevdin mi o kenti?" diye bana bir soru yöneltti ve kimse konuşulanların (ya da bana garip gelen şeylerin) üzerinde durmadı.

Bu hoş insanlar ile ilişkimizi sürdürüyorduk. Herhalde onlar da bizim gençliğimizden ve misafirperverliğimizden hoşlanmışlardı. Bu arada benim Amerika'dan "acceptance" aldığım duyuldu ve oyunumu merak ettiklerini söylediler. Bir hafta sonu bizde yine güzel bir yemek yapıldı ve arkasından salonda oturduk ve ben yazdığım oyunu başından sonuna okudum. Hoş insanlar, gıklarını çıkarmadan dinlediler. Okumam sonuna varınca ilk olarak Kathleen Raine saldırdı: "Doğulu genç, kader her şeyin üstünde olur mu? Bilinmeden işlenen günah nasıl günah olmaktan çıkar. Kadercilik bu kadar ileri götürülür mü?" Oyunumu Dede Korkut masallarından almıştım. Alas Hatun bir savaşta kocasını ve oğlu ile kızını kaybeder. Hatun çocuklarının sağ olduğu

inancı ile otuz yıl tüm Asya'yı dolanır. Sonunda kolundaki dövmeden oğlunu tanır. Genç adam bir kentin sultanı olmuştur. Saraya giderler ve sultanın eşi ve çocukları ile de tanışır Alas Hatun. Ne var ki tanıştığı kızın taşıdığı bir kolye onun da kendi kızı olduğunu belli eder. İki çocuğu kim olduklarını bilmeden evlenmiş ve çocuk sahibi olmuşlardır. Alas Hatun onların günahını açığa vurmak yerine o gece kendi canına kıyar ve gençlerin saadetini bozmaz. Mr. Gleadow ise olaya başka bir yönden yaklaştı: "Dayandığın Dede Korkut öyküsünün aslını aramalısın. Senin kullandığın öykü Türkler Müslümanlığı kabul ettikten sonra yeniden ele alınmış olabilir. Eski Türkler doğaya taparlardı ve Gök Tengri'ye taptıkları sırada belki bu öykü daha değişik bir şekilde yazılmış olabilir" dedi. Yaşlı Mr. Doone ise "Böyle tok karnına dinleyerek bir oyunu değerlendirmem olası değil. Kabul edersen oyunu bana ver. Hafta içi telefonlaşalım. Bana gelirsin baş başa konuşuruz." dedi. Sevinçle teslim ettim, ardından hafta arasında telefon ettim. "Perşembe günü 16:00'da gel" dedi. Bana çok aklı başında öğütler verdi. Özetle, "Her yazarın bir dili olması gerekir, sen ana dilin Türkçe olduğuna karşın oyununu İngilizce yazmışsın. Gayretini takdir etmemek mümkün değil, gel gör ki sen İngiliz İngilizce'si ile Amerikan İngilizce'sini, farkına bile varmadan karıştırıyorsun. Dolayısı ile her şeyden önce kullanacağın dil konusunda bir karara varman gerekiyor. Eğer İngilizce yazmak istiyorum dersen, hemen o oturduğun evden (ve Türk arkadaşlarından) ayrılman, bir İngiliz kızı ile yaşamaya başlaman (evlenmen de gerekmeyebilir) ve artık sadece İngilizce konuşan ve yazan bir adam olman gerekir. Unutma, iyi yazarlar başka dillere çevrilirler. Türkçe'den ayrılmak istemiyorsan, memleketine dön ve

Türkçe'ni ilerlet. İyi şeyler yazarsan, hiç merak etme, elbet seni çevirecek birileri çıkar." demişti.

Bu arada o akşam yemeği sırasında tanık olduğum ve beni çok etkileyen başka bir olayı da anmak istiyorum. Bizim kiralık evi Hindistan'da görev yapmış bir asker yaptırmış. Salonumuzda bir kuyruklu piyano ve yanında nerdeyse belimize gelen kocaman mavi bir Çin vazosu vardı. Kıymetli olduğundan korkmuş ve piyanonun arkasına yerleştirmiştik. Birinin dikkatini çekti ve Mr. Doone'a "Sen bunlardan anlarsın" dediler. Adam gayet sakin "Bu 'Han Sülalesi' döneminde yapılmış bir vazoya benziyor. Benim o dönem vazoları hakkında fazla bilgim yoktur." demekle yetindi. Hepimiz ne güzel filan diye konuşuyorduk. Bir süre sonra öğrendim ki Mr. Doone başka bir Çin sülalesi zamanında yapılmış porselenler üzerine iki kitabı yayımlanmış bir adammış!

Amerika'ya gidemeyeceğim belli olunca, yaşlı İngiliz'in öğüdünü dinledim. BBC'de çevirmenlik yaparak hayatımı kazanmak bana cazip gelmemişti. Tam ayrılmayı düşünürken yönetimden haber geldi, bana üç yıllık bir kontrat teklif ediyorlardı. Yine düşündüm. Her gün haber çevirileri yapmak ve yaptığım çevirileri mikrofonda okumak önceleri zevkliydi ama giderek tekdüze bir iş haline gelmişti. Verilen para ile rahat bir yaşamım olmayacaktı. İngiliz'in dediği gibi yarı Türkçe yarı İngilizce konuşan bir muhit içinde yaşayacaktım. Sonunda memlekete dönüp önce askerliğimi yapmaya karar verdim. Yedek subaylığım Ankara'da geçti. Bir yandan *Zafer* ve *Pazar Postası* gibi gazetelerde izlediğim oyunlar ile ilgili eleştirilerim yayımlanıyordu. Hoş bu gazetelerin hiçbiri bana telif hakkı ödemeye yanaşmamıştı. "Alas Hatun" oyunumu bu kez Türkçe olarak

adeta yeniden kaleme aldım ve Ankara Devlet Tiyatrosu'na gönderdim. İki ay sonra bir yanıt geldi. Beni en çok rahatsız eden, verilen yanıtta "Yunan Tragedyalarını anımsatan oyununuz gösterime alınamayacaktır" denilmesi olmuştu. Belli ki okuyan kimse, kaderci İslam yaklaşımı ile Yunan günah anlayışı arasındaki uçurumdan habersizdi. Üstelik mektubun altında Muhsin Ertuğrul'un imzası vardı. Kendimce büyük hocayı hemen savundum, oyunu mutlaka başkası okuyup bu yazıyı da o yazmıştı ve Hoca da okumadan imza etmişti. İyi de Devlet Tiyatrosu yöneticileri de bu yaklaşım sorunundan habersiz idi iseler, ben derdimi kime anlatacaktım.

Askerlik sona erince kendime Ankara Radyosu'nda bir memuriyet bulmuştum. Komik bir maaş ödüyorlardı. İşim yine çevirmenlik idi. Bu işi yapacak idi isem neden Londra'da kalmamıştım. Üstelik evlenmeye de kalkmıştım. Kayınpederim olacak zat Ankara'ya geldi ve bana iki iş imkânı önerdi. *Yeni İstanbul* gazetesinde çalışmaya başlayabilirdim, sahibi dil bilen gençleri yetiştirmeye hevesli imiş. İkinci olasılık da yeni kurulmuş bir sigorta şirketinde çalışmaktı. Şirketin Kolej mezunu genel müdürü "Eğer bir meslek edinmek için çalışmaya razı ise onu yetiştiririm" demiş. Bir süre düşündüm. Gazeteciliğe girmekten çekiniyordum. İstediğim gibi yazı yazmaya olanak bulamayacaktım. Babıâli ile olan ilişkilerim hep ters sonuçlar vermişti. Eski deyimdir: "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe" deyip sigortacılığa başladım. Ankara Radyosu'nda elime ayda 141 lira geçmekteydi. Genel Sigorta'da maaşım 400 lira olmuştu. İşte böylece, kısa da olsa, yaşamıma yön veren bazı olayları özetlemiş oldum. Mektubumun başında değindiğim üzere Hollanda öykülerimi de ayrı bir mektup konusu yapacağım.

Amsterdam Günlerim

1946 yılı Haziran ayında Robert Kolej'den mezun oldum. Kendimi yaşama atılmaya hazır sayıyordum. Kolej dergilerinde yazılarım yayımlanmış, okul gösterilerinde birçok kere rol almıştım. Yeni ve "garip" sayılan Orhan Veli'nin şiirlerinden örnekler koyarak o dönemde "inşat müsabakası" denilen şiir yarışmalarında derece almıştım. Ne var ki Dünya Savaşı sona ermesine karşın yurt dışına çıkılması hâlâ çok zordu. En büyük ağabeyimiz savaştan önce gidip yedi yıl kaldığı Amerika'dan dönmüş ve hemen askere alınmıştı. Her Türk gencinin kaçınılmaz kaderi zorunlu askerlik yapmaktı. Kolejden mezun olunca mutlaka bir yüksek okula kaydımı yaptırmak gereği ortaya çıkmıştı. Edebiyat okumak istiyordum ama İngiliz Dili ve Edebiyatı Fakültesi'ne gittiğimde derslerin çoğunun Türkçe okutulduğunu görmüştüm. Sonunda dostlarımın desteği ile askerlik görevimi ileriye atacak şekilde Hukuk Fakültesi'ne kaydımı yaptırmıştım. Hukuk okumaya hiç gönlüm yoktu ama yurt dışına çıkana kadar askerlikten kurtulmanın tek yolu bu olmuştu. Boş zamanlarımda bir roman yazdım ama basacak bir yayınevi bulamadım. Babam benim aylak gezmemden çok şikâyetçi idi. Aslında haksız da sayılmazdı. Ne yapacağımı bilmez şekilde dolaşıp duruyordum. Bir kısım yazarlar ile tanışma olanağını bulmuştum. İstanbul'un ilk resim galerisi "Maya"da toplantıları izlemeye başlamıştım. Sait Faik ile tanışınca dünyalar benim olmuştu.

Bir gün Babam beni yazıhanesine çağırdı. Ağabeyim Nezih Amerika'dan İş İdaresi okumak üzere "acceptance" getirtmişti. Babam benzer şekilde aklına uygun bir okula yazılırsam ne yapıp yapıp beni de Amerika'ya yollayacağını söyledi. Ben "Yazar olmayacaksam başka eğitim istemem" dedim. Bunun üzerine Babam bana ikinci bir öneride bulundu. Kendisi Hollanda Gemi İnşaat Şirketleri'nin Türkiye temsilcisi olmuştu ve Denizyolları'na sanırım beş yeni gemi yaptırılacaktı. Babam bana şöyle dedi: "Madem okumak heveslisi değilsin, seni Hollanda'ya gönderebilirim. Orada bu gemi inşaat işinde pratik yaparsın. Belki aklın başına gelir ve orada tahsilini tamamlarsın, oradaki tanıdıklarım sana destek olurlar, böyle bir deneyim hoşuna gider mi?"

Ülkeden çıkmak ve özellikle dış dünyayı tanımak için balık yağı iç deseler razı olurdum. Nezih, Pan American şirketinde bir süre çalışmıştı. Onun aracılığı ile biletler alındı. Önce Londra'ya indik. İki gece kaldık. Kaldığımız otele gelen iki arkadaşımızın cebimden çıkarttığım çikolatalara aç kurtlar gibi saldırdığını görünce şaşırdım. Meğer oralarda yiyecek maddeleri hâlâ karneye bağlı imiş. Oradan Amsterdam'a uçtuk. Nezih de benimle geldi. Bir anlamda beni Hollandalı'lara teslim etti. Bizi alanda biz yaşlarda bir genç karşıladı ve "Önce kalacak bir yer bulmanıza yardım edeyim" dedi. Bu işin öyle basit olmadığı çabucak ortaya çıktı. Hem kolayına yer bulunmuyor hem de kalacak genç adamın Türk olduğu anlaşılınca kapı yüzümüze kapatılıyordu. Bizimle gelen Hollandalı da bu işe şaşırmıştı. Sonunda bir hanım ile uzun konuşmalardan sonra anlaşma sağlandı. Bir gece ağabeyim ile aynı odayı paylaşacaktık. Ertesi gün o ayrılacak ve ben yalnız kalacaktım.

Hollandalı gitti. Biz odamıza girdik. Temiz bir yer.

Kadın biraz söylenerek bir yer yatağı getirdi. Bu arada ben sıkışmıştım. Bir katta üç oda ve ortak bir tuvalet var. Kenefe girdim, rahatladım. Ardından sifonu çektim, işlemedi, yani su akmadı. Baktım sifonu çekecek olan zincir yerinden çıkmış, bu yüzden sifon boşalmıyor. Sifonu çekmeden çıkarsam, kadın büsbütün kızacak; yabani Türk, sifon çekmesini bile bilmiyor diyecek arkamdan. Ne yapmalı? Tuvaletin üstüne çıkayım ve sifonun zincirini yerine yerleştireyim dedim. Demez olaymışım. Ayağım kayınca tutunayım dedim, sifon kovasına el atınca yerinden çıkmaz mı! Sular başımdan aşağı döküldü. Kenefin içi olduğu gibi dolu ama odayı su bastı. Düşen sifon kovası musluğu da kırdı. Ben dehşet içinde odamıza kaçtım. Patırtıya kadın koştu, dışarıda bir vaveyla koptu ki deme gitsin!.. Kadın laf anlamıyor. Hasar müthiş. Hem sonra anladık ki harp sona ermiş ama pek çok malzeme karaborsada imiş. Bizi misafir eden ünlü gemi yapımcısı ailenin adı ünlü olmasa kendimizi karakolda bulabilirdik. Adamlardan yardım istedik. Genç adam geri geldi. Kadını susturdu ve bizim adımıza bir sürü para ödedi. Hollanda'ya tam bir giriş yapmıştım. Akşama fabrikatörün evine gittik. Hikâyeme hepsi katıla katıla güldüler.

Ertesi sabah sekizde işyerine gel dedi fabrikatör. Nezih ertesi günü Amerika'ya uçuyor. Ben sabah altıda kalktım. Sora sora şantiyenin yerini buldum. Fabrikatör çoktan işbaşı yapmış. "Bak seni bir ekibe vereceğim. Ekip başı biraz İngilizce biliyor. Pratik uygulamaya başla bakalım." dedi ve beni bir amele başı ile tanıştırdı. Artık çalışmaya başlamıştım. Halim biraz komik. Boynumda kravat filan. Bir grup işçi ile bir motora bindik ve kocaman bir gemiye tırmandık. Bir vinç söküldü. Benim halime acıyan amele başı, yarım yamalak

İngilizcesi ile akşam gidip uygun giysiler almamı önerdi. Öğleden sonra bana izin verdiler, dedikleri mağazaya gidip kendime işime uygun giysiler aldım. Üç gün sonra da bir bisiklet. Ömrümde ilk kez gözümle görüp anladım ki koşullar kötü olunca hangi ırktan olursa olsun insanlarda terbiye kalmıyor. Savaştan yeni çıkmışlardı. Kentte genel ulaşım aracı tramvaydı. Ancak yeterli araç yoktu. Uzun kuyruklar oluşuyor ve insanlar birbirlerini itip kakıyordu. Bundan kurtulmanın en güzel yolu bir bisiklet edinmekti. Öyle yapınca itişmekten kurtulmuştum ama sabahın altısında ellerim bisikletin gidonuna yapışıyordu. Haydi bir kalın eldiven al. Çok kısa sürede yurt dışına çıkmış olmanın helecanı geçmiş ve benim halim ne olacak der olmuştum. Hollanda dilini öğrenmek hiç kolay değildi. Ressam Van Gogh'un tabloları hangi müzede diye sormuş ve doğru dürüst yanıt alamamıştım. Meğer onların dilinde G harfi H okunurmuş. Sonunda buldum. Boş saatlerim onun müzesinde geçer oldu. İşte bu sıkıntılı günlerimde Londra'da bulunan bir dostum bana BBC'yi önerdi. Hemen başvurdum. Birkaç günlük izin alarak Londra'ya gittim. Bir tür sınav yaptılar. Asıl önemli olan sesimin mikrofona uygun olması imiş. Dil bildiğim hemen belli olmuştu. Sesim uygun çıktı. Amsterdam'a döndükten iki hafta sonra Londra'dan haber geldi. Bana üç aylık bir deneme kontratı vereceklerdi. Çalışmam beğenilirse kontrat uzatılabilecek ve daha uzun süreli çalışma izni çıkarılacaktı.

Biraz sıkıntılı oldu ama o güne kadar bana babalık etmiş olan fabrikatöre gidip durumumu anlattım. Gemi inşaat mühendisi olmam olası değildi. Altı ayda daha Felemenkçe'yi bile sökememiştim. Londra'da bana daha uyan bir işte çalışacak ve geleceğimi belirlemeye

çalışacaktım. Yaşlı adam aslında benim sorumluluğumdan kurtulduğu için içinden sevinmişti. Durumu babama yazacağını söyledi ve hesabımı kesti. Bir daha da onlarla karşılaşmadım. Yıllar sonra Amsterdam'a birkaç kez gittim ama şantiye kapanmıştı ve aile ile ilişki kurmam olası olmadı. Amsterdam'da bir şantiyede amele olarak çalışma serüvenim altı ayda sona ermişti.

Amsterdam'da yaşadığım bazı olayları da anlatmak istiyorum: Daha önce de sözünü ettiğim gibi şantiyede beni yanına verdikleri grup şefi ile giderek ahbap olmuştuk. Adam bir hafta sonu beni evine, yemeğe çağırdı. O akşam davete gitmeden kendi kendime düşündüm. Adam bir amele başı. Bütün gün yağlı makineleri söker takar. İşine hepimiz gibi bisikletle gelir. Kendi aralarında amele ağzı garip bir Amsterdamş (o kentin argosu) konuşurlar. Neme gerek, ben ihtiyatlı olayım dedim. Kaldığım otelden çıkınca önce meydandaki çiçekçiye uğrayıp bir demet gül aldım. Adamın evine vardığımda, bunu yaptığıma da çok sevindim. Evet, bir sıra benzer evden birisi idi ama içeri girince bizde pek çok orta halli kişinin evinden daha şık bir yer ile karşılaşmıştım. İki katlı bir ev. Adamın iki çocuğu, çocukların oyuncakları falan, hani filmlerde gördüğümüz evler gibi. Evin hanımı getirdiğim çiçeklere teşekkür etti ve hemen bir vazoya yerleştirdi. Dayanamadım, yarım yamalak sordum. Adam anlattı: Oturduğu evi yirmi beş yıl taksit ödemek kaydı ile almış. On beş yılı dolmuş. Kira gibi taksit ödüyormuş. Belirli bir işte çalışan her yurttaş bu kredi olanağından faydalanabilir dedi. Kendi ülkemi düşündüm ve içim eridi. Bizde daha gecekondu uygulaması bile başlamamıştı. Adamlar hemen önlem almışlar ve en fakirlere göre toplu konut sistemleri geliştirmişler.

Az önce kaldığım otelden söz ettim. Aslında kaldığım yer Hollanda dilinde A.M.V.Y. denilen ve Amerika'da Y.M.C.A. diye bilinen ve bizim dilimizde "Genç Hristiyan Gençler İçin" adı altında kurulmuş bir tür hizmet işletmelerinden biri idi. O kadar ki ilk başvurumu yaptığımda işletmenin müdiresine "Ben Hıristiyan değilim, umarım bir sakınca görmezsiniz" demiştim. Kadın da "Başka dinlere saygımız vardır" deyip bana bir oda vermişti. Adeta bir otel gibi olan bu yerler bir tür vakıf işletmeleri olarak son derecede ucuzdur. Benim şansım vardı. Burada bir yer bulunca Amsterdam'da hem daha rahat yaşar oldum hem de benim gibi gençler ile tanışır oldum. Otelde kalan bir genç kendisine Türkçe dersleri vermemi istedi. Çalıştığı firma Türkiye'den tütün alıyormuş. Bizim yazım kuralları öylesine fonetik ki, arkadaşım bir ay sonra bana gelen Türkçe gazeteyi yüksek sesle okur olmuştu. Kendisi ne seslendirdiğini anlayamasa da ben onun dediklerini anlayabiliyordum. Yine otelde kalan bir Fransız genci ile ahbap olmuştuk. Bir ara Almanya'ya gideceğinden bahsetti. Daha sonra gördüğümde gezisinin nasıl geçtiğini sordum. Bana çok ilginç iki öykü anlattı. İkinci Dünya Savaşı sırasında biz İstanbul'da rahatça okula giderken Avrupa'da neler yaşandığını ve o dönem ülkeyi yöneten İsmet Paşa'nın biz gençlere ne büyük bir nimet sağladığını örnekleri ile ortaya koyan bu öyküleri anlatmadan geçemiyorum:

Fransız gencin yaşı otuzu aşmıştı. Alman işgali sırasında Fransa'da bir yeraltı grubunda Almanlara karşı gerilla savaşı yapmış. Bir gün bir tren garını bombalamışlar. Arkalarını kollayarak kaçıyorlarmış. Bir köşeyi dönünce bir Alman subayı ile karşılaşmış. Aralarında en çok beş metre varmış. Her ikisinin elinde dakikada

bilmem kaç kurşun atan otomatik tabanca var. Bir an duralamışlar. Bakışmışlar. İkisi de arkalarını dönüp geldikleri yere dönmüş. "O Alman subayını bulmak isterdim. Okumuş bir adamdı. Durumun ikimiz için de umutsuz olduğunu anladı ve geri dönmeyi yeğledi", diye anlatmıştı Fransız dostum. "Peki, bu kez Almanya'ya gittin, o adamı bulabildin mi?" diye sorduğumda güldü. "Bulamadım ama çok daha acı bir olay yaşadım" dedi ve anlattı. Bir akşam Hamburg'da oteline yürürken bir kadın yolunu kesmiş. Mükemmel bir Fransızca ile bir paket sigara karşılığında onunla yatabileceğini söylemiş. "Kadının soylu bir kişi olduğu her halinden belli idi, cebimdeki paketi verip kaçtım" diye anlatınca Fransız dostum, kendimden utandım; savaşın ne kadar kötü olduğuna bir kez daha inandım.

Kaldığım otelde saçlarının yarısı bembeyaz bir başka genç vardı. İster istemez ilgimi çekmişti. Hoş, tanımadığım birine bu tür bir şey sorulmaz ki. Otelin önündeki meydanda gençlere ucuz bira ve sosis pazarlayan bir "cafe" vardı. Otelde her akşam yemeğinde sunulan haşlanmış patatesten bıkanlar soluğu burada alırlardı. Saçının yarısı beyaz olan gençle karşılaştık orada. Ona bir bira ikram ettim, ardından bir de "Jenefer" dedikleri bir tür "gin" ikram edince biraz açıldı. İkinci birada başından geçenleri anlattı: Alman işgali sırasında 15 yaşına varmış gençleri bile askere almaya başlamışlar. Annesi ile babası, evlatlarını saklamak için üç katlı evlerinin ikinci ile üçüncü katı arasındaki tavana bir delik açmışlar. Oğulları bu mezar gibi yere ancak sığabiliyormuş. Üstüne de yatak konunca gizlenme tamam oluyormuş. Birkaç kez Almanlar gelip oğulları nerde diye sormuşlar. Çocuğu yatağın altına yerleştiren anababa "İsterseniz buyurun bakın, oğlumuzu köydeki bü-

yükannesine yolladık" diyorlarmış. Eve giren Almanlar kimseyi bulamayınca giderlermiş. Artık ailece sokağı izler olmuşlar. Alman askerleri sokakta görününce hemen oğlan gizlenme yerine giriyormuş. Yine bir gün Almanlar gelmiş ama bu sefer "arama yapmayacağız, evinizi işgal ediyoruz" demişler ve çocuğun altında gizlendiği yatağa bir Alman subayı yatar olmuş. Askerler her sabah sokakta toplanıp görevlerine gidince babası hemen yatağı çekiyor, oğlan önce banyoya koşuyor, anası karnını doyurunca da yine mezarına girmeye hazır oluyormuş. "Öyle dar bir yerde idim ki, sırtımı dönme imkânına bile sahip değildim. Nasıl yattı isem öyle kalmam gerekiyordu" diye anlattı genç adam. Bir gece İngiliz uçakları bombardımana başlamış. Almanlar korku ile savuşmuşlar. Yanlarındaki ev isabet almış. Babası oğlunu, güç bela saklandığı delikten çıkartmış. "O sabah saçlarımın yarısının bembeyaz olduğunu gördüm. Savaş sırasında boya nerde. Giderek bu halime alıştım. Şimdi yaşamımı sürdürmeye çalışıyorum. Ölmediğime şükür etmekten başka çarem yok." Öyküsünü öğrendikten sonra birkaç gece garip uykular gördüğümü itiraf etmem gerekir. Neler yaşamışlar!

Londra'ya geldikten sonra bu olayın çok daha değişik bir türüne rastlamış ve şaşırmıştım: Londra'da en güzel toplutaşıt sistemi olan iki katlı otobüslerin üst katında sigara içilmesine izin verilirdi. O yıllarda sigaranın sağlığa zararlı olduğu bilinse de böyle bir şeyin lafı edilmezdi. Yine otobüsün üst katında bir yerden bir yere giderken, sokağın iki yanında kocaman ilan panoları olduğu ilgimi çekti. Biraz dikkat edince panoların ardında evlerin damlarını gördüm. Durum merakımı uyandırmıştı. Evinin sokağa bakan yönüne ilan panosu konulmasına kim razı olur? Tanıdığım bir İngiliz'e

sordum. Adam içini çekti: "Başka sefer oradan geçerken biraz daha dikkatli bak. O ilan panolarını belediye özellikle koydurttu. Arkadaki evler gözükmesin diye. O evlerin hepsi Alman bombardımanlarında zarar gördü. İçlerinde kimse oturmuyor. Bu çirkin manzara gözler önünden kalksın diye Londra Belediyesi o panoların konulmasına izin verdi."

Avrupa'da yaşadığım iki yıla yakın dönemde rastladığım olayları burada kesiyorum. Gerisi başka mektuplara.

John Murray ve Cathleen Raine

"Felek ağlarını örer" diye bir deyim vardır, hiç duymuş muydun? Bu mektupta sana, aradan yarım yüzyıl geçtikten sonra yer alan buluşmaların öyküsünü anlatmak istiyorum. Yanılmıyorsam 1986 yılında idi. O kış Antalya'nın Çıralı Köyü'ndeki evimi bitirip içine yerleşebilmiştim. Orman işletmesinden sedir (o yörede bu ağaca katran deniliyor) kütükleri satın almış, Elmalı'daki taş ocaklarından granit getirtmiş, sonunda evime yerleşmiştim. Sanırım ömrümde ilk kez kendi evim oluyordu burası! Telefon yoktu ama otomobile takılan bir sistem ile çevremle ilişki kurabiliyordum. Bahara doğru Şebnem (Selışık) telefon etti. Antalya üzerinden araba ile Göcek'e geçeceklermiş. Yanlarında bir İngiliz dostları varmış. "İkinizin birbirinizden hoşlanacağını sanıyorum, müsaitsen uğrayacağız" dedi. Çok sevindim.

Geldiler. Evimde İngiliz cini ve bahçemden taze kesilmiş limon ve "lime" bulunması yaşlı İngiliz'in hoşuna gitti. İngiltere'nin köklü yayınevlerinden birinin yöneticisi. Adam ister istemez kitaplığıma bir göz attı. Birden hayretle seslendi. Bir kitap bulmuştu. *"The Gardener who saw God* adlı bu kitabı ben yayımlamıştım. Bu kitap ile Antalya'da karşılaşacağım hiç aklıma gelmezdi" dedi ve öyküsünü anlattı: Kitabın yazarı yarısoylu bir İngiliz imiş. Annesinin önemli çiçek seraları varmış. Kitapta, her yıl Londra'da yapılan Chelsea Flower Show'da sosyetik kadınların konuşmaları yolu ile Zen Budizm'e uzanan diyaloglar yer alıyor, çiçek sergi-

sinde gezinen insanların sözleri ile bilinçaltı düşünceleri birbirine karışıyordu.

Meğer yazarın tek eseri imiş. Bundan sonra başka kitap yazmamış. "Çok ısrar ettim. Yazdıkların beğenildi, devam etmelisin" diye yakardım. Ne dedimse dinlemedi. Amerika'ya göç etti. Amerikalı 'Yeni zenginlere karnıbahar ya da patlıcan şekilli evler inşa ediyorum. Bol para kazanıyorum' diye yazmıştı." Sonra adamın izini kaybetmiş.

Bu kitabı benim okumuş olmam aramızda bir yakınlık doğmasına neden olmuştu. Kartını verdi, Londra'ya yolum düşer ise kendisini aramamı söyledi. Bu arada laf lafı açtı. Yaşlı İngiliz, iki yıldır değişik dillerde atasözleri araştırması yaptığını anlattı ve kendisine Türk atasözlerinden örnekler bulmamı rica etti. Ona Robert Kolej'de öğrenci iken bir öğretmenin (toprağı bol olsun, Prof. Charles McNeal) bize karşılaştırmalı atasözleri uygulaması yaptırdığını anlattım. Çok ilgilendi. Onlar gittikten sonra hemen bir kısım atasözleri topladım, hem aynen çevirilerini hem de anlamlarının İngilizce açıklamalarını yapıp yolladım. Hemen yanıt verip teşekkür etti ve bana bazı Çin atasözlerinin İngilizce çevirilerini yolladı.

Kısmetmiş, o kış Londra'ya gittik. Hayat arkadaşım Şen Hanım ile telefon edip Mr. John Murray'ın yayınevine gittik. Eski yayınevi artık şehrin göbeğinde bir merkez haline gelmiş. Asıl yayınların yapıldığı yer kentin dışına taşınmış. Mr. Murray bizi çok sıcak karşıladı. Salatalık ve beyaz peynirli sandöviçler ve cin ikram etti. Kendi de çoktan içmeye başlamıştı. Sonra birlikte yemeğe çıkacaktık. Bizi özel (sanki bir müze idi) odasına aldı. Şöminenin üzerinde duran pipo meğer Lord Byron'a ait imiş. "Bu yayınevi üç B ile ünlüdür" dedi,

"Lord Byron, Browning ve Betjeman!" Bu sonuncu, savaş sonrası "Kraliçenin Şairi" (Poet Laurate) ilan edilmiş birisiydi ve Mr. Murray şairin son yazdığı ve kendilerinin yayımladığı bir kitabı bize armağan etti. Dediğim gibi, kısa içki ziyaretinden sonra birlikte yemeğe çıkılacaktı. Ben izin alıp tuvalete gittim. İçinde bulunduğumuz bina dört katlı eskiden kalma bir yer. Tuvalet en alt katta. Onlar da aşağı inerlerken yaşlı Murray sendeler gibi olmuş. Şen, adamın koluna girince sevinen adam "Peki sen kimsin, anlatsana bana" deyince Şen de gülerek "Ben onun 'girl Friday'iyim" demiş. Mr. Murray bu espriden öylesine memnun olmuştu ki ondan sonra her yazdığı mektupta "his girl Friday"e selamlarını iletir oldu.

Yemekte bir fırsatını buldum ve gençliğimde tanıştığım şaire Kathleen Raine'i sordum. Artık epey yaşlanmış olmalıydı, belki de ölmüştü, en azından ben izini kaybetmiştim. Mr. Murray ilgilendi, eski öykülerimi anlattırdı. "Çok yaşlandı ama hâlâ yazıyor, son yıllarda transandantal dünya ile ilgilenmekte, hatta kendi yönettiği bir dergi de çıkarıyor. Daha iki ay önce o ak saçlı hanımefendinin yanında oturdum, bir toplantıda" dedi. "Bana telefonunu bulur musun?" dedim. Hemen defterini çıkardı, baktı, bulamadı; bunun üzerine ayrı bir not yazdı, "Yemekten sonra sekreterime veririm seni arar" dedi ve benim kaldığım yerin telefonunu da aynı nota kaydetti. Ardından güldü, "Çok yaşlandım. Böyle şeyleri yazıya dökmezsem unutuveriyorum" dedi.

Daha sonra beklemediğimiz bir şekilde kendi geçmişinden söz etti. Meğer gençliğinde asıl soyadı "Murray" değilmiş. Son Mr. Murray'ın hep kızları olmuş. Yaşlı adam aile adının devamını istediği için damadından rica etmiş ve bizim tanıdığımız damat mahkeme yolu ile

adını Murray yaptırmış. Neyse, evlilikleri sonucu iki oğulları olduğunu ve firmanın da adı olan Murray soyadının şimdilik güvence altında bulunduğunu anlattı.

Ertesi sabah sekreteri telefon etti. Miss Raine telefonun verilmesine izin vermiyormuş. Yabancıların kendisini rahatsız etmesinden sıkılıyormuş. "Ancak evinin adresini buldum ister misiniz?" deyince hemen yazdım. Bizim kaldığımız yere yakındı. Öğlene doğru yürüyerek kapısına gittik. Kapıyı çaldım. Bembeyaz saçlı bir hanım açtı kapıyı ve karşısında tanımadığı birilerini görünce şaşırdı. "Sizler BBC'den gelmediniz mi?" Ben hemen durumu açıkladım. Telefonunu bulamadığım için kapısına geldiğimi ve telefonunu verirse eve gidip telefon ile müsait bir gününü soracağımı açıkladım. Biraz duraladıktan sonra yıllar önce tanışmış olduğu Türk gencini anımsadı. Çok sevindi. Tamam deyip telefon numarasını yazdırdı. "Bugün BBC'den geleceklerdi. Onlar geldi sanarak kapıyı açtım, yoksa tanımadıklarıma kapımı açmıyorum" dedi. Kapıdan ayrıldık. Öğleden sonra telefon ettim. İki gün sonra beni çaya davet etti. Ne yazık ki Şen Hanım bir gün önce Londra'dan ayrılmak zorunda idi.

Ben, davet edildiğim saatte Miss Raine'in kapısında idim. Beni sevinçle kabul etti. Oturma odasına girdiğimizde Mrs. Gleadow'u da çaya çağırdığını ancak pek yaşlanan ve beş yıl önce kocasını kaybeden Helen'in giderek hafıza kaybına uğradığını, belki de gelmeyeceğini, gelirse ve bazen saçmalarsa durumu idare etmem gerektiğini açıkladı. En az kırk beş yıl sonra gerçekleşen bu buluşma beni çok etkilemişti. Biraz sonra kapı çaldı ve Mrs. Gleadow da geldi. Onun beni hatırlaması pek olası değil sanmıştım ama Hilary Boyd'un adı anılınca birden olayı kavradı. Uzun uzun eskileri andık. Artık

hayattan ayrılmış eski dostları anımsadık. Kathleen Raine benim onuruma bir pasta pişirmişti. Çaylar içildi. Son yayımladığı dergiden bir sayı verdi, ayrıca ünlü şair William Blake üzerine yazdığı kitabından bir örnek verdi. Doğal olarak kitabını imzalamasını rica ettim. "Memnuniyetle" dedi ve kitabını imzaladı. Bu kitap bir üniversitenin ona doktora vermesine neden olmuş.

Türkiye'ye dönünce verdiği adrese yazıp yayımlamakta olduğu derginin diğer sayılarını bedelini ödeyerek ısmarladım. Sanırım on sayı kadar yayımlanmıştı. Bu tür yayınlarla ilgilenen bir dostum birkaç sayıyı ariyet diye alıp üzerine oturdu. Kathleen Raine son yıllarında kendini "öbür dünyalara" adamış görünüyordu. Transandantal, ezoterik bilgiler, eskilerin 'basübadelmevt' dedikleri birçok kere dünyaya gelme olayları ile ilgili pek çok araştırmacının çalışmaları bulunuyordu gelen dergilerde.

Doğal olarak birkaç kez ve özellikle yılbaşlarında karşılıklı yazıştık. Birkaç yıl sonra yazdıklarıma yanıt gelmez oldu. Daha sonra abone olduğum haftalık *Manchester Guardian* gazetesinde ölümü üzerine yazılmış bir övgü yazısı okudum. Sevgili Kathleen Raine pek merak ettiği öbür dünyaya göç etmişti. Başta dediğim gibi yarım yüzyıllık bir öykü, dönmüş dolaşmış ve sona ermişti. İmzalı kitabı ile dergilerin bazıları hâlâ kitaplığımda duruyor.

Birkaç yıl önce Çiğdem telefon etti. Kısa sürede yakınlaşmış olduğumuz John Murray'in ağır hasta olduğunu bildirdi. Telefonla arayıp eşi ile konuştum. Çok sürmedi, onu da kaybettik. En başta dediğim gibi, felek ağlarını örüyordu ve geride kalanlar geçmişi anmakla yetinmek zorunda idi.

Kızıltoprak'ta Bir "Diş Kirası"nın Öyküsü

Evleneli bir yıl olmuştu. Eşim bir konferansa katılmak için yurt dışında idi. Akşamüzeri Harbiye'deki işyerimden biraz erken çıkmıştım. Güzel bir sonbahar akşamı idi. Geçen yıl çok üşüdüklerinden şikâyetçi olan annem ile babam için, üç kardeş bir araya gelip Nişantaşı'nda ufak bir daire kiralamıştık. En azından kaloriferli idi. Kış aylarında Kızıltoprak'taki köşkte yaşlı insanlar zorlanıyorlardı. Kapılarını çaldım, kimse açmadı. Kapıcıyı buldum. "Herhalde sıkılmış köye gitmişlerdir. Hava biraz açınca kaçıveriyorlar." dedi. Aslında hakları yok değildi. Kaloriferli daire onları soğuktan kurtarıyordu ama çevrede bütün kaloriferler yanmaya başlayınca ıslak linyit dumanları havayı nefes alınmaz hale getiriyordu. Yapacak bir işim yoktu. Beyoğlu'na uzandım. Hachette Kitabevi'nde günümüzde modası geçmiş ama annemin hoşuna gideceğini bildiğim türden bir kitap aradım... Örneğin bir zamanlar pek ünlü bir hanım yazar olan Elanor Glynn! Şansım varmış, bu kadının bir romanını buldum. O sırada bir arkadaşıma rastladım. "Bu akşam ne yapacaksın?" diye sordu. Eşimin yurt dışında olduğunu, bu akşam önce annem ile babama uğradığımı ama onların Kızıltoprak'a kaçmış olduklarını öğrendiğimi ve peşlerinden onları ziyarete gitmeye karar verdiğimi açıkladım. "Benim de bir işim yok, beraber bir yerde yiyelim diyecektim, ama senin annen ve babanı ben de severim, izin verirsen birlikte Kızıltoprak'a gidelim." deyiverdi. Bu teklife karşı gelemezdim.

Ayrıca annem ve babamın bu dostumu sevdiklerini de biliyordum. "Tünel'den aşağı inelim, habersiz gittiğim için Karaköy'den biraz nevale düzmek istiyorum" dedim. Birlikte Karaköy'e indik. Babamın sevdiği Çerkezo ve bir de sanırım Filippo diye bir iki dükkâna uğradık. Birinden pastırma, sucuk, öbüründen francala, tulum peyniri ve bunların yanına bir şişe de rakı aldık. Babam böyle şeylere düşkündü ve neyin hangi dükkândan alınması gerektiği konusunda bizlere her zaman öğütler verirdi. Hatırlayabildiğim kadarı ile onun önerdiği dükkânlardan sevdiğini bildiğim şeyleri almaya özen göstermiştim. Dostum benim bu özenmem ile ilgilenmiş ve neden birkaç dükkân gezdiğimizi öğrenince "Şimdi babanı biraz daha sevdim." demişti.

Önce vapur, sonra tren, kırk dakika süren bir yolculuktan sonra Kızıltoprak'a ulaşmıştık. Mevsim sonbahar, akşam erken oluyordu. Tren hatlarının üzerinden (kestirme) köprüyü aştık ve Prenses Tevhide Hanım'ın köşkünün duvarını izleyen patikaya geçtik. Hava kararır gibi olmuştu. Şansımıza sonbaharın ıslak bir gecesine yakalanmamıştık. Köşkün büyük ağaçlarla süslü bahçesinin giderek bakımsız kaldığını izlemek beni üzmüştü. Çocukluğumu geçirdiğim bu köşkte her zaman en az on kişiden oluşan bir grup yaşardı. Annem ile babam dışında tüm büyüklerimiz bu dünyadan ayrılmıştı. Annem ile babam ise çok uzun yıllarını geçirdikleri bu köşkten ayrılamıyorlardı. Az önce değindiğim gibi kaloriferli apartmanda bir türlü rahat edemiyorlardı. Onları ne zaman arasam bir mazeret bulmuş ve Kızıltoprak'a gitmiş oluyorlardı. Annem açıkça itiraf etti: "Kentin havasına alışamadım. Adeta kükürt kokuyor. Pencereyi açamıyorum. Yıllarca alıştığım bahçemin havasını özlüyorum." Öte yandan yirmiye yakın odası

olan ahşap bir köşkte kışı geçirmek hiç de kolay değildi. Her gün en azından üç sobanın yakılması gerekiyordu. Tanrı'ya şükür, Azime Bacı diye çağırdığımız Göynüklü bir kadıncağız, annem ile babama başka türlü bir bağlanmıştı ve şehirde apartman tutulduğunda tek başına köşkte kalıp bekçilik yapmaya bile razı olmuştu. Hoş, haftanın yarısı annemle babam yine köşkte kalıyorlar ve bu şekilde Azime Bacı pek yalnız kalmamış oluyordu.

Azime Bacı kendi başına bir mektup konusu olacak, bu nedenle anlatmakta olduğum öykünün sırasını bozmak istemiyorum. Biz, iki genç adam, kolları paketlerle dolu olarak, kapıyı çalınca evdeki yaşlı insanların hepsi sevinmişti. Annem gülüyordu: "Demek bacının çorbası yarına kalacak!" Akşamları fazla yememeye dikkat ediyorlardı. Köşkün eski kileri artık üç kişiye yetecek bir mutfak haline sokulmuştu. Ufak bir gaz ocağı ile üç kişiyi doyuracak kadar yemek yapıyorlardı. Dikkatimi çekmişti. Azime Bacı nerdeyse yirmi yıldır yanlarında idi ve son yıllarda ona maaş bile verilmiyordu. Sonuçta ailenin bir üyesi gibi olmasına karşın Azime Bacı eski alışkanlıklarına sıkı sıkıya bağlı idi. Örneğin biz getirdiklerimizi açıp yemek odasında sofrayı donatınca yaşlı bacı usulca ortadan kayboldu. Odasına çekilmiş, bizleri rahat bırakmıştı. Kilere girdiğimde orada bir mangal yandığını gördüm. Yemek hazırlarken soğuğu kırmak için mangal dökmüş olmalıydı. Oysa çekildiği odasında kurulu soba olmadığını biliyordum. Dayanamadım, mangalı alıp Azime Bacı'nın odasına götürdüm. Bacı hem şaşırdı hem sevindi. Battaniyeye sarılmış oturuyordu.

Babam o akşam çok garip bir olay anlattı: Dediğine göre, iki gece önce hava hafif karardığında bahçedeki

çamların arasında Azrail'in dolaştığını görmüş. Hemen seslenmiş "Muzaffer Halim Bey bu köşkte oturmuyor." Ertesi gün komşuları Doktor Bey'in vefat haberini almışlar. Babam Azrail'i aldattığını anlatıyordu, gülerek; ne bilebilirdi ki Azrail ertesi yaz çingene kadın kılığına girecek ve Muzaffer Halim Bey'i peşinden koşturup ruhunu teslim alacak!

Birçok gece yaptıkları gibi, yaşlı karı-koca bir çorba içip, biraz radyo dinleyip (daha televizyon yaygınlaşmamıştı) erken bir saatte yatacaklarına, biz baskın yapınca hemen neşelenmiş ve eski günlerden bir gece çalmaya yönelmişlerdi. Eski gramofon bile torbasından çıkartıldı ve birkaç taş plak çalındı. Anneme ısrar ettik, piyanosunda birkaç parça çaldı. Eski dostlar anıldı. Arkadaşım da Kızıltoprak'a birçok kereler gelmiş ve örneğin eski dost İhsane Hanım'ı bile tanımış birisiydi. Doğal olarak artık aramızdan ayrılmış birçok dost ve köşkün eski canlı günleri anıldı.

Babam ne yazık ki son ofisini de iflas ederek kapatmıştı. Çok hoş ve hayalci bir insandı. Birçok kereler iyi para kazandıran işler yapmış ama kazandığını tutmasını bilmediği gibi her seferinde kazancını sonu gelmeyen işlere yatırmış ya da dolandırılmıştı. Artık hep evde kalıyordu. Sağlığı yettiğince bahçede bir şeyler yapmaya çalışıyor ya da eski daktilosunun başına geçip dostlarına uzun mektuplar yazıyordu. Anlaşılacağı gibi annem ile babamın mali durumu da bozuktu. Eskilerden kalmış bir dükkândan gelen kira ile geçiniyorlardı ve doğal olarak bu yeterli değildi. Biz üç kardeş, elimizden geldiğince kışlık odunlarını almak ve benzeri şekillerde onların yaşamını desteklemeye gayret ediyorduk. Bu gece köşke gelmiş olmaktan istifade ederek, kendi kanımca, kaşla göz arasında anneme iki tane elli liralık

kâğıt para vermiştim. Hatta eski usul diş kirası diye şaka yapmıştım. Bu işi babamın tuvalete gittiği ve arkadaşımın da eski gramofon ile uğraştığı sıraya getirmeye özen göstermiştim. Daha sonra bu gayretimin boşuna olduğunu öğrenecektim ama ben elimden geldiğince dikkat etmeye çalışmıştım.

O gece hepimiz çok eğlenmiştik. Yaşlı insanlar en azından "felekten bir gece çaldık" diye sevinmişlerdi. Yine de her güzel şeyin bir sonu vardır. Bizim ziyaretimiz ise Kızıltoprak'tan Haydarpaşa'ya gidecek banliyö treninin saatine bağlı idi. Sanırım 21:45 gibi bir trene yetişecektik. Dönüş biletlerimiz hazırdı ama ne olsa karanlıkta istasyona ulaşmak için en azından 15 dakika önce yola çıkmamız gerekiyordu. Sarıldık, öpüşüp vedalaştık. Tam ön kapıdan çıkarken babam beni kolumdan çekti "Sizlere ne kadar teşekkür etsek azdır. Bir sürü masraf yapmışsın, benim sevgili oğlum" dedi ve usulca yan cebime bir şey koydu. Anlamıştım ama sorun yaratmak istemedim. Kendimi zor atmıştım bahçeye. "Ayrılık uzun sürdü, bu nedenle trene koşmamız gerekiyor" diyerek koşmaya başladım. Arkadaşım da ister istemez peşimden koşmaya başladı. İstasyona vardığımızda trene daha beş dakika olduğunu gördük. Hafif bir sis ya da çiseleyen bir yağmur başlamıştı. İstasyondaki bekleme odalarından birine girdik. Bizden başka trene binecek yolcu yoktu. Bekleme odası bomboştu. Sadece iki oturma sırası ve bir yanmayan soba. Koşmaktan biraz nefeslenmiştim. Arkadaşım "Gereksiz yere koşturdun bizi" dedi. Ardından bir sessizlik oldu. Konuşacak halde değildim. Arkadaşım dayanamadı. "Bak" dedi "Seni hiçbir şekilde kırmak ya da sıkmak istemem; ancak bu gece tanık olduğum bir olaya değinmeden yapamayacağım. Evde ben plak değiştirirken sen annene pa-

ra verdin ve birbuçuk saat sonra evden ayrılırken baban sana para verdi, bu doğru mu?" Artık hem göz yaşlarımı saklamama hem de kahkahalarla gülmeme hiçbir mani kalmamıştı. Meğer dostum, hem benim anneme para verdiğimin hem de babamın bana diş kirası ödediğinin farkında imiş. Dayanamadım anlattım: Ben anneme iki tane elli liralık kâğıt para vermiştim. Annem o iki saat içinde aldığı iki kâğıt paranın bir tanesini babama geçirmiş ve o da bana eski usul "diş kirası" vermişti. Yani kendi param bana dönmüştü. Dostum da gülmeye başlamıştı ama onun da gözlerinin ıslandığını odanın karanlığında görmekten kaçınamamıştım. Tren geldi. Artık dönüş yolumuzda fazla konuşamadık. İkimiz de kendi düşlerimize dalmıştık. Ben özellikle köşkün insanlarla dolu olduğu günlerin anılarına dalmıştım. Yavaş yavaş köşkte yaşayanların sayısı azalmıştı. Bir süre sonra annem ile babamı da kaybedeceğimizin bilincinde idim. Ne demişler, "C'est la vie". Babamın Fransızca'sı fazla iyi değildi ama bu cümleyi pek sever ve her fırsatta yinelerdi.

Azime Bacı

Şimdi sıra Azime Bacı'nın öyküsüne geldi. Nezih Ağabeyim ile ben, Robert Kolej'de yatılı okuyorduk. Sanırım onun son yılı idi. Kızıltoprak'a hafta sonları gidiyorduk. Babamın işleri düzelir gibi olmuştu: Deniz Yolları İşletmesi'nin Hollanda'da inşa ettireceği gemilerle ilgili kontrat imzalanmış ve babam Hollandalı şirketin Türkiye temsilcisi olmuştu. Öte yandan Kızıltoprak'taki köşk giderek boşalmıştı. Sırrı Dayı, Leyla Saz Hanımefendi, anneannem Feride Hanım birkaç yıl ara ile bu dünyadan ayrılmışlardı. Eniştem Dr. Asım Arar emekli olup İstanbul'a dönmüş ama köşkte oturmak istememiş ve Caddebostan'da satın aldığı bir eve yerleşmeyi tercih etmişti. Sonuçta koca köşkte annem ile babam ve bir de dul kalmış olan dedem kendi başlarına yaşamlarını sürdürür olmuşlardı. Dedem ile babam her sabah işlerine gidiyorlar ve annem kendi başına kalıyordu. Koca köşkü yönetmek annemi çok sıkıyordu. Adam bulmak zaten zordu. Üstelik annem, bulunan insanları beğenmiyordu. Nerdeyse okuldan geldiğimiz her hafta sonu başka bir hizmetçinin tutulmuş olduğunu görüyorduk. Ahçıbaşı İdris Ağa anneme gelmiş ve "Böyle giderse mesleğimi kaybedeceğim, üç kişiye yemek pişirmek için bu koca mutfağı çalıştırmak anlamsız hale geldi. Ben sizin uzun yıllar ekmeğinizi yedim ama izin verin, beni bir lokantadan istiyorlar" demiş ve ayrılmıştı. Bahçedeki büyük mutfak kapatılmış ve köşkün eski kileri biraz değiştirilerek mutfak içeri alınmıştı. Bahçe-

ye bakacak yaşlı bir adam bulunmuştu. Ev işleri ve yemek pişirmek üzere bir kadın aranmıştı ve dediğim gibi gelen garip "hanımların" hiçbiri birkaç haftadan fazla dayanmamıştı. İnsan yönetmekte hiç deneyimi olmayan annem ayrıca bu eğitimsiz ve kendi deyimi ile "edep nedir bilmeyen" kadınlardan çok sıkılıyordu.

Bir hafta sonu köşke geldiğimizde bizi çok şaşırtan bir kadıncağız ile karşılaştık. Adı Azime Hanım olan bu kadını annem yeni tutmuştu. Annemin anlattığına göre kadını İhsane Hanım getirmiş. Bolu'nun Göynük köyünden "iş bulmak" umudu ile İstanbul'a gelmiş. Nasılsa yolu İhsane Hanım'a düşmüş. Onun adam tutacak imkânı yok. İyi bir insan olduğuna inandığı için anneme getirmiş. Zaten annemin son tuttuğu kadına da yol verdiğini biliyormuş. Azime Hanım her yönü ile annemin tam tersi idi. Hiç okumamıştı. Kurtuluş Savaşı'nda hem kocasını kaybetmiş hem de kendi savaşa katılmış. Göynük'te bir "göz" evi ve biri kız biri erkek, iki evladı varmış. Kızı evlenip İstanbul'a gitmiş. Oğlu ile ufacık tarlalarında geçimlerini sağlamaya çalışmışlar. Sonunda Azime Hanım ekmeğini kazanmak için "taşı toprağı altın" olan İstanbul'a gelmiş. Annemin yanına son derecede az bir aylıkla gelmeye razı olmuştu. Hafta sonunda Azime Hanım'ın köşke ve anneme karşı garip bir hayranlık beslediğini izledim. Kara kuru bir kadın, burnu karga gibi kıvrık, yıllarca tarlada güneş altında çapa çapalamaktan yüzü eski deyimi ile şahrem şahrem çatlamış ve kararmış. Bu olumsuz yanlarına karşın Azime Hanım'ın başına çattığı başörtüsünün altında parıldayan bir çift kara gözü vardı. Evet, hiç eğitim görmemişti ama birçok savaşı yaşamış, pek çok eziyet çekmiş ve kim bilir nelere tanık olmuştu. Kanımca Azime Bacı (kısa sürede hepimiz onu bacı diye çağı-

rır olmuştuk) annemin yabancılığına, bir tür prenses (o deyimi bile belki bilmezdi) görüntüsüne hayran kalmış ve onun çevresinde olmaktan kıvanç duyar olmuştu.

Azime Bacı'nın bize çok garip gelen öyküleri vardı. Hafta sonları onunla konuşmak benim için kaçırılmaz bir fırsat oluyordu. İstanbul'a ilk kez trenle gelmiş. Haydarpaşa Garı'nda denizi görünce "eteğimi sıvazlayıp, pabucumu çıkarmaya davrandım" (oysa onu trenden almaya gelen akrabaları onunla alay etmişler); "Ne bilirdim. Ömrümde ilk kez deniz görmüştüm. Suya gelince geçilir sanmıştım. Ne kadar derin olduğunu bilmiyordum" diye anlatmıştı. Bu şaşkın günlerine artık kendisi de gülüyordu. Annemin yanında çalışmaya başladığı (ve onlarca odası olan bu köşkte her an şaşkınlıklar yaşadığı) ilk günlerinde bizim bir türlü inanamadığımız bir olay yaşanmıştı: Yaza yakın bir dönemde, havalar erken ısınmış, annem eskiden annesinin hanımlar için özel bir misafir salonu olarak kullandığı büyük odada öğle uykusuna yatmış. Orada geniş ve oldukça süslü bir şezlong vardı. Bir ara bir tıkırtı ile gözlerini açan annem hem korkmuş hem de şaşırmış. Azime Hanım, elinde gümüş bir tepsi, içinde bir fincan kahve, boynu bükük (yani misafire bakmıyor) koltuğun önünde durmuş bekliyor. Annem seslenince kadıncağız birden dikilmiş ve "Ayy, tasvirmiş!" diye bağırıvermiş. Meğer bir gün önce babama bir ahbabı bir halı armağan etmiş. Halının üzerinde kulağında inci küpesi ile çatık kaşlı Yavuz Sultan Selim'in portresi işli imiş. Annem böyle şeyi odamda istemem deyince babam da halıyı salondaki bir koltuğun üzerine bırakmış. Azime bacı koridordan geçerken, kendi deyimi ile "gözümün pınarı ile baktım, Hanımefendi'nin salonunda bir yiğit oturuyordu, hemen koştum bir kahve pişirdim, utancımdan

yanına varana kadar başımı kaldırmadım". O böyle kendi durumunu anlatmaya çalışırken annem kızıp köpürüyor ve "Hepsi iyi de benim salonumda o saatte posbıyıklı bir yiğidin işi ne olur diye de düşünmedin mi?" diye söyleniyordu. Doğal olarak bu bizim dilimizin pelesengi olmuştu: "Haydi bacı, herhalde yiğidi gözüne kestirmiştin" türünden şakalarla geçmişti o hafta sonu.

Öte yandan zamanla İngiliz Okulu'nda eğitim görmüş Nezihe Hanım ile ömründe okul nedir bilmemiş Azime Bacı arasında anlaşılması güç bir bağ oluşmuştu. Azime Bacı, hayranı olduğu annemin rahatını sağlamak (adeta onu şımartmak için) elinden geleni esirgemiyor, evin yönetimi konusunda da "Hanımcığı"nı üzmemek için her şeyi yapıyordu. Eskiler "çarıklı erkân-ı harp" derlerdi. Yani çizme yerine çarık giyen eğitimsiz kurmay subayı anlamına geliyordu bu deyim. Azime Bacı tam anlamı ile bir "çarıklı erkan-ı harp" idi. Bahçeden sorumlu yaşlı bahçıvan yorulmuş oturuyormuş. Bacı aşağı salonun perdesini bükmüş, arasına süpürgenin sopasını sıkıştırıp üstüne de dedemim şapkasını takmış, sonra bahçeye çıkmış ve bahçıvan Sadık Ağa'ya "Bak Büyük Beyefendi salondan seni izliyor. Arka bahçenin süpürülmesi gerek diye emir verdi. Haydi kalk!" demiş. Sadık Ağa'nın zaten gözü iyi görmüyor. Hemen fırlamış başlamış bahçeyi süpürmeye. Bir saate kalmamış dedemin o gün eve erken geleceği tutmaz mı? Onu izlediğini sandığı beyefendinin sokak kapısından geldiğini gören Sadık Ağa aldatıldığını anlamış ama bu ara bahçe de süpürülmüş.

Yeni yetişmiş bir mürdüm ağacı vardı. Geçen kış iyice budandığı için adeta hepsi ince taze dallar sürmüştü. Buna karşın bütün dallarda bol meyve vardı. Annem

mürdüm reçelini hem sever hem de güzel pişirirdi. Mürdümlerin toplanmasını istedi. Merdiven dayamak olası değildi. İnce dallar hemen kırılacak gibi oluyordu. Ağabeyim ile boyumuzun yettiği kadar yerlerdeki meyveleri toplamış, şimdi ne yapacağız diye konuşurken Bacı yanımıza geldi. Olayı öğrenince "Hele siz durun" deyip fırladı. Az sonra çamaşır asılan kalın ip elinde yanımıza geldi. Önce bahçedeki tahta iskemlelerden birini ağaca dayadı ve üstüne çıktı. Ardından bizim de yardımımızla çamaşır ipi ile ince dalları çepeçevre sardı. Böylece güçlü hale gelen dalların üzerine maymun gibi tırmandı ve eriştiği bütün erikleri aşağı atmaya başladı. Bize de onun kopardıklarını sepetlere toplamaktan başka yapacak iş kalmamıştı.

Ağabeyim Nezih Amerika'ya ben de Hollanda'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldığımızda dedem Mehmet Ali Beyefendi'yi de kaybetmiştik. Artık kendi başlarına kalan annem ile babamı, kaçınılmaz şekilde Azime Bacı'ya emanet etmek zorunda kalmıştık. Bu candan kadın her yönü ile annemin tüm derdine katlandı ve ona hizmet etti. Kızıltoprak'taki koca köşkte artık sadece üç kişi yaşar olmuşlardı. Babamın işleri bozulmuş ve yazıhanesini kapatmak zorunda kalmıştı. Gelirleri yok denecek kadar azdı. Azime Bacı artık nerdeyse boğaz tokluğuna çalışır olmuştu. Hele kış aylarında Kızıltoprak'taki köşkte yaşamak giderek zorlaşmıştı. Ev halkı kalabalık olunca birçok soba yakılıyor ve ev genelinde ısınıyordu. Koca köşkte sadece üç kişi yaşamaya çalışınca işler büsbütün zorlaşıyordu. Azime Bacı hiç yılmıyor, en az üç sobaya odun yetiştiriyor, en azından yemek odası ile annemin odasının sıcak tutulmasına çalışıyordu. Eskiden kışlık odun yaz aylarında bodruma yerleştirildi. Son yıllarda ise, çoktan terk edilmiş eski çama-

şırhane odunluk haline sokulmuştu. Yıllar önce doktorlar annemin akşamları sıcak su dökünmesinin sinirlerini yatıştıracağını söylemişlerdi. Uzun yıllar, her akşamüzeri üst kattaki küçük hamamın sobası yakılır ve annem ılık su ile yıkanırdı. Azime Bacı bu uygulamayı yaz kış demeden sürdürdü. Küçük hamama gerekli odunu taşıdı ve her akşamüzeri o sobayı yaktı.

Sanırım bir önceki mektubumda, kış aylarında biraz olsun rahat ederler diye annem ile babam için Nişantaş'ında bir apartman tutulduğunu anlatmıştım. Azime Bacı onlar kente gittiklerinde Kızıltoprak'ta oturmayı ve bir anlamda köşke bekçilik etmeyi de kabul etmişti. Doğrusu bu ya, yaşlı kadının tek başına onlarca odalı bomboş köşkte gün ve gecelerini nasıl geçirdiğini hiç anlayamamıştım. Geçen yirmi yıl içinde Azime Bacı sanırım bizden de fazla köşkün sahibi haline gelmişti.

Önce babamı kaybettik. Olay şöyle gelişmiş: Sıcak bir yaz günü köşkte yaşayan annem, babam ve Azime Bacı hepsi ayrı bir odaya çekilip öğle uykusuna yatmış. Annem ile babam, ikinci katta ayrı odalarda uyumakta, Azime Bacı ise alt kattaki odasında yatmışlar imiş. Önce bahçeye, sonra da yemek odasına giren bir (çingene denilmişti) kadın, etrafta kimse olmamasından cesaretle üst kata çıkıyor, annemin uyuduğu odaya giriyor, tuvalet masasının üstünde duran bir gümüş tablayı almak isterken dirseği ile bir şişeyi devirince çıkan gürültüden uyanan annem odasında bir yabancı görünce korku ile haykırıyor. Ne olsa tetik üzerinde olan kadın da elindeki gümüş tablayı torbasına atıp kaçmaya başlıyor. Öteki odada uyumakta olan babam da yatağından fırlayıp durumu anlayınca hırsız kadının peşine düşüyor. Önce alt kata, sonra bahçeye, ardından demiryolunu izleyen patikaya derken babam nasılsa

kadına yetişiyor. Yakaladığı kadını Kızıltoprak Karakolu'na teslim eden babam, eve döndüğünde arka bahçedeki çiçek tarhının kenarına uzanmış ve ruhunu teslim etmiş. Annem telefonda "Yetiş babana bir şeyler oldu" diye haykırdı. Hemen fırladım. Köşke vardığımda babam çoktan bu dünyadan ayrılmıştı. Yaşlı adam ve de şişman. Bir ölünün nasıl ağır olabileceğini o gün öğrendim. Azime Bacı ile babamı çok zorlukla köşkün içine alabildik. Geçen kış Azrail'i nasıl kandırdığını anlattığı gelmişti aklıma. O günlerde önüme gelene, "İşte Azrail çingene karısı olup onu peşine taktı ve ölüme sürükledi" diyordum.

Hayatta yalnız kalan annem ile Azime Bacı arasındaki ilişki artık büsbütün kopmaz hale gelmişti. Azime Bacı'yı ancak annem ölünce emekli edebildik. Göynük'teki evine ilaveler yaptırmıştı. Kızıltoprak'taki köşkte yıllarca koruduğu ev eşyalarını ona bağışladık. Kocaman bir kamyon tutuldu. Azime Bacı da şöförün yanına yerleşti. Gözleri yaşlı Göynük'e doğru yola çıktı. Aradan birkaç yıl geçmişti. Yaz gribine yakalanmış yatıyordum. "Azime Bacı ziyaretine geldi" dediler. İstanbul'a yerleşmiş olan kızına gelmiş, bu fırsatla beni görmek istemiş. Yatak odama getirdiler. Ateşli olduğumu gördü. Bana doya doya sarıldı, fazla kalmayıp ayrıldı. Akşama doğru ateşim biraz düşmüştü. Birden uyandım. O gün annemin ölüm yıldönümü idi. Azime Bacı bana gelmek için özenle o günü seçmişti. Bense ateşler içinde yanıyordum. Ziyaretinin asıl anlamını ancak akşama doğru kavramıştım. Tanrı hepsine rahmet eylesin.

Azime Bacı ile Göynük Gezimiz

Bu mektubum, Azime Bacı konusunu ele alan üçüncü ve sanırım sonuncu mektup olacak. Bu yaşlı kadın, sevecen kalbi ve sınırsız iyi niyeti ile ailemizden biri gibi olmuştu ve özellikle ben onu hep böyle kendime yakın bulmuştum. Dedem ve babam dört yıl kadar ara ile öldükten sonra Kızıltoprak'ta yaşamlarını sürdürmeye devam eden annem ile Azime Bacı adeta büsbütün birbirlerine bağlanmışlardı. Annem giderek kendini melankoliye kaptırıyor ve sık sık sinir krizleri geçiriyordu. Artık yaşamın kendisi için bir anlamı kalmadığını söylüyordu. Çeşitli doktorlar ve teskin edici ilaçlar durumu fazla değiştirmiyordu. Aslında annemi yaşama geri getirmek için eski çevresini geri getirmek ya da yaşam koşullarını baştan aşağı değiştirmek gerektiğine inanıyordum ama bu konuda benim yapabileceğim fazla bir şey olmadığını da biliyordum. Evlenmiş, kendi başıma aile babası olmuştum. Eşim çalışan, ihtisas sahibi biriydi. Çocuğumuzun yetiştirilmesi için İsviçreli bir dadı bulmuştuk. Benim çalışma alanım da sık seyahat yapmamı gerektiriyordu. Annemin bu sinir krizleri bazen acil müdahale gerektirebiliyordu. Durumu anlayan Azime Bacı ahdetti ve benimle bir süre uğraştı; okuma yazması olmadığı halde benim telefon numaralarımı ezberledi ve telefonla bana ulaşmasını öğrendi. Bundan emin olmak için birkaç kez bana telefon etmesini istedim ve başardığını öğrenince içim rahat etmişti ki korktuğum şey başımıza geldi. Birkaç gün sonra Bacı tele-

fonda "Aman yetiş" dedi. Annem, bir kriz sonucu almakta olduğu ilacın tümünü bir seferde içivermiş. Bacı onun durumunun bozulduğunu fark etmiş ve boş ilaç şişesini annemin kâğıt sepetinde bulmuş. Arabama atlayıp Kızıltoprak'a ulaştım. Annemi alıp başhekimini tanıdığım bir hastahaneye götürdüm. Midesini yıkadılar, bir iki gün yatırdılar, yanlış ilaç içmiş diye rapor tutup taburcu ettiler. Azime Bacı'nın dikkati ve basireti, olayın kolay atlatılmasına yetmişti.

Kurban Bayramı, o yaz hafta başına rastlıyordu. Hafta sonunu da içine alınca nerdeyse beş-altı gün süren bir tatil söz konusu oluyordu. Oysa eşim bir konferansa davetli idi. Evimiz Marmara Denizi'ne açılan bir mevkide idi. Kayınvalidem yaz aylarında ev işlerini üstleniyordu. Bu durumda bir süre ayrılmam kendi evimin dengelerini bozmayacaktı. Bacı bir süredir oğlu Mehmet Efendi'nin Göynük'teki evlerini genişlettiğini anlatıyor ve hep birlikte gidip orasını görmemizi öneriyordu. Annemi görmeye gittiğim bir gün, böyle bir fikri ortaya attım. Daha doğrusu önce anneme danıştım. Köy evinde birkaç gün geçirmek hoşuna gitmeyebilirdi. Tepkisi beklediğim gibi olmadı. Anlaşılan onun da canı Azime Bacı'ya bir cemile yapmaktan yana idi. Hemen Bacı'yı çağırdık, düşüncemizi ona açıkladık. Bacı pek sevindi. Bu bayram üçümüz Göynük'e gidecek, onun misafiri olacaktık. Bacı hemen kızına haber saldı. Mehmet Efendi uyarıldı. İstanbul'dan üç kişi misafir gelecekti. Azime Bacı'ya danıştım. Ne olsa köy yeri. Annem için kendi çarşaflarından bir takım yanımıza almaya karar verdik. Benim ve annemin onun köyüne gitmek istemesi ve yeni evinde kalacak olmamız, yaşlı bacıyı ziyadesi ile sevindirmişti. Nihayet o bize ev sahipliği yapacaktı. İnsan doğası, daha gitmemize on beş gün var-

ken, Bacı sürekli evinin fakirliğinden söz açıyor ve bizi gideceğimiz evin kusurlarından söz ederek bir anlamda hazırlamaya çalışıyordu. Sonunda annem onu payladı: "Köy yerinin koşullarını hepimiz biliyoruz. Önemli olan insan sevgisidir Azime Hanım, sen kendini üzme."

Köye götürülecek hediyeleri de annem ile tartıştık, daha doğrusu annem Bacı'nın ağzını aradı. Eve elektrik çekilmiş olduğunu öğrenince işe yaracak birkaç elektrikli alet alınmasına karar verildi. Ayrıca kolonya, baklava gibi ufak tefek şeyler de alındı. Sonunda her şey hazırlandı. Sabah erken saatte yol çantamı arabama atıp Kızıltoprak'a yollandım. Azime Bacı'nın kızı da gelmişti. Bizi yolcu edecekti. Ayrıca onun da dayısına gidecek bir çıkını vardı. Eski deyimi ile "cümbür cemaat" yola koyulduk. Arabada, annemi yanıma almıştım. Bacı da otomobilin arka tarafına, bir kısım bohça ve torbaları ile birlikte kuruldu. Çok sevinçli idi. Bir tür tören alayı ile köyüne ulaşmak onu çok sevindiriyordu.

Sapanca Gölü'nün güneyinden geçen görkemli yol daha yapılmamıştı. Pendik - İzmit - Bolu'ya varmadan güneye sapılıyordu. Yollar fena değildi. Arada sanırım ya Adapazarı ya da başka bir yerde durup, bir kır bahçesinde öğle yemeği yedik. Annemin yorulmasından çekiniyordum. Sonunda Göynük'e ulaştık. Küçük bir kasaba idi. Gözümü ilk alan eski tip, herhalde Rum kalfaların elinden çıkmış ahşap evler oldu. Birbirlerine uygun, ahşap süslemeleri olan, çevreye uyumlu evlerdi bunlar. Arada özellikle kaçınılmaz devlet mimarisi çimento okul ya da nahiye müdürlüğü gibi inşaatlar vardı ama daha İstanbul'u basan çimento gecekondular buralara gelmemişti. Bacı'nın oğlu Mehmet Efendi'nin evi köyün biraz dışında idi. Neyse ki şose evin önüne yakın bir yere kadar geliyordu. Öte yandan yazın kuraklığı

otomobilin yol almasını önleyecek çamur gibi şeyleri ortadan kaldırmıştı. Evin çok yakınına kadar gidebildik.

Mehmet Efendi evini bir yamaca yaslamıştı. Önce anlamakta zorlandım. Kısa sürede durumu çözdüm. Yamaçtaki arsaya ev yapmak için Mehmet Efendi önce biraz yamacı kazmış, ondan sonra bir temel ve de bir kat beton atmış. Kendi anlattığına göre ilk başında alt yandaki çukuru boş bırakıp atılmış betonun üzerine iki gözden oluşan bir ev yaparak başını içine sokmuş. Bir ineği varmış, onu alttaki boşluğa bağlıyormuş. "Hiç olmazsa sütünden faydalanıyordum" dedi. Sonra annesinden para gelince ineği de satmış ve bu kez evin alt tarafını biraz daha oyup oraya da ek inşaat yapmış. Kendi de pek kararlı değildi. Aşağıda çıkan yere belki bir dükkân ya da lokanta yapabilirdi, ya da annesi bir gün gelecek olursa ona ayrı bir daire çıkarılabilirdi. Şimdilik alt katın sadece dört duvarı ve camı çerçevesi olmayan boşlukları vardı. Yukarıdaki iki odanın birinde onlar ana-oğul, öbüründe de biz, yine ana-oğul yatacaktık. Neyse ki köy usulü tuvaleti evin bahçesinden içeri almışlardı. Oldukça uydurma yapılmıştı ama en azından tertemizdi. Mehmet Efendi de İstanbul'dan misafir gelmesine pek sevinmişti. Ertesi sabah köyden birkaç akrabanın gelip bizlerle tanışmak istediğini söyledi. Annem onun bu dileğini kırmadı. Buraya kadar gelmişken ev sahibimizin dileklerine uymamız gerekirdi. Evin etrafı açık bayır, Mehmet Efendi biraz sebze ekmiş. "Sabaha sizi tarlama götürmek isterim" dedi. Baktım arka tarafta bayırı işaret ediyor. "O yokuşa annem dayanamaz ama ben seninle gelirim" dedim. Sevindi. Evin çevresinde oldukça kavruk ağaçlar vardı. Ne ağacı olduklarını sordum. "Armut ama ahlat armududur, yenmez" dedi. Dayanamadım, aşı yapılamaz mı di-

ye sordum ama baktım Mehmet Efendi pek oralı değil, daha doğrusu aşının ne nasıl yapılacağını biliyor ne de alınacak sonuçtan haberi var. Oysa emindim ki bu "ahlat" dediği armutlar aşılansa mükemmel meyveler verir. Öte yandan o günlerin taşıma güçlükleri, pazarlama olanakları değil de olanaksızlıkları, alınacak mahsulün de heba olmasına yol açabilirdi. Yol boyunca annem eski İngiliz Kız Lisesi'nden (British High School for Girls) sınıf arkadaşı olduğu bir hanımın kızının öyküsünü anlatmış durmuştu: Annemin arkadaşı İngiliz Ahmet Paşa'nın kızı imiş. Lakabından anlaşılacağı gibi bir İngiliz subayı Osmanlı ordusuna uzman olarak gelmiş, sonra din değiştirip İstanbul'a yerleşmiş. Doğal olarak kızını İngiliz Lisesi'ne yatılı vermiş. İşte bu arkadaşının yıllar sonra bir kızı olmuş. O kız ziraat mühendisi idealist bir genç ile evlenmiş ve Derbent denilen yerde bir çiftlik satın almışlar. Israrlı davetler sonucu annem onları ziyarete gitmiş. "Elektrik yoktu, suyu kuyudan el ile çekiyorlardı" diye yaşanılan sefaleti anlata anlata bitiremezdi annem. Hele "High School" mezunu kızın bu koşullarda yaşamını yürütmesine annemin aklı hiç ermemişti. Göynük'te durum değişikti. En azından bu insanlar burada doğmuş, buranın koşullarına göre yetişmişlerdi. Ayrıca yaşamın başka türlüsünü hiç görmemişlerdi.

Bir ara Azime Bacı bana evin biraz ötesinde kesilmiş bir çamın toprakta kalmış kütüğünü gösterdi. Anlattığı üzere bükük bir temel çivisi, hâlâ çakılmış olduğu yerde duruyordu. Doğal olarak iyice paslanmıştı. Açıkladığına göre hamile kaldığı zaman sancılar gelmeye başlayınca bu köke çakılı çiviye bir ilmik atar ve ayağını da kökün bir yanına dayayıp asıla asıla çocuğunu dünyaya getirirmiş. Şimdi İstanbul'da evli ve birkaç

çocuk annesi olan kızını yine aynı yöntemle doğurmuş. Bebek doğduğunda çok sıska bir şeymiş. Komşusu kadın "Bu yaşamaz, çöpe atsan da olur" demiş. Bacı anlatıyordu: "Kıyamadım. Koyunun sütüne parmağımı sokar ağzına sürerdim. Bende süt ne gezer. Harp yılları, hepimiz açız." Yavaş yavaş kurtarmış kızı. Dalmış gitmiştim. Bu aynı Bacı, Kurtuluş Savaşı'nda askere destek olmuş ve sırtında gülle bile taşımış. Nasıl inanılmaz bir destan yazmış bu fakir ulus. Yunan geldiğinde "köycek" dağa çıkmışlar! Çetelerle boğuşmuşlar. Nâzım'ın Anadolu kadınını anlatan dizeleri gelmişti aklıma. İleride yazarsam bu ülkenin ana ile dolu (Anadolu) olduğunu yazmalıydım.

Daha sonra Mehmet Efendi tutturdu sana tarlamı göstereceğim diye. Kıramadım. Annemi Bacı ile bıraktım, düştüm Mehmet Efendi'nin peşine. Dimdik bayır, kayalık. Nerdeyse yarım saat tırmandık. Nihayet bayırın eğimi biraz düzelir gibi oldu. Hani altmış derece dik iken burada tarla otuz derece meyilli bir hale gelmişti. İşte Mehmet Efendi iki yıl didinmiş, bu yarı düzlük tarladaki ağaçları teker teker köklemiş, tarlanın taşlarını ayıklamış ve geçen yıl buraya buğday ekmiş! Bu bayırda ve bu iklimde herhalde bire iki bile verim alamamıştı. Sordum ve durumun nasıl acıklı olduğunu anladım. Yine de Mehmet Efendi "En azından kendi unumu elde ediyorum. Ekmeği kendin yaparsan aç kalmazsın" diyordu. Kendi açısından herhalde haklı idi. Güzelim armut ağaçlarını aşılasa ve satsa istediğinden fazla ekmek satın alabileceğini ona anlatmaya kalmak herhalde adamcağızın rahatını kaçırmaktan başka sonuç vermeyecekti. Ayrıca bu yörede yetişen fasulyenin iriliği ve tadının güzelliğini anlata anlata bitiremiyorlardı.

Yine de babadan görülenden şaşmak olası değildi.

Bayram daha sürüyordu ama annemin bu köy yaşamına fazla dayanamayacağını anladım ve ikinci gün bir mazeret uydurdum. Bacı'yı oğlu ile bıraktık; "Daha sonra gelir seni alırız" dedik. Araba ile Yalova'daki Termal Otel'e kaçtık. Güya annemin Derbent'teki arkadaşının kızına gidiyorduk. Bayramın son iki gününü otelde geçirdik. Annem havuz ve banyolardan adeta hiç çıkmadı. Sıcak su onu rahatlatıyordu. Köy evinin bakımsızlığı onu iyice tedirgin etmişti. İki gün sonra erkenden yola çıkıp Göynük'e gittik. Bacı'yı alıp geldiğimiz yoldan İstanbul'a döndük.

Sanırım altı yıl kadar sonra annem vefat edince, köşk tasfiye edilirken ev eşyalarının önemli bir bölümünü Bacı'ya verdik. Kocaman bir kamyona yüklenen (bir anlamda kendi evi olmuş köşkün) eşyaları ile Göynük'e doğru yola çıkan Bacı'nın en azından nereye gitmekte olduğunu biliyordum. Gelen haberlere göre Bacı evin alt katını da üst katını da köşkten getirdiği eşyalar ile baştan aşağı donatmış. Ailemize göstermiş olduğu bağımlılık karşısında yaptığımızın az bile olduğu kanısında idim ama o günlerde daha fazlasını yapma imkânına sahip değildim. Yıllar sonra Bacı'nın torunlarından birinin askeri okullarda okuduğu ve kurmay subaylığa kadar yükseldiğini duymak beni çok sevindirmişti. Hayat koşulları Bacı'nın soyunu izlememe izin vermedi. Onu yıllar sonra bu satırlarda yaşatabilmek beni çok sevindiriyor.

Yarım Yüzyıl Sonra Yayın Yaşamına Dönüşüm

Daha önce yazdığım mektuplarda henüz lise öğrencisi iken yaptığım çevirilerin, önce Babıâli yokuşunda sonra da Tepebaşı'nda nasıl başarısız sonuçlar getirdiğini anlatmıştım. Aradan neredeyse yarım yüz yıl geçti ve ben yeniden yazmaya başladım. Bu sefer daha şanslı olacağımı sanmıştım. Meğer yanılmışım. Dostum Prof. Nur Yalman bir toplantıda bana "Seni on yedinci yüzyılın bilgin/yazarlarına benzetiyorum. Hem tanınmış bir sigortacı hem de isim yapmış bir yazar olmak ancak o dönemlerde olası imiş. Günümüzde aynı kişi hem romancı hem de biyoloji uzmanı olamaz, çünkü geçen yüzyıllar içinde her dalda özelleşme kaçınılmaz olmuştur" demişti. Ben onun bu sözünü fazla önemsememiştim. Oysa, yıllar geçince dostumun beni bir tür uyarmış olduğunu anladım. Yine de attığım adımdan vazgeçemedim.

İlk kez sigortacılık alanı dışında bir görev üstlenmiştim. Rahmetli Ercüment Karacan, beni, kendi kuruluşu olan Karacan Holding'in yönetimine davet etmişti. Holdinge bağlı olan *Milliyet* gazetesi satılmıştı ama holdinge bağlı başka işletmeler vardı. Yayıncılık alanında Karacan Yayınları, turizm alanında Mil-Tur şirketi faal kuruluşlar halinde idi. Bir de Mil-Air adı altında sivil havacılık projesi vardı. Bana anlattıklarına göre bir sivil hava şirketi kurulması için rahmetli Abdi (İpekçi), Bülent Ecevit'ten söz almıştı. Bu projenin peşinde Almanya'da bir kısım seyahat acenteleri ile görüştükten

sonra New York'ta Pan Amerikan Hava yolları'nın bazı sorumluları ile de buluştum. Sonunda Türkiye'de sivil havacılık şirketlerinin kurulması başka dönemlere kaldı. Yine bu görevde bir şeyler geliştirmeye çalışırken tanıştığım Cem Yayınları'nın kurucusu Oğuz Akkan ile dünyaca ünlü Britannica ansiklopedisinin Türkçe basılması projesine karıştım. Ansiklopedinin çeviri işlerinin organize edilmesini Oğuz üstlenecekti, ben de pazarlama teşkilatının kurulmasından sorumlu olacaktım. Bu yolda Chicago'da, çalışmamızın ilk yılının sonunda onlara bir milyon dolar ödeme yapmak üzere bir de anlaşma imzaladım. Kısmet değilmiş. Oğuz genç yaşta bir kalp krizi sonucu aramızdan ayrıldı. Proje suya düştü. Bu arada Karacan Yayınları benim iki anı-romanımı yayımladı. *Hüseyin Paşa Çıkmazı No. 4*'te Kızıltoprak'taki köşkte geçen yaşamımı anlatmıştım. Ardından yayımlanan *Meyzi ile Neyzi*'de her ikisini de kaybetmiş olduğum annem ile babamın yaşamlarını dile getirmiştim. İki yayın da aynı yıl içinde arka arkaya çıktı ve oldukça ilgi çekti. Bir anlamda anı-roman şeklinde aile kitaplarının moda olmasına yol açtı. Yıl 1983 olmuştu. Ardından başka yayınlar geldi. *Alma Mater* başlığı altında Robert Kolej'de geçirdiğim yatılı öğrenim yıllarımı anlattım. *Dadı* başlığı altında Side'de geçen bir sevda romanım yayımlandı. Yine Babıâli alışkanlıklarına tanık oldum. İşin içinde olmama rağmen *Hüseyin Paşa* için bana üç bin baskı üzerinden telif hakkı ödediler, daha sonra baskı sayısının beş bin olduğunu öğrendim. Ne var ki geçen zaman içinde holdingin yönetimini Ercüment'in büyük oğluna devretmiş ve görevimi bırakmıştım; zaten Karacan Yayınları da bu sırada artık kitap yayımlamaktan vazgeçmişti.

Oğuz Akkan vefat edince kuruluşu miras yolu ile de-

vir alması beklenen oğlu Cem bu konuda çalışmak istemediğini söyleyerek işletmeyi eskiden beri babasının yanında yetişmiş olan Ali Bey'e devretti. Ben bu arada *Çoban* ve *Gökdelen* diye iki roman yazmıştım. Cem Yayınları her ikisini de yayımladı. Ali bana telif hakkı ödemedi ama satışların başarılı olduğunu söyledi ve romanlar hakkında basında yazılar çıkmaya devam etti. Az sonra belli oldu ki Cem Yayınevi de yeni yayın yapma olanağını kaybetmişti.

Öte yandan ben yazı yazmaya devam ediyordum. Yazmış olduğum *Pafe – Evlatlık Bir Kızın Gizli Güncesi* adlı romanımı rahmetli Ergin Telci yayımladı. Daha çok eğitim kitapları pazarlayan bir kuruluşu vardı. Benim romanımın yayımlanmasından sonra o kuruluş da kapandı. Bu arada ben *Işık* adlı bir yeni roman yazmıştım. Matbaası olan bir dostum bu kitabı yayımladı. Aynı dostum *Uzatmalı Sevgiliye Mektuplar* başlığı altında insan ilişkileri ve özellikle aşk konularını ele aldığım bir çalışmayı da yayımladı. Ancak bir yayınevi aracılığı olmayınca, basılmış olsa da bir kitabın dağıtımında zorluklar olduğu ortaya çıktı. Oysa ben giderek İstanbul'dan uzaklaşmaya, Antalya'ya yerleşmeye başlamıştım. Güneye yerleşme çabalarımı anlattığım ve *Gönüllü Sürgün* adını verdiğim kitap basıma hazırdı. Gazetelerde Yaşar Kemal'in, yıllarca romanlarını yayımlamakta olan Toros Yayınları'ndan vazgeçtiğini ve başka bir yayınevi ile anlaştığını okudum. Kendisini tanıyordum. Hatta geçmişte bir kez bu konuda danışmış ama olumlu yanıt alamamıştım. Olayın doğru olduğunu, artık Toros Yayınları ile çalışmayacağını söyledi. Hatta telefonlarını verdi ve "istersen bir danış" dedi. Toros Yayınları ilk kez başka bir yazarın romanını yayımlamayı üstlendi. Kitabım yayımlandı ama ticari sonuçlar

yayınevinin devamına yeterli olmadı. Artık böyle başarısız yayın denemeleri canıma tak demişti.

Bu soruna bir çare bulmak üzere kendim bir yayınevi kurmaya karar verdim. Antalya'da bir noterde "Kimera Turzim Yayıncılık ve Ticaret Ltd. Şti." için bir ana sözleşme hazırladım. Şirket sermayesinin tesisi için danıştığım bankacı dostum beni uyardı. Bakanlık yabancı adlar kullanılmasına karşı geliyormuş. "Sözleşmen Ankara'dan döner, uğraşırsın" dedi. Hemen notere geri gittim. Noter sekreteri ile danıştık. Yeni arsa almış, Çıralı köyüne yerleşmek üzere idim. O yöreye eski Yunan'da Kimera denildiği için ben de şirketime o adı vermek istemiştim. Sekreter hanım evraka baktı, "Baştaki 'Ki' silinirse kalan 'mera' Türkçe olur" dedi. Ben de kabul ettim. Genç hanım beyaz boyalı silgi ile sözleşmedeki tüm "Kimera" deyimlerinin başındaki "ki"leri kapattı. Böylece şirketimin adı "Mera" oldu. Şirketimin adı Mera olmuştu ama bir de yayıncılık adı gerekir diye düşündüm ve yaşadığım yeri anmak amacı ile yayınlarımı "Yanar Yayınları" adı altında yürütmeye karar verdim. Antalya'da kurulu bir muhasebe grubu benim şirket kayıtlarımı yürütmeyi üstlendi. Bundan sonra Yanar Yayınları adı altında çalışmalarımı yayınlar oldum.

Önce *Mahir / Bir Teröristin Yaşam Öyküsü* diye bir romanım yayınlamdı. İlgi çekti ve satıldı ama pazarlama işinde başarılı olamıyordum. Ayrıca hızlanan enflasyon, yayımlanan kitabın getirisinin ikinci yayını karşılamasına yetmiyordu. Yine de hoş olaylar yaşadım. Dedem Mehmet Ali Ayni'nin 1934 yılında yayımlamış olduğu *Demokrasi Nedir, Tarihi ve Felsefesi* adlı kitabı elime geçmişti. Memlekette demokrasi konusu sık tartışılır olmuştu. Onu yeniden bastırdım. Sonra aklıma

esti, yanıma 400 kitap alıp Ankara'ya gittim; doğru Millet Meclisi'ne. Her milletvekiline bir tane armağan etmek istiyordum. Meclis kapısında durduruldum. Bedava da olsa, basılı evrakın milletvekillerine dağıtımına izin verilmezmiş. Kapıcılardan biri yol gösterdi. "Az ötede Postahane var. Oradan postalanınca dağıtılması kaçınılmaz olur" dedi. Dediği gibi yaptım. 400 kitabı postalamak için bir sürü de posta parası ödedim ama istediğimi yapmış, her milletvekiline 1934 yılında yazılmış kitabın yeni basılmış bir örneğini yollamıştım. Yaptığım işin biraz kaçıklık olduğunun farkındaydım. Sonuçta 400 kitabı alan milletvekillerinden sadece 4 tanesi Yanar Yayınları'na mektup yazıp teşekkür etti.

Daha önce "Yazarlık Yaşantımdan Aykırı Öyküler" başlıklı yazıda sözünü ettiğim bir anıyı bu kere biraz ayrıntılandırarak aktarmak istiyorum. Gazetede bir yarışma ilanı okudum. İlgimi çekti. İnönü Vakfı bir oyun yarışması düzenliyordu. Tek koşul, oyunun İnönü'nün yaşamı süresinde geçmesiydi. Çok saygın bir Jüri Heyeti de ilan edilmişti. Yıllar sonra tiyatro dalında bir deneme yapmaya karar verdim. "Damdakiler" adlı oyunum o saygın jüri tarafından ödüle layık görüldü. Güzel bir olay yaşadım; Ankara'ya gidip Özden Hanım'ın elinden ödülümü aldım. Doğal olarak oyunumu Yanar Yayınları yayımladı. Bu oyunun garip bir de öyküsü var: Kendisi Jüri'de olan Gencay Gürün Hanım bu oyunu Şehir Tiyatroları repertuvarına almadı; genç bir tiyatrocu başvurdu: oyunu sevmişti ve sahnelemek istiyordu. Salih Kalyon, geçmişte Ankara'da kurmuş olduğu AÇT tiyatrosu adı altında oyunumu sahneleyeceğini söyledi. "Nerede sahneleyeceksin?" deyince "Karaca Tiyatrosu'nda" yanıtını aldım. Biraz daha konuşunca öğrendim ki, dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Da-

lan bu binayı Deniz Yolları'nın muhasebesi olmaktan kurtarmış ve tanıdığı bazı tiyatro gruplarına tahsis etmeye karar vermiş. Başka teklif olmadığına göre istediği izni verdim. Bu arada Salih Kalyon'a bu tahsis işinde kendini güvene almasını önerdim ama aldığım yanıt "Başkan bana söz verdi"den ileri gitmedi. Karaca Tiyatrosu'nun reklam panosunda oyunumu ve adımı görmek doğal olarak beni sevindirmişti. Salih Kalyon iki oyun ile sahnesini açıyordu. Birinci oyun sanırım iki kez sahnelendi ama tutmadı. Ardından sıra benim oyuna gelmişti ki Belediye seçimleri yapıldı ve Bedrettin Dalan seçimi kaybetti ve yerine bir Profesör geldi. Meğer Dalan, Karaca Tiyatrosu'nu kendi kurduğu bir Vakıf yolu ile tiyatrolara tahsis ediyormuş. Yeni Başkan duruma el koymak isteyince bir patırtıdır koptu. Tiyatronun kapısına kilit asıldı ve anlaşması bile bulunmayan AÇT tiyatrosu da açıkta kaldı. İşin en ilginç yanı şöyle gelişti: Eski ve yani başkanlar arasındaki çekişme sanırım iki yıl kadar sürdü ve bütün bu dönemde benim adım ve "Damdakiler" oyununun ilanı Beyoğlu'nda afişte kaldı. O kadar ki beni tanıyan birkaç sigortacı "Beyefendi Beyoğlu'nda oyununuz sahneleniyor. Başarılar dileriz" dedi. Hatta biri daha da ileri gidip "Oyununuz çok ilginçti" dedi! Oysa iki yıl afişte kalmış oyun bir kez bile sahnelenmemişti. Hani Guiness Book of Records'a başvursam yerinde olurdu. Aradan yıllar geçti. Herkül Milas adlı Anadolu kökenli ama Yunanlı bir yazarın kitabında senin oyunundan söz ediliyor dediler. Kitabı buldum. Sayın Milas bir dipnot yapmış ve "Bir Rum erkeği ile bir Türk kızının dünyaya bir çocuk getirmelerini konu alan başka bir Türk yazar yoktur" demiş. Oyunum İstiklâl Savaşı sırasında geçiyordu.

Sonra, Yanar Yayınları'ndan yeni bir romanın daha

yayımlandı: *Beyzade-Paşazade 1890-1990* başlığı altında Osmanlının son yıllarından Cumhuriyet dönemine uzanan ve iki ailenin karmaşık yaşamlarını içeren bu roman oldukça ilgi çekmişti. Dağıtımı ile uğraşmakta iken karşılaştığım (daha sonra *Ben Müsteşarken* başlığı altında anılarını yayımlayan) Sayın Emre Kongar "O kitaptan Kültür Bakanlığı kitaplıklarına alım yapalım" dedi. Bu konuda hiçbir fikrim yoktu. Bana yol gösterdi. Dediği gibi, belirli sayıda örnek kitabı bir başvuru yazısı ile Ankara'ya yolladım. Bir süre sonra kitaptan 500 adet satın alınacağı bildirildi. Kitapları nereye teslim edeceğimi sordum. Ankara'dan upuzun bir liste geldi. Meğer kitapların adı yazılı kitaplıklara üçer beşer teslimi gerekirmiş. Bir dağıtım şirketine danıştım. O dönem PKK sıkıntısı vardı. Doğudaki adreslere ulaşamayız, PTT size yardımcı olabilir dediler. O zaman tüm dağıtımı PTT ile yapmaya karar verdim. Bir sürü kutu. Elimde kalmış başka kitaplardan da araya sıkıştırdım. Kutular güç bela postalandı. Alındı makbuzları ile Ankara'ya gelin, ücretinizi alın dediler. Aylardan Aralık. Antalya'dan ilk uçakla Ankara'ya gittim. Aynı akşam geri dönmek üzere yerimi ayırtmıştım. Kültür Bakanlığı'nda bana güldüler: Bir sürü işlem varmış. Bakanlık dağınık binalarda çalışırmış. Bir yerde tahakkuk, başka bir yerde muhasebe, yine başka bir yerde vezne. Canımı dişime takmış oradan oraya koşuşuyordum. Sonunda Vezne'ye ulaştım. "Vekâletname" dediler. Ben buradayım ya, vekâlete ne gerek var, dedim. Olmazmış. Üstelik Aralık ayı içinde paramı almazsam, yıl biterse, benim alacağım "düyun"a kalırmış. Bu deyimi gençler bilmez; Osmanlı'nın son yıllarında maaşlar bile "düyuna kalır" da ödenmez olurmuş. Bu deyim "dain" yani borçtan gelen bir sözdür. Bütçe döneminde öden-

meyen devlet borcu, ertesi yılın bütçesine konulmaz ise, ödenemez. Çaresizlik içinde çırpınırken, memurelerden biri halime acıdı. "Amca senin şirketinin bir banka hesabı yok mu?" diye sordu. Olmaz olur mu! "Sen şu hesabı bana yazdır, ben yıl sonundan önce alacağını havale ederim, o zaman vekâlete gerek kalmaz" dedi. Nerdeyse boynuna sarılacağım. Dönüş uçağına zor yetiştim. İyi niyetli bir kızcağızmış. Yılbaşından bir gün önce param bankaya geldi. Ertesi yıl baharda bir yurt içi gezisine çıkmıştık. Sinop kentinde dolaşırken gözüme Devlet Kitaplığı yazan bir tabela ilişti. Hemen girdik. Genç bir sekreter. Adımı verip kitaplarımın durumunu sordum. Kayıtlara baktı, sevindi. Yolladığım kitapları kolayca buldu. Doğrusu ben de çok sevinmiştim. Yurdun birçok yerinde kitaplarımın okunmaya hazır durumda olması, çektiğim zahmetleri unutturmuştu.

Giderek bu yayıncılık işini sürdüremeyeceğim belli olmuştu. Şirketlere bazı peşin vergi kuralları getirdiler. Satılmamış ve depoda bekleyen kitaplar için bile vergi ödenmesi söz konusu olmuştu. Dağıtımcılardan tahsilat yapmak, başlı başına bir iş haline gelmişti. Sonunda yıldım. Çıralı'da oturup, yayıncılık yapmak akıl işi olmaktan çıkmıştı. Hesaplarımı tutan muhasebeci dostuma danıştım. Şirket tasfiyesi de başlı başına bir gaile idi. Sonunda ondan bir teklif geldi. Şirketin tüm hesapları onda idi. Yeni şirket kurmak isteyen birisine şirketi devrettik ve ben de bu işten kurtulmuş oldum. Bundan sonra sadece belirli yayınevleri için yazı yazmaya karar verdim ve yayıncılık yaşamım da sona ermiş oldu.

Yazın çalışmalarım sırasında çevirilere de yer vermekteydim. Amerikan yazarı David Mamet'ten çevirdiğim "Oleanna" adlı oyunu Tunç Yalman yönetti ve oldukça başarılı oldu. Yine Amerikalı bir yazarın "Çık-

maz Sokak Çocukları" adlı oyununu Gencay Gürün sahneye koydu ve o yıl bana Ankara Sanat Derneği "Yılın Çeviri Ödülü"nü verdi. Bu sırada Sayın Yılmaz Öğüt ile tanışmam büyük bir nimet oldu. Kendisi de benim gibi bir tiyatro âşığı ve varını yoğunu tiyatro yayınlarına yatırmaktan kaçınmayan bir kişi. Benim toplu oyunlarımı bastığı gibi, yine toplu oyunlar halinde Mamet çevirilerimi, Kafka oyunları çevirilerimi Mitos - Boyut yayınlarına aldı. O yıllarda Antalya Devlet Tiyatroları açıldı. Bir gün Engin Cezzar'dan bir telefon: "Senin gibi tiyatro âşığı bir insan Devlet Tiyatrosu'nun açılışına nasıl gelmez?" Hemen koştum. Genç bir kadro. Başlarında Mustafa Avkıran. Birçok genç oyuncu, hepsi kendilerini tiyatroya adamışlar. Üst üste çok başarılı oyunlar çıkardılar. Hele Murathan Mungan'ın üçlemesi uluslararası boyutta bir başarı idi. Bir Rus yazarın romanından İngilizce olarak sahneye uyarlanmış bir oyun geçti elimize. "Moskova-Petuşki" başlığı altında çevirdim ve bu tek kişilik oyunu Payidar Tüfekçioğlu büyük bir başarı ile sahneledi ve İstanbul Tiyatro Festivali'ne davetli olarak taşıdı. Mustafa Avkıran bir gün bana Shakespeare'in "Titus Andronicus" adlı oyununu sahneye koymak istediğini ancak bu oyunun Türkçe çevirisinin yapılmamış olduğunu söyledi. Epeyce çeviri yapmıştım ama Shakespeare çevirisi cesaret isteyen bir işti. Prof. Mina Urgan ile eski dostluğumuz vardı. Danıştım, bana cesaret verdi. Açıklamalı baskılardan birkaç tane ele geçirdim. Yaptığım çeviriyi Mina Hanım ile gözden geçirdik. Onun "icazetini" aldıktan sonra oyunu Mustafa'ya teslim ettim. Ardından Yılmaz Öğüt çevirimi yayımladı. Ne yazık ki Avkıran Antalya'dan ayrıldı ve oyun sahnelenemedi.

Bir kaç yıl sonra Side'de evi olan Adrian Brine bana

bir kitap armağan etti. Kitabı ünlü aktör Michael York ile birlikte yazmışlardı. *Shakespeare Oyunculuğu* başlığı ile çevirdiğim kitabı İş Bankası Kültür Yayınları bastı. Oldukça ilgi çeken çevirime ek olarak Shakespeare'in bütün oyunları listesini hazırlarken aklıma geldi ve bu oyunların Türkçe çevirilerini de toplamaya çalıştım. Bazı ünlü oyunların beş, hatta yedi ayrı çevirisi olduğu ortaya çıktı ve çevirileri içeren bir bibliyografyayı da kitaba ekleme olanağını buldum. Bu çalışma üç oyunun daha Türkçe'ye hiç çevrilmemiş olduğunu ortaya çıkardı. Sayın Yılmaz Öğüt olay ile ilgilendi. *Beşinci Henri* ve *Aşkın Çabası Boşuna* oyunlarının Türkçeleri yayımlanmış oldu. Umarım 2003 yılı içinde "Kral John" oyununun Türkçesi de yayımlanmış, böylece Shakespeare'in tüm oyunları Türkçe'ye çevrilmiş olacak. Öte yandan bir gün bir yayınevi, şairin toplu oyunlarını birlikte yayımlamaya kalkarsa hangi çevirilerin (özellikle birden fazla çevirisi olanlar açısından) seçileceği sorunu muhakkak ki editörlerin başını ağrıtacaktır.

Hemen bir son dakika ekleme yapmam gerekiyor: İki yıl kadar önce Suna ve İnan Kıraç'ın kurdukları Akdeniz Araştırmaları Enstitüsü yöneticisi Kayhan Dörtlük ile konuşurken İngiliz Kaptanı Beaufort'un *Karamanya* adlı kitabı söz konusu oldu. Bende Kolej'den aldığım bir fotokopi vardı, Enstitü'de ise orijinal baskılardan biri. Neyse, olayın geçmiş öyküsüne fazla girmek istemiyorum, sonuçta *Karamanya*'nın Türkçe'si 2002 yılının son günlerinde yayımlandı ve beni sevindirdi.

İşte sevgili torunum, sana özet halinde yayın alanında başımdan geçmiş olayları sunmuş oldum. Geriye bakınca bazı akılsızca işler yaptığımın farkında olmuyor değilim ama o olayları yaşarken çok eğlendiğimden de eminim. Bakalım bu öykülere sen ne diyeceksin?

Na-Na-Ati Negiliya

Bu mektupta yine biraz eskilere uzanmak istiyorum: Çocukluğumda öğrendiğim bir şarkı vardı. Bu şarkıyı Şaire Leyla Saz Hanımefendiden öğrendiğini anlatmıştı, annem. Söylediğine göre "Mimi" bu şarkıyı bir zenci harem ağasından ya da yine kuzguni renkli bir bacıdan Saray'da öğrenmiş. Kulağa hoş gelen bu şarkıyı ben de ezberlemiştim. Bugün de ezbere okuduğum şeylerin anlamı konusunda bir bilgi sahibi değilim. Çoluk çocuğa karıştıktan sonra da arada aklıma esince bu şarkıyı okurdum. Bir konferansa davetli olması nedeni ile Dr. Olcay Neyzi, Adisababa'ya gidecekti. Aklına esti ve benden bu şarkıyı yazmamı istedi ve sanırım sonra da ezberine aldı. Hani bu şarkının Habeş kökenli olduğuna pek inanmıyordu ama belki de işine yarayabileceğini düşünmüştü. Gezi dönüşünde getirdiği bilgiler ise beni de şaşırtmıştı: Meğer benim çocukluğumdan beri geveledeğim o şarkı Habeşistan'da bizim "Yaslı gittim" marşı kadar bilinen bir türkü imiş ve İstanbul'dan gelen birisinin bu şarkıyı bilmesine herkes şaşırmış. Anlaşıldı ki eski öykü doğru imiş. Sultan sarayına satılmış bir köle bu şarkıyı söylermiş ve Leyla Saz da çocukken anlamını bilmeden onu ezberine almış. İlgini çeker diye bu şarkıyı aşağıda (aklımda kaldığı kadarı ile) veriyorum:

Na Na Ati Negiliya
Na Na Ati Neguluya
Na Na Ati Negurassa Gandu
Na Na Ati Negiliya...

Aynı nakarat devam ediyor.

Nerden nereye değil mi? Saray'a satılan bir Habeş'in söylediği şarkı belki seksen yıl sonra ve birkaç kuşak arasında taşındıktan sonra ülkesine dönmüş oldu.

Bir de başka öykü var hatırımda: Leyla Saz Hanımefendi'nin dört çocuğu olmuş; onların değişik yıllarda evlenip çocuk çoluğa karışması sonucu akrabalarımızın sayıları oldukça çoğalmıştı. Kızıltoprak'taki köşkü çekip çeviren anneannem Feride Hanım öyle hısım akraba canlısı bir kimse değildi ama bazı uzak akrabalarımızın öykülerini aktarmaktan da çekinmezdi. Yanlış anımsamıyorsam Heybeliada'da köşkleri olan bir akrabaları varmış. "Paşa" baba öldükten sonra ikisi bekâr, biri de evli üç kız kardeş aynı köşkte yaşamlarını sürdürmeye çalışıyorlarmış. Eve iç güveyi olarak gelen damat bey de maaşı çok az olan bir memur. Geçim sıkıntısı çekiyorlarmış. Büyük abla evin elektrik giderinin çok yüksek olduğundan şikâyet ederek biraz dikkatli olunmasını istemiş. Evlenmemiş kızlardan biri buna son derece alınmış ve "öyleyse ben sizin elektriğinizi kullanmayacağım" demiş ve o günden itibaren akşam olunca kendi şamdanını yakar ve evin içinde öyle dolaşır olmuş, yani her yerde elektrikler yanarken o şamdanını yakar öyle dolaşırmış. Yıllar sonra *New Yorker* dergisinde karikatürleri yayımlanan James Thurber'in bir öyküsüne rastlamıştım: Yazarın yaşlı teyzesi bu tür eski bir köşkte tek başına yaşıyormuş. Giriş holündeki eski büyük avizenin her duyu'na bir ampul takılmış olmasına özen gösterdiğini öğrenen yazar, olayı araştırınca yaşlı teyzesinin şayet duylardan birinde ampul olmaz ise elektriğin sızıp etrafa zarar vereceğinden korktuğunu öğrenmiş. Bu öykü bana dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar insanların fazla farklı olmadıklarını öğretmiş-

ti. Elektrik yanan odalarda şamdanla dolaşan kız kardeş ile elektrik sızmasından korkan yaşlı teyze bir tür akraba sayılmaz mı?

Bir başka gün de Feride Hanım bir diğer akrabanın sakat doğmuş çocuğunu anlatmıştı: Nedeni bilinmiyordu ama kalabalık bir ailenin bu oğlan çocuğu günümüzde mongoloid diye tanımlanan şekilde aklı tam oluşmadan büyümüş. Kalabalık aile içinde itile kakıla on beş yaşına gelen oğlanın bir gün bahçede "Açım - Açım" diye ulur gibi bağırdığını duyan anneannem merak etmiş ve çocuğun annesine olayın nedenini sormuş. Sanırım Balkan kökenli annenin yanıtı şöyle olmuş: "Bilirim. O ister birzola! Birzola vereceğim! Na birzola! Yesin kavun, yesin karpuz. Birzola vereceğim isteyecek kari". Oğlunun aklı gelişmemiş olduğu halde bedeninin gelişmesi karşında eğitimsiz annenin yaklaşımına şaşırmamak elde mi?

Şimdi de annemin yeni gelin olduğu dönemde yaşadığı olaylardan aklımda kalanları aktarmak istiyorum: Anneme yeni bir ev açılmış. O dönem İstanbul'da evlere çalışmak üzere "Adalı" kızlar gelirmiş. Bu deyim aslında Bozcaada ve benzerlerinde yaşanan fakirlik sonucu oralı genç Rum kızlarının iş bulmak üzere İstanbul'a gelmeye başlamaları üzerine geçerlik kazanmış. Bunlardan birini tutan annem, kızın evin içinde fıkırdanmasından sıkılıyormuş. Bir akşam babam eve geldiğinde gerdan ve kol eti getirdiğini ve bundan güzel bir çorba istediğini söylemiş. Kız hemen kırıtmaya başlamış. Babam biraz da işin alayında, "Pekiyi Marika bunları nasıl pişireceksin?" diye sorunca, kız bozuk Türkçe'si ile "Paşamu, ke burada, ke burada beraber kaynayacağım" demez mi! Bu sözleri ederken de elleri ile gerdanına ve kollarına işaret ediyormuş. Fena kızan

annem ertesi sabah kızın işine son vermiş. Bu öykü anlatılınca köşkte hemen ardından yaşlı bacı için söylenen şarkı yinelenirdi. "Baklavaya tuz katarsın / Seni gidi kör kalfa / Efendiye göz kırparsın / Seni gidi kör kalfa!" Evde yemekten sorumlu siyahi bacının evin beyini ayartmaya kalkmasının şarkısı idi, bu.

Yine "Adalı" bir kız tutmuşlar: Fakir kıza acıyan annem, eline biraz para verip çarşıya yollamış. "Mevsim yaz, kendine evde giyebileceğin bir sandalet al" demiş. Kız oldukça iri yarı imiş ve ayakları da kocaman. Türkçe'si de bozuk. "Sandalet" deyimini söktürememiş ve çarşıdaki bıçkın satıcıya "İsterim bir sandal" deyince, kızı alaya almışlar. "Kızım sana sandal değil salapurya lazım". Zavallı "Adalı" ağlayarak dönmüş eve. Sonunda annem birlikte gitmiş de kıza gerekeni alabilmişler.

Babamın bir berberi vardı. Musta (Mustafa) Bey'in dükkânı Kadıköy çarşısında idi. Bir kere babam beni de yanında götürmüştü. Boyum kısa olduğu için normal koltuğun üzerine yerleştirilen bir tahtanın üzerine oturtup öyle kesmişti saçımı. Genelde pazar sabahları Musta Bey köşke gelir ve babamı tıraş ederdi. İyi niyetli bu berberin iki garip öyküsüne tanık olmuştuk: O yıl ilk kez yaz saati uygulamasına geçilmiş ve saatler bir saat ileri alınmıştı (yoksa geri mi – bu olayı hep karıştırmışımdır). Musta Efendi ise gayet ciddi bir şekilde saatler ile böyle oynanmasının uygun olmadığına inanıyordu ve saatini değiştirmediğini iftiharla açıklıyordu. Babam olayın farkında, her fırsatta adama saati soruyordu. Musta Bey her seferinde gayet ciddiyetle yeleğine asmış olduğu köstekli saatini çıkarıyor, etrafta bulunanlara gösteriyor ve büyük bir gururla "Bakın benim saatim doğru saati gösteriyor. Sizinkilerin yanılgısına ben katılmıyorum." diyordu.

Sanırım daha önceki yıllarda çıkarılan bir kanun ile herkes bir soyadı almak zorunda bırakılmıştı. O günlerin koşullarında hem soyadı almak zorunlu kılınmış hem de geçmişe uzanan beyzade ya da Türkçe olmayan bir soyadı alınmasına izin verilmiyordu. Kayıt yerine giden babam, kendi babasının adı olan ve işyerinde de kullandığı Halim adını soyadı olarak almak istediğini açıklamış. Nüfus memuru karşı gelmiş, "Böyle Arapça soyadı alamazsın" demiş. Babam önce "Canım, bu deyim Türkçe, hani halim vaktim yerinde demek gibi bir şey" diye adamı inandırmaya çalışmış. Ancak adam direnince "Peki öyle ise, soyadımı NEYZİ yazın" demiş. Bu deyimin Türkçe anlamı söz konusu değil. Öykü aslında daha eskilere uzanıyor. Annem ile babam evlendiklerinde, annem, herhalde utana sıkıla, babama: "Ben genelde alışılmış şekilde sana 'Bey' demek istemiyorum. İzin verirsen sana küçük adına uyar şekilde 'MEYZİ' demek istiyorum" demiş. Ne olsa High School mezunu, İngiltere'ye gidememiş ama onların en azından dilinin etkisinde kalmış bir kız. Babam çok hazır cevap bir insandı: "Tamam, öyle ise ben de seni 'NEYZİ' diye çağıracağım artık" demiş. İki genç evde ve aralarında kullandıkları bu takma adları uzun süre ailelerine açmaktan çekinmişler. Belki büyüklerden biri bu uygulamaya engel olur diye korkmuşlar. İşte yıllar sonra bizim soyadımızın öyküsünü anlatmış oldum. Ancak öykünün devamı var: Az önce adını andığım garip berber, babamın yeni soyadının nereden geldiğini sormuş. Babam gayet ciddi "Attila'nın annesinin adı imiş. Bunu bana kayınpederim buldu." demiş. Musta Bey gayet ciddi, dedemi de tanıyor: "Ooo! Doğaldır. Profesör Beyefendi böyle şeyleri bilir. Demek Attila'nın annesinin adını soyadı olarak aldınız. Sizi kutlarım" diye olay konusun-

daki görüşünü açıklamış. Bu öyküyü bizlere anlatırken "Aman beni bozmayın. Aldatıldığını anlarsa Musta Bey'in kalbi kırılır. Doğrusu o gün ben de gülmemek için kendimi zor tuttum" demişti rahmetli babam.

Petersburg'da İmza Günüm

Çıralı Köyü'ne yerleşip yazdıklarımı kendim yayımlama kararı almış ve Yanar Yayınları diye bir yayınevi kurduğumdan söz etmiştim; Çıralı Köyü'nde mektuplar köprü başındaki eski muhtarın bakkal dükkânına bırakılıyor ve gelenlerin dağıtımı oradan gelip geçenin insafına kalıyordu. Sonuçta bugüne dek kullandığım PK 225 - Antalya 07050 posta kutusuna sahip oldum. Günlerden bir gün kutumda Rusya'dan gelen bir mektup buldum: V. Lobirev adlı bir Sovyet vatandaşı eline geçirdiği bir Türk gazetesinde Yanar Yayınları ile ilgili bir ilandan adresimi almış ve bir başvuru yapmış. Yazar, Türkçe dilini üniversitede öğrendiğini, ekonomik olanakları az olduğu için kitap getirtemediğini ve imkân bulunursa Yanar Yayınları'ndan birer örneğin kendisine postalanmasını rica ediyordu. Kullandığı Türkçe en az otuz yıl eski idi ama anlatmak istediği gayet açıktı. Durur muyum! Hemen elimde bulunan yayınlardan üç dört kitap ve bir de *Cumhuriyet* gazetesinin en son çıkan "kitap eki"ni tanımadığım Rus okuruma postaladım. Giderek karşılıklı yazışmaya başladık. Lobirev yolladığım kitaplara çok teşekkür ediyor ancak mali sıkıntı içinde olduğunu anlatıyor ve karşılığında bir şey yollayamadığı için özür diliyordu. Bir süre sonra aklıma geldi, eğer imkân bulursa bana eski resimler yollamasını istedim. Bu kez her mektubuna bir iki eski kartpostal ekler oldu. Aslında ben eski aile fotografları istemiştim ama Lobirev kendisi ile ilgili bilgi vermekten

kaçınıyordu. Bu yazışmalarımız belki altı yıl sürmüştü ki hayat arkadaşım ile bir geziye çıkma kararı aldık. Uçak ile Sankt Petersburg'a gidiliyor, orada bir nehir teknesine yerleşiliyor, dört gün kalıp o kent gezildikten sonra aynı tekne ile nehir, göl ve kanallardan geçerek Moskova'ya kadar iniliyordu. Yatacağımız yere yerleşmenin rahatlığı bizi çekmişti. Öyle otel odalarında dolanmaktan kurtuluyorduk. En son durak Moskova'da yine teknede yatıyor ama üç gün süreyle bu büyük merkezi gezmek olanağını buluyorduk.

Yola çıkmadan aklıma Lobirev geldi. Hemen bir mektup yazdım. Sankt Petersburg'a geleceğimizi, hangi teknede kaç gün kalacağımızı anlattım ve mümkün olursa kendisi ile tanışmaktan kıvanç duyacağımızı söyledim. Nihayet Petersburg'a ulaştık ve belirlenmiş nehir gemisine yerleştik. Teknenin bağlı durduğu rıhtımdan binilen otobüsler bizi kentin belirli noktalarına götürüyor ve yine teknemize geri getiriyordu. Tur anlaşmalarına uygun olarak yemeklerimizi hep teknede yiyorduk. İsteyen yolcular tur otobüsünden inip kendi hesaplarına başka yerlere gidebiliyordu. Biz dilini anlamadığımız bir ülkede bu tür serüvenlere kalkışmıyorduk ve hep teknemize dönüyorduk. İlk gün Lobirev'den bir haber çıkmadı. Aramızda "Belki de bu Lobirev bir hayalden ibaretti" diye şakalaşıyorduk. İkinci günün akşamı tekneye döndüğümüzde ise Lobirev'den bir mesaj bulduk. Teknenin geliş tarihini karıştırdığını, bizi bulamadığı için çok üzgün olduğunu, ertesi gün gemicilerden öğrendiğine göre bizim geziden dönüş saatimizde tekrar geleceğini yazıyordu. Lobirev'in bir hayal olmadığını öğrenmek bizi sevindirmişti. Bakalım nasıl biri gelecek diye meraklanmıştık. Ertesi gün bizim otobüs turu beklenenden kısa sürdü. Tekneye sandığımızdan

erken dönmüş olduk. Akşam yemeğinden önce duş alıp günün tozunu üstümüzden atmak istedik. Duştan çıkmış kurulanıyorduk ki kapımıza vuruldu. Havluya sarılı bir halde kapıyı araladım. Kocaman, sarı güllerden oluşan bir buket ile karşılaştım; sarışın, uzun boylu bir adam... Lobirev gelmişti! İçerde yarı giyinik Şen Hanım "Kapıyı kapatsana" diye haykırıyor. Adam halimizi anladı. "Sizi bekliyorum" deyip çekildi. Bir acele üstüme bir şeyler giyip Lobirev'i bulmaya fırladım. Gözlerime inanamıyordum. Herhalde daha ellisine varmamış, yakışıklı ve güleç bir adam. Pek çok Rus gibi sarışın. Boyu benden iki baş uzun, herhalde 1.90'ın üstünde olmalı. Koyu mavi gözleri son derecede sevecen. Benimle tanışmaktan çok memnun olduğunu anlatıp duruyor. Türkçe konuşmakta biraz zorluk çekiyor, yazmak daha kolay diyor. Ayrıca İngilizce de bildiği için anlaşmakta fazla zorluk çekmiyoruz. Lobirev'in elinde büyükçe ama epey eski plastik torbamsı bir çanta var. Adam önce ufak bir tahta kutu çıkardı. Marangozluğa meraklı varmış; "Kutuyu da ben yaptım" dedi. Kutunun içinden şehirde turistik mağazalarda satılan eski Rus madalyalarından birkaç tane çıktı. Ayrıca tahtadan oyulmuş bir kravat makası vardı. Adam fakir, bizimle tanışmaya gelirken ancak bunları ve yarım düzine gül getirebilmişti. Daha sonra torbasından ona yolladığım kitapları çıkarmaz mı!.. Bunları postalarken ithaf yapmamışım. "Şimdi buraya geldiğinize göre hepsini imzalamanızı isterim" dedi! Doğrusu gösterdiği bu yakınlık beni çok duygulandırmıştı. Bir masaya geçtik. Kitapları teker teker imza etmeye başladım. Tura katılan diğer kimseler de kısa sürede etrafımıza toplanmıştı. Teknesinde bir imza günü düzenlendiğini öğrenen Kaptan da yanımızda belirdi. Lobirev'i Kaptan ile tanıştırdık.

Akşam yemeği çanı çalmıştı. Kaptan çok nazikti. Lobirev'i de yemeğe alıkoymamızı önerdi. Sevinçle bu daveti kabul ettik ve Lobirev'e kalması için ısrar ettik. Adam boyundan beklenmeyecek kadar çekingendi. Uzak bir semtte oturduğunu, akşamları ayrı bir görevi olduğunu söyleyerek kaçmak istedi ama bırakmadık. Lobirev'in olaydan çok etkilendiği belli idi. Bir ara Şen Hanım Lobirev'e "Sizin küçük adınız Vladimir, değil mi?" diye sordu. Adam birden iskemlesinden fırladı, sanki ağaç gibi yükseldi ve kollarını açıp "All of this is Vladimir" ("İşte bunun hepsi Vladimir") demez mi! Salonda bulunan Türkler de olay ile ilgilenmişlerdi. Aralarında benim kitaplarımı okumuş olanlar da çıktı. Herkes sıra ile Vladimir ile tanışıyordu. Sankt Petersburg'lu bir okurum olması pek inanılır bir olay değildi ve sanki yaşadığımıza inanamıyorduk.

Vladimir Lobirev'in yaşamöyküsü acıklı idi. Üniversitede Türk dili öğrenmişti ama yaşama atıldığında bu ona fazla fırsat getirmemişti. Evli olduğunu ve çocukları olduğunu anlattı ama bize ancak iki fotograf gösterebildi. Geçimini sağlayabilmek için gündüzleri bir işyerinde defter tutuyor, akşamları da bir depoda bekçilik yapıyormuş. Sonunda tabağındaki yemeği bitiremeden "İşime geç kalıyorum" diyerek masadan kalktı. Sarılıştık ve sevecen Rus salondan kaçarcasına uzaklaştı. Bu onu son görüşümüz oldu. Aradan beş yıl kadar geçti. Lobirev'den hiç haber alamadık. Bu mektuplar bir gün kitap olarak yayımlanırsa adresine bir kopya, bu kez imzalı olarak postalayacağım.

Kısa da olsa, yaşamımın son yıllarında başımdan geçen bu olayı anlatmakta yarar gördüm. Yaşam sürdükçe insanların başına neler geliyor. Bir Rus okurum olması önceleri bana eğlence gibi gelmişti. Ancak Sankt

Petersburg'a gidip Vladimir Lorbirev ile tanışınca olay benim için unutulmaz bir anı haline geldi ve bu anımı paylaşmak istedim.

Kepaze

Babam Muzaffer Halim de Kızıltoprak doğumlu idi. Onun babası olan Halim Bey'e ben yetişmedim. Halim Bey'in Kızıltoprak İstasyonu'nun kuzeyinde, tren yolundan bir kilometre kadar içeride, ufak bir evi vardı. Dul kalan babaannem ölünceye kadar bu ufak evde yaşadı. Bir dönümü aşkın bir bahçe içine yapılmış ev sokağa yakın yerleştirilmiş olduğundan asıl bahçe kısmı arkada kalmıştı. Bahçe kapısından girilince tek katlı gibi duran evin hemen girişine varılırdı. Evin ön kısmı tek, arka kısmı ise iki katlı idi. Girişte üzeri kırmızı kiremit kaplı bir hol ve hemen yanında bir mutfak bulunuyordu. Zemin katın arka tarafı, yemek odası ve salona ayrılmıştı. Mutfağın yanından üst kata çıkan bir merdiven vardı. Arkaya gelen ikinci katta da iki yatak odası vardı.

Babaannem Saime Hanım kısacık, ufak tefek bir kadındı. Nedenini hiç öğrenemedim ama ya bir kaza sonucu ya da çocukluğunda geçirdiği bir kemik hastalığından, vücudunun alt kısmı kısa kalmıştı. Belinden yukarısı normal bir gelişme göstermiş ama hele benim tanıdığım yıllardaki meşakkatli yaşamı sonucu, beli iyice bükülmüştü. Babaannem her zaman nerdeyse yerde bir şey arıyormuş gibi öne eğilmiş bir durumda yürürdü. Saime Hanım'ın gözleri son derece dikkat çekici idi. Yemyeşil iri gözleri, oldukça düzgün çizgileri olan yüzünün sanırım en önemli yeri idi. Hele sevdiği torunlarına içten bir sevecenlikle baktığında onun içinin sıcaklığını hissetmemek olanaksızdı. Babamın göz-

lerinin de ondan geldiği muhakkaktı. Çerkez kökenli olduğunu söylerlerdi. Zaten eşi Halim Bey de Çerkez kökenli imiş.

Halim Bey boylu boslu, çok yakışıklı biri imiş. O denli ki, çalıştığı Posta İdaresi'nden akşamları hangi trenle döneceği mahallede bilindiği için, Halim Bey trenden inip evine yürürken, kafeslerin ardında mahalle hanımları hareketlenir ve yakışıklı Halim Bey'in yoldan geçişi izlenirmiş. Halim Bey sanki bu hareketlerden hiç haberi yokmuş gibi, sağına soluna bakmadan, ağır ağır evine yürürmüş. Mahalleli yaşlı bir hanım yıllar sona bana "Halim Bey ne gönüller yaktı" demişti.

Babamın da eğlenceli bir öyküsü vardı: Küçük Muzaffer on yaşında imiş, yani okuması yazması gelişmiş, annesinin okuması yazması ise yok. Bir akşamüzeri postacı bir telgraf getirmiş. Saime Hanım telaşlanmış ama okuyamadığını belli etmeden almış telgrafı ve sonra Muzaffer'e okutmuş. Telgrafta Halim Bey son vapuru kaçırdığını ve bir akrabasında kalacağını, eve ertesi gün döneceğini bildiriyormuş. O zamanlar telefon olmadığı gibi belirli bir saatten sonra İstanbul'un iki yakasını bağlayan vapur seferlerine de son verildiği için karşıdan karşıya geçmek olanaksız olurmuş. Meğer ki bir özel motor kaldırıla, ama onun da ücreti Posta İdaresi'nde memur Halim Bey'in kesesine uygun değil. Neyse, Saime Hanım'ın telaşı dinmiş. Telgrafı okuyan Muzaffer ise yırtar gibi yapmış ama saklamış. Ertesi akşam babası eve geldiğinde bir fırsatını bulup yalnız kaldıklarında telgrafı babasına göstermiş. Telgrafın bir tarafında hangi saatte çekildiği kayıtlı imiş ve o saatte daha vapurlar çalışıyormuş. Halim Bey birden neyi atladığını anlamış ama Muzaffer hemen o tarafını annesine okumadığını söyleyince babanın içi rahatlamış ve

Muzaffer de bol keseden bir bahşişi hak etmiş. Zamanına uygun bir öykü, değil mi?

Babamın eğitimi sırasında yaşadığı olaylar, onun çocuklarının eğitimi konusunda hiç değişmez kurallar geliştirmesine neden olmuş. Halim Bey Posta İdaresi'nin Karaköy'deki binasında çalışıyormuş. Tünel ile Beyoğlu'na çıkılınca hemen oracıkta bulunan Alman Lisesi Halim Bey'in ilgisini çekmiş ve yaşı gelince oğlu Muzaffer'i bu Alman Lisesi'ne yazdırmış. O dönemde Alman Lisesi çok görkemli günlerini yaşamakta. Küçük Muzaffer cilalı sıralar, geniş koridorlar içinde çok mutlu bir yaşam geçirmeye başlamış. Sabahları erken saatte babası ile kente iniyor, akşamüzeri okul dönüşü Tünel ile Karaköy'e ulaşıp babası ile buluşuyor ve baba oğul birlikte eve dönüyorlarmış. Bu mutluluk ancak dört ay kadar sürmüş. Sonra babamı Vefa İdadisi'ne vermişler. Batının "Vefa İdadisi Macerası"nı, "Kanlıca'da Geçen İkinci Yazım" başlıklı bölümde anlatmıştım.

Muzaffer evlenip evden ayrılınca ve ardından Halim Bey de vefat edince Saime Hanım küçük evinde tek başına yaşar olmuş. Ufak tefek ama çok çalışkan bir kişi olan Saime Hanım eşinden kalan emekli maaşı ile kıt kanaat geçinmek zorunda kalmış. Geç yaşına kadar evinin her işini kendi yapardı. Bir ara parasızlık canına tak demiş ve evdeki ikinci yatak odasına bir tür pansiyoner gibi bir hanım almıştı. Hem bir can yoldaşı olur, hem de masraflara iştiraki olur diye konuşulmuş olduğunu anımsarım. Ne var ki uzun yıllar yalnız yaşama alışmış olan Saime Hanım bir süre sonra sıkılmış ve "Ne Şamın şekeri, ne Arabın yüzü" diyerek yine yalnız yaşamayı seçmişti.

Annem ile babam evlendiklerinde onlara Hayparpaşa Koyu'na bakan iki katlı bir ev açılmış. Bir süre sonra babamın işleri kötü gidince o ev tasfiye edilmek zo-

runda kalınmış. Karı koca ve ilk kızları anneannemin Kızıltoprak'taki köşküne yerleşmişler. Bundan sonra iki kez daha, annem ile babam, eski deyimi ile "huruç" hareketi yaparak, önce Sultanahmet'te bir köşke (daha sonra burası CHP İstanbul İl Merkezi olmuş), bir başka sefer de Taksim'de bir apartmana çıkmışlar. Ne yazık ki her iki seferin de sonucu aynı olmuş. Babamın işleri kötü gidince aile (önce iki, sonra da üç çocuk ile) hep Kızıltoprak'taki köşke taşınır olmuş. Taksim'deki apartman yaşamından sonra annem bir daha Kızıltoprak'tan ayrılmadı. Hatta daha önce anlattım, yaşlılıklarında onlara Nişantaş'ında kaloriferli bir daire tutmuştuk. Her fırsatta "nefes alamıyoruz" diye sobalı ve eziyetli köşklerine kaçar olmuşlardı.

Saime Hanım ile ilgili başka bir öyküyü de anlatmak isterim: Babam Taksim'de Meydan'a bakan büyük bir apartman dairesine yerleşince, özellikle kış aylarında yalnız yaşayan annesini gece yatısına davet edermiş. Annem de kayınvaldesinin zor yaşamını bildiği için yaşlı kadını elinden geldiğince ağırlar ve kalma süresini uzatmaya çalışırmış. Benzer şekilde Saime Hanım da hem yalnızlığına hem de köyün açık havasına alışkın olduğu için ziyaretini kısa keser, evine dönermiş. Taksim'de kaldığı sıralarda Saime Hanım ne zaman sokağa çıksa caddeden gürültüler geldiğini anlayan annem bir gün balkondan olayı izlemiş. Saime Hanım, ufak tefek ve yaşlı, dönemin alışkanlığı olarak elinde ipek şemsiyesi olmadan sokağa çıkmıyor. Sıraselviler Caddesi'nde o yıllarda bir taksi durağı varmış. Durakta müşteri beklerken canları sıkılan taksi şöförleri bu şemsiyeli yaşlı kadının karşıya geçerken duran taksilerden bile korktuğunun farkına varmışlar ve Saime Hanım daha kaldırımdan inerken durdukları yerde kornalarını çal-

maya başlıyorlarmış. Kornalardan ürken Saime Hanım da şemsiyesini sallayarak tavuk kovar gibi "Kışt! Kışt!.." diye bağırıyormuş. Babam bol bahşiş veren bir kişi idi. Olayı öğrenince taksi şöförlerine çıkışmış ve o yaşlı hanımın Muzaffer Bey'in annesi olduğunu öğrenen şöförler bu oyundan hemen vazgeçmişler.

Ben kendimi bildim bileli hep Kızıltoprak'taki köşkte (yani anneannemin köşkünde) oturduk. Bizim oturduğumuz büyük köşk Kızıltoprak İstasyonu'nun doğusunda ve tren yolunun üzerinde idi. Demek ki bizden, önce istasyona gidilecek ve istasyon boylu boyunca geçildikten sonra peron yüksekte kaldığı için açılmış bir merdivenden inilip babaannem Saime Hanım'ın evine varana kadar birkaç yüz metre daha yürünecekti. Özetle iki ev arasında taş çatlasa iki kilometreden fazla bir mesafe söz konusu değildi. Öte yandan babam belki on yıl kadar görevi nedeni ile Ankara'da çalıştı ancak hafta sonları trenle İstanbul'a geldi. Cuma ya da Cumartesi sabahı gelir, Pazar akşam treni ile dönerdi. Sonuçta iki kilometre uzakta olan annesine bir türlü ziyarete gitmezdi. Gideceği zamanlar da mutlaka oğullarından bir ya da ikisini yanına alırdı. Küçük eve daha adımımızı atarken heyecanlanan Saime Hanım hemen "Kepaze! Nerelerde kaldın! " diye kaçak oğlunu azarlar, sonra helecanla bizlere sarılırdı. Saime Hanım'ın o dönemde beni ürküten bir hali vardı. Dönemin âdeti üzerine çocukların babaannelerinin ellerini öpmesi gerekirdi. Gel gör ki Saime Hanım'ın sağ eli rüzgârda uçan uçurtma gibi sallanırdı. İki elimle onun elini yakalayıp dudağımı hâlâ sallanan eline değdirmek her seferinde başlı başına bir iş olurdu. Yıllar sonra babamın da elleri sallanmaya başladığında olayın Alzheimer denilen menhus hastalık olduğunu anlamıştık ama iş işten geçmişti.

Babamın işlerinin iyi gitmediği bir dönemde Saime Hanım'ın bahçesine ikinci bir ev yapıldığını öğrendim. Bu kez kendi başıma babaannemi ziyarete gittim. Gerçekten arka bahçeye küçük bir ev yapılmıştı ve oraya da kendisi gibi yalnız yaşayan bir hanım yerleşmişti. Anlayabildiğim kadarı ile babam borçlu olduğu birisinin annesini yerleştirmesi için ikinci bir evin yapılmasına izin vermiş. Ne yazık ki yıllardır yalnız yaşamaya alışmış Saime Hanım kendisi gibi yalnız yaşayan bu hanım ile ahbaplık kuramamış ve muhtemelen olay kendisine sorulmadan yapıldığı için, ahbaplık kurmaya çalışmamıştı bile. Zaten oldukça yaşlanmıştı. Hastalığı da ev işlerini yürütmesine olanak vermez olmuştu. Bir süre bir yardımcı kadın bulundu ama pek rahat yüzü görmedi. Kısa süre sonra da vefat etti. Tanrı rahmet eyle. Candan bir aşk ile parlayan o yemyeşil, çakmak çakmak gözleriyle, babamı "Kepaze" diye azarlayışını hâlâ unutamam.

○

Bu "anılar" burada sona eriyor. Ömrüm olursa ileride başka anılarımı da yazmayı umuyorum; ve siz okurlarım, anıların buraya kadar olan kısmını ilginç bulursanız, umarım bir gün onlar da gün yüzüne çıkar... kim bilir!

Ali H. Neyzi

⇔

Albüm

Leyla Saz'ın babası Hekim İsmail Paşa.

Ali Neyzi'nin annesinin babası mutasarrıf Mehmet Ali Aynî; 1934 yılında yayımlanan "Demokrasi Nedir, Tarihi ve Felsefesi" adlı kitabın yazarıdır.

Zamanında Leyla Saz Hanımefendi'nin saz âlemleri meşhurdu. Saz takımının en gedikli ustaları arasında da Kemanî İsmail Efendi ile Udî İbrahim Efendi vardı. Leyla Saz Hanımefendi harmonium ya da piyanosu ile saz takımına iştirak ederdi.

Kızıltoprak'taki köşkün en yaşlısı Şaire Leyla Saz Hanımefendi, Ali Neyzi'nin anneannesinin annesidir. "Harem Anıları" Türkçe, Fransızca ve İngilizce olarak üç dilde yayımlanmıştır.

Feride Ayni, yıl 1920.

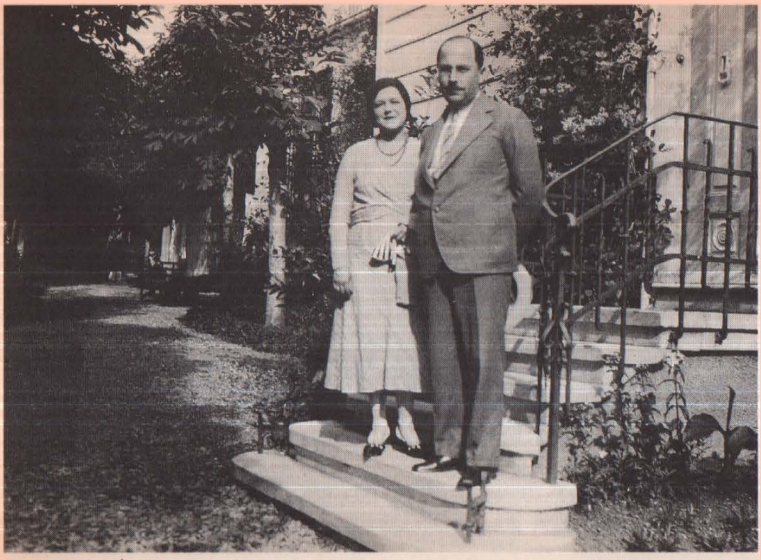
Annem, yıl 1928.

Fenerbahçe'deki gezide bir grup resmi, yıl 1930. Oturanlar: Muzaffer Halim, Feride Ayni, İsmail Arar, Refika Arar. Arkadakiler: Ahmet, Nezihe Neyzi, İhsane Hanım, Remziye Hanım.

Anneannem ile annem maskeli baloda, yıl 1930.

Kızıltoprak, yıl 1932: Muzaffer Halim ile Nezihe Neyzi.

Fenerbahçe'deki gezide bir grup resmi, yıl 1932. Oturanlar: Leylâ Saz, Remziye, Ali, Refika Arar, Nezihe ile Muzaffer, İhsane. Ayaktakiler: Feride Ayni, Şükriye, Hediye, Nezih Neyzi, İsmail Arar, Sırrı Ayni, Ahmet Neyzi.

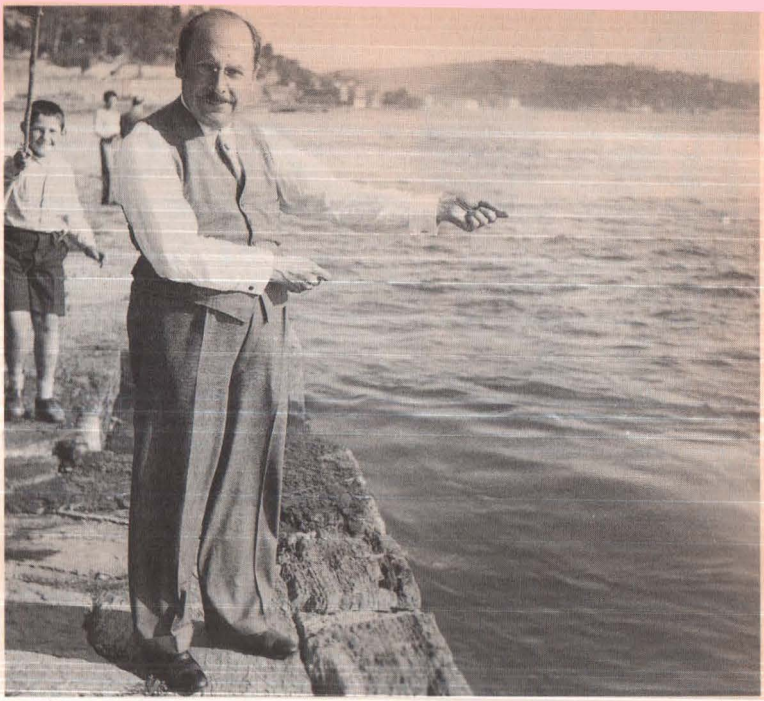
Kızıltoprak'ta bahçede, yıl 1935. Oturanlar: Refika Arar, Feride Ayni, M. Ali Ayni, Nezihe Neyzi. Ayakta duran: Sırrı Ayni.

Kızıltoprak 6. İlkokul müsameresi. Ali ortada sırtında küfesi ile, yıl 1935.

Bir stüdyo fotoğrafı, yıl 1937. Muzaffer Halim ile Nezihe Neyzi ve oğulları, Ahmet, Ali ve Nezih.

Yıl 1938, Kanlıca: M. Halim balık tutuyor. Arkada görülen A.H. Neyzi.

Genel müdür masa başında, 1970'li yıllar.

Köşkün balkonunda, yıl 1937. Saime Hanım, Muzaffer Halim ve Nezihe Neyzi.

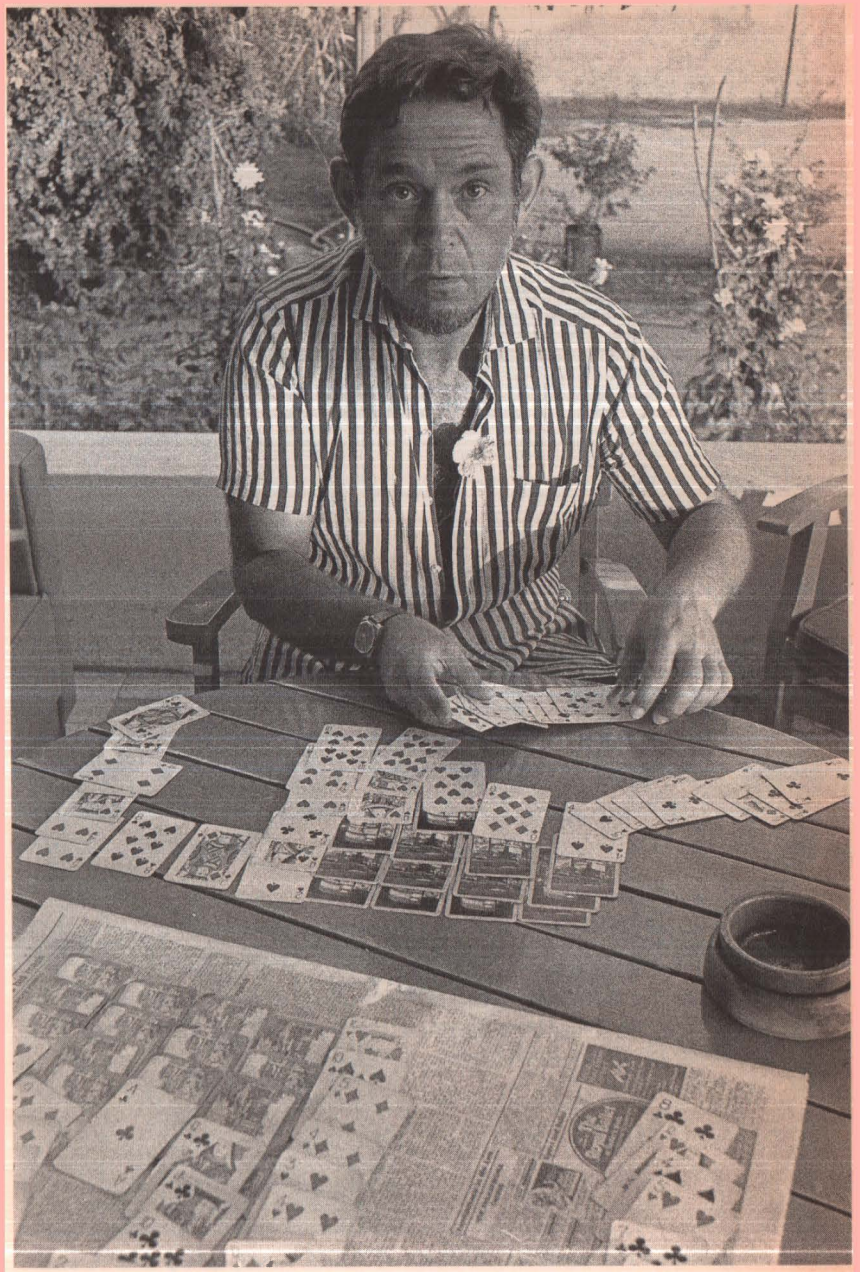
Annem Brighton'da, yıl 1938.

Ali H. Neyzi bir imza gününde.

Ali, Nezih ve Ahmet kitaplar arasında.

Genel müdür, güneyde tatilde.

Nurunisa'nın mezuniyet töreni yemeğinde, oturanlar: Fahrünnisa Neyzi, Güzin Yıldızalp, Ali Daniş Neyzi, M. Ali Neyzi. Ayaktakiler: Şen Sahir Sılan, Ali H. Neyzi, Zülâl Neyzi.

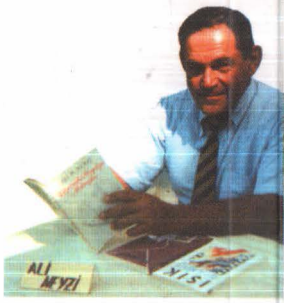
"Lara Feneri: Çakıp Sönen Anılar"ın hikâyesi, Ali Neyzi'nin ilk gözağrısı olan torunu Nurunisa'ya yazılan e-posta mesajlarla başlıyor.

Nurunisa Neyzi mezuniyet töreninde, yıl 2001.

Lara Feneri (Çakıp Sönen Anılar), Ali H. Neyzi'nin Amerika'da eğitimini sürdüren torunu Nurunisa Neyzi'ye yazdığı e-postalardan oluştu. Çocukluğu ve ilk gençliği İstanbul'un artık resimlerde kalan köşklerinde geçmiş birinin heyecanıyla yaşanan bir hayatın öyküsü var bu anılarda. Kanlıca'da ıstakoz avı, tuluat kumpanyaları ve Kalamış yolunda kurulan deniz hamamları... Sanat ve edebiyat; sonra gurbete yapılan yolculuklar, Londra, Amsterdam günleri... Evlatlık ablalar, diş kirası, şaire Leyla Saz Hanımefendi'nin harmonium'uyla Yuşa Tepesi'nde verdiği konser.

Ali H. Neyzi'nin anıları bir yüzyılın artık gölgede kalan değerlerine ve değişimlerine ışık tutacak keyifli bir okuma vaat ediyor okura.

Ali H. Neyzi, 1927'de İstanbul'da doğdu. 1946 yılında Robert Koleji Erkek Lisesi'nin Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. Amsterdam'da gemi şantiyelerinde çalıştı. Londra (BBC) radyosunda Türkçe çevirmenliği ve spikerlik yaptı. Ankara Radyosu'nda İngilizce çevirmeni ve spikerlik görevlerinde bulundu. 1950 yılında sigortacılığa başladı. 1955 yılında aldığı bursla Harvard Üniversitesi İşletme Bölümü'nde eğitim gördü. Sigorta Enstitüsü ve Robert Koleji'nde öğretmenlik de yapan Neyzi'nin bazı yapıtları şunlardır:
Hüseyin Paşa Çıkmazı No: 4 (Anı-Roman), *Uzatmalı Sevgiliye Mektuplar* (Denemeler), *Beyzade-Paşazade* (Tarihi roman). Neyzi'nin yayınevimizden çıkan *Shakespeare Oyunculuğu* çevirisi ve Kafka, Shakespeare ve D. Mamet'ten yaptığı oyun çevirileri de vardır.

OTM: 11028901
ISBN: 975-458-463-X
9 789754 584639
KDV dahil fiyatı: 9.000.000